

**Şiddetsizlik Kapitalizme Karşı
Brian Martin**

**Nonviolence Versus Capitalism
War Resisters' International
Londra, 2001**

**Çeviren
Cenap Çakmak**

İçindekiler

1. GİRİŞ	3
Toplumsal analiz ve Toplumsal problemler	9
2. ŞİDDETSİZLİK	13
Şiddetsiz Eylem	18
Şiddete Dayalı Baskı	21
Şiddetsiz Bir Toplum	23
Gücün Rıza Teorisi (The consent theory of power)	23
3. ŞİDDETSİZLİK STRATEJİSİ BAKIŞ AÇISINDAN KAPİTALİZM	27
Kapitalizm ile ilgili Problemler	28
Kapitalizmin Güçlü Yanları.....	30
Şiddetsizlik ilkeleri ışığında değerlendirilen kapitalizm	31
Kapitalizmin Şiddet İçeren Sistemlerle Bağlantısı	33
İnanç sistemleri	34
Alternatiflerin Yok Edilmesi	37
Diğer Hakimiyet ve Baskı Sistemleri	39
Diğer Konular.....	43
Sonuç	43
4. GELENEKSEL ANTİKAPİTALİST STRATEJİLER	44
Leninist Strateji.....	45
Demokratik Sosyalizm Stratejisi.....	47
Sonuç	49
5. KAPİTALİZMİN ŞİDDETSİZ ALTERNATİFLERİ	50
Sarvodaya	51
Anarşizm	54
Demarşi	62
Alternatifler ile ilgili Yorumlar.....	66

6. ŞİDDETSİZLİK STRATEJİSİ	66
Kampanyalarda Yapılacaklar Listesi	69
7. İŞÇİLERİN MÜCADELESİ	72
Ücretler ve Koşullar	72
İşler	75
İşçilerin Kontrolü	78
Yeşil Yasaklar	81
Kamu Muhbirleri (Whistleblowers)	84
8. SABOTAJ	86
9. ÇEVRE KAMPANYALARI	91
10. TOPLUMSAL MÜDAFAA	100
11. KÜRESEL SORUNLAR	103
12. STRATEJİ OLARAK EKONOMİK ALTERNATİFLER	113
13. SONUÇ	119

1. Giriş

Şiddetsizlik, kapitalizmden kurtularak daha insancıl sosyal ve ekonomik bir sisteme geçmek için en fazla umut vaat eden yöntemdir. Şimdiye kadar devlet sosyalizmi ve genel seçimlerin yapıldığı, daha demokratik sosyalist sistemler de dahil olmak üzere devlet gücünü kullanmaya dayalı yaklaşımlar denenmiş ve hepsi de başarısızlığa uğramıştır. Köklü değişikliklere kesinlikle ihtiyaç vardır; çünkü hemen hemen herkesin kabul ettiği bazı güçlü yanlarına rağmen kapitalizm büyük ölçekli acılara ve problemlere sebep olmaya devam etmektedir. Bir yaklaşım olarak şiddetsizlik, çok sayıda engeller ve sınırlar içerse de kapitalizmi dönüştürme kapasitesine sahiptir.

Devlet sosyalizmi uygulayan sistemlerin çoğunun çökmesi ile birlikte 1990'dan itibaren kapitalizmin kaçınılmazlığı ve üstünlüğü hakkında, kapitalizmin zafere ulaştığı iması taşıyan bir retorik hakim olmaya başlamıştır. Ancak kapitalizm ideal bir sistem olmaktan çok uzaktadır. Kapitalizm kitlesel ölçekte ekonomik eşitsizlik üretmekte ve böylece fakir olan daha fakir, zengin olan ise daha zengin olmaktadır. Geleneksel kültürleri yok etmekte ve bu geleneksel kültürlerin yerine otantik bir toplumu olmayan homojen bir tüketici kültürünü ikame etmektedir. Kapitalizm ayrıca biyolojik çeşitliliği yok ederek ve doğal kaynakları tüketerek korkunç denilebilecek düzeyde çevreye zarar vermektedir. Bununla da yetinmeyen kapitalizm, çalışanların hayatlarını karartıp ve anlamsızlaştırırken kendi mevcut standartlarına uymayan fakat çalışmak isteyenlerin de çalışmasına olanak vermemektedir.

Ancak kapitalizm çok büyük miktarlarda mal üretilmesini sağlamaktadır. Başka herhangi bir sistemin aksine kapitalizm insanın sahip olma güdülerini üretime kanalize ederek verimliliği sağlamaktadır. Piyasa parametreleri çerçevesinde mal ve hizmetler sağlamaktadır. Dolayısıyla kapitalizm birçok ülkede maddi yaşam standartlarının köklü bir şekilde yükselmesini sağlamıştır. Yani kapitalizmin olumlu ve güçlü yanları vardır. Dolayısıyla eğer kapitalizmin bir alternatifi yoksa, kapitalist sistemin zayıflıklarının bir önemi var mı?

Ancak aslında kapitalizmin kaçınılmaz olduğunu söylemek oldukça saçma bir iddiadır. Böyle bir iddia gerçekte sadece bu sistemin alternatiflerini incelememek veya bu sistemde bazı iyileştirmelerde bulunmamak için öne sürülen bir bahanedir. Toplumun örgütlenmesi tamamen insan eylemlerine bağlıdır; bu eylemler de değişebilir. Tarih, insanlar arasında etkileşim ile ilgili birbirinden oldukça farklı çok sayıda olasılık sunmaktadır. Dahası, teknolojik gelişme, çalışma, iletişim ve etkileşimin yapılandırılması için yeni seçenekler yaratmaktadır. Kapitalizmin değişmeye devam eden sadece birkaç yüzyıllık bir sistem olduğu ve mevcut sistemin ideal olduğuna dair ortak bir kanaat olmadığı dikkate alındığında kapitalizmin kaçınılmaz olduğunu düşünmenin oldukça zayıf bir varsayım olduğu ortaya çıkar.

Kapitalizmi savunanlar sadece iki temel seçeneğin olduğunu varsayarlar: Ya kapitalizm ya da otoriter bir yönetime dayanan bir sistem türü, yani ya devlet sosyalizmi veya bir başka tür diktatörlük. (Burada kapitalizmin temsili yönetimle el ele gittiği varsayımı vardır. Ancak bu varsayım, faşizm ve askeri diktatörlük gibi otoriter yönetimleri olan kapitalist ekonomileri görmezden gelmektedir.) Fakat tabii ki insanlık için var olan seçenekler bu ikisi ile sınırlı değildir. Ekonomik ve toplumsal hayatı örgütlemenin başka yolları da vardır. Ancak buradaki temel zorluk hangi alternatiflerin işe yarar ve insan hayatı için faydalı olduğunu anlamaktır.

Bütünüyle farklı seçenekler kenara konulduğunda bile kapitalizm her şeyiyle sabit ve nihai bir sistem değildir. Kapitalizm gelecek yıllar ve yüzyıllarda dönüşecek ve dönüştürülecektir. Bu sistem daha iyiye de gidebilir, daha kötüye de. Bu tamamen insanların bu sistem ile ilgili ne yapacaklarına bağlıdır.

1900'lerde kapitalizme karşı takip edilen en önemli stratejiler devlet sosyalizmi ve seçimli sosyalizm idi. Her ikisi de kapitalist ilişkileri dönüştürmek için devlet gücünün kullanımını esas alan girişimlerdi. Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde olduğu gibi devlet sosyalizmi, işçi sınıfı adına hareket ederek özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyetini ikame eden devrimci bir parti aracılığı ile devlet gücünün ele geçirilmesi şeklinde kendini göstermiştir. Uygulamada komünist parti birçok durumda son derece baskıcı yeni bir hükmetme kaynağı haline almıştır.

Seçimli sosyalizm, seçim sistemi yoluyla devlet gücünü kazanarak, devlet mülkiyeti düzeyini artırmak ve kapitalistlere sınırlamalar koyma aracılığıyla yavaş yavaş sosyalizmi getirme girişimidir. Bu sistem İsveç, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde uygulanmaya çalışılmıştır. Uygulamada bu strateji başarısızlığa uğramıştır. Sosyalizme geçişi sağlayamayan sol partiler gerçekte kapitalizmin biraz reforma uğramış hali olan sosyal demokrasiyi geliştirerek kapitalizmin yöneticileri haline gelmişlerdir. Birçok durumda bu sol partiler en sonunda kendi siyasi rakiplerinin izledikleri politikaların aynılarını benimsemişlerdir.

Kapitalizm, devlet sosyalizmi ve sosyal demokrasi arasında ciddi farklar olduğu zannedilebilir; ancak hepsi devlet gücüne, dolayısıyla da nihai tahlilde toplumu kontrol etmek için kullanılan şiddet aracına dayanmaktadır. Kapitalizm özel mülkiyeti korumak için devlet gücüne dayanmakta, devlet sosyalizmi hem ekonomik hem de toplumsal sistemi yürütmek için devlet gücüne dayanmakta ve sosyal demokrasi de ekonomiyi yönetmek için devlet gücüne dayanmaktadır. Dolayısıyla toplumu kontrol etmek için güç kullanımı ve nihai tahlilde şiddete dayanma temelinde bu üç yaklaşım arasında birçok ortak nokta bulunmaktadır.

Şiddetsizlik, devlet gücüne dayanmadan kapitalizme radikal bir şekilde meydan okuma potansiyeli taşıyan başka bir yol sunmaktadır. Broşür dağıtma, grevler, boykotlar, yürüyüşler, oturma eylemleri, itaati reddetmek ve alternatif kurumlar kurmak gibi yüzlerce şiddetsizlik yöntemi vardır. Bu yöntemler şimdiye kadar değişik zaman ve mekanlarda defalarca kullanılmıştır. Bunlar arasında en bilineni Gandhi'nin önderliğinde yürütülen Hindistan'ın bağımsızlığı mücadelesindeki kampanyalardır. Aşağıdaki liste 1900'dan sonraki en popüler şiddetsiz eylemlerden bazılarını içermektedir:

- Finlandiya'da Rusya'nın baskısına direniş, 1899-1904.
- Almanya'da Kapp Putsch askeri darbesinin çökmesi, 1920.
- Fransa ve Belçika'nın Ruhr bölgesini ortak işgaline karşı Alman direnişi, 1923.
- Hindistan'da Gandhi'nin kampanyaları, 1920'ler, 1930'lar ve 1940'lar.
- Güney ve Orta Amerika'da 10 tane askeri diktatörlüğün devrilmesi, 1940-1945.
- Birkaç Avrupa ülkesinde Nazi işgaline karşı gösterilen direniş, 1940-1945.
- ABD medeni haklar hareketi, 1950'ler ve 1960'lar.
- Hindistan ve Sri Lanka'da Sarvodaya kampanyaları, 1950'ler ve sonrası.
- Arjantin'de generaller darbesinin çökmesi, 1961.
- Sovyet işgaline karşı Çekoslovak direnişi, 1968.
- İran Devrimi, 1978-1979.
- Pek çok ülkede doğrudan nükleer çalışmalarına karşı eylemler, 1970'ler ve sonrası.
- Büyük barajlar, otobanlar ve diğer çevre sorunlarına karşı kampanyalar, 1970'ler ve sonrası.

- Marcos'un diktatörlüğünü sona erdirmeyi amaçlayan halk hareketi, 1986.
- Filistin intifadası, 1987-1993.
- Çin'de demokrasi yanlısı hareket, 1989.
- Doğu Avrupa rejimlerinin çökmesi, 1989.
- Sovyetler Birliği'nde darbe girişiminin önlenmesi, 1991.
- Güney Afrika'da ırk ayrımcılığının (apartheid) sona erdirilmesi, 1990'ların ilk yılları.
- Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto'nun istifaya zorlanması, 1998.
- Sırp lider Miloseviç' in cumhurbaşkanlığı koltuğundan alaşağı edilmesi, 2000.

Bunların tümü baskı ve zulme karşı tamamen veya büyük ölçüde şiddet kullanılmaksızın (tabii ki şiddetsiz eylemcilere karşı sıklıkla şiddet kullanılmıştır) yürütülen başlıca kampanya örnekleridir. Bu kampanyalar askeri işgale karşı direniş, baskıcı rejimleri devirme ve baskıcı toplumsal sistem ve zararlı uygulamalara karşı meydan okumayı içermektedir. Özellikle feminist ve çevre hareketleri olmak üzere çok sayıdaki toplumsal hareket şiddetsizliği kendi kampanyalarının bütünleşik bir parçası yapmışlardır.

Ya kapitalizme karşı şiddetsizlik? Yukarıdaki listeye bakıldığında bu önde gelen şiddetsiz hareketlerin hiçbirinin özel olarak kapitalizmi hedef almadığı görülmektedir. Aslında kapitalizmin bazı yönlerine karşı çok sayıda şiddetsiz eylem örneklerine rastlamak mümkün. Bu örneklerden bazıları:¹

- İşçilerin daha fazla ücret ve daha iyi çalışma şartları elde etmek ve karar verme mekanizmasında daha fazla söz sahibi olmak için işverenlere karşı grevler, boykotlar ve fabrika işgalleri gibi doğrudan eylemleri.
- Kapitalist mülkiyet ve yönetime alternatifler sağlayan işçi kooperatifleri.
- Zararlı endüstriler, zararlı ürünler ve yeni endüstriyel kalkınmaya karşı çevre kampanyaları.
- Ticari gelişmelere karşı yerel kampanyalar (genelde başka yerlerdeki kampanyalarla bağlantılı olarak).
- Konutlar üzerindeki özel kişilerin kontrolünü teşhir etmek ve bu kontrole karşı meydan okumak için boş binalarda oturma eylemleri düzenlemek.
- Sermayenin gücünü yayan kurum ve düzenlemelere karşı düzenlenen küresel kampanyalar, örnek olarak: Dünya Bankası ve Çok Taraflı Yatırım Anlaşması' na karşı düzenlenen kampanyalar.
- Genetik olarak değiştirilmiş ürünlere karşı doğrudan eylemler.

Kapitalizme bazı açılardan meydan okuyan bu girişimlerin yanında kapitalist bir toplumun herhangi bir yönüne kısaca bakıldığında şiddetsizliği kullanan başkaca girişimlere rastlamak mümkündür. Tüketim alışkanlığının ve tüketime dayalı kültürün hayati bir parçası olan reklamcılığı düşünün. Reklamlara karşı geliştirilen muhalefet yöntemlerinden bazıları; istenmeyen reklam mesajlarının reddedilmesi (elektronik posta kutularındaki "junk mail" uygulamasında olduğu gibi), belli türdeki reklamlara karşı kampanyalar ve reklam panolarının içeriğinin yaratıcı bazı yollarla değiştirilmesidir.

Kapitalizme karşı şiddetsiz eylem örneklerine Endüstri Devrimi'nin başlangıcından Dünya Ticaret Örgütü'nün önce Seattle'da sonra da Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve diğer küresel ekonomi yönetim forumlarına yönelik protestolara Washington, Prag, Melbourne ve diğer kentlerde Kasım-Aralık 1999'a kadar sıklıkla rastlanmıştır. Kapitalist sistem içinde ve

¹ Dev şirketlere karşı halk direnişleri örnekleri için bakınız, Naomi Klein, *No Logo* (New York: Picador, 1999).

bu sisteme karşı çok sayıda şiddetsizlik örneği göstermek mümkünse de bu direniş örnekleri çoğu kez şiddetsizlik olarak algılanmamıştır. Bunun yerine silahlı mücadeleyi de kavramsallaştırmasına dahil eden sınıf çatışması anlayışı ve retorığı anti-kapitalist hareketlerde daha büyük öneme sahip olmuş ve daha fazla vurgulanmıştır. Özellikle Marksistler arasında şiddetsizlik gözardı edilmiş, hatta bazı Marksistler şiddetsizliğe karşı bir duruş içinde olmuşlardır.

Problem, şiddetsizliği düşünürken ve yazarken kapitalizmin ihmal edilmesi ile daha da katmerleşmiştir. Gandhi'nin yapıcı köy demokrasisi programı ve kendine güven anlayışı kesinlikle kapitalizm dışı bir arayış idi. Gerçi bir sistem olarak kapitalizm Gandhi'nin kampanyasındaki temel hedeflerden biri olarak görülmemiştir. Ancak Gandhi'den sonraki şiddetsizlik yazarları kapitalizmi ihmal ettiler; hatta bu ihmal, Gene Sharp tarafından şiddetsiz eylemin teorisinin teorik temeli olarak kullanılan gücün rıza teorisinin (consent theory of power)² tam kalbinde bile görmek mümkündür. Sharp'ın modeli yönetenler ile yönetilenler arasında bir dikotomi olduğu varsayımına dayanmaktadır; eğer yönetilenler yönetenlere verilen rızayı geri çekerlerse yönetenlerin gücü dağılır. Bu model, bir uygulama temeli olarak, askeri diktatörlüklerde olduğu gibi yönetenlerin kimler olduğunun açık ve kesin olarak belli olduğu durumlarda çok iyi bir şekilde işler.

Yöneten-yönetilen modeli çerçevesinde bakıldığında kapitalizm karmaşık bir sistemdir. Üst düzeylerde önceleri sadece birkaç mülk sahibi vardı (gerçi şimdi de büyük ölçüde aynı durum geçerlidir) fakat günümüzde mülkiyet gittikçe şirket ortakları arasında dağıtılmaktadır; aynı zamanda yönetim yetkisi de şirket bürokrasileri tarafından paylaşılmaktadır. "Rızayı çekmek" prensip olarak kulağa çok kolaymış gibi gelebilir, ancak bunun pratikteki anlamı nedir? Bütün şirketleri boykot etmek veya patronun emirlerini reddetmek mi? Birçok kimse aslında yöneten-yönetilen modeline pek de uymayan çok farklı şekillerde piyasaya sistemine katılmaktadır.

Birçok açıdan kapitalizm bir diktatörlük rejiminden daha dayanıklı bir sistem türüdür. Piyasa ilişkileri halkı sistemin bir parçası yaparken diktatörlük üzerine kurulu bir sistem nüfusun büyük bir kısmına iş ve benzeri imkanlar sağlamada büyük bir zorluk çekmektedir. Hem diktatörlüklerde hem de kapitalist sistemlerde adaletsizlik yaygındır; ancak diktatörlükte adaletsizliğin kaynağını belirlemek çok daha kolaydır. Şiddetsizlik teorisi ve pratiği için diktatörlük "kolay bir mesele"dir; halk ne ile mücadele edilmesi gerektiğini bilir, temel sorunlar baskıya karşı kitle desteğinin nasıl sağlanacağı ve tepki kampanyalarında devamlılığın nasıl sağlanacağı ile ilgilidir. Halbuki kapitalizmi dönüştürmek için bunlardan çok daha karmaşık yöntemlere ihtiyaç vardır.

Şiddetsiz eylemler arasında çok etkili ve güçlü olanların çoğu çok az planlama ve eğitim ile yapılan spontan eylemlerdir. Bu özellikle Almanya'da 1920 Kapp Putsch darbesi, 1961 Cezayir Generalleri darbesi ve Sovyetler Birliği'nde 1991 darbesinde olduğu gibi askeri darbelere karşı gösterilen direnişlerde sıklıkla yaşanan bir durum olmuştur. Sözü geçen bütün örneklerde şiddetsizlik aniden başlatılmıştı; çünkü bir darbenin gerçekleşeceğine dair herhangi bir uyarı yoktu. Daha uzun süren bazı kampanyalarda bile planlama ve eğitimin seviyesi oldukça düşük olmuştur. Buna verilebilecek bir örnek Filistin İntifada' sıdır. Bu direniş hareketi aniden ortaya çıkmış ve hem İsrailileri hem de Filistin liderliğini şaşırtmıştır. Direniş aniden ortaya çıktıktan sonra da belli bir plan çerçevesinde gelişmemiş ve daha çok "organik bir gelişme" şeklinde yoluna devam etmiştir.

² Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), ss. 7-62. Sharp'ın konu ile ilgili fikirleri ikinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Halkın neyin değişmesi gerektiği konusunda bir sezgi ve anlayışa sahip olduğu durumlarda spontan şiddetsizliğin başarı şansı çok daha yüksektir. Bir askeri darbe durumunda yapılması gereken şey darbeyi geri püskürtmek ve statükoya (veya daha iyisine) dönmektir. İntifada, hemen hemen bütün dünya tarafından çok anlaşılabilir bir hedef olan İsrail işgalinin sona erdirilmesi için takip edilen taktiklerin değişmesiydi. İntifada, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün uzunca bir süre kullandığı ve başarısız olduğu terörizmin aksine bir silahsız kitle hareketi olarak bir değişimi temsil ediyordu. Ancak eyleme katılanlar açısından hedef belli ve açık değilse spontan şiddetsizliğin başarılı ve etkili olma şansı oldukça düşüktür.

Şiddetsizlik kampanyalarında planlamaya öncülük eden Gandhi olmuştur. Gandhi şiddetsizliği toplumsal değişimi sağlamak için gerekli ve ciddi bir hazırlık, planlama ve eğitim gerektiren bir eylem olarak görmüştür. Gandhi örneği, ABD medeni haklar hareketi ve nükleer karşıtı kampanyalarda olduğu gibi çok sayıdaki toplumsal hareket örneklerinde merkezi bir rol oynamıştır. Yanlış hedefe odaklanılması ve zamansız harekete geçilmesi durumunda yeterli hazırlık olmadan yapılacak eylemlerin etkisinin çok az olacağını fark eden kampanya aktivistleri, etkiyi artırmak için toplumsal analiz, toplum bilincini artırmaya yönelik şiddetsizlik çalışmaları gibi konulara ağırlık vermeye başlamışlardır.

Planlı şiddetsiz eylem ile problemlerin asıl kaynağı ile doğrudan ilgili olan hedefler üzerine yoğunlaşmış ve böylece halkın gerçek endişelerini belirleyerek karmaşık baskı sistemlerine yönelik mücadele etmede daha geniş bir manevra alanı kazanılmış olur. Daha iyi ücret için düzenlenecek bir grev sömürülen işçiler için çok kıymetli olabilir, ancak grev işçiler ile işverenler arasındaki ilişki üzerinde ciddi bir etkiye sahip değildir. Buna karşılık neyin üretileceği konusunda daha fazla söz hakkı talep etmek söz konusu ilişkide çok daha köklü bir değişimi hedefler.

Belirtmek gerekir ki Leninizm ve demokratik sosyalizm planlı ve dolaylı stratejiler kullanmıştır. Bu strateji ve planlar spontan değildir. Bu çerçevede işçilerin, kendilerini sömürülenler olarak –örneğin kendi patronları- gördükleri kişilere karşı doğrudan eyleme girişmek yerine kendileri adına hareket ettiklerini iddia eden siyasi partilere destek vermeleri beklenmektedir. Böylece çok sayıdaki işçi çaba ve girişimlerini önde gelen kapitalistler gibi “açık” hedeflerden parti inşası veya seçim kampanyalarına kanalize etmeye ikna edilmiştir. Şiddetsizliğe dayalı bir strateji güden kapitalizm karşıtı aktivistler bu tecrübeden bir ders çıkarabilirler; işçiler ve diğerleri aslında başlangıçta açık hedeflerle uğraşmak kadar sezgisel gözükmeyen köklü bir değişimi hedefleyen uzun vadeli bir stratejiyi kavrama ve anlamada oldukça yeteneklidirler. Burada esas mesele çok sayıdaki insanı içine çekecek uygun bir strateji geliştirebilmektir.

Kapitalizm ile mücadele edebilmek için planlı bir şiddetsizliğe bir başka önemli sebepten ötürü ihtiyaç vardır: Kapitalizmin sömürü sistemi ve neden olduğu hasar çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Gerçi bu yeni bir şey olmayıp sadece kapitalizme özgü de değildir. Çünkü hemen hemen her sömürü ve eşitsizlik sistemi birtakım “rasyonel” gözükken önermelerle meşrulaştırılmaktadır. Eskiden kralların ilahi haklara sahip olmaları veya kast sisteminin “doğal” kabul edilmesi bu bağlamda verilebilecek güzel örneklerdendir. Ancak kapitalizmde, sistemin etkilerinin gizlenme süreci çok daha az şeffaftır. Ticaretteki sömürü –örneğin bilgisayar karşılığında muz satmak- polis güçleri muhalifleri dövdüğü veya onlara işkence ettiğinde olduğu gibi çok açık değildir.

Bilgi –kayıtlar, bilgisayar programları, yazışmalar ve daha birçoğu- kapitalist ekonomilerde çok daha büyük bir rol oynamaktadır. Bu da kapitalist sistemin neden olduğu sömürü ve baskıyı gözler önüne sermeyi daha da güçleştiren bir dizi etkeni ortaya çıkarmaktadır. Hükümetler kendi çıkarları için “dezenformasyon”u –bilerek yalan ve doğruların sadece bir kısmını söylemek- kullanmaktadırlar. Hem şirketler hem de hükümetler kendi imajlarını güçlendirmek ve kendilerine zarar vermesi muhtemel söylentileri bloke etmek için halkla ilişkileri kullanarak kendi mesajlarını yaymaktadır. Reklamcılık ve tanıtım, mal ve hizmetlere dayalı sistemin bütünü hakkında eleştirel düşünmeyi engelleyerek, problemlerin çözümünün mal üretimi olduğunun varsayıldığı bir düşünce yapısının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Hollywood film dünyası hayatın nasıl olabileceği ile ilgili oldukça çekici fakat bir o kadar da aldatıcı imajlar yaratmaktadır. Sonuç ise son derece cezbedici ve bilgi açısından zengin bir ortam olmaktadır. Bazen sansüre uğrasa da aykırı fikirler genelde radikal diye isimlendirilerek tolere edilmektedir. Böylece bu sistemde gerçek bir fikirler “pazarı” olduğu izlenimi verilmek istenmektedir.

Bu bilgi açısından zengin ortam şiddetsizlik aktivistleri için yeni zorluklara neden olmaktadır. Gandhi'nin geleneksel felsefesi *satyagraha* gerçeği diyalog yoluyla bulmayı içermektedir. Burada şiddetsizlik, muhalifleri diyaloga girmeye teşvik eden bir araç görevini görmektedir. Bu yaklaşım, baskı ve zulmün hem kaynakları hem de sonuçları açık olduğu ve de aktivistlerin – ister doğrudan ister arabulucular aracılığıyla- kendileri ile diyaloga girebilecekleri muhaliflerin varlığında mantıklıdır. Bu şartların hemen hemen tümü artık geçerli değildir. Kapitalizmdeki baskının çoğu artık mülkiyet ve karşılıklı değişim sisteminde içsel olarak var olmaktadır; eylemleri ile sistemi değiştirebilecek çok az sayıda muhalif vardır. Üstelik sistem, artık bir diyaloga imkan vermeyecek kadar belirsiz ve şekilsizdir. İşte tam da bu nedenle, kapitalizmi dönüştürmede kullanılacak olan şiddetsizlik için çok daha derin bir analiz ve dikkatli bir planlama gereklidir. Gerekli gereksiz bir bilgi yığını (çok sayıda yanıltma ve dengesizliklerle birlikte) üzerinde bina edilen bir sisteme karşı mücadele etmek için sansüre dayalı bir sistemden çok daha farklı bir strateji türü gerekmektedir.

Şiddetsizliğin kapitalizme *karşı* bir strateji olarak görülmemiş olmasının bir başka nedeni daha vardır, bu strateji daha çok kapitalizm *içinde* reformu teşvik etmek için bir yöntem olarak kullanılagelmiştir. Grevler, boykotlar, gösteriler ve diğer birçok yöntem işçilerin ücretlerini artırmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek, zararlı ürünlere muhalefet etmek ve zarar veren kalkınmayı bloke etmek için kullanılmıştır. Bütün bunlar elbette ki çok kıymetli ve önemlidir; ancak bunlar nadiren bir sistem olarak kapitalizme karşı bir mücadele aracı olarak görülmektedir. Sonuç olarak şiddetsiz eylem potansiyel bir devrim stratejisi olarak kabul görmemektedir.

“Devrim” yani toplumsal ilişkilerde köklü bir değişim hiç şüphe yok ki Marksizmin retoriğidir. Bir reformlar dizisinin kolayca kokuşan ve etkisini kaybeden bir devrimden daha kalıcı etkiler bırakacak şekilde sona erme ihtimali varsa da “reform” genellikle yumuşak ve yetersiz görülmektedir. Leninist strateji ilk devrelerde şiddetsizliğe sıklıkla başvurmuştur. Ancak yöneten sınıfın alaşağı edildiği “ileri” devrelerde şiddet kullanmaya başlamıştır. Bu sürecin sonunda da kendilerini devrimci olarak görenler şiddetsiz eylemi bir mücadele yöntemi olarak görmemeye başlamışlardır.

Bu sorunu çözenin birkaç yolu vardır. Bunlardan bir tanesi, Gandhi, Jayaprakash Narayan, Erik Dammann ve diğerleri tarafından³ benimsenen bir şiddetsizlik devrimi modeli

³ Erik Dammann, *Revolution in the Affluent Society* (London: Heretic Books, 1984); Dave Dellinger, *Revolutionary Nonviolence: Essays* (Garden City, NY: Doubleday, 1971); George Lakey, *Strategy for a Living Revolution* (New York: Grossman, 1973); Brian Martin, *Social Defence, Social Change* (London: Freedom

geliştirmektir. Diğeri ise devrimin şiddete bulanmış ve masküler bir imaj olduğunun ortaya konulması ve bunun yerine bir alternatifin –eşitlik, adalet, gerçek ve katılım içeren- ikame edilmesidir. Buradaki önemli bir zorluk, “devrim” söyleminin reklamcılar tarafından ele geçirilmiş olmasıdır.⁴ Herhangi alternatif bir kavram benzer şekilde hassas ve kırılabilir olacaktır.

Her halükarda, şayet şiddetsiz eylem kapitalizme *karşı* bir strateji olacaksa, kapitalizmi tamamen ortadan kaldırıp yerine yeni bir sistem ikame edecek veya kapitalizmi nitelik olarak çok daha farklı bir sisteme dönüştürecekse reformun çok daha ötesinde bir stratejiye ihtiyacı vardır. Burada anahtar stratejidir. Şiddetsizliğin kapitalizm karşısında etkili olabilmesi için hem kapitalizmi hem de şiddetsizliğin kendisini iyice anlamaya ihtiyaç vardır.

Toplumsal analiz ve Toplumsal problemler

Etkili bir kampanya başlatabilmek için belli seviyede bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Örneğin genetiği değiştirilmiş ürünlere karşı bir kampanya için bu ürünlerin çevresel riskleri, çiftçiler ve organik alternatifler üzerindeki muhtemel etkileri, artı hükümet ve şirket stratejileri ve bu stratejilere nasıl karşılık verileceği hakkında bilgi edinmek zorunludur. İleri teknoloji ve bilimin böylesine önemli bir rol oynadığı bir alanda bilgi son derece değerlidir.

Özellikle üniversitelerde ve araştırma laboratuvarlarında entelektüel çalışmaların profesyonelleşmesi inanılmaz derecede uzmanlaşmayı da beraberinde getirdi. Bu, biyokimya ve bilgisayar mühendisliği gibi teknik alanlarda çok daha fazla geçerli olan bir saptamadır. Bu tür araştırma alanlarından faydalanabilecek olanlar ise sadece geniş kaynakları olan gruplardır; ki bu grupların başında, araştırmacıları istihdam edebilen ve araştırmaların çoğu için bir gündem belirleyebilen hükümetler ve büyük şirketler gelmektedir. Buna karşılık, protesto gruplarının araştırmacı istihdam edebilmek ve pahalı araştırmaları finanse edebilmek için çok az paraları vardır. Askeri araştırma ve gelişmeye ayrılan bütçenin onda biri oranında bir bütçe ile bile şiddetsizlik mücadelesinde çok önemli ilerlemeler kaydedilebilir.⁵

Araştırmacı istihdam edemeyen ve kendi araştırmalarını da finanse edemeyen toplumsal hareketler bu durumda daha çok bu hareketlerin sempatanları –genellikle akademisyenler- tarafından yapılan araştırmalara yaslanmaktadır. Aktivistlerin ilgi sahasına giren konularda çalışan çok sayıda akademisyen var; ancak ne yazık ki bunların çoğu temelde diğer akademisyenler ile iletişim kurmayı hedeflemektedirler. Akademik sistem, araştırmalarını kaliteli hakemli dergilerde yayınlanan bilim insanlarını ödüllendirmektedir. Böylesi bir ödüllendirme sistemi ise akademisyenleri aktivistlerden uzaklaştırmaktadır.

Bu sistem, şiddetsizlik modeline sempati duyan bilim insanlarını bile etkileyen bir düşünce biçiminin oluşmasına neden olmuştur. Buradaki temel yaklaşım teoriyi doğru anlamak ve sonra da sonuçlar çıkarmaktır. Ana yönelim analize ve kritiğe doğru olmakta ve alternatifler veya stratejilere ilgi gösterilmemektedir. Bu tür çalışma oldukça değerli olabilir –bir kısmı da

Press, 1993); Martin Oppenheimer, *The Urban Guerilla* (Chicago: Quadrangle, 1969); Geoffrey Ostergaard, *Nonviolent Revolution in India* (New Delhi: Gandhi Peace Foundation, 1985).

⁴ Yeni yayına başlayan ve aslında devrim retoriği ile alakasız bir derginin adı şöyledir: *Revolution: Business and Marketing in the Digital Economy* (Devrim: Dijital Ekonomide İş ve Pazarlama). Bir reklam panosunda da şık ve oldukça pahalı takım elbiseler giyen birkaç modeli gösterirken panonun altında verilen internet adresinde şu yazıyordu: www.smashthestatusquo.com (statükoyu pataklayın). Bir örnek de Gandhi'yi ve O'nun tekerleğini kullanan Apple Computer reklamı. Apple bu reklamda Gandhi ile birlikte “think different” sloganını da kullanmaktadır. Ancak ironik bir şekilde Gandhi hem kapitalizmin hem de modern teknolojinin önde gelen eleştirmenlerinden birisidir.

⁵ Brian Martin, *Technology for Nonviolent Struggle* (London: War Resisters' International, 2001).

gerçekten ilham verici düzeydedir- ancak bu yaklaşımın katılımcı anlama için bir temel olması ihtimali yoktur.

İhtiyaç duyulan şey, yukarıdan gelen, teorisyenler tarafından geliştirilen ve sonra da hareket önderleri tarafından yayılan teori değildir. İhtiyaç duyulan şey, tabandaki aktivistler tarafından kullanılabilen ve yeniden tanımlanabilen teoridir.⁶ Bazı toplumsal hareketlerde bu rutin bir şekilde meydana gelmektedir. Çok sayıda feminist aktivist, patriarki kavramsallaştırması, alternatifler ve stratejiler de dahil olmak üzere feminist teorilerinde bulunması mümkün olan fikirlere çok aşinadırlar; ancak bu tür “pratik feminizm” için çok fazla akademik feminizm gereksiz ve kendi eylem sahası açısından da ilgisiz görülebilir.

Bazen düşük maliyetli araştırmalar katılımcılar tarafından yapılabilir. Aktivistlerce yapılan araştırmacılar hem mümkün hem de önemlidir. İnternette yapılacak bir araştırma ve bu araştırmanın sonucunda elde edilen bilginin diğer aktivistler ile paylaşılması çabucak değerli bir malzemenin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Şiddetsizlik hareketi içerisinde şiddetsizlik teorisi kabul edilebilir bir düzeyde bilinmekte ve anlaşılmaktadır. Bu düzey, özellikle şiddetsiz eylem yöntemleri ve dinamikleri söz konusu olduğunda daha da yükselmektedir. Şiddetsizlik teorisi, şiddetsizlik uygulamalarından doğmuştur ve diğer birçok alanda olduğu gibi ileri derecede akademik bir hale dönüşmemiştir. Bunun muhtemel bir nedeni alanın kariyer yapmaya pek de elverişli olmamasıdır. Şiddetsizlik teorisini kapitalizme uygulayabilmek için, aktivistler tarafından kullanılacak bir kapitalizm analizine ihtiyaç vardır.

Kapitalizmi analiz etmek oldukça önemli ve bir o kadar da zor bir iştir. Neo-klasik iktisat, Marksizm ve Marksist olmayan politik ekonomi gibi çok sayıdaki iktisadi düşünce geleneklerinde bu konuda çok geniş bir literatür bulunmaktadır. Bütün bu literatürde şiddetsizlik aktivistlerinin faydalanabilecekleri birçok şey bulmak mümkündür; ancak bunları belirlemek ve kullanılabilir hale getirmek kolay değildir. Bir kere literatürün çoğunda kapitalizm eleştirel bir perspektiften değerlendirilmemektedir. Eleştirel çalışmalar da aktivistler için faydalı olabilecek stratejilere hemen hemen hiç değinmemektedirler. Dolayısıyla bu literatür teorisyenler için önemli bir kaynak iken aktivistlerin bundan faydalanmaları ancak uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda mümkün olabilecektir.

Kapitalizmi dikkatli ve detaylı bir şekilde analiz etmekten çok, kapitalizme bir alternatif bulmak, bunu yapabilmek için bir yöntem elde etmek ve buradan da aktivist eksenli bir teori inşa etmek için alternatif bir yaklaşım benimsenmelidir. Şiddetsizlik örneğinde hem alternatif hem de yöntem birlikte ele alınır; şiddetsizlik ile yaratılan barışsever bir toplum.

İşte burada değinilen yaklaşım budur: Başlangıç noktası, hem bir yöntem hem de amaç olan ve hiçbir şekilde şiddet içermeyen şiddetsizliktir. “Şiddetsizlik”, katılım ve diyalogu dahil eden ve fiziksel şiddeti tümüyle reddeden bir anlamda kullanılmaktadır. Kapitalizm, şiddetsizlik kullanılarak kapitalizm ile nasıl mücadele edileceği ve nasıl dönüştürüleceği açısından analiz edilmektedir. Tabii ki bazı kullanışlı kapitalizm analizlerine eğilmek faydalıdır. Fakat asıl nokta şudur; önce kapsamlı bir kapitalizm analizi geliştirip sonra da muhtemel etkileri üzerinde değerlendirme yapmak yerine, yalnızca şiddetsizlik modeli için uygun olduğu ölçekte kapitalizmin eleştirisi yapılmaktadır. Bunun anlamı da yapılacak analizin aktivistler açısından

⁶ Bu görüş şurada geliştirilmiştir: Brian Martin, "On the value of simple ideas," [Information Liberation](#) (London: Freedom Press, 1998), ss. 143-163.

çok açık olması gerektiğidir. Yüksek seviyeli bir analiz sadece birkaç bilim insanı tarafından anlaşılabilir; ki böyle bir analiz sadece o bilim insanları için bir değer ifade eder.

Belki de belirtmeye gerek yok ama burada benim önerdiğim şey, başarılı olabilmesi için edindikleri fikirleri pratiğe yansıtabilen çok sayıda kişi içeren bir sürece mütevazı bir katkıdır.

Özet

Yukarıda ana hatları ile açıklanan aktivist eksenli analiz çerçevesinde ikinci bölümde şiddetsizlik incelenecektir. Genel hatları ile bu yaklaşımda kullanılan yöntemler açıklanacak, örnekler verilecek, yaklaşımın lehinde ve aleyhinde dile getirilen tezlerden söz edilecek ve şiddetsizlik teorisine kısaca değinilecektir. Şiddetsizlik teorisi ve uygulaması hakkında yüzeysel de olsa bilgiye sahip olanlar için bu bölümdeki açıklamalar oldukça tanıdık gelecektir.

Kapitalizm gibi hakimiyet sistemleri ile mücadele etmede şiddetsizliğin teorik düzeydeki zayıflıklarına özellikle değinilmektedir. Varılan sonuç şudur ki şiddetsizlik teorisi, mücadele edilen sistemin işe yarar bir analizi ile desteklenmelidir. Bu aslında çok açık bir ihtiyaçmış gibi gözüküyor; ancak aslında şiddetsizlik teorisi çok genel bir güç teorisine dayanmakta ve birçok aktivist güç dinamikleri ve yerel sistemler hakkında pratik bir tecrübeye sahip olduğu için iyi işlemektedir. Bu kombine çalışmalar diktatörlük gibi çok açık ve belirgin baskı sistemleri için belli düzeyde işe yarayabilir fakat kapitalizm gibi çok daha muğlak güç sistemleri için aktivistlerin çok daha derin bir anlayışa ihtiyaçları vardır.

Şiddetsizlik ile ilgili bu altyapıdan sonra üçüncü bölüm kapitalizmi ele almaktadır. İşçilerin sömürülmesi gibi kapitalizme dair çok belirgin problemlerin bazıları genel olarak ama çok kısa bir şekilde açıklanmaktadır.

Bölümün temel kısmı, kapitalizmin özellikle bir şiddetsizlik stratejisi geliştirilmesiyle ilgili üç merkezi öneme sahip özelliğini tanımlamaktadır. İlk ve en belirgin olanı; kapitalizmin hükümet, ordu ve polis de dahil olmak üzere şiddet kullanma meşruiyetine sahip kamu birimleriyle olan ilişkisidir. Şiddet gibi bir yaptırım olmadan kapitalizmin yaşaması söz konusu değildir. Ancak kapitalizmin şiddete dayanma hali piyasaların rutin işleyişi çerçevesinde hissedilememektedir. Dolayısıyla kapitalizmin şiddet kullanma meşruiyetine sahip birimler ile olan ilişkisinin açık bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Şiddetsizlik özel olarak şiddete dayalı sistemlere meydan okumak ve onların etkinliğini ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır; dolayısıyla da buradaki anahtar nokta kapitalizmin şiddet ile olan bağlantı noktalarına odaklanan şiddetsiz eylemler geliştirmektir.

Ancak kapitalizm son tahlilde şiddete dayansa da çoğu zaman inanç sistemleri ve günlük davranışlar –örneğin tüketim, mülkiyet, bireycilik ve bencillik ile yakından ilişkili olanlar- kapitalist sistemi yaşatmaktadırlar. Bu tür inanç ve davranışlar ile mücadele etmek son derece zor bir iştir. Şiddetsizlik bu konuda bir yaklaşım ortaya koymaktadır; ancak belirtmek gerekir ki sadece bir yaklaşım arzu edilen sonucu vermeyecektir. Seçeneklerin ve alternatiflerin dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi şarttır. En fazla çaba inançlar ve davranışlar alanında gösterilmelidir; zira kapitalizmin ideolojik meydan okumalarının etkisini azaltmada çok büyük bir yeteneği vardır.

Kapitalizmin bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmeyi gerekli kılan üçüncü merkezi özelliği alternatifleri yok etmesidir. Kapitalizm yükselirken, toplum tarafından kontrol edilen üretim, kooperatifler ve alternatif uygulamalar gibi önceki sistemler ve alternatifler ya yok edildi ya da

marjinalleştirildi. İşte kapitalizmin tek seçenemiş gibi gözükmesinin bir nedeni de kapitalizme alternatif sistemlerin ortadan kaldırılmış olmasıdır. Bu alandaki şiddetsizlik stratejisi son derece açık ve nettir: Gandhi'nin yapıcı program geleneğinde olduğu gibi alternatiflerin geliştirilmesi. Ancak sermayenin gücü dikkate alındığında geliştirilen alternatiflerin kapitalizmin yerine ikame edilmesinin kolay olmadığı görülür.

Dördüncü bölümde kısaca Leninizm ve demokratik sosyalizm gibi geleneksel kapitalizm karşıtı stratejiler incelenmektedir. Bu çerçevede bu stratejiler şiddetsizlik teorisi açısından ele alınmaktadır. Geleneksel anti-kapitalist stratejilerin hiçbiri kapitalizmin yerine daha iyi bir sistem getirememiştir. Gerçi sosyal demokrasinin kapitalizmin bazı aşırılıklarını sınırladığı söylenebilir; ancak bu, sözü geçen geleneksel girişimlerin başarısız oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Şiddetsizlik perspektifinden bakıldığında bu stratejiler ile ilgili temel problem, bu stratejilerin, değişimi sağlamak için şiddet kullanımına yani devlet gücüne odaklanmış olmalarıdır. Şiddet sisteminin varlığı, bu sistemin güçlüyü desteklemek ve güçlüye meydan okuyanları bastırmak için kullanılabilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla bu kapitalizm karşıtı stratejiler halka çok sınırlı miktarda güç ve yetki verirken gücün ve yetkinin çoğunu bir yönetici grubun ellerine bırakmışlardır. İster komünist rejimlerde komünist elitler veya politikacılar olsun, isterse bir sosyal demokrasi yönetimindeki bürokratlar olsun bu böyle olmuştur.

Bu başarısızlığa uğramış ve kusurlu kapitalizm karşıtı hareketleri dikkate almak gerekir; çünkü şiddetsizlik alternatiflerine en büyük düşmanlık bizzat sosyalistlerden gelmiştir. Komünizmin dağılmış olmasının çok büyük bir fırsat doğurduğu sonucuna varmak mümkündür. Kapitalizme karşı bir şiddetsizlik hareketinin şimdi çok daha fazla şansı vardır; çünkü şiddete dayanan alternatif sosyalist yol büyük ölçüde inanırlığını kaybetmiş durumdadır.

Beşinci bölüm kapitalizme alternatif şiddetsizlik yöntemlerini kısaca ele almakta ve örgütlü şiddeti kullanmaksızın toplumun örgütlenmesinde geçerli olabilecek bazı prensiplerden söz etmektedir. Öyle görünüyor ki açık bir şekilde şiddetsizlik temelinde inşa edilmiş kapsamlı toplum vizyonlarının sayısı çok fazla değildir. İhtimalleri ortaya koyabilmek için dört model kısaca açıklanmıştır; *sarvodaya*, anarşizm, gönüllülük ve *demarşi*. Bu modeller incelendiğinde, şiddeti yaptırım olarak kullanma meşruiyetine sahip olmadan mevcut kapitalist sistemin hiç de sürdürülebilir olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Şiddetsizliğin özelliklerinden birisi de kendi içinde uyumlu olmasıdır: Amaçlarını ve hedeflerini kendi araçlarında barındırmaktadır. Bir başka deyişle şiddetsizlik metotları, şiddete dayanmayan pasif yani barışçıl bir toplum hedefine ulaşmak için kullanılmaktadırlar. Şiddete dayanmayan toplum modellerine bakmak bu kendi içindeki tutarlılığı geliştirme ve yenileme sürecinin bir parçasıdır.

Yöntem, kritik ve alternatif ile ilgili temel bir girişten sonra stratejileri incelemenin zamanı gelmiş demektir. Bu inceleme altıncı ve on ikinci bölümler arasında yapılmaktadır. Altıncı bölümde stratejileri değerlendirme prensipleri tartışılmakta ve “uygulanacak kampanya bozulmaya ve yozlaşmaya karşı dayanıklı mıdır?” gibi soruları da içeren, kampanyaların değerlendirilmesinde kullanılacak bir kontrol listesi önerilmektedir. Bu kontrol listesi, takip eden bölümlerde mevcut ve muhtemel kampanyaları değerlendirmek için kullanılmaktadır.

Yedinci bölümde işçilerin mücadeleleri ele alınmaktadır. Bu çerçevede işçilerin daha iyi ücret, daha iyi işler ve çalışma şartları, işçilerin kontrolü vb. için düzenledikleri kampanyalar incelenmektedir. İşçilerin kontrolü için düzenlenen kampanyalar örneğinde olduğu gibi bazı

kampanyalar kapitalizme karşı potansiyel bir meydan okuma imkanı verirken diğerleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Ancak hem burada hem de daha sonra, bir sistem olarak kapitalizme meydan okumasa bile bir kampanyanın başka sebeplerden ötürü yine de çok değerli olabileceği açık bir şekilde belirtilmektedir.

Sekizinci bölüm, şiddetsizliğin tam sınırında bir yaklaşım olan sabotajı ele almaktadır. Dokuzuncu bölümde çevre sorunları ile ilgili aktivizm, özellikle de böcek ilaçlarına, nükleer güce ve yerel kalkınmaya karşı kampanyalar incelenmektedir. Onuncu bölümde ise, kapitalizmin etkisini ortadan kaldırma aracı olarak, askeri savunmaya alternatif bir toplum direnişi olan ve hiçbir şekilde şiddet içermeyen toplumsal savunma analiz edilmektedir. On birinci bölüm, ekonomik küreselleşmeye karşı düzenlenen üç kampanyaya değinmektedir: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması' na (Multilateral Agreement on Investment) karşı düzenlenen kampanya, genetiği değiştirilmiş organizmalara ve bedava yazılım geliştirilmesine karşı düzenlenen kampanyalar. On ikinci bölüm, kapitalizme karşı strateji olarak kullanılacak birkaç ekonomik alternatif –toplum değişim şemaları, yerel para sistemleri ve gönüllü olarak basit yaşama- değerlendirmektedir.

Yedinci bölümden on ikinci bölüme kadar, kapitalizm ile mücadelede kullanılacak stratejilerin başarı potansiyellerini değerlendirmek için şiddetsizlik yaklaşımı çerçevesinde analiz edilen bir kontrol listesinin nasıl kullanılacağı anlatılmaktadır. Burada yapılan değerlendirmeler tanımlayıcı değildir. Önemli olan, aktivistlerin kendi kontrol listelerine kendilerinin karar vermeleri ve kendi hedeflerine uygun kampanyalar ve yöntemler belirlemeleridir. Son olarak on üçüncü bölümde şiddetsizlik kampanyaları ile kültürel değişim arasındaki ilişki tartışılmaktadır.

2. Şiddetsizlik

Birçok nedenden ötürü şiddetsizliği tanımlamak veya teoriden ziyade örneklerle açıklamak çok daha kolaydır.⁷ Ve Gandhi'nin 1930'da Dandi'ye yaptığı ünlü yürüyüşten daha güzel bir örnek var mıdır? O dönemde Hindistan İngiliz yönetiminde ve acımasızca sömürülmekteydi. İngilizler tuz üzerinde bir tekel kurmuşlardı; onu vergilendiriyor ve tuz üreten herhangi bir Hindistanlıyı da tutukluyorlardı. Gandhi, deniz suyundan yasa dışı tuz üretiminin çok güzel bir sivil itaatsizlik örneği olduğuna karar vermişti. Bu eylemin etkisini en üst düzeye çıkarmak için Gandhi takipçileri ile birlikte 24 gün boyunca küçük bir sahil kasabası olan Dandi'ye yürüdü; bu arada yürürken de planladığı eylemi anlatıyor ve takipçilerinin sayısını artırıyordu. Yürüyüş Dandi'de sona erdiğinde bu eylem çoktan güçlü bir örgütlenme yöntemi olduğunu göstermişti. Takip eden dönemde tuz üretimi ve buna bağlı tutuklamalar İngiliz hakimiyetinin acımasızlığı ve adaletsizliğini gözler önüne seren örnekler yaratmıştı. Dahası, bu yürüyüş etkisini göstermiş ve benzer tuz üretimi sivil itaatsizlik eylemleri aynı anda hızla bütün Hindistan'a yayılmıştı.⁸

⁷ Örnek vakalar için bakınız: Robert Cooney ve Helen Michalowski (der.), *The Power of the People: Active Nonviolence in the United States* (Philadelphia: New Society Press, 1987); Ralph E. Crow, Philip Grant ve Saad E. Ibrahim (der.), *Arab Nonviolent Political Struggle in the Middle East* (Boulder: Lynne Rienner, 1990); Souad R. Dajani, *Eyes Without Country: Searching for a Palestinian Strategy of Liberation* (Philadelphia: Temple University Press, 1994); Pam McAllister, *The River of Courage: Generations of Women's Resistance and Action* (Philadelphia: New Society Press, 1991); Philip McManus ve Gerald Schlabach (der.), *Relentless Persistence: Nonviolent Action in Latin America* (Philadelphia: New Society Press, 1991); Andrew Rigby, *Living the Intifada* (London: Zed Books, 1991); Dick Scott, *Ask That Mountain: The Story of Parihaka* (Auckland: Heinemann Educational Books/Southern Cross Books, 1975); Stephen Zunes, "The role of non-violent action in the downfall of apartheid," *Journal of Modern African Studies*, Cilt 37, Sayı 1, 1999, ss. 137-169.

⁸ Thomas Weber, *On the Salt March: The Historiography of Gandhi's March to Dandi* (New Delhi: HarperCollins, 1997). Gandhi'nin şiddetsizliğe bakışı hakkında daha genel bilgiler için bakınız; Mohandas K.

Eğer şiddet içeren bir direniş hedeflenmiş olsaydı bu tür bir örgütlenme biçimi mümkün olmazdı. Ne eylemcilerin sayısını artırmada, ne eylemcilerin eğitiminde ve ne de eylemin kendisinde açıklık sağlanamazdı. Katılım çok sınırlı bir düzeyde olurdu. Son olarak da, şiddet eylemleri genelde muhaliflerin birlik oluşturmaları ve daha fazla destekçi bulmaları etkisi yaratmaktadır. Ancak Dandi yürüyüşü bunun tersine İngilizlere yönelik desteğin iyice azalmasını sağlamış dahası dışarıdan olayları gözleyenlerin sempatisini kazanmıştır.

ABD’de 1950’ler ve 1960’larda etkili olan sivil haklar hareketi şiddetsizliğin mükemmel örneklerinden birisidir.⁹ Güney ABD’de köleler hürriyetlerini 1860’larda kazanmışlardı ama siyahlara¹⁰ karşı baskı ve ırksal ayrımcılık bütün şiddetiyle devam ediyordu. 1955’te, Alabama eyaletinin bir şehri olan Montgomery’ de, bir sivil haklar aktivisti olan Rosa Parks, ayrımcı kanunlara açık bir şekilde meydan okuyarak bir otobüste, normalde kanunlara göre beyazlara ayrılan bir koltuğa oturdu. Parks kanunlara karşı geldiği için tutuklandı; ancak tutuklamadan sonra şehirdeki siyahlar otobüsleri boykot ettiler ve birçoğu çok uzak mesafedeki işlerine giderken bile yürümeyi tercih etti.

Sivil haklar hareketi daha sonra sayıları giderek artan boykotlar, “özgürlük seferleri” (beyazlar ile siyahların beraber aynı otobüslerde Güneye seyahat etmeleri), oturma eylemleri, ayrımcılık politikasını sürdüren kentlere yapılan yürüyüşler, yolların trafiğe kapatılması eylemleriyle birlikte toplu gösteri ve mitingler ile ivme ve momentum kazandı. Sivil haklar hareketi bu şekilde 1960’lı yılların başlarında çok önemli mesafe kaydetti.

Dünya çapındaki barış hareketleri de şiddetsizlik yöntemini geniş bir şekilde kullanmıştır. Savaş karşıtlığı bir gelenek haline gelmiştir. Bu geleneğe göre insanlar artık savaşa katılmayı veya orduda yer almayı reddetmeye başlamışlardır. Özellikle bir savaşın sona ermesinden kısa bir süre sonra ortaya çıkan bir savaşa katılmayı reddeden çok sayıda kişi olmuştur; bunların önemli bir kısmı savaşa katılmayı reddettikleri için hapis cezalarına çarptırılmıştır; hatta bazı ülkelerde bunlara işkence edilmiş, bir kısmı da öldürülmüştür. Bunların bazıları vicdani retçiler olarak ordudan muafiyet talep etmişler bazıları ise askere alınmamak için buldukları ülkeden başka bir yere göç etmişlerdir.

Barış eylemcileri; savaşları, silah üretimi ve ihracını, silah sistemlerini ve baskı rejimlerine askeri desteği protesto etmek için çok sayıda yaratıcı eylem yöntemi kullanmaktadırlar. Örneğin; İngiltere’deki Greenham Common’da kadınlar Amerikan askeri üslerine karşı çok farklı yöntemlerle karşı çıkmışlardır. Yıllarca üs çevresinde boy gösterdiler, gösteri ve miting

Gandhi, *An Autobiography or the Story of My Experiments with Truth* (Ahmedabad: Navajivan, 1927); Richard B. Gregg, *The Power of Nonviolence* (New York: Schocken Books, [1935] 1966); Krishnalal Shridharani, *War Without Violence: A Study of Gandhi's Method and its Accomplishments* (London: Victor Gollancz, 1939).

Şiddetsizliğin pratik ve kullanışlı oluşu hakkında bakınız: Howard Clark, Sheryl Crown, Angela McKee ve Hugh MacPherson, *Preparing for Nonviolent Direct Action* (Nottingham: Peace News/CND, 1984); Virginia Coover, Ellen Deacon, Charles Esser ve Christopher Moore, *Resource Manual for a Living Revolution* (Philadelphia: New Society Publishers, 1981); Narayan Desai, *Handbook for Satyagrahis: A Manual for Volunteers of Total Revolution* (New Delhi: Gandhi Peace Foundation; Philadelphia: Movement for a New Society, 1980); Per Hengren, *Path of Resistance: The Practice of Civil Disobedience* (Philadelphia: New Society Publishers, 1993); Martin Jelfs, *Manual for Action* (London: Action Resources Group, 1982).

⁹ Taylor Branch, *Parting the Waters: America in the King Years, 1954-1963* (New York: Simon and Schuster, 1988); David Halberstam, *The Children* (New York: Random House, 1998); Coretta Scott King, *My Life with Martin Luther King, Jr.* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969).

¹⁰ Belirtmek gerekir ki terminoloji değişmiştir. Sivil haklar hareketi başladığında “zenci” (negro) olan terim 1960’larda “siyah” a (black) dönüştü. Ancak daha sonraki dönemlerde “Afro-Amerikalı” (African-American) terimi kullanılmaya başladı.

düzenlediler, defalarca askeri kampa girdiler (sivil itaatsizlik eylemleri) ve böylece hem askerlerin hem de geniş kitlelerin desteğini kazanmaya çalıştılar.

Uygulanan diğer barışçıl protesto yöntemleri arasında; yürüyüşler (bazıları kıtalar-arası), gösteriler, mum yakma eylemleri, sokak tiyatrosu, silah taşıyan trenlerin insan barikatları ile engellenmesi, nükleer test bölgelerine gemilerin gönderilmesi ve askeri belgelerin üzerine kan dökülmesi de yer almıştır.

Geçtiğimiz yıllarda çevre hareketi de şiddetsiz eylem yöntemlerini sıklıkla kullanmıştır. Örneğin orman eylemcileri kendilerini buldozerlerin ve bıçkı motorlarının önüne atmışlar, zaman zaman da operasyonları engellemek için kendilerini biçme ekipmanlarına kilitlemişlerdir. Diğer bazı aktivistler de, bazen su kayakları kullanarak hatta bazen de yüzerek yağmur ormanlarından elde edilen ürünleri taşıyan gemilerin önlerine çıkıp kendilerini dahi riske atmışlardır.

Bu tür eylemler aslında toplumsal hareketlerin sadece görünen kısmını oluşturmaktadır. Etkili eylemlerin arkasında genelde durumu analiz etmek, eylem için hazırlanmak, şiddetsizlik eğitimi vermek, eylemler için toplumsal desteği harekete geçirmek ve eylemi koordine etmek için harcanan efor ve yapılan yoğun bir çalışma vardır. Tehlikeli ve ciddi bir eylemde “ön safta” bulunan her birey için sahne arkasında toplantıları, ulaşımı, yiyecekleri, çocuk bakımını, posterleri, halka yapılan açıklamaları, basın ile ilişkileri, yasal desteği, bağış toplamayı ve daha birçok faaliyeti ayarlayan onlarca kişilik bir ekip bulunabilir. Şiddetsiz eylemin birkaç çekici ve heyecanlı noktası olabilir; ancak bu görünen eylemleri desteklemek için yapılması gereken bir sürü rutin ve sıkıcı iş vardır. Dolayısıyla aslında şiddetsiz eylemler askeri operasyonlardan çok farklı değildir: Bir savaş uçağı pilotunun sortisi uçak tasarımcılarının, inşacıların, test edicilerin, bakım işçilerinin, planlamacıların, muhasebecilerin, aşçıların ve diğerlerinin çalışmaları ile desteklenmektedir.

Dahası, çok öne çıkan ve çok riskli eylemlerin diğer tür eylemlerden daha fazla bir etkiye sahip olduğu gibi bir kural yoktur. Bazen en etkili yöntemler komşular ile konuşmak, küçük broşürler basıp onları dağıtmak, küçük toplantılar düzenlemek ve mektup yazmak olabilir. Bazen de en etkili eylem belli ürünleri kullanmamak, popüler olmuş bir politikaya karşı sesini yükseltmek veya haksızlığa uğramış bir kişiye dostça yaklaşmak şeklinde kendini gösteren kişisel tavır veya davranış olabilir. İster şiddetsizlik olarak isimlendirilsin ister isimlendirilmesin, bu tür davranışlar, toplumun kökten ve alttan değişmesi sürecinin bir parçasıdır.

Şiddetsizlik, askeri darbeleri etkisiz hale getirmek için de kullanılmıştır; bazılarında çok büyük başarılar elde edilmiştir. 1920’de, Almanya’da liderliğini Wolfgang Kapp’ın yaptığı bir askeri darbe girişimi olmuştu. Darbeciler başkent Berlin’i ele geçirdiler; seçimle başa gelen hükümet Stuttgart’a kaçmak zorunda kaldı ve orada şiddetsiz eylem çağrısında bulundu. Bu çağrıya kulak veren kitleler Berlin’de ciddi katılımlı grevler ve gösteriler düzenlediler. Darbeciler ile işbirliği yapmamak bu örnekte çok etkili bir direniş aracı oldu. Hiç kimse Kapp’ın açıklamalarını yazmaya ve yayınlamaya yanaşmadı; banka yetkilileri, üzerlerinde uygun imza olmadığı gerekçesi ile Kapp’ın çeklerini paraya çevirmediler. Bu direniş sonucunda darbe düzeni sadece dört gün sonra çöktü.¹¹

Cezayir Fransa’nın bir sömürgesiydi. 1954’ten itibaren ülkede çok sayıda kişinin ölümüne yol açan bir silahlı bağımsızlık mücadelesi devam etti. Ağustos 1961’de Fransa hükümeti

¹¹ D. J. Goodspeed, *The Conspirators: A Study of the Coup d'État* (London: Macmillan, 1962).

bağımsızlığı verme yönünde adımlar attığı zaman Cezayir'deki bağımsızlık karşıtı generaller bir darbe girişiminde bulundular. Hatta Fransa'nın ülkeyi işgal ihtimali bile belirmişti. Cezayir'deki Fransız askerlerinin çoğu birliklerinde kalarak işbirliğine girmeyi reddettiler. Çok sayıda pilot uçaklarını kaldırmalarına rağmen generaller tarafından kullanılmasın diye uçakları farklı yerlere uçurdu. Ayrıca Fransa'da kitlesel protestolar gerçekleşti. Darbe girişimi, bir kişi bile ölmeden sadece birkaç gün içinde başarısızlıkla sonuçlandı.¹²

Özellikle Orta ve Güney Amerika'da baskıcı hükümetlerin devrildiği çok sayıda örnek vardır.¹³ 1994'te El Salvador'daki baskıcı askeri rejim askeri bir darbe girişimini kolayca püskürtmeyi başardı. Ancak kısa bir süre sonra bu sefer pasif bir direniş hareketi başladı. Üniversite öğrencileri bir grev başlattılar; daha sonra bu greve lise öğrencileri de katıldı; bir süre sonra da bu sefer doktorlar ve ticaret erbabı da greve katıldı. Katılımlarla devamlı bir şekilde yayılan grev en sonunda bütün ülkeye yayıldı. Polis gösterileri bastırmak için zaman zaman şiddet kullandı; bu şiddet kullanımı sırasında küçük yaşlarda bir çocuk öldürüldü. Bu ölüm sokaklarda kitlesel gösterilerin başlamasına neden oldu. Diktatör Martinez kalabalıklara karşı askerleri kullanma riskini almak istemedi; çünkü askerlere herhangi bir askeri darbe girişiminde güvenmek mümkündü; ama bir halk muhalefetine askerlere güvenmek çok akıllıca olmayabilirdi. Martinez, şiddetsiz eylemlerin başlamasından yalnızca altı hafta sonra ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.¹⁴

Son olarak da şiddetsizliğin askeri işgallere karşı önemli başarılar elde ettiği birkaç örnekten söz etmek mümkündür. 1968'de Varşova Paktı askerleri, ülkedeki komünist yönetimin özgürleştirme hareketlerine ("insani bir sosyalizm" girişimi olarak da bilinmektedir) son vermek amacı ile Çekoslovakya'yı işgal ettiler. İşgale karşı herhangi bir askeri karşılık verilmedi; çünkü Çek ordusu böyle bir karşılığın gereksiz ve yararsız olacağına karar vermişti. Ancak askeri karşılık yerine, işgale karşı siyasi liderlerden sıradan vatandaşlara hemen hemen herkesin katıldığı bir şiddetsizlik hareketi başlatıldı. En etkili muhalefet şekillerinden birisi şuydu; şiddetsiz eyleme katılanlar işgalci askerlerle konuşuyorlardı. Bir taraftan onlara gerçekte ne olup bittiğini anlatmaya diğer taraftan da onları direnişe destek vermeye ikna etmeye çalışıyorlardı. Çünkü işgalci askerlere, ülkedeki kapitalist restorasyon hareketini engellemek için Çekoslovakya'nın işgal edildiği söylenmişti. İşgalin başlangıçtaki amacı kukla bir hükümetin kurulması idi; ancak işgalciler, işgalin üzerinden sekiz ay geçmiş olmasına rağmen bu amaçlarına ulaşamadılar. Çekoslovak Komünist Partisi'nin liderleri işgalciler ile işbirliği yapmayı reddettiler ve işgalciler alternatif liderler de bulamadılar. Sonuçta işgal çok kötü bir şekilde geri tepti. Sovyetler Birliği'nin politikaları bütün dünyada inanırlığını kaybetti; Sovyet kampında bölünmeler görülmeye başladı ve birçok komünist rejim de dış politikalarında değişikliğe gitti.¹⁵

Dolayısıyla birçok durumda şiddetsiz eylemler, toplumsal hareketler tarafından askeri darbelere, diktatörlüklere ve işgallere karşı kullanıldıklarında son derece başarılı olduklarını göstermişlerdir. Ancak ya bazılarınca nihai hedef olarak görülen toplumsal devrimlerde

¹² Adam Roberts, "Civil resistance to military coups," *Journal of Peace Research*, Cilt 12, 1975, ss. 19-36.

¹³ Patricia Parkman, *Insurrectionary Civic Strikes in Latin America 1931-1961* (Cambridge, MA: Albert Einstein Institution, 1990); Stephen Zunes, "Unarmed insurrections against authoritarian governments in the Third World: a new kind of revolution," *Third World Quarterly*, Cilt 15, Sayı 3, 1994, ss. 403-426.

¹⁴ Patricia Parkman, *Nonviolent Insurrection in El Salvador: The Fall of Maximiliano Hernández Martínez* (Tucson: University of Arizona Press, 1988).

¹⁵ H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976); Philip Windsor and Adam Roberts, *Czechoslovakia 1968: Reform, Repression and Resistance* (London: Chatto and Windus, 1969).

şiddetsizliğin yeri nedir? Bu konuda verilebilecek en iyi örnek; 1978-1979 tarihleri arasında şiddetsiz eylemleri ile yürütülen İran devrimidir.¹⁶ İran Şahı, muhaliflerine karşı işkenceyi ve hapsetmeyi sistematik olarak kullanan baskıcı ve acımasız bir rejim kurmuştu. Rejim silahlı güçler ile destekleniyordu; daha da önemlisi ABD, Sovyetler Birliği, İsrail ve Arap ülkelerinin çoğu da dahil olmak üzere bütün büyük güçler bu rejimi en azından diplomatik olarak destekliyordu. 1978’de protestoların düzeyi yükselince polis kalabalığa ateş açtı ve bu ateş sonucunda birkaç kişi öldü. İslami geleneklere göre 40 gün sonra yas tutma töreni düzenlendi. Bu tören siyasi bir protestoya dönüştü, yönetim protestoculara karşı yeniden güç kullandı. Bu öldürme, yas ve protesto süreci ülke çapında farklı yerlerde yaşandı böylece direnişin tırmanmasına zemin hazırladı. Hatta bir süre sonra seküler kesim bile protestolara ve yas törenlerine katılmaya başladı. İşçiler de gerek grevler ile gerekse iş yavaşlatma eylemleri ile bu sürece dahil oldu ve bir süre sonra bütün ekonomi durma noktasına geldi. Hem gösteriler sıklaştıkça hem de gösterilere katılanların sayısı arttıkça göstericilere karşı güç kullanımı ve ölenlerin sayısı da artıyordu. Ancak sonuçta askerler artık göstericilere ateş açmayı reddetmeye başladılar ve Şah da ülkeden kaçmak zorunda kaldı.

Şiddetsiz eylemler boyunca İran’da ölen eylemcilerin sayısı onbinlerle ifade edilecek kadar yüksektir. Ancak bu yüksek sayı bile birçok silahlı kurtuluş mücadelesinde ölenlerin sayıları ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Örneğin İran nüfusundan çok daha az bir nüfusa sahip olan Cezayir’in silahlı bağımsızlık savaşında yüzbinlerce insan öldürülmüştü.

Ancak belirtilmesi gereken çok önemli bir nokta vardır; şiddetsizlik girişimlerinin tümü uzun vadeli ve dayanıklı değişim getirmiş değildir. Şiddetsizliğin ne kısa ne de uzun dönemde başarılı olacağını bir garantisi yoktur. Çin’de 1989 yılında yaşanan demokrasi yanlısı hareket Pekin’de katliamla bastırıldı. Belki de bundan daha kötüsü, kısa süreli bir başarıdan sonra şiddetsizliğin heyecanını kaybetmesi ve amacını unutmasıdır. 1944’te El Salvador’da, Martinez diktatörlüğüne karşı başarılı bir şekilde yürütülen şiddetsizlik hareketi El Salvador halkı için uzun süreli bir iyileşmeyi beraberinde getirmemiştir. Şiddetsiz eylemlerin başarıya ulaşmasından sonra 1944 yılı içinde bir askeri darbe daha oldu ve takip eden yıllarda ülkede tekrar baskı rejimi hakim oldu.

İran devrimi sonrası da aynı şekilde bir felaket oldu. Ayetullah Humeyni’nin önderlik ettiği yeni rejim, muhaliflerine karşı en az Şah rejimi kadar acımasız olmaya başladı.

Bu noktada, şiddetsiz eylemler için planlamanın rolüne işaret etmek gerekir. Hindistan’daki bağımsızlık hareketi, ABD sivil haklar hareketi, barış hareketi ve çevre hareketi gibi toplumsal hareketlerde şiddetsizlik genellikle analiz, hazırlanma, eğitim ve mobilizasyon ile desteklenmektedir. Aktivistler neyi amaçladıklarını düşünürler ve yöntemlerini dikkatlice seçerler. Yığınla hazırlık çalışması ve dikkatli bir planlama süreci sonunda, hareketin amaçlarına ulaşması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yukarıdakinin tersine, darbeler, diktatörlükler ve işgallere karşı geliştirilen eylem biçimleri büyük ölçüde spontan olagelmıştır. Kapp Putsch, Cezayir’de Generaller darbesi, El Salvador’da pasif ayaklanma, Sovyet işgaline karşı Çekoslovak direnişi ve İran devrimi örneklerinde çok az planlama, hazırlık ve eğitim vardı. Kısacası, bu örneklerdeki şiddetsiz eylemler büyük ölçüde aniden başlamış ve yayılmıştı.

¹⁶ David H. Albert (ed.), *Tell the American People: Perspectives on the Iranian Revolution* (Philadelphia: Movement for a New Society, 1980); Fereydoun Hoveyda, *The Fall of the Shah* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1980).

Ancak spontan eylem başarı veya uzun vadeli değişim için güvenilir bir temel değildir. İnsan kaynağı, silah, eğitim ve liderlik olmadan bir ordunun başarılı olması beklenemez. Şiddetsiz eylem niye daha farklı olsun ki?

Bunun anlamı şudur ki şiddetsizliğin gücünün farkına henüz varılmamıştır. Yüzyıllardır askeri yöntemler sistematik bir şekilde kullanılagelmiş ve askerlerin eğitimi, silahların geliştirilmesi ve stratejilerin belirlenmesi için çok ciddi miktarlarda kaynaklar ayrılmıştır. Askeri yöntemlerdeki kadar olmasa da şiddet içeren devrim hareketlerine de ciddi miktarlarda kaynak ayrılmıştır. Buna karşılık şiddetsizliğe çok az destek verilmiş ve çok az şans tanınmıştır; bu nedenle de şiddetsiz eylem çok az gelişmiştir.

Şiddetsiz Eylem

Gene Sharp şu tanımı veriyor: “Şiddetsiz eylem, eylemcilerin fiziksel şiddet kullanmaksızın belli şeyleri yaparak –veya yapmayı reddederek- çatışmayı sürdürdükleri çok sayıda spesifik protesto, işbirliğine girmeme ve pasif müdahale yöntemlerini kapsayan genel bir terimdir.”¹⁷ Sharp, klasik çalışması *Şiddetsizliğin Polisiği (The Politics of Nonviolent Action)* adlı çalışmasında birbirinden farklı 198 şiddetsizlik yönteminden bahsetmiştir. Hatta bu çalışmasının yayınlanmasından itibaren yaklaşık yüz tane daha keşfetmiştir. Şiddet içermeyen protesto ve ikna yöntemlerinden bazıları şunlardır; halka açık ve halka yönelik konuşmalar, dilekçeler, pankartlar, sembollerin takılması, dostça yaklaşım vb. İşbirliğine girmeme yöntemlerinden bazıları ise şunlardır; toplumsal boykot, öğrenci grevi, protesto göçü, tüketici boykotu, kiralamayı reddetme, borç ödemeyi reddetme, uluslararası ticaret ambargosu, mahkumların grevi, seçimlerin boykotu, atanmış görevlileri kabul etmeme, sivil itaatsizlik, bilinçli olarak verimliliği düşürme, sessizlik vb. Pasif müdahale yöntemlerinden bazıları ise şunlardır; açlık grevi, oturma eylemleri, şiddet içermeyen engelleme, grevi sürdürme, mallara el konulması, alternatif piyasalar, casusların kimliklerini ifşa etme, alternatif hükümet vb.

Şiddetsizlik kısaca, terimin ifade ettiği şeydir aslında, eylemsizlikten çok eylem içinde olmaktır; ancak fiziksel şiddet kullanmaktan her ne olursa olsun kaçınmaktır. Şiddetsizlik zorlayıcı olabilir ve fiziksel olmayan zarara da yol açabilir. Grevler, boykotlar ve oturma eylemleri herhangi bir sektör veya işletme için ekonomik bir zarara neden olabilir. Siyasi yetkililerle veya karar verme makamında olan alternatif figürlerle işbirliğine girmeme herhangi bir hükümet birimi için siyasi bir zarara yol açabilir. Dolayısıyla her şeyden öte şiddetsizlik çatışmanın gerilimini artıran bir yöntemdir. Eğer etkili ve verimli olarsa şiddetsizliğin belli bir etkisinin olması zorunludur.

Şiddetsizlik fiziksel şiddet içermez. Dolayısıyla bu yöntemde dövme, işkence ve öldürme kesin bir şekilde yoktur. Ancak şiddetsizlik çatışmanın gerilimini arttırmayı amaçlar; bu nedenle de bu yöntemde her zaman bir toplantıya katılma, bir seçimde oy kullanma veya bir gazeteyi okuma gibi rutin aktiviteler yer almaz. Ancak bu rutin aktiviteler şayet açık bir şekilde şiddetsizliğin bir parçası ise bu durumda bu yöntemlere de başvurulur. Örneğin; bir hükümet havuçları yasa dışı ilan etmişse o zaman havuç yetiştirmek, satmak ve satın almak şiddetsizliğin bir şekli olabilir.

Şiddetsiz eylem ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da bu yöntemin “iyi” amaçlar için kullanılmaya uygun olup olmadığıdır. Şüphesiz böyle bir soruya verilecek cevap neyin iyi olduğuna ve kimin karar verdiğine bağlı olacaktır. Örneğin; finanse etmeyi

¹⁷ Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), s. 64.

sona erdirmek, ırksal ayrımcılığı hem desteklemek hem de bu ayrımcılığa muhalefet etmek için yapılabilir. 1956'da Virginia eyaletinde yasama meclisi, ırksal olarak entegre olmuş herhangi bir okulun eyalet bütçesinden desteklenmesini yasaklayan bir yasa çıkarmıştı.¹⁸ Tam tersine, Güney Afrika'daki ırk ayrımı üzerine dayalı rejime karşı yürütülen uluslararası kampanya yatırımların çekilmesini de içeriyordu. Gandhi'nin yaklaşımında baskıya karşı eyleme geçmek şiddetsizlik düşüncesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Buna karşılık Sharp'ın pragmatik yaklaşımında şiddetsizlik iyi veya kötü bir hedef için kullanılabilen bir yöntemdir. Burada Gandhi'nin yaklaşımı için "satyagraha", Sharp'ın pragmatik yaklaşımı için ise "şiddetsiz eylem" kavramları kullanılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki pratikte, pragmatik kavramı kullananlar bile aslında baskıya meydan okumada kullanılan şiddetsizlik örneklerine atıfta bulunmaktadırlar.

Şiddetsiz eylemin iyi veya kötü amaçlar için kullanılabilir olması onun nötr bir yöntem olduğu anlamına gelmemektedir. Silahlar da kötü veya iyi amaçlar için kullanılabilir; ancak silahlar, toplumsal bir faydadan çok zarara yol açacak şekilde kullanıldıkları için nötr değildirler. Gülümlü bir füze içsel bir önyargı ile inşa edilir; yok etmek ve öldürmek için kullanılması kolay bir alettir. Ancak aynı füze prensipte harmoniyi artırmak için de kullanılabilir. Şiddetsizliğin güçlü noktalarını anlamak için bu faydaları listelemek faydalı olabilir:

- Şiddetsiz bir dünya yaratma peşinde koşanlar için şiddetsiz eylem kendi içinde son derece tutarlıdır: şiddetsizlik yalnızca amaç ile uyumlu olabilecek yöntemleri kullanır. Halbuki örneğin savaşı önlemek için şiddet tehdidine dayanmak zorunda olan askeri savunma için bu geçerli değildir.
- Şiddetsiz eylem toplumsal mücadelede maksimum katılıma izin vermektedir. Yaşı veya yetenekleri ne olursa olsun, hemen hemen herkes bir dilekçeyi imzalayabilir veya bir boykota katılabilir. Halbuki belli bir bedensel disiplin ve sağlık gerektiren ve çoğunlukla bu nedenle de kadın, çocuk ve yaşlılar için uygun olmayan askeri güçlerde ve gerilla güçlerinde durum böyle değildir.
- Şiddetsiz eylem genellikle şiddet kullanılarak yapılan eylemlerden daha iyi sonuç verir; çünkü bu yöntem ile muhaliflere ve üçüncü taraflara karşı üstünlük elde etme ihtimali daha fazladır. Dahası, şiddetsizlik, hükümetlere yapılan resmi şikayetler, mahkemelere başvurma ve seçimler gibi resmi kanallara göre daha iyi sonuçlar verir; çünkü şiddetsizlik idari bir etkisi, hukuki bir desteği veya seçimle ilgili bir etkisi olmayanlarca bile kullanılabilir.
- Şiddetsiz eylem genelde daha uzun süren bir değişikliği de beraberinde getirir; çünkü şiddetsizlik, şiddet eylemleri veya resmi girişimlerin aksine, halkın katılımını sağlamada çok daha başarılıdır.
- Şiddet eylemleri ile karşılaştırıldığında şiddetsiz eylem genellikle daha az kayıplara neden olur. Her ne kadar şiddet şiddetsiz eylemcilere karşı kullanılıyorsa da bu şiddetin derecesi genellikle silahlı direnişe karşı gösterilen şiddetin derecesinden daha azdır; çünkü şiddet kullanan bir muhalife karşı şiddet kullanılmasını meşrulaştırmak çok daha kolaydır. Ancak belirtmek gerekir ki şiddetsizliğin daha az ölümlere veya yaralanmalara neden olacağına bir garantisi yoktur.¹⁹

Ancak şiddetsiz eylemin bazı güçlü yanları bunlar ise zayıf noktaları nelerdir? Şüphesiz ki şiddetsiz eylem işe yaramayabilir; ancak hiçbir metodun her şart altında işe yarama garantisi

¹⁸ Sharp, s. 240.

¹⁹ Bu nokta şu çalışmada açıklanmıştır: Gene Keyes, "Heavy casualties and nonviolent defense," *Philosophy and Social Action*, Cilt 17, Sayı 3-4, Temmuz-Aralık 1991, ss. 75-88.

yoktur. Bu nedenle de şiddetsizliği iki alternatif ile karşılaştırmak faydalı olabilir: Bu alternatiflerden biri şiddet (silahlı çatışma), diğeri ise resmi kanallar (örneğin bürokrasi, mahkemeler ve hükümetler aracılığı ile faaliyet gösterme).

- Şiddetsizlikte disiplini sağlamak bazı durumlarda çok zor olabilir. Şiddet kullanan veya eylemden kaçan birkaç kişi bütün bir hareket için çok zararlı olabilir. Askeri güçler disiplini sağlamak için güç kullanırlar, örneğin; askeri örgütlenmelerde emirlere uymayı reddedenlere ceza verilebilir. Resmi kanallar ise kendi şartlarını kendileri koyarlar. Örneğin; doldurulması gereken formlar ve yapılması gereken ödemeler. Ancak kurallara uymayanlar çok az ilerleme kaydedebilirler. Şiddetsizlikte disiplin daha çok ahlaki yaptırımlara bel bağlamak zorundadır.
- Şiddetsiz eylem için desteği harekete geçirmek zor olabilir. Askeri güçler profesyonel askerleri istihdam edebildikleri gibi zorunlu askerlik kurumunu da işletebilirler. Hükümet bölümleri ise kendi elemanlarını istihdam eder. Şimdiye kadar şiddetsizlik aktivistleri ise gönüllü olagelmışlerdir.
- Şiddetsiz eylemin bir imaj problemi vardır. Silahlı mücadeleyi benimsemiş ya da bu tür bir mücadeleye taraftar olanların bakış açısından şiddetsizlik zayıf görünmektedir. Buradaki standart varsayım, daha fazla şiddet kullanma kabiliyetine sahip olan tarafın mücadeleyi kazanacağıdır. Resmi kanallara taraftar olanların bakış açısına göre ise şiddetsizlik uygunsuz ve illegaldir.
- Reform için ise pragmatik bir reform olarak şiddetsiz eylem uzun süreli bir değişikliği beraberinde getiremeyebilir. Yukarıda belirtildiği gibi diktatörlük rejimlerine karşı yürütülen olağanüstü şiddetsizlik kampanyaları oldu; ancak bu kampanyaların sonrasında yeni bir baskı sistemi ortaya çıktı. Daha küçük bir ölçekte, bir hükümet politikasında şiddetsizlik protestoları, protestocular ortadan kaybolduklarında tamamen tersine çevirebilecek bir değişikliğe neden olabilirler.
- Sistematik bir alternatif olarak şiddetsiz eylem son derece radikal etkilere sahiptir. Şiddet içermeyen bir sistemle bir toplumu yönetmek, hükümetlerin ve şirketlerin geniş bir destek olmadan yaşayamayacağı anlamına gelmektedir. İş dünyasını, toplum hizmetlerini ve savunmayı organize etmek için tamamen farklı düzenlemelere ihtiyaç duyulabilecektir.

Dolayısıyla şiddetsiz eylemin çok sayıda güçlü yanları olmakla birlikte bu yöntemin aynı zamanda çok sayıda zayıflıkları da vardır. Kendi içindeki tutarlılığı, katılıma müsait olması ve uzun süreli değişime yol açması gibi güçlü yanları kapitalizme meydan okumak için çok önemlidirler.

Bir taraftan şiddetsiz eylemin uzun süreli bir değişikliği beraberinde getirebileceğini söylerken diğer taraftan da bu direnişin getirdiği değişikliklerin çoğunun aslında kırılğan olduğunu iddia etmede bir çelişki varmış gibi gözükebilir. Ancak burada unutulmaması gereken bir nokta vardır; şiddetsizlik, şiddet kullanılarak ya da resmi kanallar ile yapılan direnişe göre daha uzun süreli bir değişikliği sağlayabilir; çünkü şiddetsizlikte katılım oranı oldukça yüksektir. Ancak buna rağmen şiddetsizlik ile elde edilen değişikliğin geri tepmesi riski oldukça fazladır. Şiddet kullanmadan uzun süreli bir değişikliği sağlamak oldukça zordur; şiddet kullanmak ise ciddi can kayıplarına neden olma riski taşımaktadır.

Şiddete Dayalı Baskı²⁰

Şiddetsizliğe karşı dile getirilen genel bir iddia, bu direnişin şiddetli baskı rejimleri karşısında işe yaramayacağı varsayımdır. Direniş olduğu bahanesine sığınarak insanları öldüren acımasız işgalcilere karşı şiddetsizlik ne yapabilir? Ya da bir toplumun tümünden yok edilişi karşısında şiddetsizliğin şansı nedir? Hitler ve Stalin'in kurduğu diktatörlük rejimleri gibi baskıcı rejimlere karşı şiddetsizlik gerçekten işe yarayabilir mi?

Bu sorulara verilebilecek farklı cevapları araştırmak oldukça önemlidir. Şiddetsizlik çok baskıcı rejimler karşısında başarılı *olabilir*. Daha önce belirtildiği gibi İran devrimi son derece acımasız, işkenceyi ve kitlesel öldürmeyi bir sindirme aracı olarak benimsemiş bir yönetime karşı yapılmıştı. Norveç, Danimarka ve Hollanda da dahil olmak üzere bazı ülkelerde Nazilere karşı oldukça etkili sayılabilecek şiddetsizlik hareketleri geliştirilmişti.²¹ Ancak bir bütün olarak Nazilere karşı şiddetsizlik denenmiş değildir. Çok sayıdaki Alman, Nazileri desteklediği gibi diğer ülkelerde de Nazilere hayran olan çok sayıda insan vardı. Askeri yöntemleri destekleyenler özellikle Nazilere sempati ile bakma eğiliminde olmuşlardır.

Almanya dışında Nazilerin etkinliğini azaltmak için şiddetsizlik yöntemlerini kullanan sistematik herhangi bir girişim yoktu. Stephen King-Hall Alman halkının Hitler'e verdiği desteği azaltmak amacı ile İngiliz hükümetinin desteğini sağlamak için nasıl çaba gösterdiğini anlatmaktadır.²² Bu konuda başka da bir çalışma olmamıştır; dolayısıyla, Almanya dışından gelecek güçlü ve örgütlü ama şiddet içermeyen pasif eylemlerin Nazi rejimini en azından dizginleyebileceği ihtimali dikkate alınmak durumundadır.

Ancak belirtmek gerekir ki Nazilerin iktidarda olduğu dönemde Hitler'e karşı bir Alman muhalefet *vardı*. Bu yerli muhalefet ne Müttefik güçler tarafından desteklendi ve güçlendirildi ne de savaş sonrasında savaşla ilgili yazanlar bu muhalefete gereken ilgi ve sempatiyi gösterdiler.²³ Başka bir örnek olarak Saddam Hüseyin döneminde Kuveyt'in 1990'da Irak ordusu tarafından işgalini düşünün. Kuveyt halkının şiddetsizlik göstermesi muhtemelen mümkün değildi; zira Kuveyt büyük ölçüde eşitsizliğin hakim olduğu otoriter bir toplumdur. Bu nedenle de şiddetsizlik için bir halk tabanı inşa etmek mümkün olamayacaktı. Aslında Saddam Hüseyin'i 1980'lerde durdurmak gerekiyordu. Hem baskıcı hem de anti demokratik olan Irak, Kuveyt ve diğer Körfez ülkeleri hükümetlerine karşı şiddetsizliğin çoktan gösterilmiş olması gerekiyordu.

Saddam Hüseyin'in yönetimindeki Irak'ın böylesine bir askeri bir güç ve tehdit haline gelmiş olmasının temel nedeni dış güçlerin sağladıkları destek idi. Irak'ın İran'ı 1980'de işgal etmesi ABD, Sovyetler Birliği ve diğer ülkelerin hükümetleri tarafından desteklenmiştir. Çok sayıdaki şirket Saddam Hüseyin'e silah ve askeri teknoloji satmıştı. Hükümetler Saddam'ın İranlı'lara ve Irak Kürtlerine karşı kimyasal silah kullanmasına ve Irak'taki siyasi muhaliflerini acımasızca etkisiz hale getirmesine karşı sessiz kalmayı tercih etti. Kuveyt'i işgal edinceye kadar Saddam'a verilen diplomatik desteğin sınırları oldukça geniştir.

²⁰ Bu bölümün yazarın şu çalışmasından uyarlanmıştır: Brian Martin, "Social defence: arguments and actions," Shelley Anderson ve Janet Larmore (eds.), *Nonviolent Struggle and Social Defence* (London: War Resisters' International, 1991) içinde, ss. 81-141, özellikle 99-107 arası.

²¹ Jacques Semelin, *Unarmed Against Hitler: Civilian Resistance in Europe 1939-1943* (Westport, CT: Praeger, 1993).

²² Stephen King-Hall, *Total Victory* (London: Faber and Faber, 1941), ek 3.

²³ Hans Rothfels, *The German Opposition to Hitler* (London: Oswald Wolff, 1961). See also Werner Rings, *Life with the Enemy: Collaboration and Resistance in Hitler's Europe 1939-1945* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982).

Birçok hükümet 1980’li yıllar boyunca Saddam Hüseyin’e destek verdikleri için şiddetsizliğin anahtar rolü Batı hükümetlerinin ikiyüzlü dış politikalarını ifşa etmek ve bu politikalara karşı çıkmak olmak zorundaydı. İşte bu, gelecek adına alınması gereken bir derstir. Bugün dünyada Batı hükümetleri tarafından desteklenen çok sayıda baskıcı rejim bulunmaktadır.

Gerçek hayattaki diktatörler aslında zannedildikleri kadar güçlü değildirler. 1970’ler ve 1980’lerde Arjantin ve Şili’deki baskıcı askeri rejimler döneminde bile çok sayıda kişi gerek iş yerlerinde gerekse halk protestolarında muhalefetlerini açıkça ifade etmeye devam etmişlerdir. Öğrenci protestoları Güney Kore ve Burma’daki sert rejimleri sarsmıştır. Eğer şiddetsizlik iyi hazırlanabilir ve genişletilebilir ise diktatörlüklerin devam etmesi güçleşmektedir.

Örneğin önce tutuklanan daha sonra da işkenceye tabi tutulan yayıncı Jacobo Timerman’ın Arjantin’deki cesur duruşunu ele alalım: Uluslararası bir kampanya sonucunda serbest bırakıldı, daha sonra da bizzat kendisi yaşadıklarını son derece etkili bir kitapta dile getirdi.²⁴ Timerman’ın çabaları, ülkedeki generallerin rejiminin dağılmasına önemli katkıda bulundu. Acımasızlık –yani hükmedenin psikolojisi anlamındaki acımasızlık- anahtar bir etken olmayabilir. Asıl mesele, hükmedenin bir şekilde şiddetsizlik savunucularına nasıl bağımlı hale getirileceğidir. Bu ekonomik bir bağımlılık olabileceği gibi direniş içinden tanıdıkları olan aile üyelerinin etkisi de olabilir. Eğer bir bağımlılık ilişkisi kurulabilir ise, ağır baskı kurması durumunda hükmeden güçlü engellerle karşılaşacaktır; zira hükmeden üzerindeki baskı artacaktır. Ancak iki taraf arasında doğrudan veya dolaylı bir bağlantı yoksa görece olarak iyi bir hükmedici bile son derece iğrenç şeyler yapabilir.²⁵

Aşırı baskı konusu acı çekme konusunu da gündeme getirmektedir. Gandhian gelenekte şiddetsizlikçilerin çile çekmesi şiddetsiz eylemin etkinliği ve başarısı için temel bir mekanizmadır; çünkü bu acı ve çilenin tanınması ve bilinmesinin muhaliflerin “kalplerinin yumuşaması”nda etkili olması beklenir. Ancak acı ve çilenin kaçınılmaz olduğunun kabul edilmesi özellikle feministlerce eleştirilmiştir. Daha pragmatik bir yaklaşımda ise çilenin şiddet kullananların daha yumuşak davranmalarına nadiren neden olduğunun ifade edilmesidir. 1930 tuz direnişinde (*satyagraha*) protestoculara acımasızca saldıran polisler, neden oldukları acıdan dolayı yaptıklarından vazgeçmiş değillerdi. Ancak kampanya, gazeteci Webb Miller’in yazdıkları vasıtası ile olan biteni öğrenen dünyanın her yerinden insanlar üzerindeki etkisi nedeniyle başarılı oldu.²⁶ Dolayısıyla kazanmanın anahtarı, kampanya ile ilgili her türlü bilgiyi yayan bir gözlemciler ve ileticiler zinciri idi. Kampanya, söz konusu zincir, nihai tahlilde sorumlu olanlara –bu örnekte İngiliz hükümeti- ulaşana kadar devam ediyordu. Bu süreç “büyük şiddetsizlik zinciri” adı verilmişti.²⁷

Şiddetsiz eylem yöntemlerinin tümü için aktivistler fiziksel saldırıya açıktır diyemeyiz. Örneğin boykotlar, oturma eylemlerine göre daha güvenlidirler. Eğer baskı çok şiddetli ise yöntem ve taktikler özenle seçilmek zorundadır. Taktik ve yöntemlerin gereğinden fazla kullanılması eylemlerin sürdürülmesinde hatalara ve emirlerin yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Fabrikaları kapatmak, muhalifleri korumak, yaşamak için gıda ve sığınak sağlamak ve baskıyı

²⁴ Jacobo Timerman, *Prisoner Without a Name, Cell Without a Number* (New York: Vintage, 1982).

²⁵ Ralph Summy, "Nonviolence and the case of the extremely ruthless opponent," *Pacifica Review*, Cilt 6, Sayı 1, Mayıs-Haziran 1994, ss. 1-29.

²⁶ Thomas Weber, "'The marchers simply walked forward until struck down': nonviolent suffering and conversion," *Peace & Change*, Cilt 18, Sayı 3, 1993, ss. 267-289.

²⁷ Johan Galtung, "Principles of nonviolent action: the great chain of nonviolence hypothesis," *Nonviolence and Israel/Palestine* (Honolulu: University of Hawaii Institute for Peace, 1989) içinde, ss. 13-33.

dünyaya ifşa etmek gibi konularda önceden hazırlanmak çok önemlidir. Direnişe sağlanan destek genişlediğinde açıkça meydan okuma mümkün hale gelir.

Birçok ülkede kapitalizme meydan okumak, örneğin çok katı bir diktatörlükte olduğu gibi acımasız fiziksel saldırıya meydan vermeyebilir. Kapitalizmin normal işleyişinde çile ve acı, iş kaybetme, yaşam alanlarının yok edilmesi, iş yerlerinde yaralanma ve tehlikeli ürünlerin zarar vermesi gibi ekonomik mekanizmalar yoluyla kendini göstermektedir. Daha sonraki bölümlerde de görüleceği gibi kapitalist baskı ile mücadele etmek tüketim toplumunun cazibeleri ile mücadele etmekten daha kolaydır.

Şiddetsiz Bir Toplum

Şiddetsizliğin genelde bir yöntemler dizisi olduğu düşünülür; ancak şiddetsizlik aynı zamanda bir hayat tarzı temelidir. Şiddetsizliği ele almanın birkaç yolu vardır. Birincisi, kısmen Gandhi'nin mirası da olan yapıcı programdır. Bu program; yoksulluk, ayrımcılık, sömürü ve diğer toplumsal hastalıkların üzerinden gelmek için pozitif adımlar atmayı ve toplumsal hareketler yardımıyla da yepyeni toplumlar inşa etmeyi içermektedir. Şiddetsizlik genelde “negatif” bir süreçti; zira bu direniş hakim sistemlere karşı kullanılır. Asıl tamamlayıcı süreç, hakimiyet ve baskının olmadığı sistemlerin inşa edilmesidir.

Yapıcı programa hizmet programı da denilebilir; zira burada amaç en fazla ihtiyacı olanlara destek ve yardım sağlamaktır. Şiddetsiz bir toplum yaratmanın bir diğer boyutu da, baskıyı en az düzeye indiren toplumsal, siyasi ve ekonomik düzenlemelerin yaratılmasıdır. Buna, yapıcı programın “kurum inşası” süreci adı da verilebilir. Bu süreç örneğin, neyin üretileceğine ve çalışmanın nasıl yapılacağına işçiler ve topluluk üyelerinin karar verdikleri çalışma alanlarını içerir. Bu konu, kapitalizmin şiddet içermeyen alternatiflerinin açıklandığı beşinci bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Ancak şiddetsiz bir toplumun başka bir boyutu da uygun teknolojidir.²⁸ Ayakkabıdan, televizyondan ve iğneden tutun da jetlere ve bilgisayarlara kadar her şeyi içeren teknoloji hem toplumun bir ürünüdür hem de siyasi ve ekonomik değerlerin bir yansımasıdır. Bazı teknolojiler şiddetsizlik için diğerlerine göre daha uygundur. Örneğin posta, telefon ve elektronik posta gibi interaktif iletişim medyası, gazeteler ve televizyon gibi tek yönlü medyaya göre sömürüye daha az imkan tanımaktadır. Şiddetsiz bir toplum yaratmanın bir yolu kendi kendine yeterliliği sağlayan teknolojiyi seçmek ve geliştirmektir.²⁹

Bu kısa özet sadece şiddetsiz bir topluma ulaşma konusundaki ihtimallere kısa bir giriş yapmaktadır. Burada varılmak istenen nokta, bir yöntem olarak şiddetsizliğin resmin sadece bir parçası olduğudur. Yöntemin bir alternatife bağlanması gerekmektedir.

Gücün Rıza Teorisi (The consent theory of power)

Gandhi, şiddetsiz eylemi ahlaki bir mesele olarak görürken bir taraftan da şiddetsiz eylemcilerin kendilerini ortaya koymaları ve amaçlarına bağlılıklarını görmeleri sonucunda muhaliflerin

²⁸ Godfrey Boyle, Peter Harper ve *Undercurrents* derleyenler, *Radical Technology* (London: Wildwood House, 1976); Ken Darrow ve Mike Saxenian (der.), *Appropriate Technology Sourcebook: A Guide to Practical Books for Village and Small Community Technology* (Stanford, CA: Volunteers in Asia, 1986); Ivan Illich, *Tools for Conviviality* (London: Calder & Boyars, 1973).

²⁹ Johan Galtung, Peter O'Brien ve Roy Preiswerk (der.), *Self-Reliance: A Strategy for Development* (London: Bogle-L'Ouverture, 1980).

fikirlerini değiştirmeleri için bir araç olarak kullanmak istemiştir. Bu yaklaşım şiddetsizliğin gücünün bazı yönlerini ortaya koyuyorsa da şiddetsizliğin kendi kendine yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Ahlaki ikna çabası bazen yüz yüze karşılaşmalarda işe yarayabilir; ancak bu çaba, sebep ve sonuç birbirinden ayrıldığında çok düşük bir şansa sahiptir. Bombardıman uçaklarını kullanan pilotlar, atıkları bombalar nedeni ile kendilerinden çok uzakta acı çeken insanların varlığından az da olsa pişmanlık ve üzüntü duyuyorlarsa da büyük uluslararası bankaların yöneticileri, yabancı ülkelere yönelik borç verme politikalarının neden olduğu acıyı hissetmezler.³⁰

Özellikle kapitalizm ile mücadelede şiddetsizliğin zayıflıkları ve güçlü yanlarını anlamak ve kavramak için Gene Sharp'ın, kendisinin şiddetsiz eylemin siyaseti çalışması için teorik bir temel olarak önerdiği gücün rıza teorisine kısaca bakmak gerekmektedir.³¹ Sharp şiddetsizlik konusunda dünyanın önde gelen bilim insanıdır. Her ne kadar diğer bilim insanları Sharp'ın çalışmalarına fazla ilgi göstermemiş olsalar da Sharp'ın teorisi "şiddetsizlik" çevrelerinde oldukça etkilidir. Sharp'ın güç teorisi genellikle şiddetsizlik eğitiminin teorik müfredatında ele alınmaktadır.

Sharp'ın güç teorisinin özü oldukça basittir:

- Toplumdaki insanlar yönetenler ve yönetilenler şeklinde iki temel gruba ayrılabilir.
- Yönetenlerin gücü ve iktidarı, yönetilenlerin yönetime rıza göstermelerinden kaynaklanmaktadır.
- şiddetsizlik, bu verilmiş olan rızayı geri çekme süreci ve dolayısıyla da modern çağın önemli problemleri olan diktatörlük, soykırım, savaş ve baskı sistemlerine karşı meydan okumanın bir yoludur.

Buradaki iki anahtar kavram yöneten-yönetilen sınıflandırması ve rıza fikridir. Yönetici kavramı sadece iktidarın başı olan figürleri değil, devlet yapısındaki bütün iktidar gruplarını ve organlarını da içermektedir.³² Sharp, özellikle devlet bürokrasisi, polis ve silahlı kuvvetler başta olmak üzere çok sayıda yapıyı zikretmekte ve böylece devlet üzerinde odaklanmaktadır.³³ Dolayısıyla yönetilenler dışında kalan her kişi ve kurum yöneten sınıfına dahil olmaktadır.

Sharp, toplumsal gücün bir türü olan siyasi gücü; "gücü elinde tutan birimlerin, özellikle de hükümet kurumları, devlet ve bunlardan herhangi birine muhalefet eden grupların amaçlarına ulaşmada mevcut olan, otorite, ödül ve yaptırımlar da dahil olmak üzere bütün araçlar, etkiler ve baskıların toplamı"³⁴ olarak tanımlamaktadır. Sharp analizini, gücün kişide veya bir yöneticide veya bir yönetici organda içsel olarak bulunan monolitik bir varlık olduğu şeklindeki genel düşünceye karşı çıkararak ortaya koymaktadır. Sharp gücün çoğulcu ve kendisinin "güç merkezleri" diye isimlendirdiği sayıca çok ve birbirinden nitelik olarak da oldukça farklı gruplar ve mekanlarda içsel olarak bulunan bir varlık olduğunu iddia etmektedir. Bu güç

³⁰ Öldürmenin psikodinamikleri için bakınız: Dave Grossman, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (Boston: Little, Brown, 1995).

³¹ Bu konuda özellikle bakınız, Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), ss. 7-62 ve Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), ss. 21-67 ve 309-378. Takip eden analiz şu çalışmadan faydalanılarak yapılmıştır: Brian Martin, "Gene Sharp's theory of power," *Journal of Peace Research*, Cilt 26, Sayı 2, 1989, ss. 213-222.

³² Sharp, *Social Power and Political Freedom*, s. 22.

³³ Devlet kavramı, yönetim sistemi ve de silahlı kuvvetler, polis, mahkemeler, vergi, sosyal güvenlik ve eğitim kurumları vb. hükümet tarafından işletilen ve yönetilen kurumlara atıfta bulunur şekilde kullanılmaktadır.

³⁴ Sharp, *Social Power and Political Freedom*, s. 27.

merkezleri, özellikle de bu güç merkezleri sayıca çok ve toplumda eşit bir şekilde dağıldığında yönetici iktidarı ve gücüne karşı önemli bir karşı-güç niteliği kazanmaktadır.

Gücün yöneticilere ait olduğu tezi kabul edildiğinde bu sefer bu gücün başka bir yerden gelmesi gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Sharp şu güç kaynaklarında bahseder; otorite, insan kaynakları, beceriler ve bilgi, görünmeyen etkenler, maddi kaynaklar ve yaptırımlar. Bu güç kaynaklarının temeli nedir? İşte Sharp'ın ikinci önemli anahtar kavramının tartışmaya girdiği yer burasıdır. Sharp şöyle der; “yöneticinin gücünün kaynakları yönetilenlerin itaat ve işbirliğine bağlıdır.” Yönetilenlerin rızası olmadan yöneticinin çok az güç ve iktidarı böylece yönetmek için çok dar bir temeli olacaktır.³⁵

Sharp'a göre güç her zaman başka bir kaynağa ihtiyaç duyar; bu nedenle de gücün varlığı ve etkinliği için işbirliğinin sağlanması ve potansiyel düşmanlık merkezlerinin manipülasyonu şarttır. Dolayısıyla da gücün kaynaklarını dikkate alması Sharp'ı, itaat kavramına merkezi bir önem atfetmeye itmektedir: “Herhangi bir hükümetin onsuz var olamayacağı en önemli nitelik kendi vatandaşlarının itaati ve teslimiyetidir. İtaat, siyasi gücün tam kalbindedir.”³⁶

Sharp'ın itaate odaklanması onu “İnsanlar neden itaat eder?” sorusunu sormaya itmektedir. Sharp'a göre bunun tek bir cevabı yoktur; ancak alışkanlıklar, yaptırım korkusu, ahlaki yükümlülük, çıkar güdüsü, psikolojik olarak yöneten ile kendini tanımlama, ilgisizlik ve yönetilenler arasında kendine güven eksikliği gibi unsurlar önemlidir ve bunlar dikkate alınarak bu soruya farklı cevaplar verilebilir.

Şiddetsizlikte yönetilenler itaat etmeyi reddetmektedirler. Eğer yönetime gösterilen rıza aktif bir şekilde çekilirse yönetenin gücü ve iktidarı çöker. Buradaki aktiflik oldukça önemlidir. Yöneten yalnızca yabancılaşma ya da eleştirel analizlerden etkilenmeyecektir. Sharp **aktivite**, meydan okuma ve mücadele ile, ama özellikle de şiddet içermeyen eylem yöntemleri ile ilgilidir.

Teorik biçimde bu rıza yaklaşımı, açık ve kolay tanımlanabilir bir baskı rejiminin varlığında mükemmel çalışır. Sharp düzenli olarak Stalinizm ve Nazizme göndermeler yapmaktadır. Sharp'ın otoriteye karşı çıkma bağlamında verdiği örnekler çoğunlukla, Batılı siyasal yaklaşıma göre baskıcı olarak nitelendirilebilecek durumlara değinmektedir. Bu örneklerle kapitalizm dahil değildir. Sharp işçilerin kullandığı şiddetsiz yöntemlerden çok sayıda örnek verirken kapitalizmi bir güç ve iktidar sistemi olarak inceleyen herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Bunun bir nedeni, yönetici-yönetilen modelinin kapitalizme uymamasıdır. Geleneksel Marksist sınıflandırması olan burjuvazi ve proletarya yaklaşımının (yönetici sınıf ve çalışan sınıf) yöneten-yönetilen modeline uygun gibi gözüktüğü doğrudur. Ancak Marx'a göre sınıflar, üretim araçları ile olan ilişkilerine göre tanımlanır. Rızanın çekilmesi üretim araçları ile olan ilişkilerin değiştirilmesinde kullanılabilir mi? Burada sadece herhangi bir fabrika mülkiyetinden rızanın çekilmesinden söz etmiyoruz, burada asıl söz konusu olan mülkiyetin kendisinden rızanın çekilmesidir. Bunun nasıl başarılacağı o kadar açık değildir.

Kapitalizm; mal, hizmet ve işgücü piyasalarına dayalı bir değişim ve alışveriş sistemidir. Bunların hepsinde bir karşılıklılık unsuru bulunmaktadır. Perakende alışverişte para mallarla

³⁵ Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, s. 12.

³⁶ Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, s. 16.

değiştirilir. İstihdam piyasasında ise emek para ile değiştirilir. Kapitalizmde baskı, değişim ve alışveriş sistemi içinde, örneğin; mülkiyet sahipleri tarafından alınan artı değerde, işçilerin yabancılaşmasında, çevrenin yok edilmesinde ve üçüncü dünya ekonomilerine bağımlılıkta inşa edilmiştir. Boykot, bir rızayı çekme yöntemidir; ancak bu yöntem değişim sisteminin kendisinden veya onun baskıcı unsurlarından rızayı çekmede kullanılabilir mi? Değişim ve alışveriş hem veren hem de alanı içerdiği için yöneten ve yönetilen yaklaşımı bu durumda o kadar uygun bir model olmamaktadır.

Bazı işyerlerinde mülkiyet sahibi veya patron, işçilere emirler veren bir yönetici gibidir. Ancak herhangi büyüklükteki bir şirket yapılanmasında hakimiyet ve baskı çok daha karmaşık ve muğlaktır. Birçok işçi ve çalışan bir taraftan kendi astlarına karşı yetki kullanırken bir taraftan da kendi üstlerine karşı sorumluluk taşımaktadırlar. Dahası, otorite ve yetkinin çok sistematik bir şekilde dağıtıldığı ve paylaşıldığı sistemler olabilir, bu durumda da formel yetki göreve bağlı olmaktadır.

Benzer şekilde piyasada bireyler hem alıcı hem de satıcı olabilmektedirler. Böyle bir durumda ortaya oldukça farklı ve karmaşık bir değişim ve güç ilişkisi çıkmaktadır. Bu tür durumlarda yönetenden yetkiyi çekme fikri çok da mantıklı gelmemektedir. Dolayısıyla, kapitalizm, baskının bir değişim ve alışveriş sistemi içinde inşa edildiği ve doğrudan hakimiyet yoluyla kullanıldığı bir sistem olduğu için rıza teorisinin kapitalizme uygulanması mümkün değildir. Yapılması gereken, bu teoriyi, kapitalizm ile mücadelede daha etkili hale getirmek için değiştirmek ve teoriye bu doğrultuda eklemeler yapmaktır.

Kapitalizmin yanı sıra patriarki,³⁷ bürokrasi ve ırkçılık da dahil olmak üzere diğer güç ve iktidar sistemlerinde de benzer karmaşıklıklara rastlamak mümkündür. Aslında yöneten-yönetilen modeline uygun gibi gözükken baskıcı sistemler daha oldukça karmaşıktır. Stalinizm, yalnızca halkın onayıyla iktidarını kullanan Stalin'in kendisi değildi. Stalinizmi daha iyi anlayabilmek için Komünist partisine desteğin nasıl sağlandığını, partiye muhalefetin nasıl bastırıldığını, endüstrileşme sürecini, devrime karşı Batı'nın saldırdığı 1918-1921 savaşında hiyerarşik ordunun yeniden inşa edilmesini, Çarlığın toplumsal mirasını ve uluslararası siyasi ortamı analiz etmek gerekmektedir.

Ancak rıza teorisinin önemli teorik eksiklikleri olsa da aslında bu teori aktivistler için oldukça uygundur. Topluluklar, toplumsal ilişkiler ve büyük ölçekli süreçler (sınıflar, altyapı, hegemonya) etrafında inşa edilmiş bir teori olan Marksizmin aksine rıza teorisi bireysel ve gönüllülüğü esas alan bir teoridir. Bu teorinin ifade ettiği önemli gerçeklerden bir tanesi de bireylerin bir fark yaratabileceğidir; bireylerin tek yapmaları gereken baskıcı düzene verdikleri onayı geri çekmektir. Böyle yaptıkları takdirde de yönetenlerin iktidarı yara alacaktır. Bu aslında çok etkili olabilir; çünkü tecrübeli aktivistler genelde, özellikle de yerel nitelikteki iktidar yapılarını anlama ve kavramada çok yeteneklidirler. İktidarın karmaşık yapısını anlamaları sayesinde de aslında rıza teorisinde eksik olan yapısal analizi sağlayabilirler. Karşılığında rıza teorisi aktivistlerin, kendi eylemlerinin bir etkisinin olacağını anlamalarını sağlar. Tabii ki teori, belirli durumlarda hangi adımların atılması gerektiği konusunda bir rehberlik vazifesi de görmemektedir. Dahası, teori bir başarı garantisi de vermemektedir. Bu nedenle de aktivistler nadiren kendi işlerinin zorluğu konusunda bir yanılısamaya düşerler; hazırlık, eğitim ve dikkatli bir şekilde karar vermek gereklidir.

³⁷ Patriarki ve rıza teorisi ile ilgili olarak bakınız, Kate McGuinness, "Gene Sharp's theory of power: a feminist critique of consent," *Journal of Peace Research*, Cilt 30, Sayı 1, 1993, ss. 101-115.

Bunun anlamı, kapitalizme karşı bir şiddetsizlik alternatifi geliştirmede aktivistler için anahtar faktör, kapitalizmin nasıl işlediğinin şiddetsizliğin bakış açısından anlaşılmasıdır. Bir sonraki bölümün konusu da işte budur.

3. Şiddetsizlik Stratejisi Bakış Açısından Kapitalizm

Kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmek için kapitalizmi analiz etmek, varsayımlarını, sorunlarını, zayıflıklarını, güçlü taraflarını ve kapitalizmin gerisindeki itici güçleri değerlendirmek gerekmektedir. Bu aslında potansiyel olarak oldukça ağır bir iştir. Çok sayıda bilim insanı ve aktivist kapitalizmi şimdiye kadar farklı bakış açılarından analiz ettiler; ancak ortaya nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda ortak bir tutum çıkmamıştır.

Başlangıç noktası şiddetsizlik stratejisi olduğu için buradaki yaklaşım biraz farklıdır. Bunun anlamı şudur: Kapitalizm ile mücadelede şiddet kullanılmaz veya şiddet içeren sistemlere göz yumulmaz; bu mücadele, şiddet üzerine inşa edilmiş bir alternatife de götürmemelidir. Kısacası, şiddetsizlik hem bir araç hem de bir amaçtır. Mücadele halka yayılmalı ve tabandan başlamalıdır; zira küçük bir elit tarafından yürütülen bir pasif mücadelenin başarı şansı oldukça azdır. Şiddetsizlik odaklı bir kapitalizm analizi bu stratejinin en önemli bileşenidir. Ancak bu analiz kolayca anlaşılabilen ve aktivistler tarafından da kolayca uygulanabilecek bir analiz olmalıdır; bu analiz, sadece az sayıdaki entelektüeli ilgilendiren bir analiz olamaz.

Tabii ki Marksizm, siyasal ekonomi, çevrecilik, feminizm, az gelişmişlik ve sömürgecilik teorileri de dahil olmak üzere farklı kapitalizm ve etkileri ile ilgili analizlerden faydalanmak mantıklı bir yoldur. Ancak bu teorilerden başlayıp, bu teoriye dayalı bir şiddetsizlik stratejisi uygulamak için bir strateji geliştirmek yerine buradaki başlangıç noktası şiddetsizlik stratejisidir; kapitalizm teorileri sadece hangi yöne doğru gidileceği, fırsatların ve tehlikelerin neler olduklarının anlaşılması bağlamında rehber olarak kullanılmaktadır.

Bu işin büyüklüğü dikkate alındığında bu sadece bir başlangıç değerlendirmesi olabilir. Bir giriş niteliğinde önce kapitalizm ile ilgili problemler kısaca verilmektedir. Kapitalizmin bazı güçlü yanlarından bahsedilmekte daha sonra da kapitalizmin diğer baskı sistemleri ile bağlantıları irdelenmektedir. Son olarak da üç önemli konu açıklığa kavuşturulmaktadır; kapitalizmin şiddet içeren sistemler ile bağlantısı, inanç sistemleri ve alternatiflere duyulan ihtiyaç.

Kapitalizmin özünde arazi, fabrikalar ve bilgi de dahil olmak üzere üretim araçlarının özel kişiler tarafından kontrol edilmesi yatmaktadır. Bu sistem nihai tahlilde devletin zorlayıcı gücü tarafından da desteklenmektedir. Genel olarak söylemek gerekirse, mülkiyet ve kontrol sistemi bireyleri ve grupları, özel çıkarlarını genel çıkarların üzerinde tutmaya teşvik eder. İşte bu, kapitalizm ile ilgili problemlerin temel kaynağıdır.

Kapitalizm diye adlandırılan şey birçok şey olabilir.³⁸ Kapitalizm tipik olarak az sayıdaki büyük şirketin ekonominin çoğu sektörüne hakim olduğu bir sistemdir. Buna genelde monopol

³⁸ “Kapitalizm” kelimesi burada ciddi anlamda süreklilik gösteren ve devamlı bir biçimde takviye edilen ve kendileri ile mücadele edilen bir toplumsal ilişkiler dizisine atıfta bulunan şekilde kullanılmaktadır. Bir varlık olarak kapitalizme atıf yaptığım zamanlarda kapitalizm sadece süreklilik gösteren toplumsal ilişkileri kısaca ifade etmek için kullandığım bir terimdir. Ancak bu ilişkilerin monolitik, değişmez ve otonom oldukları düşünülmemelidir. Postkültürel bir yaklaşımda kapitalizm teriminden tümüyle kaçınılabilir; yerine de problemleri müzakereler, davranışlar vb. atıfta bulunulabilir. Benim temel amacım, şiddetsizlik konusunu kapitalist

kapitalizm adı verilmekle birlikte oligopol kapitalizm denmesi aslında daha doğrudur. Kapitalizm asla kendi ayakları üzerinde duran bir sistem değildir; uygulamada, devlet, patriarki vb. gibi iktidar sistemleri ile sürekli iç içedir. Serbest pazar özgürlükçüleri tamamen serbest bir piyasayı savunurlar. Bununla birlikte böyle bir sistemin sadece bir varsayım olduğunu da kabul ederler. Burada tartışıldığı şekliyle kapitalizm aslında “gerçekte var olan kapitalizm”e atıfta bulunmaktadır.³⁹

Kapitalizm homojen değildir. Kapitalist toplumlar arasında derin farklılıklar vardır. Kapitalizm etiketinin kullanılması kapitalist sistemlerdeki farklılıkları ve değişiklikleri görmeye bir engel teşkil edebilir.

Kapitalizm, kriz ortamlarında değişerek ve yeni formlara bürünerek yeniden canlanma yeteneğinin olduğunu defalarca göstermiştir. Bazı Marksist analistler bugünkü sisteme “geç kapitalizm”⁴⁰ adını vermişlerdir; ancak muhtemeldir ki yüzlerce yıl sonra bugünün kapitalizmi “erken kapitalizm” diye adlandırılacaktır. Kapitalist ekonomiler sanayi döneminden sanayi sonrası topluma veya bilgi ekonomisine, ulusal ekonomilerden küresel bir ekonomiye dönüştükleri için insanların kapitalizm olarak tanıdıkları şey sürekli değişime uğramaktadır. Kapitalizm kelimesi kullanılmaktadır; çünkü sistem sermayenin, yani üretim araçlarının özel kişiler tarafından kontrol edilmesine dayanmaktadır. Bunu bir serbest piyasa sistemi diye adlandırmak yanıltıcı olabilir. Piyasalar özel mülkiyet olmadan da var olabilirler. “Serbest piyasa”daki “serbest” devlet kontrolü olmadığına işaret etmektedir; ancak gerçekte kapitalist piyasaları mümkün kılan şartları koruyan devletin taa kendisidir. Dolayısıyla kapitalizm terimi burada, özgürlükçü ideal bir piyasa sisteminden ziyade büyük şirketleri içeren “gerçekte var olan kapitalizm”i ifade ettiği varsayımıyla kullanılmaktadır.

Kapitalizm ile ilgili Problemler

Kapitalizm ile ilgili problemler aslında çok iyi bilindiği için burada sadece bir özet verilecektir. Bu, “kapitalizme karşı bir mücadele örneğidir”; genelleştirmeler her duruma veya her bireye uygulanamaz.

- Toplumsal eşitsizlik toplumlar arasında ve toplumlar içinde daha da derinleştirilmektedir; zengin daha zengin olmakta ve fakir daha fakir olmaktadır. Değişim ve alışveriş sisteminde eşitliği artıran hiçbir şey yoktur; ve pratikte, servet biriktiren ülkeler veya bireyler, diğerleri üzerinde bir avantaj elde etmek için bu serveti kullanabilirler. Bu sistemde hükümetin varlık sebeplerinden birisi eşitsizlik üretmek için piyasaların eğilimlerini kontrol ve kompanse etmektir. Bir kişinin ciddi bir bedensel veya zihinsel özrü varsa bu kişi özrü olmayan bir kişi kadar üretim yapamaz veya iş bile bulamaz. İnsanlar etrafında inşa edilen bir toplumda engelli bir kişiye, daha üretken bir toplum üyesi olması için destek ve eğitim verilir. Kapitalizmin bu yönde bir uygulaması yoktur. Benzer bir şekilde, doğal kaynaklar bakımından çok daha fakir olan bir ülke zengin ülkeler ile rekabet edemez. Bu ülkeye yardım etmek yerine uluslararası kapitalizm bu ülkeyi bağımlı bir pozisyonda tutmaya devam etmektedir.

toplumsal ilişkilere karşı mücadele etme aracı olarak öne sürmektir. Bu analizin post kültürel bir perspektiften yeniden yazılabileceğine şüphe yoktur. Ancak bu analizin bu şekilde daha faydalı olacağından emin değilim.

³⁹ Bu ifade, Sovyet tipi toplumları ideal sosyalizmden ayırmak için kullanılan “gerçekte var olan sosyalizm” ifadesinin bir analojisidir. Bakınız: Rudolf Bahro, *The Alternative in Eastern Europe* (London: NLB, 1978).

⁴⁰ Ernest Mandel, *Late Capitalism* (London: NLB, 1975).

- İş, yetersiz ve tatmin edici olmaktan uzaktır. Kapitalizmde iş amaçtan çok amaca ulaşmak için bir araçtır; yani mal ve hizmet satın almak için gereken parayı elde etme aracıdır.
- Çalışanlar kendi emekleri ile üretilen ürüne yabancılaşır. Ürünler ve çalışma yöntemleri ile ilgili kararlar işverenler tarafından verildiği için işçilerin genelde kendi emeklerinin bir sonucu olan nihai ürün ile çok az bağlantıları olur. Bu özellikle örneğin Malezya'daki işçiler, Kore'de monte edilen ve ABD'de satılan bir arabanın bir parçasını ürettiklerinde, yani keskin bir iş bölümü olduğunda çok daha açık bir şekilde yaşanmaktadır.
- İş bulamayanlar fakirlik ve sıkıntıya maruz kalırlar. Piyasalar herkes için iş garantisi veremez. İş verenler de işsizlerden oluşan ve işi olanları işlerine devam etmeleri konusunda ikna edici bir işlev gören bir "yedek işgücü"nin avantajından faydalanmaktadır. İş birçok kişiye bir kimlik duygusu veren şeylerden biri olduğu için işsizler ciddi şekilde kimlik bunalımı, sağlık problemleri, motivasyon kaybı ve de fakirlik yaşayabilirler.
- Tüketiciler, tatmin edici iş ve toplum hayatı yerine tamamlayıcı bir mutluluk aracı olarak mal ve ürün satın almaktadırlar. Şirketler mal ve hizmet satarak para kazanmakta ve topluca bir "tüketim toplumu"nu özendirilmektedirler. Reklamcılar, satışları teşvik etmek için insanların yetersizlik korkularını hedef almaktadırlar.
- Ekonomik kazanç fırsatları rüşvet, işyeri zararları ve monopollerini koruma yasaları gibi antisosyal ve tehlikeli uygulamaları teşvik etmekte ve artırmaktadır. Temel endişe kar ve şirketin çıkarları olunca her türlü suistimal meydana gelir. Şirketler hükümet yetkililerine kendilerini kollamaları için yasal veya yasa dışı yollardan rüşvet verir. Para biriktirmek için güvenli olmayan çalışma şartlarına izin verilir; yaralı işçiler kovulur ve onlara mümkün olan en az tazminat verilir. Lobicilik ve rüşvet, politikacıların en güçlü şirketlerin karlarını artırmalarını mümkün kılan yasalar yapmaları için kullanılır. Bu yasalarda bu şirketlere ticari tavizler verilir, bu şirketler tercihli muameleye tabi tutulur, hükümet bağlantıları ve garantili monopoller bu şirketlere sağlanır.
- Bencillik teşvik edilir ve işbirliğinin önüne engeller konulur. Servet ve gelir temelde bireyler tarafından elde edildiği için kapitalizm bireyciliği ve bencilliği teşvik eder. Çok az kişi durumdan faydalandığında fikirlerin ve emeğin paylaşılması kötülenir.
- Erkekler, erkek egemenliğini tesis etmek için ekonomik gücü kullanırlar. En zengin mülkiyet sahiplerinin ve güçlü yöneticilerin çoğunun erkek olduğu çok iyi bilinmektedir. Kapitalizmin patriarki ile oldukça uyumlu olduğu açıktır. Benzer şekilde egemen etnik gruplar kendi egemenliklerini tesis etmek için ekonomik gücü kullanabilirler.
- Özel mülkiyeti korumak için gerekli olan askeri ve polisiye sistemler de savaş ve baskı için kullanılabilirler. Bu konu ileride ele alınacaktır.
- Kar motifi üretimi teşvik eder; ancak bu arada aynı motif sigara, sera gazları ve böcek ilaçları gibi insan sağlığına ve çevreye zararlı ürünlerin üretimini de teşvik eder. İlaç gibi ürünlerin, yeterince test edilmeden ve tehlikeli yan etkilerinin olduğunun bilinmesine rağmen satılmaları çok sık rastlanan bir durumdur; ayrıca yine ilaç örneğinde satışları artırmak ve mağdurlara tazminat ödemekten kaçınmak için yoğun

çaba sarf edildiği de bilinmektedir. Çoğu çevresel etki “dışsallık” olarak ele alınır; bu etkilerin maliyeti fiyata dahil edilmez. Sonuç olarak piyasada içsel olarak hükümetlerin, bu maliyetleri ürünlerin fiyatlarına dahil etme girişimlerine karşı çıkma motifi yer alırken yükü başkaları tarafından çekilen çevresel etkileri yok etmek için bir teşvik bulunmamaktadır. Buna bir örnek; meşrubat üreticilerinin, şişeler için geri ödenir depozitoyu gerekli kılan yasal düzenlemelere karşı yürüttükleri çabalardır. Tersine, işe yürüyerek gitme veya malları paylaşma gibi hem sağlığa hem de çevreye faydalı seçenekleri teşvik için herhangi bir motif bulunmamaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi bu bölüm, kapitalizme karşıtlığı üzerine bir giriş ve sunuştur. Her genellemenin evrensel olarak uygulanamayacağı açıktır. Örneğin, iş çoğu zaman tatmin edici değilse de bazı çalışanlar için oldukça tatmin edici olabilmektedir. Burada asıl problem, tatmin edici bir iş sağlamanın kapitalizmin bir amacı veya ilkesi olmamasıdır. Benzer şekilde, bazı mülkiyet sahipleri ve yöneticiler, daha az kar pahasına kamu çıkarına daha uygun kararlar verebilirler. Ancak bireyler iyi işler yapabilirse de kapitalist sistemin iyilik yapmayı teşvik eden içsel bir yöntemi yoktur. Kapitalizm ile ilgili anahtar problemler kapitalist sistemin organize olduğu şeklin tahmin edilebilir sonuçlarıdır.

Kapitalizmin Güçlü Yanları

Kapitalizm ile ilgili problemleri çözmek mümkündür. Problemlerin her zaman kendi bağlamlarında ele alınmaları şarttır; özellikle de alternatiflerin karşılaştırılması büyük bir önem taşımaktadır. Kapitalizmin bazı problemleri olabilir ama diğer sistemlerin çok daha kötü ve önemli problemleri vardır.

Tek yanlı kapitalizm karşıtı eleştirileri bir tarafa bırakmanın yanı sıra, daha iyi bir strateji belirlemek için kapitalizmin güçlü yanlarının ortaya çıkarılması da önemlidir. Kapitalizmin neyi iyi yaptığını anlamakla gerçekçi olmayan ümit ve planlardan –örneğin kapitalizmin çökmenin eşiğinde olduğu beklentisi gibi- kaçınmak mümkün olabilecektir.

Kapitalizm, geliştirilmiş ve iyileştirilmiş yaşam standartlarına ulaşma yönünde bireylerde ve toplumda yer alan dürtüleri harekete geçirerek defalarca toplumların üretim kapasitelerinde büyük artışlar sağlayabileceğini göstermiştir.⁴¹ Ancak periyodik ekonomik depresyonların, krizlerin ve çöküşlerin gösterdiği gibi bunun herhangi bir garantisi de yoktur; ayrıca yüksek ekonomik verimlilik devlet sosyalizmi gibi bazı başka sistemlerde de mümkündür. Ancak kapitalizmin ekonomik büyüme konusunda etkileyici bir geçmişi vardır. Kuzey ile Güney Kore ve Doğu ile Batı Almanya arasındaki kıyaslamalar gösterecektir ki kapitalizm ekonomik büyümeyi devlet sosyalizmine göre çok daha fazla sağlamaktadır. Kapitalizmin bu başarısı insanda var olan çıkar duygusunun harekete geçirilmesine, rekabete ve kar arayışına bağlanabilir. Buna karşılık devlet sosyalizminde bürokratik sınırlamalar rekabet duygusunun önüne geçmekte bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Ölçsüz kapitalist büyümenin, eşitsizlikten çevresel yıkıma kadar çok sayıda problemin temel sorumlusu olduğu doğrudur; ancak kapitalizmin olumlu yanı önemli bir şekilde artan verimliliktedir.

Kapitalizm diktatörlük ile uyum göstermesine rağmen bu sistem, en azından halkın çoğu için ve çoğu zaman belli başlı özgürlüklerin sağlandığı temsili hükümetlerde de gelişmekte ve kökleşmektedir. Yeni ürün ve piyasaların eskilerinin yerini aldığı “yaratıcı yıkım”, bir dereceye

⁴¹ Örneğin bakınız, David S. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor* (New York: Norton, 1998).

kadar açık diyalogun ve yeni şartlara uyumun hakim olduğu kısmen de olsa esnek toplumda daha da kolay gerçekleşmektedir. Üstelik temsili hükümet, kapitalizmin bazı aşırılıklarını törpüleyerek vatandaş katılımı için toplumsal destek ve fırsat da sunmaktadır; böylece sistem kendisine karşı kendisini korumaktadır. Örneğin; özgür bir basın ve dernekleşme özgürlüğü ile zararlı ürünleri ve zarar verici politikaları teşhir etmek için faaliyet gösterebilir; böylece işçileri ve tüketicileri koruyarak üretim kapasitesinin daha da artmasını sağlayabilirler.

Çok sayıda zararlı ve gereksiz ürün üretilse de kapitalist piyasalar sebze, yatak ve kayıtlı müzik gibi oldukça faydalı ürünlerin üretiminde ve dağıtımında yeterince duyarlıdır. Hatta tüketici seçiminin geniş aralığı kapitalist sistemin en cazip özelliklerinden birisidir. Vida, kahvaltılık gevrek, uçak bileti alırken veya bir şeyler üretirken kapitalist bir sistemde yaşayan bir kişi hemen hemen her şarta ve zevke uygun seçeneklere sahip olmaktadır. Ancak seçeneklerde de sınırların olduğu açıktır: Vergi ödeyenler “savunma hizmetleri”nin fiili tüketicisidirler; ancak onların savaşkan askerler, çatışmayı çözen birimler ve barış tugayları arasında seçim yapma şansları yoktur. Ancak seçeneğin piyasalar tarafından sunulduğu her yerde küçük bir pazar segmenti bile girişimcileri cezbedebilir.

Şiddetsizlik ilkeleri ışığında değerlendirilen kapitalizm

Kapitalizme karşı çıkan herhangi bir kimsenin kafasında bazı alternatiflerin olması şarttır. Beşinci bölümde kapitalizmin temel ilkelerine karşı geliştirilen beş prensip çerçevesinde bazı şiddetsizlik alternatifleri değerlendirilmektedir. Burada kapitalizmin bu beş prensibe göre nerede olduğu ele alınmaktadır.

Birinci prensip; aktivitenin temeli rekabet yerine işbirliği olmalıdır.

Bu prensibe karşın kapitalizm firmalar arasında ve işçiler arasında rekabet üzerine kuruludur; bu nedenle de kapitalizm rekabet amacı dışında işbirliğini göz ardı etmektedir. Kendi çıkarını gözetmenin daha iyiyi elde etmek için en iyi yol olduğu iddiası ile insanların en ilkel ve kötü duygu ve güdülerine hitap etmektedir. Ancak hemen hemen her alandan mevcut olan deliller, işbirliğinin rekabetten daha iyi işlediğini ortaya koymaktadır.⁴²

İkinci prensip; en fazla ihtiyacı olanlar, toplumsal üretimin paylaşılması ve dağıtılmasında önceliğe sahip olmalıdır.

Kapitalizm bu prensibe göre işlememektedir. Kapitalizmde standart düşünce ekonomik ürün işler aracılığı ile paylaşılır; insanlar, toplumun işleyişini sağlayan işleri yaptıkları için ödüllendirilirler. Bu aslında bir tür meritokrasidir. Ancak iş burada kısmi bir rol oynasa da hikayenin çok daha farklı bir kısmı da vardır. Mal ve hizmetlerin tahsisindeki oranı gerçekte belirleyen şunlardır:

- Sermayenin mülkiyeti (mülk sahiplerine kar sağlayarak),
- Yetenek ve beceriler (üniversite derecesi elde ederek iş hayatına girmek için gerekli altyapı ve fırsatları olanlara, onları beceri ve yetenekleri olmayanlara karşı koruyarak daha fazla gelir imkanı sağlar⁴³)

⁴² Alfie Kohn, *No Contest: The Case Against Competition* (Boston: Houghton Mifflin, 1986).

⁴³ Randall Collins, *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification* (New York: Academic Press, 1979); Ronald Dore, *The Diploma Disease: Education, Qualification and Development* (London: Allen and Unwin, 1976).

- Yönetici maaşları ve ayrıcalıkları (daha fazla gücü ve iktidarı olan yöneticilere daha fazla ayrıcalık ve gelir sağlayarak)
- Devlet müdahaleleri (sosyal güvenlik, yaşlılık aylıkları)
- Ücretsiz iş (ev işi, çocuk bakımı).

Düzenlenmiş piyasa çerçevesinde ekonomik eşitsizliğe yönelik çözümler arasında çalışma saatlerini azaltma, ücretleri artırma, iş için gerekli olan yetenek ve eğitim şartları ile ilgili standartları düşürme, serveti vergilendirme ve ev işini ücretlendirmeyi saymak mümkündür. Ancak bunların hiçbiri kapitalizmin temel dinamiklerine meydan okuyamaz. “Sadece çöle” bakan filozoflar eşit olmayan ücretlendirme ve ödüllendirme için meşru bir dayanak bulamazlar.⁴⁴ Bir kişi, neden sırf daha zengin bir aileye ya da daha iyi bir doğal yeteneğe sahip olduğu için daha fazla gelir elde etsin?

Bugün dünyada, bir kişinin bütün ihtiyaçlarını karşılayan bir üretim söz konusu olmakla birlikte, Gandhi'nin de işaret ettiği gibi kişinin açgözlülüğünü tatmin edecek bir üretime ve ürünlere sahip değiliz. Problem, dağıtımdır.⁴⁵

Üçüncü prensip; isteyen herkese tatmin edici bir iş imkanı olmalıdır.

Kapitalizmde bu prensip sağlanmamaktadır. İnsanların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş işlerde çalışmaktan ziyade mevcut iş pozisyonlarını doldurmaya adapte olmaları beklenmektedir.⁴⁶ Kapitalizmde iş tipik olarak, iyi bir yaşam sürmek için gerekli olan hoş olmayan bir aktivite olarak görülmektedir.

En fazla ihtiyacı olanlara ürünleri dağıtan bir topluma karşın kapitalizmde önemli miktarda uygun olmayan üretim, boşa harcanan çaba, emek, reklam ve tanıtım da dahil olmak üzere gereksiz aktivite, askeri üretim, zenginler için lüks üretim ve sadece toplumun kaynaklarını almayı meşrulaştırmaya yarayan gereksiz iş pozisyonları vardır.⁴⁷ Buna karşılık yine kapitalizmde önemli miktarda, gerekli olduğu halde çok az bir ücretle ücretlendirilen –ya da hiç ücretlendirilmeyen- işler vardır.

Dördüncü prensip; sistem otoriteler ve uzmanlar yerine halkın kendisi tarafından tasarlanmalı ve yürütülmelidir.

Bu prensibe karşılık kapitalizm, en fazla parası ve gücü olanların kontrolü üzerinde inşa edilmiştir. Halkın katılımı, ancak bu katılım firmaların rekabet etmesine veya yönetsel kontrol sağlamasına (sınırlı bir şekilde de olsa endüstriyel demokrasilerde olduğu gibi) yardım ettiği sürece teşvik edilir.

⁴⁴ Psikolojik boyut için bakınız, Morton Deutsch, *Distributive Justice: A Social-Psychological Perspective* (New Haven: Yale University Press, 1985).

⁴⁵ Toplumsal ve ekonomik değişimlerin daha büyük eşitsizliklere nasıl sebep oldukları ile ilgili olarak bakınız, Robert H. Frank ve Philip J. Cook, *The Winner-Take-All Society: Why the Few at the Top Get So Much More Than the Rest of Us* (New York: Penguin, 1996).

⁴⁶ Çalışmanın doğası ve mantığı ile ilgili geniş bir literatür vardır. Örneğin bakınız, P. D. Anthony, *The Ideology of Work* (London: Tavistock, 1977); Vernon Richards (der.), *Why Work? Arguments for the Leisure Society* (London: Freedom Press, 1983).

⁴⁷ İhtiyacın dışında aşırı üretim ile ilgili olarak bakınız, J. W. Smith, *The World's Wasted Wealth 2: Save Our Wealth, Save Our Environment* (Cambria, CA: Institute for Economic Democracy, 1994).

Beşinci prensip; sistem şiddetsizlik üzerine inşa edilmelidir.

Buna karşılık kapitalizm, mülkiyet sistemini korumak için devletin kendi polis ve askerini kullanmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla kapitalizm bu beş prensipte de başarısızdır. Bu prensiplerin her biri kapitalist yönetime bir meydan okumadır.

Kapitalizmin güçlü yanları ve kapitalizmle ilgili problemler hakkındaki bu kısa girişten sonra şiddetsizlik stratejisi açısından anahtar alanlara bakmaya sıra gelmiştir. Burada üç tanesi ele alınmaktadır; şiddet sistemleri, inanç sistemleri ve alternatifler. Bunlar şiddetsizlik stratejisinin merkezi özelliklerinden gelmektedirler. Birincisi, stratejik şiddetsizlik üzerine dayalı olduğu için kapitalizmin şiddet içeren temellerine odaklanmak gerektiği açıktır. İkincisi, gücün rıza teorisi şiddetsizliği gerektirdiği için kapitalizmin rızayı nasıl teşvik ettiğine bakmak çok büyük bir önem taşımaktadır. Üçüncüsü, baskıcı sistemler ile mücadelede şiddetsizliğin oynadığı rolün diğer tarafı yapıcı program, yani şiddet içermeyen ve kullanmayan bir toplumun inşa edilmesidir. Bu da alternatifleri ve özellikle de kapitalizmin alternatifleri nasıl yok ettiğini veya onları nasıl etkisiz hale getirdiğini gündeme getirmektedir.

Kapitalizmin Şiddet İçeren Sistemlerle Bağlantısı

Şiddetsizlik bakış açısından kapitalizmin önemli bir özelliği onun şiddet içeren sistemlerle, özellikle de polis ve ordu ile olan bağlantılarıdır. Bazı baskıcı kapitalist ülkeler için bu bağlantı oldukça açıktır. Ancak temsili demokrasi ile yönetilen ülkelerde ordu, polis ve kapitalist toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantılar o kadar açık ve belirgin değildir.

Çoğu zaman, kapitalizmi savunmak için açık bir şekilde güç kullanımı gerekli değildir; çünkü zaten halkın çoğu gidişata rahatlıkla ayak uydurabilmektedir. Eğer kapitalizme karşı koyuş bombalamayı ve saldırıyı yöntem olarak benimseyen devrimci partiler örneğinde olduğu gibi şiddet içerir ise polis güçleri ve askeri güçler muhalifleri bastırmada kullanılır. Ancak bazen de, özellikle işçiler örgütlendiklerinde şiddet kullanmadan bir muhalefet ortaya sunulabilmektedir. Anahtar konumundaki sektörlerde (örneğin elektrik ve toplu taşıma) çalışanlar greve gittiklerinde, işçiler bir fabrika ve işletmeyi ele geçirdiklerinde veya genel bir grev olduğunda genelde askerler göreve çağrılır. Casus ajanlar, ekonomiye veya hükümete bir tehdit olabilecek grupları ve hareketleri gözetler. Polisler de, doğrudan eylem yapan işçiler ve çevreciler gibi mülkiyet ilişkilerine karşı muhalefet sergileyen grupları hedef alır.

Kapitalizmin özünde özel mülkiyet yatmaktadır.⁴⁸ Mülkiyet sistemini kurmak ve yürütmek için askeri güç ve polis gücüne ihtiyaç duyulur; ancak bu, şiddet üzerine inşa edildiği nadiren fark edilen rutin bir yasal ve düzenli sistemin arkasında saklanmaktadır. Eğer bir kişi veya şirket paralarının veya mülklerinin yasa dışı yollarla ellerinden alındığına inanırlarsa mahkemeye gidebilir ve haklarını arayabilirler. Eğer gönüllü bir şekilde yerine getirilmezse mahkeme kararı polis tarafından, örneğin mallara el konularak, yerine getirilir. Çoğu zaman mahkemelerin ve çok sayıdaki diğer hükümet kurumlarının yorumladığı şekliyle mülkiyet hakları herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu, milyarlarca dolarlık ürünler ve işlemler için olduğu kadar günlük alışverişler için de aynıdır.

Küçük hırsızlıklar, büyük dolandırıcılıklar ve örgütlü suç mülkiyet sistemi için büyük tehdit değillerdir; çünkü bunlarda mülkiyetin meşruiyeti kabul edilmiş olmaktadır. Bu nedenle bunları

⁴⁸ Sahipli mülklerin değiş tokuşuna dayanan kapitalizm, ödünç alma, kiralama gibi yöntemlerle, entegre olmuş bir dünyada postmodern bir sisteme dönüşebilir. Bakınız: See Jeremy Rifkin, *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, Where All of Life Is a Paid-for Experience* (New York: Tarcher/Putnam, 2000). Ancak bu değişikliklere rağmen sistemin temel unsurlarını devreye sokmada devlet gücünün rolü yine oldukça fazla olacaktır.

sadece mülkiyeti yasa dışı yollardan değiştirme girişimleri olarak görmek mümkündür. Suçlular, birileri kendilerinden birşey çaldığında herhalde mutlu olmuyorlardır. Mülkiyete karşı yürütülen planlı ve prensipli karşı çıkışlar çok daha etkili ve tehlikelidir.

Özellikle ABD’de çok sayıda kişi hükümet ile şirketlerin farklı hedefleri ve amaçları olan ve birbirlerine karşı düşmanlık besleyen varlıklar olduğunu düşünür. Hükümetler ürün kalitesi ve kirlenmeyi kontrol etmek için kurallar koyduklarında bazı şirket liderleri yüksek sesle devlet müdahalesinden duydukları rahatsızlığı dile getirirler. Ancak yüzeysel sürtüşmelerin dışında daha derin bir düzeyde devlet kapitalizm için gerekli şartların oluşması için faaliyet gösterir. Tabii ki devletin bunda kendi çıkarları da söz konusudur. Özellikle devlet kendi otoritesini kurmak ve meşru şiddet olarak algıladığı şeyde monopol haline gelmek için kapitalizme ihtiyaç duymaktadır. Ancak burada devletin kendini devam ettirebilmek için, bilhassa vergilendirme yoluyla kapitalist kurumlara bağımlı olduğu da ayrıca belirtilmelidir. Kapitalist toplumlarda devletler ve pazar ekonomileri birbirlerine bağımlıdır ve birbirlerini güçlendirirler.⁴⁹

Geçtiğimiz yirmi-otuz yıl boyunca özel güvenlik sektöründe büyük bir patlama görüldü. Örneğin ABD’de hükümet tarafından finanse edilen polislerden çok daha fazla güvenlik görevlileri, özel dedektifler ve polislik hizmetlerini gören ve özel kişilerce finanse edilen diğer görevliler vardır. Askeri alanda, fiyatın uygun gelmesi durumunda piyasaya girmeye hazır özel şirketler vardır. Ancak bu gelişmeler, kapitalizmin halk, üretim ve nihai tahlilde silahlı kuvvetler tarafından korunan dağıtım arasındaki ilişkiler üzerine inşa edildiği noktasını değiştirmemektedir.

Kapitalizm giderek küreselleştikçe piyasaları ve piyasa ilişkilerini korumak ve genişletmek için uluslararası polislik ve askeri müdahale giderek daha önemli hale gelmektedir. Örneğin silahlı kuvvetlerce desteklenen ekonomik ablukalar Küba gibi ülkelere uygulanabilir. Gerçi genelde zayıf ülkelerdeki elitler için piyasanın cazibesi askeri zorlamadan daha etkilidir.⁵⁰ Yatırım, Vietnam’da komünizm karşıtı savaşın yıllarca yaptığından çok daha fazlasını yapmıştır.

İnanç sistemleri

Her ne kadar kapitalizm şiddet ile destekleniyorsa da günlük işleyişte zorlama bir araç olarak kullanılmamaktadır. Birçok insan dünyanın kapitalist dinamiklere göre yürüdüğünü düşünmekte ve ona göre hareket etmektedir. İnsanların çok azı da ilave olarak bunun *olması gereken* işleyiş olduğuna ve böyle düşünmeyenlerin yola getirilmesi için baskının kullanılması gerektiğine inanmaktadır.

Aşağıda kapitalist toplumlarda var olan birkaç yaygın inanç vardır. Bu inançlar ile ilgili değerlendirme ve yorumlar ise parantezlerde verilmiştir.

⁴⁹ Robert L. Heilbroner şöyle der: “devleti sistemden çıkarın, sermaye rejimi bir gün bile dayanmayacaktır.” *The Nature and Logic of Capitalism* (New York: Norton, 1985), s. 105. Ayrıca bakınız, Michael Moran and Maurice Wright (der.), *The Market and the State: Studies in Interdependence* (London: Macmillan, 1991); Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 1990-1992* (Cambridge, MA: Blackwell, 1992). Belirtmek gerekir ki devlet ve şirket çıkarları arasında çatışmanın olduğu alanlar da vardır. Örneğin işletmeler oldukça güvenli şifreleme isterlerken hükümetin casus ajanları kendilerinin kırabileceği şifreleme sisteminde ısrar etmektedirler. Devlet ile iş dünyası arasındaki çatışma özellikle savaş için ekonominin tamamen seferber edildiği dönemlerde iyice belirgin hale gelmektedir. Bakınız, Lionel Robbins, *The Economic Problem in Peace and War: Some Reflections on Objectives and Mechanisms* (London: Macmillan, 1950).

⁵⁰ Bir diğer etken, küreselleşen dünyada daha iyi bir hakimiyet ve baskı yöntemi olarak ABD siyasi elitlerinin Üçüncü Dünya ülkelerinde elitlerin hakimiyetinde temsili demokrasiye verdikleri destektir: William I. Robinson, *Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

- Kapitalizm diğler alternatiflerden üstündür. (Birçok insan başarının, bir diğler ifade ile baskı ve hakimiyetin üstünlük veya erdem anlamına geldiğini varsaymaktadır. Ancak mantiken bu böyle değildir.)
- Kapitalizm kaçınılmazdır. (Günlük gerçeklikler bağlamında çok sayıda insan kökten farklı bir alternatif olabileceğini kolayca farkedemez.)
- İnsanların kazandıklarını alması gayet adildir. (İş sistemi, bir ekonomik çıktıyı bireylere ve gruplara tahsis etme yöntemi olarak işlemektedir. Bu sistem gücün kullanımına dayalıdır. Bu nedenle de bu sistemde adalet yoktur.)
- Arz ve talebi uyumlu hale getirmenin en verimli ve etkili yolu piyasadır. (Pratikte birçok “piyasa”, yazılım örneğinde olduğu gibi yapay yapılardır.)
- Bencillik insan doğasında vardır ve gayet meşru bir duygudur; bu bencillik kar sisteminin düzgün işlemlerini sağlar. (İnsanların hem bencil hem de başkalarını düşünme ve başkaları için kendini feda etme potansiyelleri vardır.⁵¹ Toplumsal sistemler bunlardan birini teşvik eder ve geliştirir.)
- Fakir insanlar ancak kendilerini suçlayabilirler. (Fakirleri suçlamak, fakirliği yaratmada gücün kullanımını göz ardı etmekte ve dolayısıyla da ihtiyaç sahibi olanlara yardım etmeyi öngören toplumsal yükümlülüğü inkar etmektedir.)
- Daha fazla üretim ve daha fazla tüketim daha fazla mutluluk demektir. (Aslında mutluluk gelir gibi nesnel ölçüler ile yakından ilişkili değildir.⁵² Mutluluk daha çok insanların kendilerini diğlerleri ile nasıl karşılaştırdıkları ile ilgilidir ki bu da piyasaların teşvik ettiği ve geliştirdiği eşitsizliğin mutluluğu aslında azalttığı anlamına gelmektedir⁵³).
- Siyaset, siyasetçilerin uğraştıkları bir konudur; sıradan vatandaşlar siyasete oy verme ve lobicilik dışında hiçbir şekilde dahil olmazlar. (Eğer siyaset gücün kullanımı olarak alınırsa kapitalist ekonomik düzenlemeler kesinlikle siyasidir. Çalışanların kendi patronlarını seçmek için oy kullanmıyor olmaları iş yerlerinde siyaset olmadığı anlamına gelmemektedir; bu durum daha çok iş yeri siyasetinin otoriter olduğu anlamına gelmektedir.)

İnançlar durup dururken ortaya çıkmaz; inançlar, insanların bazen kendilerini onlara karşı koyarken buldukları durumlara uyum göstermeleridir. Kapitalizmi destekleyen inançların geliştiğı ve yerleştiğı üç ana yol vardır: Günlük yaşam, okul dönemi ve kitlesel medya.

Birincisi, birçok insan kendi inançlarını kendi günlük hayatları ile uyumlu hale getirecek şekilde yeniden düzenlerler. Bu, “bilişsel çelişki”yi, yani gerçek ile düşünce arasındaki farklılığı azaltma sürecidir. Eğer günlük hayat satın alma ve satma ile doluyorsa bu piyasa değişim modelini çok daha doğal gösterir. Eğer günlük hayat diğlerleri ile birlikte bir işçi olarak çalışmayı içeriyorsa bu, birisinin emek gücünü satmasını çok daha doğal hale getirir. Eğer günlük hayat bazı insanların zengin, diğler bazılarının da fakir olduğunu farketmeyi içeriyorsa bu da büyük ekonomik eşitsizliğı çok daha doğal gösterir.

Fakat bir şeyler sadece doğal görünüyor diye o şey olumlu veya arzu edilebilir değildir. Gerçi insanlar arasında dünyanın adaletli olduğuna inanma yönünde genel bir eğilim vardır. Birisi fakir ise bu, dünyanın adaletli olduğu varsayımına karşı çıkmak için potansiyel bir gerektir. Bununla başa çıkmanın bir yolu, fakir insanın suçlanması gereken kişi olduğuna inanmaktır.

⁵¹ Alfie Kohn, *The Brighter Side of Human Nature: Altruism and Empathy in Everyday Life* (New York: Basic Books, 1990).

⁵² Michael Argyle, *The Psychology of Happiness* (London: Methuen, 1987).

⁵³ Bu konu ile ilgili olarak bakınız: Paul L. Wachtel, *The Poverty of Affluence: A Psychological Portrait of the American Way of Life* (Philadelphia: New Society Publishers, 1989).

Tabii ki zengin ve ayrıcalıklı insanlar için kendi zenginlik ve ayrıcalıklarını ve diğerlerinin de kendi şanssızlıklarını hak ettiklerine inanmak oldukça çekicidir. Bu nedendir ki kapitalizmin erdemlerine olan inançlar, kapitalizmden en çok faydalananlar arasında çok daha güçlüdür. Günlük tecrübenin bir parçası da diğer insanlar ile etkileşim içine girmektir. Eğer diğerleri belli inançları paylaşıyorsa aykırı fikirler ileri sürmek oldukça zor olabilmektedir. Böyle durumlarda sessiz kalmak veya standart inançlara kendini adapte etmek çok daha kolay olmaktadır.

İkinci bir inanç kaynağı okul dönemidir. Çocuklar toplum ile ilgili geleneksel ve konvansiyonel görüşleri öğrenirler; otoriteye itaat etmeleri gerektiğini öğrenirler ve geçinmek için para kazanmaları gerektiğini öğrenirler. Sınıfta ne öğrenildiği kadar okul dönemi yapısından ne öğrenildiği de önemlidir. Öğrencilerin, öğretmenlerin talimatlarına uymaları beklenir ki bu süreç ileride itaatkar bir çalışan olmak için oldukça güzel bir eğitimidir.

Kapitalizm ile ilgili inançların üçüncü kaynağı kitlesel medya, özellikle de reklamlar, Hollywood filmlerindeki ve televizyon şovlarındaki güzel hayat kareleri yoluyla kapitalizmi “satan” ticari medyadır. Medyanın küresel etkisi nedeni ile Michael Jordan, basketbolun önemli bir spor olmadığı ülkelerde bile bir kült figürü haline geldi. Jordan rekabetçi başarısının bir sembolüdür. Onun şahsında bir kişinin yetenekli olmakla zengin ve ünlü olabileceği ve zengin ve ünlü olmanın, taklit edilmeye değer iyi bir şey olduğu varsayımı geçerli hale gelmektedir. Dolayısıyla Jordan kapitalist piyasaların yaşayan bir şahidi ve teyit edicisidir. Spor genelde kitlesel medya, özellikle de televizyon aracılığı ile satılan bir şeydir. Ve spor burada Nike ayakkabıları ve McDonald’s gibi bazen spor ile tamamen ilgisiz olabilen ürünlerin satılması için kullanılmaktadır.⁵⁴

Yukarıda listelenen inançların yanı sıra kapitalist toplumlarda bulunabilecek başka inançlar da vardır; ancak tabii ki herkes bu inançların tümüne bağlı kalıyor değildir. Yine de bazı insanlarca (özellikle de en fazla iktidar ve gücü olanlarca) bazı temel inançlara gösterilen bağlılık birçok insanın da bu inançları kabul etmesi kapitalizmin çoğu zaman muhalifleri bastırmak için açık bir şekilde güç kullanmamasını mümkün kılmaktadır. Bu sürece yaygın bir şekilde hegemonya adı verilmektedir.

Genel kabul gören inanç sistemlerinde oldukça az sayıda çelişki bulunmaktadır. Bazı örnekleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Kapitalizmin ideolojisi emekte serbest piyasadır. Bu aslında hiçbir şekilde kısıtlanmamış göçe izin verildiği anlamına gelmektedir. Ancak bütün hükümetler ve birçok insan sınırsız göçe karşıdırlar.⁵⁵
- Cinsel ve ırksal ayrımcılık, liyakat üzerine inşa edilmiş emek piyasası ile uyumlu değildir.
- Hizmetlerde serbest piyasa, bir mesleği icra etmek için gerekli olan şartların aranmaması anlamına gelmektedir. Örneğin herhangi birisi piyasa şartlarında yapabiliyorsa doktor veya avukat olarak çalışabilmelidir.

İnanç sistemlerini şekillendirmede anahtar konumundaki bir grup entelektüellerdir. Her ne kadar sağcı yorumcular üniversitelerin radikal solcular için bir cennet olduğu gerekçesi ile üniversitelere saldırıyorsa da pratikte çoğu akademisyen, gazeteci, öğrenci, politika analisti veya diğer bilgi işçileri kapitalist sistemin temel parametrelerini ya kabul etmekte veya

⁵⁴ Walter LaFeber, *Michael Jordan and the New Global Capitalism* (New York: Norton, 1999).

⁵⁵ İlkeli libertarianerler sınırsız göçü desteklemektedirler.

desteklemektedir. Reklamcılık, halkla ilişkiler, politika geliştirme ve halka yönelik yorumlar yolu ile entelektüeller kapitalizmi destekleyen inançlara meşruiyet kazandırmaktadırlar. Örneğin istihdam, kamu mülkiyeti ve vergilendirme ile ilgili en ateşli entelektüel tartışmalar, kapitalizmin nasıl aşılacağı değil kapitalizmin en iyi nasıl yönetilebileceği hakkında olmaktadır.

Alternatiflerin Yok Edilmesi

Son birkaç yüzyıl boyunca kapitalizme alternatif sistemler ya sistematik olarak yok edildi veya etkisiz hale getirildi. Bazen bu doğrudan mülkiyet sahiplerinin ve yöneticilerin çabaları ile bazen de doğrudan devletin kendisi tarafından gerçekleştirildi.

- Aile üretimi yerine fabrika sistemi ikame edildi. Yeni sistem başlangıçta hiç de verimli değildi; ancak bu sistem, mülkiyet sahiplerine işçilerin ürettiğinin fazlasını elde etme güç ve yetkisi verdi.⁵⁶
- Çalışanların kontrolü elinde bulundurmaları esasına dayanan alternatifler bastırıldı ve yok edildi. Bazen bu fabrika düzeyinde gerçekleşti. 1871'de Paris'te veya 1936-1939 yılları arasında İspanya'da olduğu gibi devrim durumlarında bu çok daha geniş ölçekte gerçekleşti.
- Emeklilik, işsizlik ödemeleri, engelliler ve yaşlılar için tahsis edilen maaş ve çocuk bakımı için ayrılan fonlar gibi devletin sağladığı ekonomik yardımlar kolektif refah ve karşılıklı destek esasına dayalı toplum-tabanlı sistemlerin etkinliğini azalttı.⁵⁷ Bu yöntemin izlenmesi sonucunda toplumun bu alandaki etkinliği azalmakta ve devlet tek seçenek olarak görülmektedir.
- İşçi kontrollü örgütlenmeye karşı çıkmaktadır. Sendikalara genelde çalışanların sisteme adapte olmalarını sağlama işlevini yerine getirdikleri sürece izin verilmektedir. Bu çerçevede sendikalardan beklenen üretim üzerindeki kontrolden ziyade ücretler ve çalışma şartları üzerine odaklanmalarıdır.
- Sol kanat hükümetler genelde işçilerin doğrudan harekete geçmelerini engelleyecek şekilde hareket etmişlerdir.⁵⁸
- Bolluk ve tüketim yoluyla tatminin teşvik edilmesi, mevcut ve potansiyel muhalifleri bastırmıştır.
- Sosyalist hükümetlere, özellikle de diğerlerine ilham verecek derecede başarılı örnekler sergileyenlere siyasi baskı, yatırımların geri çekilmesi, ablukalar, istikrarsızlaştırma ve savaşlar yolu ile saldırıldı.
- Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü de dahil olmak üzere uluslararası anlaşmalar ve kurumlar, özellikle de ekonomilerin uluslararası yatırıma açılması yolu ile kapitalizmin genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasında kullanıldı.
- Etkileyici yeni ürünlerin ve hizmetlerin üretimi ve teşvik edilmesi insanları tüketim toplumuna katılmaya sevk etmektedir.⁵⁹ Yararsız gıdalar, televizyon, şık arabalar ve

⁵⁶ Stephen Marglin, "What do bosses do? The origins and functions of hierarchy in capitalist production," *Review of Radical Political Economics*, Cilt 6, Sayı 2, Yaz 1974, ss. 60-112.

⁵⁷ Toplum tabanlı sistemler ile özel hayır kuruluşları birbirleri ile karıştırılmamalıdır. Buradaki ayrım kimin yardım etme sürecini kontrol ettiğindedir.

⁵⁸ Ralph Miliband, *The State in Capitalist Society* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1969). Devletin öncülük ettiği dönüşümün halkın kitlesel girişimlerini nasıl engellediği ile ilgili spesifik bir örnek için bakınız: Ed Brown, "Nicaragua: Sandinistas, social transformation and the continuing search for a popular economic programme," *Geoforum*, Cilt 27, Sayı 3, 1996, ss. 275-295.

⁵⁹ Martin P. Davidson, *The Consumerist Manifesto: Advertising in Postmodern Times* (London: Routledge, 1992).

elbiseler de dahil olmak üzere birçok mal ve ürün, insanların görece statüleri ile ilgili kaygılarını hedef alarak onların isteklerine hitap etmektedir.⁶⁰ Mal ve ürünlere uyum ve onlara yönelik artan talep, arkadaşlık ve iş tatmini de dahil olmak üzere mal ve ürünler olmadan da mümkün olan insani değerlerin yavaş yavaş yok olmasına hizmet etmektedir.

Kapitalizmin alternatifleri hem maddi hem de sembolik bir karşı çıkma çerçevesi sunabilir. Örneğin sosyalist hükümetler kapitalist yatırımı önleyerek ve piyasaları azaltarak maddi bir karşı çıkış çerçevesi sunabilir. Sembolik karşı çıkış ise bir alternatifin mümkün olması ve bu alternatifin de kapitalizm için çok önemli bir tehdit olmasıdır. Küresel ekonomi üzerinde çok önemsiz bir etkiye sahip olan Küba ve Nikaragua gibi küçük ülkelerin bile kapitalist ülkelerdeki hakim elitlerce çok önemli bir tehdit olarak görülmelerinin sebebi işte budur. Bu sembolik meydan okumayı azaltmak için bu tür hükümetlere, onların inanırlıklarını azaltmak için askeri ve ekonomik yollardan ve sürekli dezenformasyon kampanyaları ile saldırılmaktadır. Bu ataklara karşı koymanın bir yolu, daha sonra bu alternatifin çözüm olarak görülmemesine neden olacak olan daha otoriter sosyalist bir hükümete.

Önemli sayılabilecek düzeyde özgürlükçü özellikleri olan ve çok fazla şiddet kullanılmadan gerçekleşen Rusya Devrimi'ni takip eden senaryo işte tam olarak buydu. 1918-1920 arası dönemde sekiz Batı ülkesi tarafından Sovyetler Birliği'nin işgal edilmesi, Stalin döneminde baskının zeminini hazırlayarak ve Sovyetler Birliği'ni çekici bir model olmaktan çıkararak devrimi askerileştirme etkisi yaptı. Buna, ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyasına karşı Sovyetler Birliği ile kurulan askeri ittifak döneminde ara verilen kesintisiz sosyalizm karşıtı propaganda da eklendi.

Alternatiflere saldırmak ve onların geçerli olmadığını ispatlamak bir yaklaşımdır. Diğerisi ise söz konusu alternatifin yeterli olmadığını iddia ederek onun etkinliğini azaltmak ve kapitalist sistem içinde eritmektir. Bu bireysel düzeyde oldukça sık rastlanan bir durumdur. Karşı çıkışlarında daha etkili olacak şekilde sistem içinde yer almak isteyen kapitalizm karşıtları kısa bir süre sonra kapitalizmi kabul eder hale gelebilmekte ve hatta bazen de onun savunucusu olabilmektedirler. Ticari işletmelere alternatif olarak kurulan kooperatifler çoğu zamanla ve yavaş yavaş ticari işletmelere benzemeye başlarlar; kooperatif çalışanları ve üyeleri de tüketici haline gelirler. Bazı kapitalizm karşıtı rock grupları daha sonra ticari bir başarıya dönüşürler.

Alternatiflerin “başka bir yerde”, yani başka bir ülkede olması gibi bir zorunluluk yoktur. Her kapitalist toplumun ortasında kapitalist olmayan ilkelerin ve inançların hakim olduğu küçük adacıklar vardır. Halka açık parklar ve kütüphaneler, satmak ve satın almaktan ziyade kaynakların paylaşımı esasına dayanmaktadırlar. Bir arkadaşın çocuğuna göz kulak olmak bireysel ve rekabetçi bir davranıştan ziyade işbirlikçi bir yaklaşımdır.

Bunların ve bunlara benzer diğer örneklerin bize anlattığı şey bir şiddetsizlik stratejisinin hem alternatifler üretmesi hem de alternatifleri ezen ve onların etkilerini ortadan kaldıran kapitalist sistemin gücünü yok etmesi gerektiğidir.

⁶⁰ Statü ve iktisat hakkında bakınız: Robert H. Frank, *Choosing the Right Pond: Human Behavior and the Quest for Status* (New York: Oxford University Press, 1985).

Diğer Hakimiyet ve Baskı Sistemleri

Kapitalizmin yanı sıra başka baskı sistemleri de vardır. Bunlar arasında şunları saymak mümkündür:

- Patriarki (erkek egemenliği)
- Devlet
- Bürokrasi
- Ordu
- Irksal hakimiyet
- Doğanın hakimiyeti

(Belirtmek gerekir ki bir şeyi “hakimiyet sistemi” diye isimlendirmek, insanlar arasında ve insanlar ile doğa arasında sürekli değişen karmaşık ilişkiler dizisine bir etiket koymaktır. Böyle bir etiketlendirme ise kaçınılmaz olarak bir basitleştirme; bu nedenle de böylesi bir etiket, eğer katılık ve süreklilik anlamı taşıyorsa aslında yanıltıcı olabilmektedir. Eğer ilişkilerdeki önemli süreklilikleri yakalayabilirse böylesi bir etiketlendirme yararlı olabilir.)

Bu sistemler arasındaki ilişki tartışma konusudur. Bazıları belirli bir sistemin kökten ve temel olduğunu, diğerlerinin ise türev veya tamamlayıcı olduklarını ileri sürmektedir. Burada ilgi çeken nokta, Marksistler arasında yaygın olan sınıf hakimiyetinin esas olduğu, diğer hakimiyet sistemlerinin ise ikincil öneme sahip oldukları görüşüdür. Buradan çıkan sonuç esas mücadelenin kapitalizme karşı yapılması gerektiği, nispeten önemsiz diğer konuların “devrim sonrası” dönemde ele alınabileceğidir. Söylemeye gerek yok ama, kişisel endişeleri ve ilgileri diğer alanlardan birine odaklanan kişilerce bu görüş iyi algılanmamakta ve anlaşılmamaktadır.

Bir şiddetsizlik stratejisi bakış açısından bu sorunun nihai ve tek bir çözümü yoktur; zira aynı yöntemler –yani şiddetsizlik- bütün baskı sistemlerine karşı doğrudan kullanılabilirler. (Buna karşılık kapitalist devlete karşı silahlı mücadele yapılabilirse de bu mücadele türü erkek egemenliğine karşı bir yöntem olarak tavsiye edilemez.) Bu bağlamda, kapitalizm ile diğer baskı sistemleri arasındaki bazı bağlantıları ortaya koymak faydalı olacaktır.

Patriarki (erkek egemenliği): Kapitalizm ortaya çıkmadan çok daha önce de erkeklerin kadınlar üzerinde kolektif olarak hakimiyetleri ve baskıları vardı. Kapitalizmin ortaya çıkmasından sonra da her iki sistem, yani kapitalizm ve patriarki birbirlerine uyum sağladılar; bu arada her ikisi de değişime uğradı.⁶¹ Zengin mülkiyet sahiplerinin ve üst düzey yöneticilerin çoğunun erkek olduğu çok yaygın bir gözlemdir. Bazı toplumlarda kadınların iş dünyasında üst düzey pozisyonlara gelmeleri resmen yasaktır; diğerlerinde ise kadınların bu tür pozisyonlara gelmelerini önlemek için psikolojik ve yapısal engeller konulmuştur. Bu engellerden bazıları anne olarak kadınlardan beklentiler ile ilgilidir. Diğer engeller arasında eğitim fırsatları, iş ayrımcılığı, çocuk bakımı ile ilgili beklentiler, cinsel suistimal vb. yer almaktadır. Bireysel olarak erkekler hiç kuşku yok ki cinsel ayırım yapabilmektedirler; ancak ana etken, kadınların başarılı kapitalist olmalarını önleyen beklentiler, roller ve davranışlar sisteminden kaynaklanmaktadır.

İş hiyerarşisinde aşağıya doğru inildikçe erkek egemenliğinin birçok meslekte kendini gösterdiği gözlenmektedir. Örneğin inşaat mühendisliğinde ve traktör sürmede durum böyledir. Ancak bunun zamanla değişebildiği gibi ilgili uygulamalar da ülkeden ülkeye değişiklik

⁶¹ Sylvia Walby, *Patriarchy at Work: Patriarchal and Capitalist Relations in Employment* (Cambridge: Polity Press, 1986).

gösterebilmektedir. Örneğin daktilografi ilk ortaya çıktığında yazı işi bir erkek mesleği olarak görülüyordu. Bu daha sonra nedense kadın işine dönüştü. Şimdi ise kişisel bilgisayarların ortaya çıkması ile birçok kullanıcı kendi yazma işini kendisi halletmeye başladı. Cinsiyet ile ilgili iş ayrımcılığının çoğunun farklı yetenekler ile bir ilgisi yoktur. Bu ayrımcılığın altında temelde ilgili işte patronlar ve erkekler için var olan potansiyel avantajlar yatmaktadır.⁶²

Bunu yorumlamanın bir yolu erkekler olarak erkeklerin iktidar ve güçlerini, kapitalizm çerçevesinde kadınların eşitlik elde etmelerini önlemek için kullandıklarını söylemektir. Özellikle miras olarak kalmış servetler gibi bazı durumlarda tabii ki istisnalar görülebilmektedir. Fırsat eşitliği için bastıran liberal feministler iş dünyasındaki erkek egemenliğini sona erdirmek konusunda önemli bir mesafe katettiler; ancak hala bu bağlamda alınması gereken çok uzun bir yol var.

Eğer kadınlar şirket içinde eşitlik elde etmişlerse bu kapitalizme bir tehdit oluşturur mu? Kadınlar aynı pozisyonlardaki erkeklerden daha farklı davranmadıkça ve çalışma yerine yeni ve farklı değerler getirmedikçe bu sorunun cevabı hayır olacaktır. Bütün deliller göstermektedir ki kadınlar çok da farklı davranmamaktadırlar; çalıştıkları iş ile ilgili ne varsa onları değiştirmekten çok onlara adapte olmayı yeğliyorlar.

Aslında kapitalizm sisteminde erkeklerin sorumlu olmasını şart koşan herhangi birşey yoktur. Kadınlar mülk edinebilir, işletme kurabilir ve genel anlamda aynen erkekler gibi sistemin yürümesini sağlayabilirler. Buradaki tek istisna, kadınların sorumlu kılınmasının erkeklerce kabul edilmeyip bu nedenle kapitalizmin kendisinin saldırıya uğraması olacaktır. Eğer kapitalizm, erkek hakimiyetinin yaygın olduğu bir ortamda cinsiyet ayrımcılığına meydan vermeyen bir sistem olursa o takdirde kapitalizm çok kırılğan olmaya başlar. Ancak durum genelde böyle değildir. Kadınların taleplerinin toplumun diğer kesimlerinin taleplerinden daha yavaş bir biçimde karşılanması sonucunda kapitalizm patriyarkaya uyumlu bir sistem haline gelmektedir.

Prensipte kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması aslında erkek egemenliğine karşı bir tehdittir. Eğer kadınlar, erkeklerin yaptığı işin aynısını ve hatta daha iyisini yapıyorlarsa o zaman daha fazla kar elde etmek için kadınların işe alınması daha mantıklı olacaktır. Piyasanın çocuk bakımını dahi içerecek şekilde genişlemesi paralı çocuk bakımı işinin daha da yaygınlaşması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla kapitalizm bir ölçüde de olsa aslında patriyarkayı tehdit edecek bazı baskı unsurları içermektedir; ancak pratikte sonuç genelde kapitalizm ile patriarka arasında uyumlu bir ilişki şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla kapitalizm ile patriarka arasındaki ilişki son derece karmaşık ve değişkendir; bazen birbirlerini destekler bazen ise birbirlerini istikrarsızlaştırırlar (Patriarkanın burada vurgulanan ekonomik boyutlarının yanı sıra oldukça önemli toplumsal ve kültürel boyutları da vardır).

Devlet: Devletin bir tanımı şudur: Belirli bir alan (ülke) dahilinde, meşru güç kullanma tekeline dayalı bir toplumsal kurumlar dizisidir. Meşru güç kullanımı kendini polisin şiddet kullanan suçlulara ve askerlerin de işgalcilere karşı güç kullanmalarında göstermektedir. Devlet tarafından teşvik edilmedikçe ve desteklenmedikçe özel nitelikli milis güçleri meşru olmayan güç kullanımı kategorisine girmektedir. Güç kullanımının meşru olduğuna kim karar vermektedir? Devletin kendisi. Ancak feministler bu tanımın doğru olmadığına işaret etmektedirler; çünkü erkeklerin kadınlara, özellikle de kocaların eşlerine karşı şiddet

⁶² Cynthia Cockburn, *Machinery of Dominance: Women, Men and Technical Know-How* (London: Pluto Press, 1985).

kullanmaları birçok ülkede çok uzunca bir süre yasal sayılmıştır. Bu devletin “meşru” saydığı fakat bizzat kendisinin kontrol etmediği bir şiddet biçimidir.

Buradaki temel nokta şudur; devlet, kapitalizmi destekleyen örgütlü bir şiddet üzerinde bir tekel iddia etmektedir.⁶³ Yukarıda da tartışıldığı gibi, bu, kapitalizme karşı geliştirilecek bir şiddetsizlik stratejisinde mutlaka üzerinde durulması gereken hayati konulardan bir tanesidir. Marksistler genelde, “kapitalist devlet” deyiminde olduğu gibi devleti, yöneten sınıfın bir ajanı olarak görürler. Devletin kapitalistlere birçok yolla hizmet ettiği kesinlikle doğru ise de devlet, tüm kapitalistleri ve kapitalizmi destekleyici olmayan kendi çıkar ve dinamiklerine de sahiptir.

Burada şiddetsizlik savunucuları açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konu da savaştır.⁶⁴ Savaşlar temelde devletler adına hareket eden askeri güçlerin kendi aralarındaki karşılaşmalarıdır. Şirketlerin kendileri doğrudan savaşı yürütmezlerse de şirketler ve diğer devlet dışı gruplar savaşlarda giderek daha önemli roller üstlenmektedirler.⁶⁵

Gerçi birçok Marksist, kapitalist çıkarların temelde savaşların ardındaki temel faktör olduğunu iddia etmektedirler.⁶⁶ Buradaki temel düşünce devletlerin piyasaları korumak için savaşlara girdikleridir. En iyi örnek 1990-1991 Körfez Savaşı’dır. Bu savaşta ABD Hükümeti Suudi Arabistan’ı savunmak ve Irak askerlerini Kuveyt dışına çıkarmak için askeri harekate girişmişti. ABD’nin böyle bir tavır sergilemesinin altında ise Amerikan petrol şirketlerinin bölgedeki petrolere erişimini güvence altına almak yatıyordu.

Ancak kapitalist çıkarların, savaşın ardındaki itici güç olduğu iddiası diğer savaş örneklerinde çok geçerli gözükmemektedir. Örneğin, ABD’nin 1960’larda ve 1970’lerde Vietnam’daki savaşlara dahil olması,⁶⁷ 1975 yılında Endonezya’nın Doğu Timor’u işgal etmesine ABD ve Avustralya hükümetlerinin destek vermeleri ve 1999’da Sırp askerlerini Kosova’dan çıkarmak için NATO güçlerinin Sırbistan’ı bombalamaları bu çerçevede verilecek sadece birkaç örnektir. Vietnam, Doğu Timor ve Kosova’da doğal kaynaklar vardır; ancak bu kaynaklardan elde edilmesi beklenen kar, büyük çaplı bir savaşın giderlerini karşılayacak büyüklükte değildir.

Belirtmek gerekir ki tam anlamı ile yıkıcı bir savaş bile ordu için silah üreten şirketler için faydalıdır. Ancak bu faydaların gider ve maliyetler ile kıyaslanması gerekmektedir. Eğer hükümet büyük miktarlardaki askeri harcamaları finanse ederse bu durumda devletin diğer fonksiyonları için çok daha az para kalacaktır.

Kapitalizmin yok edilmesi, devletler varlıklarını sürdürecekler ise savaşın da yok olacağı anlamına gelmemektedir. Her şeyden öte, 1979’da Çin ile Vietnam arasındaki savaşta olduğu

⁶³ Devlet ve ordu ile ilgili olarak bakınız: Ekkehart Krippendorff, *Staat und Krieg: Die Historische Logik Politischer Unvernunft* (Frankfurt: Suhrkamp, 1985), bu eserin değerlendirmesi için bakınız, Johan Galtung, "The state, the military and war," *Journal of Peace Research*, Cilt 26, Sayı 1, 1989, ss. 101-105; Bruce D. Porter, *War and the Rise of the State: The Military Foundations of Modern Politics* (New York: Free Press, 1994); Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992* (Cambridge MA: Blackwell, 1992).

⁶⁴ Savaşa karşı halk tabanının mücadelesi stratejisi için bakınız, Brian Martin, *Uprooting War* (London: Freedom Press, 1984).

⁶⁵ Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era* (Cambridge: Polity Press, 1999).

⁶⁶ Karl Liebknecht, *Militarism* (New York: B. W. Huebsch, 1917); Martin Shaw (der.), *War, State and Society* (London: Macmillan, 1984), özellikle Michael Mann, "Capitalism and militarism," ss. 25-46.

⁶⁷ Vietnam Savaşı’na ABD’nin kapitalizmin çıkarları için dahil olmasını açıklama girişimi için bakınız, Paul Joseph, *Cracks in the Empire: State Politics in the Vietnam War* (Boston: South End Press, 1981). Ancak burada yazarın kullandığı malzeme devlet yöneticilerinin çıkarlarının kapitalizmin çıkarlarının önüne geçtiğine işaret etmektedir.

gibi sosyalist devletler arasında da savaşlar olmuştur. Buradaki anahtar nokta şudur; devlet kapitalistlerin basit bir aracı olmadığı gibi sadece bir “sınıf mücadelesi alanı” da değildir; devletin kendine has çıkarları da vardır. Kapitalizm ve devlet sistemi beraber büyümüşlerdir ve birbirlerini karşılıklı olarak desteklerler; ancak ne kapitalizm ne de devlet birbirlerinin kuklası düzeyine indirgenemez. Dolayısıyla bir şiddetsizlik stratejisi her iki güç ve iktidar sistemini dikkate almak zorundadır.

Bürokrasi: Bürokrasi kelimesi, kuralları ve düzenlemeleri ile insanları gereğinden fazla uğraştıran hükümet kuruluşlarını çağrıştırmaktadır. Ancak sosyolojik açıdan bürokrasi, hiyerarşi, iş bölümü, görevleri tanımlayan kurallar ve liyakate göre yükselmeye dayalı bir örgütlenme biçimidir. Burada üzerinde durulması gereken anahtar kavramlar hiyerarşi ve iş bölümüdür. Bürokraside bir çalışan sadece zincirin değiştirilebilen bir parçasıdır.

Hükümet bölümlerinin bürokrasi olduğuna şüphe yoktur; ancak birçok şirket de bürokrasidir. Şirketlerde en üstte yer alan patronlar, orta düzey yöneticiler ve herkesin belirli bir işi yapmasını öngören kurallar dizisi vardır. Sendikalar, kiliseler, profesyonel dernek ve benzeri kuruluşlar ve hatta çevre ile ilgili kuruluşlar da dahil olmak üzere diğer birçok örgüt de aslında bürokratik bir biçimde örgütlenmektedirler.

Kölelik, hizmetçilik veya kayırmacılık ile kıyaslandığında bürokrasinin ileri bir adım olduğu ortadadır. Bürokrasi tahmin edilebilirliği ve güvenilirliği artırır, kendi kuralları çerçevesinde hesap verebilirliği teşvik eder. Ancak daha önceki sistemlere nazaran avantajlara rağmen bürokrasi yine de üstteki birkaç kişiye güç ve yetki veren ve diğerlerini de onların emrine ve insafına teslim eden bir sistemdir.

Aile (bireylerin kesinlikle zincirin değiştirilebilir bir parçası olmaması nedeni ile) gibi bürokratik olmayan bir örgütlenme modeline sahip toplumsal örgütler de vardır. Bürokrasi, ancak kapitalizmin ve devlet sisteminin yükselişe geçmeye başladığı birkaç yüzyıl öncesinden itibaren baskın olmaya başlamıştır.⁶⁸ Bürokrasi her ikisinin de bütünleşik bir parçasıdır; bununla birlikte kendine ait dinamikleri de vardır. Bürokratik elitler, kendi örgütleri veya kendilerine verilen göreve aykırı bile olsa kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde hareket ederler. Bunu en iyi son derece yüksek maaş alan yüksek düzeydeki yöneticiler örneğinden görmek mümkündür. Bu derece yüksek maaşlar genelde şirketin daha fazla kar etmesi için gerekli değildir. Özellikle de üst düzey yöneticiler yüksek maaş alırlarken şirketin para kaybetmesi durumları bürokrasinin kendi çıkarlarını nasıl gözettiğine güzel bir örnektir. Bu durum en iyi, örgütsel elitlerin, örgütün kendisinin avantajları ve çıkarlarından bağımsız olarak kendilerini ödüllendirmeleri gerektiği varsayımı ile açıklanabilir.

Düz hiyerarşi, takım inşası, network organizasyonu vb. ile ilgili çok sayıda yönetsel retorik vardır; ancak gerçek şu ki geleneksel bürokratik hiyerarşi halen vardır ve gayet sağlamdır. Bürokrasiler bu noktada otoriter rejimlere benzer; ifade özgürlüğü, toplantı ve dernekleşme özgürlüğü, muhalif hareketi örgütleme hakkı ve liderleri seçme hakkı yoktur.⁶⁹ “Ofis kapısına doğru yürüdüğünde demokratik haklar sona erer.” cümlesi bu bağlamda sıklıkla söylenir. İşçiler adına gerçekleştirilen en büyük ilerlemelerin bazıları greve gitme hakkı ve daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için pazarlık etme hakkı ile ilgilidir. Ancak birçok işyerinde bu haklar bile oldukça sınırlıdır. Grev gibi yasal olarak korunan eylemlerin dışında –ki bu

⁶⁸ Henry Jacoby, *The Bureaucratization of the World* (Berkeley: University of California Press, 1973).

⁶⁹ Otoriter devletlere benzeyen bürokrasiler için bakınız, Deena Weinstein, *Bureaucratic Opposition: Challenging Abuses at the Workplace* (New York: Pergamon Press, 1979).

kategorideki haklar bile sadece bazı ülkelerde ve belli koşullar altında korunmaktadır- çalışanların şiddetsizliği bile kovulmak için yeterli bir neden olabilir. Genellikle sadece patrona karşı konuşmak veya televizyonda organizasyonu eleştirmek tacize ve hatta işten kovulmaya neden olabilmektedir. Aynı kader, talimatlara uymayı reddedenleri, eylemlere katılanları veya alternatif karar verme yöntemleri ileri sürenleri de beklemektedir. Çoğu şiddetsiz eylem, işçiler tarafından yapıldığında gayri meşru olarak görülmektedir.⁷⁰

Diğer güç ve iktidar sistemleri: Patriyarka, devlet ve bürokrasinin yanı sıra, ordu, ırkçılık, sanayicilik, doğanın hakimiyeti (insancıl olmayan hayvanların hakimiyeti de dahil) dahil olmak üzere bahse değer birkaç güç ve iktidar sistemi daha vardır. Bunların her birinde kapitalizm ile çok sıkı ve güçlü bağlar vardır; ancak bu örneklerde güç ve iktidar sistemini kapitalizmin bir semptomu düzeyine indirgemek o kadar da kolay değildir. Bunlar, kolayca ve nihai bir şekilde çözülebilecek sorunlar değildir. Herhangi bir durumda temel mesele şudur; kapitalizmi devirmek diğer problemlerin çözümünü de otomatikman beraberinde getirmeyecektir. Dahası, kapitalizm dışındaki diğer problemlere eğilmek de kapitalizme karşı yürütülen mücadelede fayda sağlamayacaktır.

Hangi konunun “en önemli” olduğuna karar vermeye gerek yoktur. Her baskı sistemine karşı çıkılmalı ve her baskı sistemi dönüştürülmelidir. Kapitalizm kesinlikle bu baskı sistemlerinden birisidir; ve bu gerçek de kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmek için yeterli bir nedendir. Bu stratejiyi olabildiğince etkili ve verimli bir hale getirmek için karşı çıkmaya ve dönüştürmeye değer başka baskı sistemlerinin de olduğunun farkına varmak da gereklidir.

Diğer Konular

Kapitalizmin çökmek üzere olduğunu veya ileride çökeceğini tahmin etmek kolay değildir. Kapitalizmin çöküşünün iyi bir şey olup olmadığı da belli değildir. Böyle bir çöküş tabandan gelen alternatifler için iyi fırsatlar sunabilir;⁷¹ ancak aynı zamanda bu çöküş devlet baskısı ve kontrolüne yönelik bir talebi de yaratabilir. Kapitalizmin hakim olduğu bir dünyada Rus ekonomisinin 1990’larda çökmesi –gayri safi milli hasılda yüzde elli bir düşüşle birlikte- kapitalizmden daha iyi bir alternatifini geliştirme yönünde aslında çok da ümit olmadığını göstermektedir. Ancak her halükarda kapitalizmin çökeceği ihtimali, strateji geliştirilirken dikkate alınmalıdır.

Küreselciliğin (globalizm) kapitalist gelişmenin yeni bir aşaması mı olduğu yoksa sadece ulusal kapitalist sistemlerin gelişmesi ve hafif değişiklikler ile yoluna devam etmesi şeklinde algılanması gerektiği önemlidir;⁷² ancak bunun kapitalizme karşı bir şiddetsizlik mücadelesinin yürütülmesinde ne kadar dikkate alınması gerektiği o kadar açık değildir.

Sonuç

Kapitalizmi analiz etmenin birçok yolu vardır; bu nedenle de bir analizi seçme ve geliştirmede önemli olan neyin işe yarayacağı ve analizin ne için kullanıldığıdır. Bu bölümdeki kapitalizm analizi kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisi geliştirme amacı ile yapılmıştır. Bu bağlamda üç ana konu belirlenmiş ve ele alınmıştır; şiddet üzerine inşa edilmiş olan devlet iktidarı ve

⁷⁰ Bürokrasiler içinde şiddetsizlik ve bürokrasilere karşı şiddetsizlik için bakınız Brian Martin, Sharon Callaghan and Chris Fox, with Rosie Wells and Mary Cawte, *Challenging Bureaucratic Elites* (Wollongong: Schweik Action Wollongong, 1997; http://www.uow.edu.au/arts/sts/bmartin/dissent/documents/Schweik_cbe/).

⁷¹ L. S. Stavrianos, *The Promise of the Coming Dark Age* (San Francisco: Freeman, 1976).

⁷² Bakınız: Bölüm 11.

gücünün özel mülkiyeti ve genel olarak kapitalist sistemi korumadaki rolü; kapitalizmi desteklemek için inanç sistemlerinin şekillendirilmesi; kapitalizme alternatif sistemlerin yok edilmesi veya kapitalizm ile uyumlu hale getirilmesi. Altıncı bölümden on ikinci bölüme kadar olan bölümlerde stratejilerin bu alanlardan biri veya daha fazlasını ilgilendirip ilgilendirmediği incelenecektir. Bu anlamda burada sunulan kapitalizm analizi şiddetsizlik bakış açısından yapılmıştır. Kapitalizm analizi ile stratejinin değerlendirilmesi arasındaki bir diğer bağlantı da, bu bölümde kapitalizme ve beşinci bölümde de şiddet içermeyen ekonomik modellere uygulanan ekonomik alternatifler için beş prensipten gelmektedir.

Kapitalizmin tek baskı sistemi olmadığını tekrar belirtmek gerekir; üstelik bu baskı sistemi ille de en merkezi veya en öncelikli baskı sistemi olmak zorunda da değildir. Dolayısıyla antikapitalist stratejiler, diğer baskı şekillerine karşı geliştirilen stratejiler ile birlikte geliştirilmek zorundadır. Şiddetsizlik, hem yöntem hem de amaç olarak bütün baskı sistemlerine karşı uygulanabilme avantajına sahiptir.

4. Geleneksel Antikapitalist Stratejiler

Toplumların yıkılmasına, sömürüye ve yoksulluğa neden olduğu için başlangıcından itibaren kapitalizme karşı bir muhalefet hep olagelmıştır. Sağlam ve etkili direnişlere rağmen kapitalizm, dünyanın her yerine ve insanların hayatlarına nüfuz ederek birkaç yüzyıl içinde baskın ekonomik sistem haline gelmiştir. Daha iyi bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmek için şimdiye kadar kapitalizme karşı geliştirilmiş diğer stratejilere bakmakta yarar vardır.

Bir yaklaşım arazi sahiplerini, şirket yönetici ve sahiplerini, daha genel ifadesi ile zenginliğe ve iktidara sahip olanları kendi ayrıcalıklarından vazgeçmeye ikna etmektir. Bu yaklaşım defalarca başarısızlığa uğramıştır. Çok az kişi fakirlere hizmet için servetlerini kullanmaları yönünde yapılan dini ve ahlaki çağrıya kulak verdi; tabii ki bu yeterli olmadı. 1951'de Hindistan'da başlayan ve Vinoba Bhave tarafından yürütülen Bhoodan hareketi –topraksızlarca kullanılmak üzere toprağın bağışlanması- insanın cömertlik kapasitesi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak sonuçta bu hareketi teşvik etmek için harcanan onca çabaya rağmen mülkiyet sistemini temelden değiştirmeye yetecek kadar toprak bağışı gerçekleşmedi.⁷³

Güçlüyü ve iktidar sahibini değiştirme amacını taşıyan yaklaşımdaki temel problem şudur; genelde güç ve iktidar, sahibinin karakterini ve davranış biçimini kökten değiştirir.⁷⁴ Bazı kişiler gücün cazibesine karşı koyabilirler; ancak birçok kişi, başkalarına maliyeti ne olursa olsun, eğer kendi amaçlarına hizmet edecekse gücün peşinde koşmakta ve bu nedenle de gücün ve iktidarın cazibesine kapılmaktadırlar. Güç ve iktidar sahibi olanların birçoğu, sahip oldukları güç ve iktidarı korumak için her türlü araca başvurur. Bireyleri ikna etmeye güvenmekten çok, çok sayıda kişinin katılımı ile gerçekleştirilecek kolektif bir eylem biçimi alternatif olarak benimsenmelidir.

Şimdiye kadar sosyalist gelenek kapitalizme karşı sürdürülebilir kolektif mücadelenin temel kaynağı olagelmıştır. Burada iki sosyalist yaklaşım ele alınmaktadır. Bunlardan birisi Leninizm, diğeri ise seçimli, demokratik sosyalist stratejidir. Bunların çok geniş konular olduğu

⁷³ Geoffrey Ostergaard ve Melville Currell, *The Gentle Anarchists: A Study of the Leaders of the Sarvodaya Movement for Non-Violent Revolution in India* (Oxford: Clarendon Press, 1971).

⁷⁴ Psikolojik deneylerden elde edilen etkileyici sonuçlar için bakınız: David Kipnis, *The Powerholders* (Chicago: University of Chicago Press, 1981, 2. baskı); David Kipnis, *Technology and Power* (New York: Springer-Verlag, 1990).

açıktır; dolayısıyla da bunlara ancak kısaca değinmek mümkün olacaktır. Burada üzerinde durulan asıl nokta bu iki stratejinin şiddete nasıl dayandıklarının ortaya konulmasıdır.

Leninist Strateji

Marks derinlikli bir kapitalizm analizi sunmuştur. Ancak kapitalizm alternatiflerine ve bu alternatifleri uygulamak için takip edilmesi gereken stratejilere eğilmemiştir. Sonuç olarak da kapitalizm karşıtı stratejide Marksizmin çok farklı yorumları bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Leninizm'dir.⁷⁵ Bu ideolojide ana fikir şudur; çalışan sınıf adına hareket eden komünist parti devlet iktidarını ele geçirecektir. Bunun sonucunda da "proleterya diktatörlüğü" kurulmuş olacaktır. Daha sonra da devletin gücü kapitalist toplumsal ilişkileri yok etmek için kullanılacaktır.⁷⁶ Sonra da devlet ortadan kalkacak ve yerini sınıfsız, işbirliğine önem veren bir topluma bırakacaktır.

Leninist strateji en azından iki açıdan şiddete dayanmaktadır. Birincisi, devlet iktidarının komünist parti tarafından ele geçirilmesinde, mevcut devletin polis ve askeri gücüne karşı silahlı bir mücadele yürütüleceği öngörülmektedir. İkincisi, devletin kontrolü ele geçirildiğinde devlet gücü ve iktidarı-polis ve ordunun da desteği ile- kapitalizmi yok etmek için kullanılacaktır. Dolayısıyla Leninizm bir şiddetsizlik stratejisi ile tamamen çelişmektedir. Leninistler, devlet ortadan kalktıktan sonra ordu ve polis gücüne ne olacağı konusunu pek tartışmamaktadırlar.

Pratikte Leninizm kapitalizmi ezme safhasına kadar yukarıda öngörüldüğü şekliyle işlenmiştir. Rusya, Çin, Vietnam ve Doğu Avrupa ülkelerinin de dahil olduğu birçok ülkede silahlı mücadele veya askeri işgal sonrasında komünist partiler iktidara gelmişlerdir. Bu ülkelerde geleneksel kapitalizm şiddet kullanılarak ezildi. Ancak şimdiye kadar herhangi bir sosyalist ülkede devletin yok olacağına dair bir işarete rastlanmamıştır.

Şiddet içeren devrimlere girişiminin faturası çok ağır olmuştur. Çin'de, Angola'da, El Salvador'da ve daha birçok ülkede devrim savaşlarında milyonlarca insan öldü. Sanayileşmiş ülkelerin hükümetlerini devirme girişimleri de dahil olmak üzere birçok silahlı özgürlük ve bağımsızlık mücadeleleri tam bir başarısızlıkla sonuçlandı.⁷⁷ Buna rağmen birçok solcu için kapitalizmi yok etmek için silahlı mücadele yolu ile devrim gerçekleştirmek en kabul edilebilir seçenektir.

Devlet sosyalizmini yerleştirmek için silahlı mücadele başarılı olsa bile ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Birçok durumda kurtuluş savaşları devrimin askerileşmesine neden olur.⁷⁸ Bu tür durumlarda da devlet sosyalizminin neden olduğu insan kaybı çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Stalin'in yönetimi döneminde on milyonlarca Sovyet vatandaşı açlık vb. nedenlerden ötürü ölmüştür. Çin'de 1957'de ilan edilen ve çok parlak sosyalist bir alternatif olarak lanse edilen programın uygulanmaya başlanmasından hemen sonra yaklaşık 20 milyon kişi öldü; bu ölümlere daha sonraki yıllarda çok daha fazlası eklendi. Devlet sosyalizmini benimseyen

⁷⁵ Marksizm-Leninizmin bilimsel bir eleştirisi için bakınız, Michael Albert, *What Is to Be Undone: A Modern Revolutionary Discussion of Classical Left Ideologies* (Cambridge, MA: Porter Sargent, 1974).

⁷⁶ Bu sınıfsız topluma komünizm adı verilmektedir; ancak "komünizm" kelimesinin bu anlamı, komünizmin "gerçekte var olan sosyalizm", yani komünist partiler tarafından yönetilen gerçek toplumlar ile olan ilişkisi nedeni ile ciddi biçimde dejenere olmuş ve bozulmuştur.

⁷⁷ Örnekler arasında Bolivya, Burma, Doğu Timor, Yunanistan, Macaristan, Malezya, Filistin ve Güney Afrika'yı saymak mümkündür.

⁷⁸ Önemli örnekler: Çin, Sovyetler Birliği ve Vietnam'dır.

ülkelerin çoğu aşırı bir biçimde militaristleşti, ifade, seyahat ve toplantı özgürlüklerini kısıtladı ve birçok muhalifi de hapse atmıştır.

Her ne kadar devlet sosyalizmi, toprak reformu, kadın hakları ve ekonomik iyileşmeler de dahil olmak üzere bir dizi faydayı da beraberinde getiriyorsa da iki nedenden ötürü şiddetsizlik bakış açısına göre başarısız olmuştur. Birincisi, devlet sosyalizmini benimseyen rejimler askeri savunma ve iç politikada baskı için şiddete dayanmışlardır. İkincisi, konuşma ve grev gibi şiddetsizliğin rutin türleri yasa dışı ilan edilmiş ve devlet gücü ve iktidarı ile bastırılmıştır.

Temel konu, devlet sosyalizminin kapitalizm ile ekonomik rekabetinde başarısızlığa uğramış olması değildir. Eğer amaç sınıf baskısı ve hakimiyeti olmayan bir toplum ise ekonomik verimlilik anahtar bir kriter değildir. Devlet sosyalizmi kapitalizmden daha fazla mal üretmiş olsaydı bile bu yöntem, şiddetsizlik bakış açısına göre yine bir başarısızlık olarak görülmek durumunda kalacaktı.

Leninist yaklaşım ile ilgili temel problemlerden bir tanesi de bu yaklaşımın şiddete dayanmasıdır. Normalde devletin gücü ve iktidarının çalışan sınıfın faydası için kullanılması hedeflenmektedir; ancak uygulamada devlet iktidarı komünist parti elitinin çıkarları için kullanılmaktadır. Leninistler, aracın nötr olmadığını, çünkü onu kontrol edenin karakter olarak bozulma eğiliminde olacağını iddia ederler.

Şiddeti kullanabilme güç ve yetkisinin getirdiği ahlaki çöküşe karşı bir çare halkı silahlandırmak olabilir. Eğer çalışan sınıf tamamen silahlandırılırsa hem kapitalizme hem de komünist partideki fırsatçılara karşı çıkma potansiyeli olabilir. Gerilla mücadeleleri, halkı silahlandırmanın tipik örnekleridir. Bazı gerilla mücadelelerine katılım düzeyi oldukça yüksektir. Öyle ki bazı gerilla mücadele örneklerinde, fiziksel olarak uygun olmayanlar, yaşlılar ve özürlüler dışında, kadınların da yoğun katılımına rastlamak mümkündür. Ancak gerilla ordularının zaferlerinden sonra geleneksel askeri yapıların kurulması standart bir uygulama olmuştur. Ulusal savunma için silahlı bir halk gücüne dayanan tek sosyalist ülke Yugoslavya idi. Ancak Yugoslavya'daki bu uygulama da Yugoslavya'nın dağılmasından sonra 1990'larda yaşanan şiddetin düzeyinin oldukça yüksek olmasına katkıda bulunmuştur.

Devlet sosyalizmi ile ilgili bir diğer problem de şudur; her ne kadar kapitalist mülkiyet yok edilirse de işçilerin işyerindeki hakimiyeti büyük ölçüde kapitalizm dönemindeki ile aynı olmuştur. Devlet sosyalizmini eleştiren bazıları, devlet sosyalizminin gerçekte komünist parti tarafından merkezi olarak yönetilen ve sürdürülen bir kapitalizm çeşidi olduğunu dahi iddia etmektedirler. Bu nedenle de bu kişiler devlet sosyalizmine “devlet kapitalizmi” adını vermektedirler.⁷⁹

Totaliter komünist partilerin birçok üyesi şiddetsizliğe aşırı derecede karşıdılar. Muhtemel bir açıklama Leninist stratejinin şiddete fazla ağırlık vermesi olabilir; zira bu stratejide şiddet, sonuçlar araçları meşrulaştırdığı için gerekli görülmektedir. Bu durumda eğer halkı silahlandırmak gerekli bir şey ise şiddetsizlik devrim karşıtı olmaktadır. Ya da belki de bu düşmanlığın nedeni, şiddetsizlikte totaliter bir yanın olmamasıdır. Bir diğer açıklama şudur; diyalog kurulması şiddetsizliğin temelidir; ancak diyalog kurma komünist partilere çekici gelmemektedir; çünkü onlara göre devrime giden doğru yolu kendileri izlemektedirler. Son olarak da komünist partiler, kapitalizmin temel baskı şekli olduğu ve çalışan sınıf adına eylem

⁷⁹ Örneğin bakınız, Tony Cliff, *State Capitalism in Russia* (London: Pluto Press, 1955). Tekel kapitalizmi ile ilgili farklılıklar dikkate alındığında “devlet kapitalizmi” kategorisi oldukça tartışmalıdır.

yapmanın kapitalizmi devirmede merkezi bir önemde olduğu önermeleri üzerine kuruludur. Ancak bu önermelere şiddetsizlik savunucularının çok azı katılmaktadır.

Demokratik Sosyalizm Stratejisi

Devlet iktidar ve gücünü silahlı mücadele yolu ile ele geçirmekten çok sosyalistler için bir başka seçenek de, bir komünist parti veya sosyalist partinin seçilmesi yolu ile devlet iktidarını yasal yollardan elde etmektir. Bunun en az Leninizm kadar Marksizm ile uyumlu olduğu iddia edilebilir. İlk yapılacak şey, totaliter olmayan uygun bir partinin kurulmasıdır; bu parti seçimleri kazanmaya odaklanmış bir kitle partisi olmak zorundadır. Bu da halka yakın politikaların geliştirilmesini, güçlü fakat esnek bir parti örgütlenmesini, mahalli, bölgesel ve ulusal düzeyde siyasi tartışmaların içine girilmesini ve her düzeyde seçim kampanyalarının düzenlenmesini gerektirmektedir.

Demokratik sosyalist stratejisinin başarısının seçimlerde zafer elde etmeye bağlı olduğu açıktır; fakat ulusal bir hükümet kurabilme sadece bir ilk adımdır. Daha sonra devlet gücünü kullanarak sosyalizme doğru yol almak gerekmektedir ki bunun anlamı önemli endüstrilerin devletleştirilmesi, sağlık ve eğitim gibi alanlarda kamu harcamalarının artırılması, piyasa ve şirketlere engellerin konulması, çalışanlara ve mahalli komitelere daha fazla yetkinin peşinde koşan halk hareketlerinin desteklenmesi anlamına gelmektedir.

Bu stratejide seçilmek için şiddete başvurmak söz konusu değildir; ancak sosyalist parti iktidara geldiğinde parti liderleri, kapitalizmin kapsamını daraltmak ve zamanla da ortadan kaldırmak için devlet gücünü kullanmayı amaçlarlar. Bu süreç devam ettikçe devletin gücü ve iktidarı artar ve hükümet tarafından daha etkin bir şekilde kontrol edilir. Stratejinin hayati kısmında, yani sosyalizme geçişte devletin gücü ve iktidarı –polis ve ordu da dahil- tam anlamı ile sağlanır veya artırılır ve sosyalist hükümetin politikalarının uygulanmasında kullanılır. Bu süreci desteklemek için kitlesel seferberlik, hatta mümkün olursa silahlı işçi grupların seferberliği kullanılabilir.

Demokratik sosyalizm birkaç açıdan başarısızlığa uğramıştır. Çoğu sosyalist ve komünist parti bir hükümet oluşturacak kadar yeterli oyu alamamıştır. Partiler popüler olduklarında ve dolayısıyla da bu partiler için seçimleri kazanma ihtimali belirdiğinde CIA'nin Şili ve İtalya'da sosyalist olmayan partileri desteklemesi örneğinde olduğu gibi, bu popüler partilerin çabalarını sabote etmek için sosyalizm karşıtı güçler bu partilerin yeterli oy almasını engelleme girişimlerinde bulunmuşlardır. Bazı durumlarda da, sosyalist partiler seçimleri kazanıp hükümeti kurduktan sonra kurdukları hükümetler “destabilize” edilmiştir. En meşhur örnek Şili'dir. Şili'de 1973'te Salvador Allende liderliğindeki sosyalist partinin yapılan seçimlerin ardından kurduğu hükümet, CIA'nin yardımcı olduğu bir süreç dahilinde askeri bir darbe ile görevden uzaklaştırılmıştır.

İktidarı ele geçirmek ve sağlamlaştırmak çok zor olsa da asıl risk sosyalizmin içeriğini ve hedefini kaybederek kapitalizme benzemeye başlamasıdır. Bu tür durumlarda sosyalist parti kendini kapitalist sisteme adapte eder. Kapitalist çevreler, kuruluştan seçimlere, oradan da politikaların uygulanmasına kadar her safhada sosyalist partilere karşı çıkarlar. Bu nedenle parti liderleri söylemlerinin tonunu düşürmek veya medyaya baskı yapabilen, muhalif partileri finanse edebilen ve yatırımları çekme tehdidinde bulunması ihtimal dahilinde olan kapitalistlerin muhalefetini azaltma amacı ile sosyalist girişimleri geciktirmek isteyebilirler. Komünist veya sosyalist bir parti oyların peşinden koşmak zorundadır; ancak bir taraftan da bu parti kapitalistlerin gücü ve iktidarı ellerinde bulundurdukları bir toplumda faaliyet göstermek

durumundadır. Kapitalistlerin üzerine çok fazla gitmek geri tepebilir. Ancak çok fazla zorlamamak da bu sefer sosyalizmin ateşli savunucuları arasında hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığına neden olabilir. Fakat sol-kanat destekçilerinin muhafazakar partilere oy vermeleri pek mümkün değildir; dolayısıyla da sosyalistler için en kolay yol yavaş yavaş siyasi yelpazenin merkezine yaklaşmaktır. Fakat sosyalist parti merkeze yaklaşırken sosyalizmi getirmek ile ilgili gerçek program ve söylem yumuşayabilir hatta tamamen kaybolabilir. Bu şekilde sosyalist strateji olarak başlayan şey bir toplumsal reform stratejisine dönüşür.

Avrupa sosyalistleri de denilen Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'da yaşanan sosyalist tecrübe tam olarak yukarıdaki gibi olmuştur. Bu partiler demokratikleşmeye, Keynesyen ekonomik yapılanmaya, kültürel yenilenmeye ve bağımsız bir dış politikaya bağlı kalarak işe başladılar. Ancak seçilmek ve seçildikten sonra da iktidarı kullanabilmek için bu partiler radikal hedeflerinden vazgeçtiler; bu arada da onları destekleyen toplumsal hareketler de güçsüzleştirildi. Bütün temel alanlarda –ekonomi, devlet gücünün yapısı ve dış politika– Avrupa sosyalistlerinin kurduğu hükümetler başlangıçtaki hedeflerinden vazgeçtiler ve daha sonra da geleneksel baskıcı partilere benzemeye başladılar.⁸⁰

Diğer faydalarının yanı sıra, kapitalizmin en kötü taraflarının etkilerini azaltan sosyal reformlar yapmak şüphesiz sosyalizmin kendisinden daha az coşkuludur. Toplumsal reformlara verilebilecek örneklerden bazıları şunlardır; asgari ücret, işsizlik sigortası, meslek ve iş sahiplerine sağlık ve güvenlik sigortası, kirlilik karşıtı önlemler, annelik izni, reklam standartları, adaletsiz işten çıkarma ile ilgili yasal düzenlemeler ve yüksek servete yüksek vergi. Her ne kadar tasarlanan önlemlerin çoğu işçileri, tüketicileri ve çevreyi kapitalizmin sonuçlarından koruyacak şekilde alınıyorsa da, iş eğitimi, gümrük tarifesi politikası ve tekelleri sınırlayan kanunlar gibi diğer önlemler de kapitalist ekonominin daha iyi işlemesine neden olmaktadır. Devlet destekli toplumsal reform stratejisine genelde sosyal demokrasi denmektedir; ancak daha iyi bir isimlendirme “insancıl yüzü olan kapitalizm” olabilir.

Sosyal demokrasi, reformları uygulamak için rutin bir biçimde devletin gücünü kullanır. Bu açıdan sosyal demokrasi, yapılması düşünülen reformların daha ılımlı olması haricinde demokratik sosyalizmden çok da farklı değildir.

Sosyal demokrasi ile ilgili temel problem, sadece kapitalizmi yönetmesi, onun merkezi dinamiklerini değiştirmemesidir. Yaklaşık otuz yıl öncesinden itibaren neoliberalizm denilen daha saldırgan kapitalizm yanlısı bir hareketin yükselişe geçmesi ile birlikte birçok sosyal demokratik reformlar saldırıya uğradı ve sonunda da bu reformların önemli bir kısmı ortadan kalktı. Örneğin sanayileşmiş batı ülkelerinde, toplumda daha fazla eşitlik sağlamak amacı ile yapılan asgari ücret, işsizlik sigortası ve daha ilerici bir gelir vergisi gibi reformlar yerini kapitalist uygulamalara bıraktı.

Seçimli sosyalizmin bir başka eksiği de seçim yaklaşımının kendisinde yatmaktadır. Parti elitlerinin, genelde de kamu çıkarı pahasına kendi çıkarlarına uygun bir tutum bir benimsemeleri siyasi partilerin temel dinamiklerinden birisidir. Parti örgütleri zamanla daha hiyerarşik bir hale gelirken katılıma daha fazla kapanmaktadırlar, ki bu süreç diğerleri ile birlikte işçi partileri, komünist partiler ve yeşiller için de aynıdır.⁸¹

Seçimler ile ilgili bir başka konu da seçimlerin devleti meşrulaştırmasıdır. Vatandaşlar oy verebildiklerinde devlet gücünün kendi çıkarları için kullanılabileceğine inanmaya teşvik

⁸⁰ Carl Boggs, *Social Movements and Political Power: Emerging Forms of Radicalism in the West* (Philadelphia: Temple University Press, 1986).

⁸¹ Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies* (New York: Dover, 1915 1959).

edilmektedirler. Bu, nüfus ve devletler çok küçük olduğunda gerçekte bir temele sahip olabilirdi; ancak bugün devletlerin büyüklüğü ve karmaşık yapıları devletler üzerinde bir halk kontrolünün ancak bir yanılsama olabileceğini göstermektedir. Buna rağmen bu yanılsama eğitim sistemi ve medya tarafından empoze edilmektedir.⁸² Birçok kişi hükümeti toplumsal problemlerin –bu problemler hükümetin kendisi tarafından yaratılmışsa bile- çözüldüğü bir alan olarak görmektedir. Sosyalistler, hükümeti kapitalizm ile mücadele etmek için gerekli bir araç olarak görmektedirler.

Sonuç

Leninizm, seçimli sosyalizm ve sosyal demokrasi arasında örtüşen çok sayıda noktanın olduğu aşikardır. Örneğin birçok totaliter parti daha sonra seçimlere girebilmekte ve çoğu sosyalist parti de yavaş yavaş sosyal demokrat partilere dönüşebilmektedir. Bu arada İngiltere'deki Yeni İşçi Partisi gibi bazı sosyal demokrat partiler muhafazakar rakiplerinden ayırt edilemez duruma gelmişlerdir.

Şiddetsizlik bakış açısından bu stratejilerin birkaç problemi vardır:

- Bu stratejilerin tümü şiddete dayanmaktadır. Özellikle de sosyalist politikaları ve sosyal reformu uygulamak için devlet gücüne ihtiyaç duymaktadırlar.
- Kapitalizme karşı koyuşa liderlik etmek için bu stratejilerin tümü parti elitlerini kullanmaktadır.
- Tüm üretimi, yönetsel varsayımlar üzerine kuruludur. Parti, devlet ve ekonomi hep aynı şekilde ve aynı hatlarda yönetilir. Elitler, hayati kararları vermek için en üstte yer alırken diğerlerinin elitleri desteklemesi beklenir.
- Tüm entelektüellere özel bir önem atfeder. Her ne kadar birçok entelektüel kariyerlerini kapitalizme bağlasalar da bazıları da toplumun yönetiminde devleti desteklemektedir; zira bu, entelektüelleri ayrıcalıklı bir konuma koymaktadır.⁸³

Hareketin, bir grup entelektüeli ayrıcalıklı bir konuma getiren bir yol olmamasını sağlamak için entelektüellerin öncülük ettiği herhangi bir kapitalizm karşıtı hareket çok dikkatli bir şekilde takip edilmelidir. Radikal entelektüeller devrimci partilere katılabilirler.⁸⁴ Neredeyse her zaman başarılı sosyalist devrimler entelektüellerin önderliğinde başarıya ulaşmıştır (Lenin ve Mao bunun en güzel örnekleridir.) Bununla birlikte bu başarılar, entelektüellerin güç ile ilgili pozisyonlara gelmeleri ile sonuçlanmıştır.⁸⁵

Ancak bu stratejilerin kapitalizme karşı hareket ve reformların en güçlü ve önemli kaynakları olduklarını kabul etmek gerekir. Üstelik sosyalist eylemcilerin, taban düzeyinde kampanya düzenleme ve örgütlenme tecrübeleri vardır. Dolayısıyla resmi sınırlamaları ne olursa olsun bir şiddetsizlik stratejisi ile oldukça uyumlu olabilecek bir çerçeve sunabilir. Burada asıl zorluk,

⁸² Benjamin Ginsberg, *The Consequences of Consent: Elections, Citizen Control and Popular Acquiescence* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1982). Ayrıca bakınız: Benjamin Ginsberg, *The Captive Public: How Mass Opinion Promotes State Power* (New York: Basic Books, 1986).

⁸³ Charles Derber, William A. Schwartz ve Yale Magrass, *Power in the Highest Degree: Professionals and the Rise of a New Mandarin Order* (New York: Oxford University Press, 1990); Alvin W. Gouldner, *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class* (London: Macmillan, 1979).

⁸⁴ Ağır eleştiriler için bakınız: Max Nomad, *Rebels and Renegades* (New York: Macmillan, 1932); Max Nomad, *Aspects of Revolt* (New York: Bookman Associates, 1959).

⁸⁵ George Konrád ve Ivan Szelényi, *The Intellectuals on the Road to Class Power* (Brighton: Harvester, 1979).

bu tür örgütlenme biçimini farklı bir amaç ile bağdaştırmaktır: Kapitalizme karşı bir şiddetsizlik alternatifini yaratma amacı.

5. Kapitalizmin Şiddetsiz Alternatifleri

Kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir strateji geliştirmek için ortada bir şiddetsizlik alternatifinin olması gereklidir; bu strateji, karar verme yöntemleri de dahil olmak üzere bir ekonomik üretim ve dağıtım sistemi olmak zorundadır. Neyin daha iyi olduğunu bilmeden sadece kapitalizme karşı olmak yeterli değildir. Şiddetsizlik bakış açısından geleneksel sosyalist stratejilerdeki problem, bu stratejilerin nihai noktada şiddete dayanmalarındadır; bu stratejiler, hem kapitalizmi sona erdirmek hem de yerine sosyalist alternatifini ikame etmek için genelde devlet gücüne ve iktidarına bel bağlarlar.

Bu noktadan itibaren devam etmek için kullanışlı bir yol şu olabilir: Kapitalizme alternatif yöntemin ve sistemin neyi başaracağını dile getirmek ve daha sonra da bu sistemin nasıl yerleşeceği ile ilgili öneri ve vizyonları incelemek. Aşağıdaki prensipler aynı zamanda üçüncü bölümde de dile getirilmişti. Orada kapitalizmin bu prensiplerin hiçbirini sağlamadığı iddia edilmişti.

Birinci prensip; aktivitenin temeli rekabet yerine işbirliği olmalıdır.

İkinci prensip; en fazla ihtiyacı olanlar, toplumsal üretimin paylaşılması ve dağıtılmasında önceliğe sahip olmalıdır.

Üçüncü prensip; isteyen herkese tatmin edici bir iş imkanı olmalıdır.

Dördüncü prensip; sistem otoritelerinin ve uzmanların yerine halkın kendisi tarafından tasarlanmalı ve yürütülmelidir.

Beşinci prensip; sistem şiddetsizlik üzerine inşa edilmelidir.

Bu prensipler neyi arzu edilebilir olduğunu düşünmeye yardımcı olan bir araç niteliğindedir. Tabii ki önerilecek başka prensipler de bulunabilir. Tek başına beşinci prensip, gerçek veya ideal çoğu sistemin göz ardı edilmesi için yeterlidir.

Geniş bir şekilde yorumlandıklarında aslında ilk dört prensip, beşinci prensibin özellikleri olarak yorumlanabilirler. Toplumsal bir mücadele aracı olarak şiddetsizlik maksimum katılımı mümkün kılar ve dolayısıyla da çok az kişi tarafından yürütülen herhangi bir sistemin şiddetsizlik karşısında fazla bir şansı yoktur. Bir sistem tasarımı üzerinde şiddetsizlik mücadelesinin mantıksal sonucu, aslında dördüncü prensipte ifade edilen katılımcı bir sistemdir. Eğer sistem katılıma izin verecek şekilde tasarlanırsa tatmin edici iş fırsatının (üçüncü prensip) sistem içinde yer alacağı neredeyse kesindir; çünkü tatmin edici bir işin olması gerektiği genel olarak kabul gören bir öneridir. İhtiyaç sahiplerine hizmet vermek ve onların ihtiyaçlarını karşılamak yapıcı bir şiddetsizlik programının önemli bir parçasıdır, ki bu da ikinci prensibin yerine getirilmesine olanak tanır. Son olarak da şiddetsizlik diyaloga girme ve ortak bir doğru arama yöntemidir; bu da aslında şiddetsizliğin birbirleri ile çatışan grup veya bireylerden oluşan bir toplumdan çok işbirliğini önde tutan bir toplumu teşvik eden bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Kapitalizmin şiddet içermeyen alternatiflerini tanıtmak için bu bölümde dört model incelenmektedir: Sarvodaya, anarşizm, gönüllülük ve demarşi. Bunlardan her biri yukarıda dile getirilen prensiplerin ya tamamını ya da çoğunu sağlamaktadır; ancak bu modeller kendi

aralarında birkaç açıdan farklılık göstermektedirler. Aşağıda her alternatif kısaca tanıtılmakta ve yukarıda ele alınan prensipler ile ilişkileri açısından değerlendirilmektedir. Ayrıca her model için kısa bir tarihi arka plan sunulmakta ve her modelin zayıflıkları ve şiddetsizlik stratejisi olarak uygunlukları hakkında yorumlar yapılmaktadır.

Sarvodaya

Sarvodaya ismi ile bilinen Gandhi'nin köy demokrasisi ve ekonomik olarak kendine yeterlilik ideali kapitalist ekonominin kökten bir biçimde reddedilmesidir.⁸⁶ Gandhi bu yöntemi şöyle tanımlamaktadır:

Bağımsızlık en alttan başlamalıdır. Dolayısıyla her köy, tam yetkileri olan bir cumhuriyet olacaktır. Bu nedenle, tüm dünyaya karşı kendini savunmada bile her köy kendi iç işlerini yürütebilme kudretine sahip olabilmeli ve kendi kendine yeterli olabilmelidir. Bu, her köyün kendi komşularına veya dünyaya bağımlı olmayacağı yahut onlardan yardım alamayacağı anlamına gelmemektedir. O, özgür ve karşılıklı güçlerin gönüllü oyuncusu olacaktır. Böyle bir toplumun kaçınılmaz olarak kültür seviyesi çok yüksek olacaktır. Bu toplumda her erkek ve kadın ne istediğini bilir; dahası, böyle bir toplumda herkes, başkalarının aynı emekle elde edemeyeceği herhangi bir şeyi istememesi gerektiğini bilir. Birçok köyden oluşan bu yapıda sürekli genişleyen ama asla yükselmeyen daireler olacaktır. Hayat, alttakiler tarafından beslenen bir zirvesi olan bir piramit olmayacaktır. Fakat hayat, köy için her zaman kendini ortaya koymaya hazır bireylerin merkezi olduğu bir okyanus dairesi olacaktır; köy de köylerden oluşan daire için hazır olacaktır; sonuçta da ortaya çıkan bütün, bireylerden müteşekkil bir hayat olacaktır; bu bireyler asla kibirli olmayacak, devamlı mütevazı olacaklardır; kendilerinin parçası oldukları okyanus dairesinin yüceliğini paylaşacaklardır. Burada, insan emeğinin yerine geçecek ve iktidarı birkaç kişinin eline verecek makinelere yer yoktur. Emeğin kültürel bir insan ailesi içinde kendine has özel bir yeri vardır. Her bireye yardımcı olacak her makinenin ise bir yeri vardır.⁸⁷

Sarvodaya sisteminde etik ve ekonomi iç içedir. Burada amaç kalitesi artmış bir hayattır; bunun da anlamı, yaşamın maddi standardının geliştirilmesinin toplumsal ve manevi değerler pahasına olmaması gerektiğidir.

Sarvodaya'yı tanımlayan birkaç önemli kavram vardır: Swadeshi (kendi kendine yeterlilik), ekmek emeği, sahip olmama, himaye, sömürsüzlük ve eşitlik.⁸⁸ Kendi kendine yeterlilik ve kendine güven olarak düşünülebilecek olan swadeshi dar anlamda kendi kendine yeterlilik olarak yorumlanabilecek iken geniş anlamda ise bir topluluğun başkalarına bağımlı olmadan

⁸⁶ Kunal Roy Chowdhuri, "Gandhi's theory of sarvodaya socialism," *Gandhi Marg*, Cilt 15, Sayı 1, Nisan-Haziran 1993, ss. 62-77; Amritananda Das, *Foundations of Gandhian Economics* (Bombay: Allied, 1979); Romesh Diwan, "Income distribution theories and Gandhian economics," *Gandhi Marg*, Cilt 6, Sayı 10, Ocak 1985, ss. 707-720; Romesh Diwan and Mark Lutz (der.) *Essays in Gandhian Economics* (New Delhi: Gandhi Peace Foundation, 1985); J. C. Kumarappa, *Swaraj for the Masses* (Bombay: Hind Kitabs, 1948); J. C. Kumarappa, *Economy of Permanence: A Quest for a Social Order Based on Non-Violence* (Rajghat, Kashi.: Akhil Bharat Sarva-Seva-Sangh-Publications, 1958, 4. baskı); Jai Narain, *Economic Thought of Mahatma Gandhi* (New Delhi: Sehgal, 1992); J. D. Sethi, "Gandhian philosophy and theory of international trade," *Gandhi Marg*, Cilt 11, Sayı 3, Ekim-Aralık 1989, ss. 303-326; Rama Shankar Singh, "Elements in Gandhian economics," *Gandhi Marg*, Cilt 12, Sayı 4, Ocak-Mart 1991, ss. 454-466.

⁸⁷ Chowdhuri, ss. 66-67'den alıntı.

⁸⁸ Romesh Diwan and Sushila Gidwani, "Elements in Gandhian economics," *Gandhi Marg*, Cilt 1, Sayı 5, Ağustos 1979, ss. 248-258, Diwan and Lutz, ss. 54-65'de yeniden basıldı.

kendi kendini destekleme yeteneğine sahip olması şeklinde tanımlanabilir. Bu da hükümetler veya büyük şirketler tarafından kontrol edilen bir ekonomik hayat seçeneğini dışarıda bırakır.

Ekmek emeği ise bireylerin hayatın temel ihtiyaçlarının üretimine katılmasını ifade etmektedir. Kendi kendine yeterliliğe benzeyen tarafları olmakla birlikte burada kolektif düzeyden çok bireysel düzeye vurgu vardır. Çalışma ve iş, kaçınılması veya azaltılması gereken bir eylemden ziyade olumlu bir aktivite olarak görülmektedir.

Sahip olmama bir kişinin sadece temel ihtiyaçlarına sahip olması, başka hiçbir şeye (yani bir kişinin *isteyebileceği*) ise sahip olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Anlaşılacağı üzere burada kapitalist mülkiyet modeline yer yoktur. Sahip olmama, “kabiliyetine göre herkesten ihtiyacına göre herkese” prensibi ile oldukça uyumludur.

Himaye prensibi ise, kaynakları kullananların, onları topluluğun faydası için koruma altına almasını ifade eder. Bu hem arazi ve aletler gibi maddi kaynakları hem de insanların kabiliyetlerini içerir. Doğal yetenekleri olan kişiler, bunları kendi mülkleri olarak değil topluluk kaynakları olarak görmelidirler.

Sömürsüzlük ise başkalarını kullanmamayı ifade eder. Eşitlik, fırsat eşitliğinde olduğu gibi sınırlı bir şekilde ele alınabileceği gibi, bütün topluluk kaynaklarının, her kişinin mümkün olan en kaliteli hayata ulaşmasına yardım etmek için kullanıldığı bir süreç olarak da görülebilir. Bu, farklılık ve çeşitlilik ile gayet uyumludur; ancak eşitlik prensibi ayrıca en fazla ihtiyacı olanların, topluluk kaynakları üzerinde daha fazla hak iddialarının olduğu anlamına da gelmektedir.

Sarvodaya’da insanlar toplumsal bilinç için eğitilirler. Bu eğitim sonunda insanların, daha fazla yükümlülükler ve bağlantılara sahip olduklarının farkına varmaları ve kendilerini daha büyük bir şeyin parçası olarak görmeleri ve onun için hizmet etmeleri gerektiğini anlamaları sağlanır. Ayrımcılık ortadan kaldırılır. Siyasi düzeyde ise temel örgütlenme prensibi, köy düzeyinde kendi kendini yönetmektir. Teknoloji, eşitlik ve faydalı çalışma da dahil olmak üzere sistemin prensiplerini yerleştirecek şekilde seçilir.

Birinci prensip: İşbirliği. Sarvodaya çatışmadan çok işbirliği üzerine kuruludur. Bir şeylerin yapılmasında anahtar, topluluk eğitimi ve dayanışması yolu ile inşa edilen işe bağlılık ve adanmışlıktır.

İkinci prensip: İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak. Bu prensip Sarvodaya’nın merkezinde yer almaktadır; temel olan ayrımcılığı yok etmek ve en fazla ihtiyacı olanlara hizmet etmektir. Himaye prensibinin kullanımı, özel isteklerin öne geçmesini önleme amacı taşımaktadır.

Üçüncü prensip: Tatmin edici iş. Herkesin hayatın temel ihtiyaçlarını üretmek için çalışması anlamına gelen ekmek emeği, hemen hemen herkes için tatmin edici bir iş sağlama potansiyeli taşımaktadır. Ancak, beyin cerrahisi ve bilgisayar programcılığı gibi (gerçi bunlar da, şayet para kazanmak amacıyla yapırlarsa ruhi yıkıma neden olabilirler) tatmin edici başka iş çeşitleri de olabilir. Bunlar ekmek emeği değildir; öyleyse Sarvodaya’ya nasıl uyabilirler? Sarvodaya’nın sanayileşmiş ülkelerdeki iş bölümü ile ne derece uyumlu olabileceği o kadar açık değildir.

Bazı iş çeşitleri de bir taraftan kişi için tatmin edici olabilirken diğer taraftan da eşitsizlik için bir temel oluşturmasına da neden olabilirler. Sarvodaya'nın bu tür işleri sınırlayıcı mekanizmalara ihtiyacı olacaktır veya alternatif olarak bu işleri yapanlar için özel ayrıcalıkların oluşmasına izin vermeyecek önlemleri alabilmelidir.

Dördüncü prensip: Katılım. Köy düzeyinde örgütlenen Sarvodaya katılımcı olup kendi kendini yönetmeye uygundur. Köy düzeyinde doğrudan demokrasi vardır, daha üstte devlet düzeyinde ise köy federasyonları vardır. Ancak daha üst düzeylerde ise kararların nasıl verileceği tam olarak belli değildir.

Beşinci prensip: Şiddetsizlik. Sarvodaya'nın özü, bir hayat biçimi ve toplumsal değişimin bir yöntemi olarak şiddetsizliğe bağlılık ve adanmışlıktır.

Yukarıdaki prensipler ile bir muhtemel çatışma, aslında köy demokrasilerinin bir federasyonu olan devletin rolünden kaynaklanabilir. Sarvodaya'nın bazı modellerinde devlet hem ağır sanayinin hem de doğrudan himaye uygulamasında kullanılan diğer bütün mülkiyetin sahibidir. Devletin topluma müdahale etmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat devlet düzeyinde, örneğin ağır sanayide operasyonlardan sorumlu bireylere ne demeli? Devlet düzeyinde sahip olunan iktidarın çürümeye ve bozulmaya neden olması veya resmi görevlilerin servetlerini ve güçlerini artırmak için kullanılması ihtimali yok mudur? Günümüz toplumlarında devlet şiddet, yani ordu ve polis etrafında inşa edildiğinden ötürü, daha farklı bir dinamiğin mümkün olduğunu sağlamak için Sarvodaya'da devletin faaliyet göstereceği şekle özellikle dikkat edilmelidir. Alternatif bir çözüm olarak Sarvodaya, hiç devleti içermeksizin yeniden formüle edilebilir.

Sarvodaya, 1950 lerden beri Hindistan ve Sri Lanka'da önemli derecede ilgi odağı olmuştur.⁸⁹ Sarvodaya'ya bağlı olanlar köylere gitmişler, evler ve okullar inşa etmek gibi pratik araçlar yoluyla kendine yeterliliği teşvik etmişler, enerji sistemleri kurmuşlar ve toprağı koruma önlemleri geliştirmişlerdir. Bu pratik önlemler ayrıca bireylerin ve grupların kendi potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda insanlar paylaşma ve işbirliği başta olmak üzere merhamet potansiyellerini ortaya koymaya başlamışlardır. Sarvodaya hareketi denilebilecek girişimlerde yer alan kurumlar ve şebekeler, gönüllü temin ederek, onları eğiterek ve ilerlemeyi değerlendirerek köy yaşamını ve çalışmalarını desteklemişlerdir.

Sarvodaya'yı geliştirmek ve yaymak için tabandan harcanan onca çabaya rağmen Hindistan ve Sri Lanka'daki temel kalkınma metodu kapitalizm olmuştur; bu büyük ölçüde önde gelen politikacıların girişimlerine bağlanabilir. Hindistan'da ulusal liderler Gandhian düşüncelere saygı göstermişlerse de pratikte Gandhi'nin köy demokrasisi ve kendi kendine yeterlilik vizyonuna destek vermemişlerdir.

Hindistan ve Sri Lanka dışında sarvodaya genelde pek bilinmemektedir. Gelişmiş ülkelerde en fazla ihtiyacı olanlara hizmet etme prensibi, fakir ve evsizlere yönelik olumsuz veya düşmanca tutumlar ile çatışmaktadır. Köy demokrasisi düşüncesi, kent ve kır hayatına uyumlu hale gelmesi için adapte edilmek zorundadır; ancak bu düşünce yine de katılımcı demokrasi ve topluluk örgütlenmesi kavramlarından çok uzak değildir. Ancak Sarvodaya'daki ekmek emeğine bağlılık ve vurgu, neredeyse anlaşılabilir ve kavranmaz derecede yabancıdır. Mesleki

⁸⁹ Detlef Kantowsky, *Sarvodaya: The Other Development* (New Delhi: Vikas, 1980). Hindistan ve Sri Lanka'daki hareketler birkaç açıdan farklı olmakla birlikte burada kolaylık olsun diye aynı grupta ele alınmıştır.

özelleşme kapitalist ekonomilerde o denli yer etmiştir ki ekmek emeğinin ancak zirai bir toplumda mümkün olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu bileşenin, yüksek düzeyli iş bölümü olan bir topluma uygun olabilmesi için değişikliğe uğraması gereklidir.

Bir alternatif vizyonu olarak Sarvodayanın devleti içermesi ihtimali bazı güçlülere neden olabilir. Her ne kadar Sarvodaya devleti, yani köy demokrasilerinin toplamı normalde kapitalist bir devletten daha farklı ise de, kavramın kendisi, devletsiz bir Sarvodaya'dan çok var olan devletlere daha çok atıfta bulunur gibidir.

Bir değişim vizyonu ve stratejisi olarak Sarvodaya'nın en önemli güçlü yanı, onun kapitalizmin temel varsayımları olan eşitsizlik, rekabet, tüketimcilik ve çalışmayı yabancılaştırmaya karşı toplu bir meydan okuma imkanı sunmuş olmasıdır. Sarvodaya'yı bir alternatif olarak ortaya koymak, kapitalizmin temellerini sorgulamak demektir. Bir değişim stratejisi olarak Sarvodaya modüler olmanın avantajını taşımaktadır; mümkün olan her yerde, daha fazla değişim beklemeden hemen mahalli girişimler başlatılabilir.

Sarvodaya'nın bazı güçlü yanları aynı zamanda da onun zayıf yanlarıdır. Kapitalizm ile o derece zıttır ki, Sarvodaya bir sanayi veya sanayi sonrası toplumda uygulanması mümkün olmayan bir sistem olarak görülebilir. Mahalli kalkınma yönteminde bir problem yok; ancak kendinde kapitalizmin temellerine, yani tüketim mallarının, reklamın ve emek ücretinin etkisi de dahil olmak üzere devlet gücünün ve iş dünyası bürokrasinin sinerjisine karşı meydan okuyacak herhangi bir strateji içermemektedir.

Anarşizm

Değişim için bir siyasi felsefe ve strateji olarak anarşizmin geçmişi 1800'lü yıllara kadar uzanmaktadır. O dönemde anarşizm Avrupa sosyalist çevrelerinde marksizm ile aynı görüşü paylaşıyordu. Ancak aralarında farklar da yok değildir.⁹⁰

Hala birçok anarşiste göre devlet baskının temel kaynağı ise de anarşistler arasında baskı ile endişenin kaynağı oldukça genişlemiştir. Öyle ki anarşi; devlet, kapitalizm, patriarki de dahil olmak üzere her türlü baskı ve hakimiyetin temel eleştirisi haline gelmiştir. Birçok aktivistin feminist, ırkçılık karşıtı, çevre ve benzeri hareketlere katıldığı düşünüldüğünde anarşist analizi temelde ayıran en önemli kriterin hala devlet gücü ve iktidarı ile ilgili problemlere yapılan vurgu olmaya devam ettiği söylenebilir.

Devletin anarşist alternatifi kendi kendini yönetmektir; ancak bu, kavramın ifade ettiğinin tersine, işyerlerinde ve mahalli topluluklarda kararlar üzerinde doğrudan kolektif kontrol anlamına gelir. Başkasının –örneğin seçilmiş temsilciler, patronlar, uzmanlar- karar verme yetkisine sahip olmasından çok insan gruplarının kendileri bu yetkiye sahiptirler. İşyerlerinde, kendi kendini yönetme, işçilerin doğrudan neyin üretileceği, işin nasıl yapılacağı ve kimin hangi işi yapacağı gibi çok sayıdaki konuda doğrudan karar vermeleri anlamına gelmektedir. Buna ayrıca işçilerin kontrolü de denir.⁹¹

Anarşi kelimesi günlük konuşmalarda kaos anlamında yaygın bir şekilde kullanılır. Buna karşılık anarşistlere göre anarşi; hükümet, baskı ve hakimiyet olmaksızın özgürlük, eşitlik ve

⁹⁰ Anarşizm ile ilgili olarak örneğin bakınız: Daniel Guérin, *Anarchism: From Theory to Practice* (New York: Monthly Review Press, 1970).

⁹¹ Bakınız: Bölüm 7.

katılım ilkeleri üzerine inşa edilen bir toplumu ifade eder. Kaotik olmaktan oldukça uzak olan anarşi bu anlamda tam tersine iyi bir şekilde örgütlenmeyi ifade eder.

Kapitalizm ile ilgili olarak anarşizmin ayrı bir analizi yoktur; bu bağlamda büyük ölçüde marksist kritiği benimser. Dahası, anarşizm marksizmin nihai amacını da paylaşır: Devletsiz, sınıfsız bir toplum anlamında “komünizm”. Anarşizmin marksizmden köklü bir şekilde ayrıldığı nokta sınıfsız bir topluma nasıl ulaşılacağı ile ilgilidir. Anarşistler, devleti baskı ve hakimiyetin merkezi bir kaynağı olarak gördükleri için, otoriter partiler tarafından devletin ele geçirilmesi şeklinde kendini gösteren devrimci girişimlere tamamen karşıdırlar. Bu da anarşizm ile marksizm arasındaki tarihi düşmanlığın temel nedenidir. Anarşistler ayrıca sosyalist partilerin seçimle devleti ele geçirmelerini de reddederler. Bu yöntemler yerine anarşistler kendi kendini yönetmeyi hem bir yöntem hem de amaç olarak benimserler; işçiler ve topluluklar, kendilerini etkileyen kararlar üzerindeki kontrolü kendi ellerine almalıdırlar.

Sistemin, bir teorisyenin çizdiği çerçeveden çok sisteme katılanlar tarafından kurulacağı kısmen varsayıldığı için anarşik bir ekonomik sistemin nasıl işleyeceği ile ilgili fazla detay yoktur. Ancak yine de genel bir vizyon olarak serbest dağıtımdan söz etmek mümkündür.⁹² Kendi kendine yönetilen şirketler, toplumun ihtiyaçları için mal üretecektir. Bu mallar, o mallara ihtiyaç duyan herkese, değişim aracı olarak para ve benzeri şeylerin kullanıldığı herhangi bir sistem olmaksızın sağlanır. Üretimi koordine etmek için şirketler bilgiyi paylaşmalıdır. Tüm konular ile ilgili olarak üst düzey kararları vermede temel prensip federasyondur. Kendi kendini yöneten her grup, bu grupları dikkate almaları için tavsiyelerde bulunacak bir delegeler organına, seçilmiş bir veya daha fazla delege gönderir. Delegeler kendi gruplarının kararı ile bağlıdırlar ve herhangi bir zaman göreve çağrılabilirler. Federasyon yapısının delegelerden, delege organlarına kadar birçok katmanı olabilir. Delege organlarının bağlayıcı kararlar alma yetkisi yoktur. Federasyonun fonksiyonu yönetmek değil, koordinasyondur.

Şiddetsiz iktisadın beş prensibi açısından anarşizmin görünümü ise aşağıdaki gibidir.

Birinci prensip: İşbirliği. Kendi kendini yönetme sisteminde, kararlar katılımcı bir tavır ile kolektif olarak verilir. Tartışmalar ve fikir ayrılıkları olsa da ekonomik karar vermenin temeli, rekabetten çok işbirliğidir.

İkinci prensip: İhtiyaç sahiplerine hizmet etmek. Serbest dağıtım sistemi, Marks'ın “yeteneklerine göre herkesten, ihtiyaçlarına göre herkese” prensibine (ekonomiye yapılan katkıya göre dağıtımı savunan gerçek sosyalist ekonomilerinin reddettiği bir prensip) göre insani ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Sarvodaya'nın aksine anarşizm, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamayı merkezi bir ahlaki prensip olarak görmemektedir. İhtiyaçları karşılama daha çok pragmatik bir sorun olarak görülmektedir; bir diğer ifade ile bu sorun, ekonomik sistemin işlediği yöntem içinde inşa edilmesi gereken mantıklı bir hedef olarak görülmektedir.

Üçüncü prensip: Tatmin edici iş. Kendi kendini yönetmede iş, çalışanlar tarafından organize edilir. Bunun anlamı şudur; işin yapılma şekli iş tatmini sağlanacak şekilde tasarlanır, gerçi verimliliğin ve insan ihtiyaçları için üretimin de ayrıca hayati derecede önemli olduğu muhakkaktır. İş tatmini, iş rotasyonu, çoklu yetenekler, hoşnutsuzluğa neden olan görevlerin otomasyonu, üretim sistemlerinin grup etkileşimini sağlayacak şekilde tasarlanması ve

⁹² Ken Smith, *Free is Cheaper* (Gloucester: John Ball Press, 1988). Smith, anarşist bakış açısından olmasa da serbest dağıtım ilgili bir örnek durum sunmaktadır.

görevlerin, bireylerin belirli ihtiyaçları, yetenekleri ve öğrenme kabiliyetlerine göre düzenlenmesi gibi bir dizi yolla daha da artırılabilir.

Dördüncü prensip: Katılım. Kendi kendine yönetim, insanların, kendi hayatlarını etkileyen kararlara doğrudan katıldıkları bir sistemdir. Daha yüksek seviyelerdeki katılım ise delegeler ve federasyon vasıtası ile olur; burada da bazı güçlükler olabilir. Her ne kadar delegelerin bağımsız yetkilerinin olmaması gerekiyor ve delegeler, onları seçen gruplar tarafından herhangi bir zamanda değiştirilebiliyor ise de uygulamada delegeler önemli güç ve yetki elde edebilmektedirler. Grubun daha bilgili ve hitabeti daha iyi bireyleri seçme ihtimali yüksektir; federe organlarda tecrübe kazandıklarında da değiştirilmeleri iyice zorlaşmaktadır. Üstelik federatif yapıda hesap verebilirlik ve sorumluluk daha da belirgin hale gelmektedir. Dolayısıyla katılım, grup düzeyinde daha fazla ve daha yüksek iken federe düzeylerde de daha problemlidir.

Beşinci prensip: Şiddetsizlik. Anarşizm içinde iki temel grup vardır: Yalnızca şiddetsizlik yöntemlerini destekleyenler ve halkın az da olsa silahlı mücadeleye başvurması gerektiğine inananlar. Şiddetsizliği savunanların kökü, Gandhi'ye de ilham veren en önemli figürlerinden biri olan Leo Tolstoy gibi pasifist anarşistlere kadar uzanmaktadır. Halkın şiddete de başvurması gerektiğini savunan anarşistler; şiddeti, ancak devletin şiddet kullanması durumunda devrimci değişimi savunmak için meşru görürler. Silahlı ve devleti ele geçirmeyi hedefleyen totaliter bir girişim anarşizme yabancısıdır çünkü anarşizm devlete muhaliftir. Halk arasında anarşistin karşılığı genelde teröristtir. Ancak gerçekte anarşist düşünce terörizmin çok uzağındadır. Şüphesiz ki kendini anarşist olarak tanımlayanlar arasında suikastlere ve bombalama eylemlerine katılanlar vardır, ancak genelde bunların anarşist gruplar ile olan bağlantısı oldukça yüzeyseldir ve bu tip şiddet eylemlerine karışanlar anarşistlerin çoğunluğu tarafından da reddedilmektedir. Buna rağmen anarşizmin şiddet ile bağlantılı olduğu fikri yaygındır, bunda hem sağda hem de soldaki anarşizm karşıtlarının etkisi ve rolü büyüktür.

Şunu belirtmek gerekir ki şiddeti tamamen reddeden anarşizm ile şiddetsizlik prensibi arasında tam bir uyum vardır. Dahası şiddet, silahlı mücadelenin gerekli olduğunu düşünen anarşistler için bile kendi kendini yönetmeye geçişte merkezi bir öneme sahip değildir. Normal anarşist ekonomik modelin bünyesinde devlet, ordu ve özel mülkiyet yoktur.⁹³

Anarşizm Birinci Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası sosyalist harekette önemli bir güç idi. En güçlü ifadesini İspanya'da bulan anarşizm bu ülkede 1936 yılında gerçekleşen devrimin ardındaki ana fikri oluşturuyordu. Ancak birkaç sene sonra anarşizm İspanya'da, bir taraftan Franco öncülüğündeki faşist ordular, bir taraftan da cumhuriyetçi hareket içindeki komünistler tarafından yok edildi. 1871 Paris Komünü, 1917-1918 Rusya devriminin ilk dönemleri, 1918-1919 Almanya, 1956 Macaristan, 1968 Fransa ve 1970-1971 Şili örneklerinde olduğu gibi birçok devrimci hareketlerde spontan bir anarşizm çeşidinin olduğu açıktır. Sözü geçen durumlarda işçiler ve topluluklar, hükümet olmaksızın toplumu yönetmek için kendi kendilerini örgütlemişlerdir.⁹⁴

Anarşist hareketin bir başka yanı da işçilerin, patronlar olmadan her şeyi yönettiği şirketler şeklinde tarif edilebilecek olan kooperatiflerdir. Bu bağlamda gıda kooperatifleri, medya

⁹³ Bu kolektif anarşizm modelidir. Alternatif bir model ise, özel mülkiyeti kabul eden serbest piyasacı ve bireyselci anarşizmdir. Daha sonra tartışılan gönüllülük bu sonraki geleneğe girer.

⁹⁴ See Guérin, op. cit.; Michael Raptis, *Revolution and Counter-Revolution in Chile: A Dossier on Workers' Participation in the Revolutionary Process* (London: Allison & Busby, 1974).

kooperatifleri ve üretim kooperatiflerinden söz edilebilir.⁹⁵ Kooperatiflerin, Gandhi'nin inşa programının bir özelliği olarak görülmeleri mümkündür. Bunlar "alternatif yaşama" girişimidir veya bir başka deyişle, toplumsal değişme araçlarını kullanmaktır.

Bütün güçlü yanlarına rağmen kooperatiflerin, kapitalist şirketlere karşı bir tehdit örneği sundukları durumların sayısı oldukça azdır. Çok az kooperatifin, etkili bir şekilde rekabet etmek için yeterli büyüklükleri ve kapasiteleri vardır; üstelik kooperatifler büyüme eğilimi gösterirlerse geleneksel çalışma düzenine geçme riski vardır. Böyle bir durumda da kooperatiflerde hiyerarşi gelişebilir ve çalışanlar da kapitalist şirketlerdeki işçilere dönüşebilir.

Anarşizm ile bağlantısı olan bir başka ekonomik girişim, çalışanlar mevcut şirketleri ele geçirip bu işletmeleri patronlar olmadan yönettikleri takdirde kendini gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu durum devrimlerde sıklıkla meydana gelir fakat başka durumlarda da, özellikle de işler veya bütün bir işletme tehdit altında olduğunda aynı girişime rastlamak mümkündür.⁹⁶ İşçilerin doğrudan müdahale ettiği bu tip durumlarda genellikle hükümet ve diğer şirketler, eski yönetimi tekrar iş başına getirmek ve şirketi eski mülk sahiplerine iade etmek için birlikte hareket ederler. Çalışanların işletmeyi kontrol etmeleri hem kapitalistler, hem de onların müttefikleri için çok ciddi bir tehdittir. Bu kontrole hükümet işletmelerinde de rastlamak mümkündür.

Çok sayıdaki alanda, anarşizmin uygulaması olarak yorumlanabilecek girişimlere ve aktivitelere rastlamak mümkündür.⁹⁷ Bu bağlamda aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Ücretsiz okullar; bu okullarda öğrenme süreci, öğrenciler ve öğretmenlerin işbirliğine girmesiyle gerçekleşir.⁹⁸
- Bizzat ev sahipleri tarafından inşa edilen evler; bu duruma karşılıklı yardımın ilke olarak benimsendiği toplulukta sıklıkla rastlanır.⁹⁹
- Şehir planlamasında vatandaşın söz sahibi olması durumları.
- Patronlara ve kurallara rağmen çalışanların, işleri yaptırmak için kolektif olarak karar vermeler.
- Gönüllü bir şekilde organize edilen çocuk oyunları.
- İnternette bilgi paylaşımı.

Her ne kadar geçtiğimiz yirmi veya otuz yılda anarşizm ile uyumlu çok sayıda girişime rastlansa da açıkça anarşist olan gruplar fazla etkili olmamıştır. Küçük grupların ve yerel eylemlerin sayısı oldukça fazla olsa da eylemin kendisi genelde önemsiz kalmaktadır. Bu imajı daha da karmaşık hale getiren ise şudur: Bir çok kişi kendini anarşist olarak tanımlamasına rağmen bu kişilerin anarşist teori ve uygulaması hakkında neredeyse hiç bilgileri yoktur, anarşist etiketini de mevcut düzene karşıt olduklarını ifade etmek için kullanmaktadırlar.

⁹⁵ George Melnyk, *The Search for Community: From Utopia to a Co-operative Society* (Montreal: Black Rose Books, 1985); Jenny Thornley, *Workers' Co-operatives: Jobs and Dreams* (London: Heinemann, 1981). Kooperatif uygulamanın eleştirisi için bakınız, Charles Landry, David Morley, Russell Southwood and Patrick Wright, *What a Way to Run a Railroad: An Analysis of Radical Failure* (London: Comedia, 1985).

⁹⁶ Ken Coates, *Work-ins, Sit-ins and Industrial Democracy: The Implications of Factory Occupations in Great Britain in the Early 'Seventies* (Nottingham: Spokesman, 1981).

⁹⁷ Colin Ward, *Anarchy in Action* (London: Freedom Press, 1982).

⁹⁸ Allen Graubard, *Free the Children: Radical Reform and the Free School Movement* (New York: Random House, 1972); John Holt, *Instead of Education: Ways to Help People Do Things Better* (Harmondsworth: Penguin, 1977); Jonathan Kozol, *Free Schools* (Boston: Houghton Mifflin, 1972); Joel Spring, *A Primer of Libertarian Education* (Montreal: Black Rose Books, 1975).

⁹⁹ John F. C. Turner, *Housing by People: Towards Autonomy in Building Environments* (New York: Pantheon, 1977).

Her ne kadar açık anarşist hareket çok iyi gelişmemişse de, özellikle feminist, çevre ve şiddetsizlik hareketleri başta olmak üzere birçok toplumsal harekette anarşist duygular oldukça yaygındır. Gerçi sözü geçen toplumsal hareketlerin üyeleri kendi inançlarını anarşist etiket ile ifade etmeyebilirler. Kapitalist olsun, komünist olsun, temsili olsun bütün baskı ve hakimiyet sistemlerine karşıdır. Bu baskı rejimleri yerine, oйдаşma gibi doğrudan demokrasi yöntemlerini desteklerler. Bürokratik hiyerarşileri problemin bir parçası olarak gördükleri için bireysel ilerleme veya parlamento seçimleri aracılığı ile güce ulaşarak reform yapma çözümlerini reddetmektedirler. Amaçları, iktidarı ele geçirmek ve bu iktidarı başkalarına yardımcı olmak için kullanmak değil de bireyleri ve toplulukları güçlendirmek, yetkilendirmektir.

Bu tip anarşist duygu ve düşünce oldukça yaygındır. Bir çok ülkede, totaliter sol partilerin sahip olduğu destekten çok daha büyük desteğin bu tür fikirlere verildiği görülecektir. Anarşistlerin veya anarşist yazınlarının doğrudan etkisi olduğunda ise bu tür duygular seyrekleşmektedir. Öyle görünüyor ki bu anarşist duygu, hiyerarşik iktidar sistemlerine karşı bir tepkinin ifadesidir.¹⁰⁰

Anarşizmin en güçlü tarafları, onun baskı ve hakimiyetin genel bir eleştirisi olması ve hem araç hem de amaç olan kendi kendini yönetme şeklinde ortaya koyduğu alternatiftir. Her ne kadar anarşizmin ortaya koyduğu eleştiri devlet üzerinde odaklanıyorsa da bu yaklaşımın içeriği ve odağı gittikçe genişlemektedir. Yeni baskı ve hakimiyet kaynakları geliştirildikçe ve keşfedildikçe de anarşizmin odaklandığı konuların genişlemesi süreci de devam edecektir. Marksizmin ve feminizmin aksine anarşizmin çok küçük bir akademik çevresi vardır; bu nedenle de anarşist teori çok fazla ilgi görmemiştir. Özellikle de anarşizmin kapitalizm eleştirisi halen gelişmiş değildir. Anarşist eleştirinin odağı devlettir, ancak şirketlerin iktidarı ve gücü devletlerinkini gölgede bırakırsa anarşist eleştiri güncellenmek ve iyileştirilmek zorundadır.

Anarşizm rasyonalite varsayımı üzerinde inşa edilmiştir ve anarşist faaliyetlerin çoğu, devlet ile ilgili problemler ve kendi kendini yönetmenin avantajları hakkında bilgi sağlama ile sınırlıdır. Yine de ticari dilin ve hükümet dezenformasyonunun çok daha karmaşık hale gelmeye başladığı ve rasyonel eleştiri seslerinin marjinal sayıldığı bir dünyada anarşizm düşük ölçekli alternatifler ve devrimci durumlarda spontan kendi kendini yönetme girişimlerine güvenmekten çok daha fazlasına ihtiyaç duyabilir.

Teoride ve uygulamada şiddetsizlik anarşizmin iyi bir tamamlayıcısı olabilir. Anarşistler sıklıkla şiddetsiz yöntemleri kullanırlar ancak daha önce de belirtildiği gibi çok sayıdaki anarşist silahlı halk mücadelesinin gerekli olabileceğine inanmaktadır. Bunun yerine şiddetsizlik ile anarşizm arasında bir ittifak kurarak çok daha fazla ilerleme sağlanabilir.

Gönüllülük

Bütün etkileşimlerin gönüllülük esasına göre yapıldığı; bir devleti veya mülkiyeti korumanın, kanunları uygulamak için kuvvet kullanabilen kurumun olmadığı bir pazar ekonomisi hayal edin. İşte gönüllülüğün özü budur.

“Gönüllüler, özgür bir topluma ulaşmak için siyasi olmayan stratejiler organize eden özgürlükçülerdir. Seçim siyasetini, özgürlükçü prensipler ile uyuşmadığı için teoride ve pratikte

¹⁰⁰ Bu nokta şu eserde dile getirilmiştir: Brian Martin, "[Eliminating state crime by abolishing the state.](#)" Jeffrey Ian Ross (der.), *Controlling State Crime: An Introduction* (New York: Garland, 1995) içinde, ss. 389-417.

reddederiz. Hükümetler, güç ve iktidarlarını sürdürebilmek için moral bir meşruiyet çerçevesinde kendi eylemlerini gizlemek zorundadırlar ve siyasi yöntemler de bu meşruiyeti güçlendirmektedirler. Gönüllüler eğitim yolu ile devletin meşruiyetini ortadan kaldırmayı amaçlarlar ve biz, nihai tahlilde devlet iktidarının dayandığı işbirliğinin ve sessiz rızanın geri çekilmesini savunuruz.”¹⁰¹

Gönüllülük, özgürlükçülüğün aslında pek de beklenmeyen bir sonucudur.¹⁰² Özgürlükçüler hükümete karşıdırlar ancak daha sonra özgürlükçü sosyalistler –ki bunlar aşağı yukarı anarşistler ile aynıdırlar- ve serbest pazar özgürlükçüleri olarak ikiye ayrılırlar. Serbest piyasa özgürlükçüleri de hükümete karşıdırlar ancak onların çoğu, temel rolü özel mülkiyeti korumak ve hukuk sistemini yürütmek olan minimal bir devlete ihtiyaç duyulduğuna inanır. Devletin diğer fonksiyonlarının çoğu –okulları işletmek, kontrol etmek ve yönetmek, sosyal sigorta sistemini yürütmek ve iş yeri güvenliğini sağlamak gibi- terkedilir. Bu fonksiyonların tümü piyasa tarafından yerine getirilir. Örneğin; şirketler eğitim hizmeti sunacaklar, iş yerinde yaralanan işçiler de kendi işverenlerini dava edebileceklerdir. Özgürlükçüler, piyasanın işsizlik gibi birçok problemi çözeceğine inanmaktadırlar. Örneğin asgari ücret ile ilgili yasal düzenleme olmadan bazı şirketler, halihazırda işsiz olanların çoğu için iş sağlamayı karlı bulabilecektir. Yine de ihtiyaç sahibi olanlar için hayır kurumları devreye girecektir.

Gönüllüler bu modeli büyük ölçüde benimsemektedirler ancak buna karşılık, minimal devlet fikrine mülkiyeti korumak ve savunmak için güç kullanımına karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre bütün ekonomik düzenlemeler gönüllülük esasına göre yapılmalıdır. Örneğin; şayet bir taraf, elde ettiği hizmet karşılığında vermeyi garanti ettiği şeyi vermeyerek bir anlaşmayı bozarsa, bu davranıştan zarar gören taraf gelecekte benzer anlaşmalar yapmayarak ve diğer tarafın davranışı hakkında ilgilileri uyararak karşılık verebilir. Uzun vadede kötü bir ün zarar vereceği için bu tür bir uygulama anlaşmalara uymak konusunda güçlü bir teşvik olacaktır.

Ancak devlet ve askeri güçler olmadan düzeni kim veya ne sağlayacaktır? Gönüllülere göre bunun cevabı şiddetsizliktir; saldırıya karşı şiddet içermeyen savunma, anlaşmaların uygulanması ve baskıya karşı muhalefet. Gönüllülüğün piyasa ekonomisi ile şiddetsizliğin bir bileşimi olduğunu söylemek mümkündür.

Gönüllülük, yöntem açısından oldukça ilkelidir. Devletin reddedilmesi ilkesine dayandığı için gönüllüler, lobicilik ve oy verme de dahil olmak üzere devlete dayanan her değişim yöntemini reddederler. Diğer taraftan, vergi ödemeyi, mahkeme jürilerinde görev almayı veya çocukları hükümet okullarına göndermeyi reddederek devlet ile işbirliği yapmamak gönüllülük modeline çok uygundur. Bu, ABD’deki Liberteryen (Özgürlükçü) Parti’nin benimsediği yöntemeye aykırıdır. Liberteryen Parti, devletin kapsamını iyice azaltmak ve nihai olarak devletin rolünü tamamen ortadan kaldırmak için iktidarı ele geçirmeyi ve dolayısıyla da oy verme ve seçilmeyi araç olarak görmüşlerdir. Sarvodaya’da ve anarşizmde olduğu gibi gönüllülükte de araçlar amaçlar ile uyumludur.

Birinci prensip: İşbirliği. Gönüllülük, rekabetçi bir ekonomide kooperatif düzenlemeler üzerine inşa edilmiştir. Eğer bir başkası daha iyi bir teklif sunuyorsa onunla ticarete girmek için iyi bir gerekçe ve teşvik var demektir.

¹⁰¹ "Statement of purpose," *The Voluntaryist*, Sayı 1, Ekim 1982, s. 1. Ayrıca bakınız, Carl Watner, "What we believe and why," *The Voluntaryist*, Sayı 57, Ağustos 1992, ss. 1-7.

¹⁰² Gönüllüler ayrıca antik Yunan’daki Stoacılar gibi birçok düşünür ile bağlantı kurabilirler. Bakınız: Carl Watner, "Thinkers and groups of individuals who have contributed significant ideas or major written materials to the radical libertarian tradition," *The Voluntaryist*, Sayı 25, Nisan 1987, ss. 1-7.

“İnsanlar gönüllü değişimlere girerler; çünkü kendileri ile ilgili faydayı artırabileceklerini umarlar, bir değişimin faydalarını değerlendirebilecek şeyler yalnızca o değişime taraf olanlardır. Gönüllülük, eğer hiç kimse onu durdurmak için birşeyler yapmazsa doğal olarak işler. Doğal mülkiyet ile değişimler arasındaki etkileşim, akıllı ekonomik kararların verilmesi için ihtiyaç duyulan gerekli bilgiyi taşıyan serbest bir piyasa fiyat sistemi ile sonuçlanır.”¹⁰³

İkinci prensip: İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak. Gönüllülüğün, en fazla ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını karşılamak için içsel yöntemi yoktur. Bu iş için sistem gönüllü sistemine güvenmektedir. Ancak bunun kapitalist bir ekonomide gerçekleşme ihtimali oldukça düşüktür. Gönüllü anlaşmaların ve şiddetsizliğin rutin bir kullanımı, diğerlerine yardım etmek için uygun bir ortam oluşturabilir. Yine de diğer piyasa sistemlerinde olduğu gibi ihtiyaç sahiplerinin, özellikle de kendilerine bakamayacak durumda olanların ihtiyaçlarını karşılamak için gönüllülük modelinde içsel ve kendiliğinden işleyen bir mekanizma yoktur.

Üçüncü prensip: Tatmin edici iş. Gönüllülük esasına göre yürütülen bir piyasa sistemi, tatmin edici iş için çok sayıda fırsat yaratacaktır çünkü bu sistem, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için uğraşan birkaç patron tarafından yürütülmemektedir. Bütün aktiviteler gibi şirketler de gönüllü olarak organize olacaktır, ki bu da bürokratik yapılardan çok işbirliğini önde tutan yapıların oluşmasını teşvik edecektir. Bu nedenle de işçilerin, kendi yaptıkları iş üzerinde güçlü bir etkileri olacaktır. İşçiler, küçük bir grup veya daha geniş bir organizasyon içinde bireysel olarak çalışmayı tercih edebilirler (en azından belli mesleklerde). Bunun anlamı şudur; tatmin edici bir işe sahip olmak mantıklı bir istek ve amaçtır. Ancak piyasa, çalışanların diğer alanlara kaymasını sağlayarak, çalışan sayısının aşırı olduğu veya verimliliğin düşük bir seviyede kaldığı alanlarda ekonomik dengeleri belirleyecektir.

Dördüncü prensip: Katılım. Ekonomik nitelikli olanlar da dahil bütün düzenlemeler gönüllülük esasına göre yapıldığı için gönüllülükte katılım düzeyi oldukça yüksektir.

Beşinci prensip: Şiddetsizlik. Gönüllülük, devlet veya başka bir şekilde organize edilmiş şiddet formu yerine şiddetsizliğe dayanır. Şiddetsizlik hem tartışmaları ve çatışmaları çözme, hem de toplulukları savunma yöntemidir. Dolayısıyla şiddetsizlik, gönüllüler için hem bir yöntem hem de amaçtır.

Özgürlükçülüğe destek düzeyinin en yüksek olduğu ülke ABD'dir. Bunun muhtemel sebebi, piyasaya olan inancın burada en güçlü olmasıdır. Liberteryen Parti adayı, birkaç başkanlık seçiminde en yüksek oyu alan üçüncü aday olmuştur. Gerçi gönüllülük, liberteryenizmin küçük bir benzeridir ve örgütsel bir varlığı da yoktur. Temel aracı, editörlüğünü Carl Watner'in yaptığı *The Voluntarist* isimli dergidir.¹⁰⁴ Dolayısıyla günümüzde gönüllülük bir hareketten ziyade bir düşünce olarak varlığını devam ettirmektedir.

Gerçi Watner gönüllülüğün, endüstriyel standartların gelişmesi ve evrimleşmesi, özel posta sistemlerinin ortaya çıkması ve hayırseverliğin kabul görmesi gibi çok sayıdaki ekonomik ve sosyal aktivitenin fiili temeli olduğunu iddia etmektedir.¹⁰⁵ Bir başka örnek de şudur; şirketler,

¹⁰³ Carl Watner, "The fundamentals of voluntaryism," *The Voluntarist*, Sayı 40, Ekim 1989, ss. 1-3.

¹⁰⁴ *The Voluntarist*, PO Box 1275, Gramling SC 29348, USA. Ayrıca bakınız, Carl Watner (der.), *I Must Speak Out: The Best of The Voluntarist 1982-1999* (San Francisco: Fox & Wilkes, 1999). Burada atıfta bulunulan birçok sayı bu eserde tekrar basılmıştır.

¹⁰⁵ Carl Watner, "Voluntaryism and the evolution of industrial standards," *The Voluntarist*, Sayı 52, Ekim 1991, ss. 1, 4-7; Carl Watner, "The most generous nation on earth: voluntaryism and American philanthropy,"

tartışmalı konularda genellikle herhangi bir hükümet şartı veya mekanizmasından bağımsız dışarıdan bir hakem kullanarak çözmektedirler.¹⁰⁶ Bu, mahkemelerde uğraşmaktan çok daha ucuz ve çok daha hızlı bir çözüm yoludur. Hakemin kararını kabul etmeyen herhangi bir şirket, gelecekte herhangi bir hakemlik olayı için güven kaybetmiş demektir. Bu da söz konusu şirketin güvenilirliği için oldukça olumsuz bir gelişmedir.

Watner, hükümet müdahalesi ve düzenlemesi olmaksızın, aktiviteler birlikte ve işbirliği içinde organize edildiklerinde işlerin daha iyi yürüyeceğini iddia etmektedir. Kanunları ve düzenlemeleri ile hükümetler piyasaya girdiklerinde ise, daha yüksek maliyetler, adil olmayan fiyatlar ve tekeller de dahil olmak üzere birçok problem gün yüzüne çıkmaktadır. Hakemlik kurumu tamamen gönüllülük esasına göre yürütülebilir ise de, genelde hükümet, hakem kararlarına uyulmaması durumunda verilecek cezaları tespit ederek ve bu cezaları uygulayarak bu prosedürü düzenlemek için müdahalede bulunur. Bundan yola çıkarak, bu modelin, aslında üçüncü bölümde tanımlanan, kapitalizmin ezdiği veya kendine benzettiği örneklerden biri olduğu da iddia edilebilir.

Gönüllülerin desteklediği kapitalizm türü gerçekte mevcut olan kapitalizmden oldukça farklıdır. Özel mülkiyeti savunan, bir devletin olmadığı bu modelde bunun anlamı şudur: Başkaları buna izin vermedikçe ve saygı göstermedikçe büyük ölçekli sermaye birikimlerinin oluşmaya devam etmesi mümkün olmayacaktır. Örneğin; bir işletmedeki çalışanlar, ücretler ve sermayedeki paylar konusunda bir karar birliğine varmak zorundadırlar. Gönüllü resmin etkisi tam anlamı ile yine kendini göstermiş olacaktır; ancak mevcut türün büyük şirketlerinin yaşamaması büyük bir ihtimaldir; zira, çalışanların ve tüketicilerin, bir sömürünün olduğuna karar vermeleri ve işbirliklerini geri çekme veya değişimi zorlamak için doğrudan eylemde bulunmaları durumunda, kendi faaliyetlerini koruyacak bir devlet iktidarı ve gücüne sahip olmayacaklardır. Dahası, şirket sahipleri ve yöneticileri diktatörlük yetkilerini kullanamayacaklardır; çünkü çalışanlar ayrı şirketler kurmak veya sadece direktifleri kabul etmeyi reddetmek için çalışmaktan vazgeçebilirler. Sonuçta da, çoğu içsel olarak kendi kendine yönetilen küçük işletmelerin sayısında hızlı bir artış yaşanabilir. Bu durumda da adil kararlar verebilen hakemlerin tekrar göreve çağrılmaları yüksek bir ihtimaldir. Her türlü "aracı ajanlar" adil olmak ve adil olarak görülmek için güçlü bir motive sahip olacaklardır. Bu durum halihazırda sportif olaylarda gözlenmektedir. Bütün katılımcılar, adil hakimlere sahip olmaya ilgi göstereceklerdir; ayrıca yetenekli ve adil olarak görülenlere de daha fazla sorumluluk verilecektir.

Her ne kadar hukuk, toplumdaki düzenin kaynağı olarak gözüксе de birçok durumda hukuk insanların davranış şekillerinde önemli değildir. Kaliforniya'da kırsal bir alanda meydana gelen bir tartışmanın çözümü ile ilgili çalışmada Robert C. Ellickson, yerli halkın, hukuk ile çelişse bile yerel normlara uygun gayr-ı resmi yöntemler kullandıklarını göstermiştir.¹⁰⁷ Dolayısıyla gönüllülüğün, aslında günlük hayatta da bir temeli ve tabanı vardır. Kapitalizme karşı bir strateji olarak gönüllülüğün, bir taraftan devletin iktidarını reddederken diğer taraftan da piyasayı kabul etmiş olmasından kaynaklanan bir avantajı vardır. Dolayısıyla gönüllülük kapitalizmi destekleyen şiddet üzerine vurgu yapmaktadır. Gönüllülük tarihsel ve günlük gönüllü sözleşmeler tecrübeleri üzerinde inşa edilmektedir.

The Voluntaryist, Sayı 61, nisan 1993, ss. 1, 3-7; Carl Watner, "'Plunderers of the public revenue': voluntaryism and the mails," *The Voluntaryist*, Sayı 76, Ekim 1995, ss. 1-7.

¹⁰⁶ Carl Watner, "'Stateless, not lawless': voluntaryism and arbitration," *The Voluntaryist*, Sayı 84, Şubat 1997, ss. 1-8.

¹⁰⁷ Robert C. Ellickson, *Order Without Law: How Neighbors Settle Disputes* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991).

Devlet ile hiçbir alanda işbirliği yapılmaması gerektiğini vurgulayan formuyla gönüllülüğün takip edilmesi birçok insan için oldukça zordur. Örneğin birçok meslekte neredeyse imkansız olan vergi ödemeyi reddetmek bu bağlamda verilebilecek bir örnektir. Birçok insan, devlet destekli hizmet ve zorlamaları, en azından belli zamanlarda kabul etmek ve bazen de bunlara dayanmak zorundadır. Eğer gönüllülük daha çekici hale gelecekse, bu akımın prensiplerine kısmen bağlanmak yaygın bir davranış biçimi olacaktır, ki aynı durum Sarvodaya ve anarşizm için de geçerlidir. Hem anarşizmde hem de Sarvodaya'da bu akımların destekçileri, içinde buldukları şartlara bağlı olarak savundukları alternatifini kısmen yaşayabilmektedirler. Daha büyük bir problem de gönüllülüğün cazibe alanını nasıl genişletebileceğidir. Bir hareket mi oluşturulmalıdır? Bu hareket nasıl inşa edilmelidir? (Doğal olarak bu gönüllü bir uygulama olmalıdır.) Kampanyalar düzenlenecek mi? Hedefler ne olmalıdır?

Gönüllülük, liberteryenlik ile büyük benzerlikler taşımaktadır; buna rağmen bu akımın takipçilerinin sayısı liberalizminkinden oldukça azdır. Çevrecilik ve feminizm gibi diğer toplumsal hareketler ile bağlantı ve ilişki için bir potansiyel var mıdır? Belirtmek gerekir ki, liberal feminizm, sosyalist feminizm ve radikal feminizm ile birlikte feminizmin oldukça önemli ancak daha az tanınan bir dalı da anarşizm ile feminizmin bir sinerjisi olan anarko-feminizmdir. Buna rağmen, gönüllülük sistemine dayalı bir feminizm yoktur. Böyle bir türün ortaya çıkma ihtimali var mıdır? Ve diğer toplumsal hareketler için de benzer oluşumlar mümkün mü? Eğer gönüllülük ekonomik bir gelecek için güçlü bir vizyon ve örgütlenme için bir temel olacaksa bu sorulara cevap aranması gerekmektedir.

Demarşi

Temsili hükümet, vatandaşların uymak zorunda oldukları kararları alan hükümet görevlilerinin seçimine dayanır. Alınan kararları uygulamak için devletin iktidarı ve gücü kullanılır. Bu yönetim sistemine genelde demokrasi ismi verilir ancak bu en iyi ihtimalle dolaylı demokrasidir; zira vatandaşlar kendi kendilerine siyasi karar vermezler ancak zaman zaman temsilcileri seçmek için oy kullanırlar. Dahası, temsilciler seçimlerde verdikleri sözler ile veya seçmenlerin çoğunluğunun görüşü ile bağlı değildirler. Temsili hükümetin, iktidarın çoğunu, hem seçilen (siyasiler) hem de seçilmeyen (şirket yöneticileri, hükümet bürokratları) elitlere vermesine rağmen halk kontrolü izlenimi verdiği söylenebilir.¹⁰⁸ Dolayısıyla temsili hükümet, minimal düzeyde doğrudan vatandaş kontrolüne rağmen maksimum meşruiyet sağladığından kapitalizmin kökleşmesi için oldukça uygun bir araçtır.

Tersine, doğrudan demokrasi veya katılımcı demokrasi ancak halkın kendisi kararları verdiği müddetçe mümkün olabilir. Basit bir şekilde ifade edecek olursak, doğrudan demokrasinin bir diğer adı da kendi kendini yönetmektir.

Doğrudan demokrasinin bir çelişkisi de, herkesin zamanını kullanmadan katılımın nasıl maksimize edileceğidir. Bu bağlamda bir yöntem elektronik referandumdur; bu referandumda bütün seçmen kitlesi, bir televizyon tartışmasından sonra hemen oy kullanır. Ancak burada bile katılımın düzeyi istenen seviyede olmayabilir; çünkü çok az insan tartışmaya katılabilir; çok daha azı da referandum önerisinin hazırlanmasında görev alabilir.

¹⁰⁸ Benjamin Ginsberg, *The Consequences of Consent: Elections, Citizen Control and Popular Acquiescence* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1982); Thomas S. Martin, "Unhinging all government: the defects of political representation," *Our Generation*, Cilt 20, Sayı 1, Güz 1988, ss. 1-21; Edmund S. Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America* (New York: Norton, 1988).

Katılım sorununun anarşist çözümü delegeler ve federasyonlardır. Ancak delege olmayanlar üst düzey tartışmalara dahil olamazlar. Muhtemel tehlike şudur; delegeler pozisyonları nedeniyle aşırı bir güç elde edebilir ve bu gücü kullanarak da eşitsizliğin düzeyini artırabilirler.

Demarşi¹⁰⁹, doğrudan demokratik katılımın içinde bulunduğu ikileme farklı bir çözüm anlayışının etrafında inşa edilmiştir. Bu anlayış, fonksiyonların rastgele seçilmesi ve ayrılması ilkesi ile açıklanabilir. Binlerce ya da on binlerce insandan oluşan bir topluluğu düşünün. O toplulukta, örneğin; seçilmiş bir organ gibi tek bir karar verici birimin yerine, her birinin taşıma, arazi, hasat, üretim, sanat, su, inşaat, sağlık vb. gibi fonksiyonlardan sadece birisi ile meşgul olduğu düzinelerce grup olsun. Her grup, gönüllüler tarafından rastgele bu grup için seçilen örneğin, düzinelerce bireyden oluşsun. Gruplar, kendi alanlarında karar verme yetkisine sahip olsunlar. İşte kısaca demarşi budur. Bu anlayışta, her bireyin her karara katılmasından çok –ki bu durum doğrudan demokrasilerde sistemin tıkanmasına neden olurken temsili demokrasilerde de gücün ve iktidarın merkezileşmesine neden olur- her gönüllünün, grupların birinde yer almak için eşit şansı olur. Grupların oluşmasından sonra bile herkes lobi yapma, gazetelere mektup yazma, gruplar önünde şahitlik yapma gibi çok sayıda yöntemle hala konuları ve sorunları tartışma sürecine dahil olabilir.

Demarşide devlet ve bürokrasi yoktur. Bütün karar verme fonksiyonu ve kararların uygulanması fonksiyonel gruplar tarafından yerine getirilir. ABD'nin bazı yerlerinde ve Norveç'in bazı belediyelerindeki kasaba toplantıları gibi bazı mevcut yerel hükümet sistemleri yüksek düzeyli vatandaş katılımına ulaştıkları gibi halkın ihtiyaçlarına karşılık veren yönetimler kurmayı da başarmışlardır.¹¹⁰ Demarşi, karar vericilerin rastgele seçilmeleri ve fonksiyonların ayrılması şeklindeki karar verme yönteminin avantajları üzerine kuruludur. Hem karar vericilerin rastgele seçilmeleri, hem de fonksiyonların ayrılması, birkaç kişinin güçlü ve karşı pozisyonları ele geçirme ihtimalini azaltmaktadır.

Rastgele seçimin avantajı şudur; ne kadar iyi hatip, ne kadar yetenekli ve ne kadar çalışkan olursa olsun hiç kimse, karar verme sürecinde bir rol alabileceği garantisine sahip değildir. Dahası, seçilen hiç kimsenin de olağanüstü bir gücü yoktur. Her şeyin ötesinde bu kişiler şans eseri seçilmişlerdir. Bu nedenle de görev süreleri sınırlı olacaktır; ki rastgele seçim süreci devam edebilsin.

Şimdiye kadar demarşinin siyasi bir alternatif modeli olduğu üzerinde duruldu. Ancak demarşi, birkaç şekilde iktisadı da kapsayacak şekilde genişletilebilir. Sanayi ve tarım gibi ekonomik meselelerden sorumlu fonksiyonel gruplar iş bağlantıları kurabilirler; ki bu bağlantı kurulanlar arasında geleneksel şirketler ve kooperatifler de yer alabilir. Ayrıca arazi hakkında karar veren fonksiyonel gruplar da olabilir. Temel ilke şudur; rastgele seçilen vatandaşlardan oluşan gruplar ekonominin nasıl yürüyeceğine karar verirler.

Demarşi iki ana nedenden ötürü kapitalizme karşı bir alternatif ve meydan okumadır. Birincisi; bu yaklaşım devleti reddettiği için ortada bir ordu ve dolayısıyla da özel mülkiyeti koruyacak

¹⁰⁹ "Demarşi" kelimesini ilk kez John Burnheim kullanmıştır. Burnheim'in kitabı bu modeli inceleyen öncü eserdir. *Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics* (London: Polity Press, 1985). Ayrıca bakınız, F. E. Emery, *Toward Real Democracy* (Toronto: Ontario Ministry of Labour, 1989); Brian Martin, "Democracy without elections," *Social Anarchism*, Sayı 21, 1995, ss. 18-51.

¹¹⁰ New England kasaba toplantıları ile ilgili olarak bakınız, Jane J. Mansbridge, *Beyond Adversary Democracy* (New York: Basic Books, 1980). Norveç belediyelerinin uygulamaları hakkındaki yorumları için Ellen Elster'e teşekkür ederim.

örgütlü bir şiddet birimi yoktur. İkincisi; demarşi, ekonominin işleyişinin kontrolünü doğrudan vatandaşların eline verir.

Birinci prensip: İşbirliği. Demarşi, mantıklı kararlar verme konusunda diğer vatandaşlara güvenme esasına dayanır. Fonksiyonel bir grubun üyesi olanlar bile *diğer* fonksiyonel grupların hiçbirine üye olamazlar. Bu güven anlayışı, rastgele seçim ve sınırlı görev süresi süreci ile daha da pekiştirilmiştir. Bu durum büyük ölçüde vatandaşların adli cezada jüri sistemine güvenme nedenleri ile aynıdır; jüri sisteminde önyargı ve çürümüşlük potansiyeli çok daha düşüktür, halbuki, birkaç kişinin -ister hakim olsun isterse politikacı- çok fazla yetkiye sahip olması potansiyel adaletsizlik ihtimalini barındırmaktadır. Demarşinin güven özelliği, ekonomik karar vermede işbirliğinin rekabetten çok daha önemli olduğu anlamına gelmektedir. Bir piyasa kullanılıyorsa da bu piyasa tabandan halkın kontrol ettiği bir piyasadır.

İkinci prensip: İhtiyaç sahiplerine hizmet etmek. Demarşi, ihtiyaç ile ilgili net ve açık politikalar ortaya koymamaktadır. Hatta, demarşinin, verilen kararların içeriğini belirtmeyen bir karar verme çerçevesi olduğunu da belirtmek gerekir. Ancak mevcut bütün deliller şunu göstermektedir: Birçok açıdan topluluğu temsil eden ve topluluğun adeta bir prototipi olan vatandaş karar vericilerin, ihtiyaç sahiplerinin isteklerine ve ihtiyaçlarına karşı, çoğu kere zengin kesimden gelen ve ortalama vatandaşlara göre kendilerini daha iyi ifade eden ve yine ortalama vatandaşlara göre daha fazla güç ve iktidar peşinde koşan temsilcilerden daha duyarlı olmaları ihtimali oldukça yüksektir. Dahası, ihtiyaç sahiplerine hizmet etme konusunda endişe taşıyanlar, konu ile ilgili olarak en uygun politikaları yapacak olan fonksiyonel grupta görev almak üzere kendilerini aday olarak göstermek için uygun bir sebebe ve motiveye sahip olacaklardır.

Üçüncü prensip: Tatmin edici iş. İhtiyaç sahiplerine hizmet etme konusunda olduğu gibi demarşi, çalışmanın doğası ile ilgili net ve açık bir tavır ortaya koymamaktadır. Ancak bu yaklaşım, iş tatmininin öncelikli olması gerektiği sonucuna vardırarak bir çerçeve sunmaktadır. İş tatmini birçok çalışan için çok yüksek bir önceliğe sahiptir bu nedenle de, iş tatmini ile ilgilenen kimseler, konu ile ilgili gruplarda yer almak için kendilerini aday göstereceklerdir.

Dördüncü prensip: Katılım. Demarşi hiç kimseye resmi bir karar verme pozisyonu garanti etmez; ancak herkese, kendilerinin seçeceği bir grupta üye olmaları için eşit şans verir. İlave olarak, halka açık bir tartışmaya katılmak isteyen herhangi bir kişi gruplar önünde şahitlik yapabilir veya beğenmediği kararları protesto edebilir. Gruplardaki katılım düzeyi, topluluğun arzusuna göre, yeni gruplar oluşturularak istenildiği gibi artırılabilir. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da gerçek hayatta, herkesin karar verme sürecine katılmak istemediğidir. Kürtaaj ve uyuşturucu gibi bazı tartışmalı konularda, daha fazla sayıya ulaşarak kendi tezlerini kabul ettirme peşinde koşanlar, ilgili gruplara aday olarak gösterilebilmek ve mümkün olan en fazla desteği almak için uğraşırlar. Ancak gruplar başkalarının ifadelerine yer verdikleri, ilgili konuyu çalıştıkları ve konuyu derinlemesine tartıştıkları için körü körüne bir destek söz konusu olmayacaktır. Bir pozisyonun etkili bir savunucusu olabilmek için bir konuya taraftar olan bir kişinin, konu ile ilgili temel tezleri ve argümanları iyice anlaması ve kavraması gerekmektedir. Yüzeysel bir önyargı, konu ile ilgili yeni bilgiler ışığında kolayca dağılabilir ve etkisini de kaybedebilir. Bu nedenle de tartışmalı alanlarda destekçi toplamak faaliyeti, gerçek anlamayı ve açık tartışmayı teşvik edici olmak zorundadır. Bu da özünde topluluğun katılımcılığı öğrenmesini sağlayan bir eğitim sürecidir; ki bu da, eğitmekten çok kazanmayı amaçlayan reklam, lobicilik ve taraftar sayısını artırma ile çatışma içindedir.

Beşinci prensip: Şiddetsizlik. Demarşide devlet olmadığı için, topluluğun kendini savunmasının tek yolu, silahlı olsun silahsız olsun vatandaşların doğrudan mücadelesi olacaktır. Devlet olmayınca demarşik gruplar kararlarını uygulayacak herhangi bir araca da sahip olmayacaklardır; devlet gibi bir organın yerine kararların uygulanması tartışmaya ve kamu güvenine dayanmak zorundadırlar. Eğer devlet gibi bir araç olsaydı, bu askeri güçlere sahip olmak ile aynı anlama gelecekti. Bu nedenle de demarşinin entutarlı temeli ancak şiddetsizliktir.

Tarihsel olarak pratikte demarşiye en yakın şey antik Atina'daki demokrasi olmuştur.¹¹¹ Atinalılar, çoğu kamu görevi için rastgele seçim yaparlardı; tipik olarak her kabileden, sadece bir yıl olan görev dönemi için 10 kişi seçerlerdi. Her vatandaş meclise katılma hakkına sahip olmasına rağmen işin çoğu, üyeleri rastgele seçilen konsey tarafından yerine getirilirdi. Atina sistemi yüzlerce yıl gayet iyi bir şekilde işledi. Bu sistemde, yeterlilikten çok katılıma öncelik verilmiştir ve kamu görevlerinin talibi çok olunca da sistemi iyi bir şekilde işletecek yeterli kimseler bulmak da zor olmuyordu. Ancak belirtmek gerekir ki Antik Atina ideal bir katılımcı demokrasi olmaktan oldukça uzaktı; özellikle de kadınların, kölelerin ve yabancıların karar verme yetkisinden ve sürecinden ayrı tutuldukları dikkate alınırca bu önerme daha iyi anlaşılabilir. Buna karşılık Antik Atina sistemi, rastgele seçimin, katılımcı bir toplumun temeli olabileceğini göstermektedir.

1970'lerden itibaren, özellikle Almanya, ABD ve İngiltere'de, rastgele seçilen vatandaşlardan oluşturulan karar verme organları ile ilgili çok sayıda tecrübe yaşanmıştır.¹¹² Bu örneklerde enerji senaryoları, şehir planlaması, taşıma seçenekleri gibi tartışmalı ve çözümü zorlu politika sorunlarına bakmak için gruplar bir araya getirilmiştir. Tipik bir "politika jürisi" veya "planlama hücresi"; üç gün ile beş gün arasında süren toplantılarda, uzmanlardan ve konu ile ilgili diğer kimselerden bilgilendirme alan, onların ifadelerini dinleyen, seçenekleri tartışan ve tavsiyelerde bulunan 10-25 kişi içermektedir. Bu örnekler, katılımın gücünü göstermede oldukça başarılı olmuşlardır. Çoğu konu ile ilgili önceden hiçbir bilgiye sahip olmayan ve katkı yapıp yapamayacağı konusunda kendine güveni bile olmayan rastgele seçilmiş grup üyeleri kısa bir süre sonra ateşli birer katılımcı olup çıkmışlardır. Birçok kişi söz konusu tecrübenin oldukça faydalı olduğunu bildirmiştir. Bu tecrübelerin gösterdiği şey şudur; günümüz dünyasında sıradan vatandaşları karar verme sürecine dahil etmek mantıklı ve etkili bir seçenektir. Bu da demarşinin anahtar özellikleri için güçlü bir destek sağlamaktadır.

Fakat demarşiyi keşfeden çok az sayıda kişi vardır; daha da önemlisi, bu alternatifi teşvik edecek bir toplumsal hareket de ortaya çıkmış değildir. Dolayısıyla demarşi günümüzde sadece bir düşünce ve idealdir. Dolayısıyla da, özellikle ekonomik boyutları itibarı ile daha çok teorik gelişmeye ihtiyacı vardır.

Demarşinin en güçlü yanı, ne kadar parlak, hırslı ya da acımasız olursa olsun, hiç kimseye resmi bir nüfuz pozisyonu vermeyen atılım modelidir. Sarvodaya'daki bir köy lideri ya da kendi kendini yöneten grupların bir federasyonundaki üst düzey bir delege, önemli ve etkili bir pozisyon elde etmek için yeteneğini ya da nüfuzunu kullanabilirken, böyle bir durum, fonksiyonel olarak merkezileşmekten uzak demarşide mümkün değildir.

Demarşinin temel bir zayıflığı ise şudur; bu yaklaşımı bir değişim stratejisine dönüştürmek oldukça zordur. Küçük gruplarda kullanılabilen oydaşma ya da oy kullanmanın aksine, rastgele seçim ve fonksiyonel gruplar, daha geniş gruplara ancak kendileri isterlerse dönüşebilirler.

¹¹¹ Mogens Herman Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles and Ideology* (Oxford: Basil Blackwell, 1991).

¹¹² Lyn Carson and Brian Martin, *Random Selection in Politics* (Westport, CT: Praeger, 1999).

Gerçi bu çok büyük ve önemli bir engel değildir; zira yerel bir topluluk veya geniş ve büyük bir örgüt onu denemeye karar verebilir; ancak bu, destek sağlamak için fazla bir uğraşa gerek olduğu anlamına gelmemektedir. Başka bir güçlük ise şudur; kadın, çevre ve barış grupları gibi rakip grupların liderleri destek vermeyebilirler. Her şeyin ötesinde, rastgele seçtiklerinde bile onlara özel bir rol verilmeyebilir.

Alternatifler ile ilgili Yorumlar

Sarvodaya, anarşizm, gönüllülük ve demarşi, hem bir araç hem de nihai amaç olarak şiddetsizlik ile uyumlu, uygulanması mümkün olan dört kapitalizm alternatifidir. Şüphesiz ki başka şiddetsizlik alternatifleri de vardır ve yine şüphe yok ki gelecekte de başka alternatifler geliştirilecektir. Bu dört alternatifi tanımlamakta amaç, bir ilkeler seti kullanarak alternatiflerin nasıl değerlendirilebileceğini göstermektir.

Belirtmek gerekir ki, bu dört modelin her birinde ekonomik alternatif siyasi bir alternatif ile yakından ilişkilidir. Sarvodaya’da ekonomik olarak kendi kendine yeterli köy demokrasisi ile bağlantılıdır. Anarşizmde kendi kendini yönetme sistemleri hem ekonomik hem de siyasi alanlarda kullanılmaktadır. Gönüllülükte siyasi alan, gönüllü sözleşmeler sürecinin bir parçası görünümündedir. Demarşide rastgele seçim ve fonksiyonel gruplar bütün alanlarda kullanılmaktadır. Bu da kısmen, her zaman etkileşim içinde bulunan iktisat ile siyaset arasındaki oldukça yapay ayrımı yansıtmaktadır. Her halükarda, bunun anlamı şudur: kapitalizme bir alternatif arayışı, hem şirket yönetiminde (kurumlar da dahil) hem de hükümet alanında alternatif karar verme sistemleri sürecine bağlanmalıdır.

Alternatiflere bakmanın bir değeri, böyle bir arayışın strateji için rehberlik sunmasıdır. Kapitalizme karşı bir direniş stratejisi için şiddet içermeyen bir yöntem benimsemek ve tabanı güçlendirmek oldukça yeterli olabilir. Böyle bir yaklaşım büyük bir ihtimalle işlerin istenilen doğrultuda gelişmesini sağlayacaktır. Fakat bir noktada toplumsal düzenlemelere de bakmak gerekmektedir; toplumun organize olma, olabılme şekli ve yöntemi. Toplumsal düzenlemelere bakmaktan çok onları tecrübe etmek daha önemlidir. Böyle yapıldığı takdirde kapitalist piyasanın kısmen de olsa iyi işlemesini sağlamak için büyük bir çaba sarf edilmiş olacaktır; hatta zaman zaman da büyük ve ciddi başarısızlıklar da yaşanacaktır. Benzer biçimde, seçimler için, eğitim, kurallar, sözleşmeler, beklentiler vb. de dahil bir sürü toplumsal hazırlık gerekmektedir. Şüphesiz ki kapitalizmi daha insani yapacak bir şiddetsizlik alternatifi geliştirmek için benzer bir deneme ve yanılma yaklaşımına ihtiyaç duyulacaktır. Katı ve kesin bir plan bunun için uygun değildir; ancak genel prensipler ve alternatif düzenlemeler için belli başlı düşünceler ortaya koymak faydalı olabilir. Farklı toplumsal düzenlemeler yaratma bağlantısı olmadan, şiddetsizliği sadece bir teknik olarak kullanmak, temel sistemde herhangi bir değişiklik olmadan reform yapma reçetesidir.

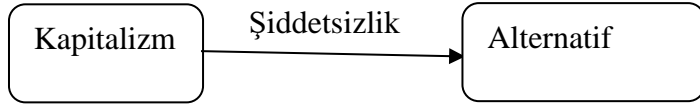
Alternatifleri incelemek, kapitalizme şiddet içermeyen bir meydan okuma çerçevesinde belirlenecek hedefler ile ilgili bir fikir vermektedir. Ve de pasif bir direniş stratejisinde araçlar amaçlar ile uyumlu olmak zorunda olduğu için, alternatifleri incelemek uygun stratejiler konusunda rehberlik sağlamaktadır, bu da sonraki bölümlerin konusudur.

6. Şiddetsizlik Stratejisi

Bir strateji, özet olarak, mevcut bir durumdan arzu edilen bir duruma geçişi sağlamak için planlanan eylemler bütünüdür. Bu nedenle kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisi,

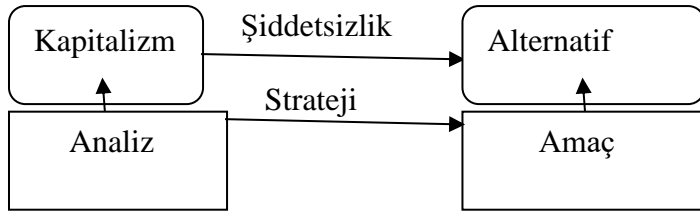
kapitalizmi *şiddet içermeyen* bir alternatife dönüştürmek için *pasif ve şiddet içermeyen* bir eylemin planlanmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki strateji, düşünceler dünyasında var olan bir şeydir. Onun uygulamaya konulması eylemi içermektedir.

Strateji hakkında düşünmek için, pratikte birbirleri ile bağlantılı olsa da eylem ile fikri birbirinden ayırmak faydalı bir tutum olabilir. Önce eylemler alanını ele alın. Şekil 6.1, kapitalizmin –ki kendisi de üretmek, satmak ve tüketmek gibi eylemlerden oluşmaktadır- nasıl başka bir şeye, gerçek bir şiddet içermeyen alternatife dönüştüğünü göstermektedir. Bu dönüşümün araçları şiddetsizliktir.



Şekil 6.1. Şiddetsizlik yolu ile alternatif bir sisteme dönüşen kapitalizm

Şekil 6.2 bu resme uyan düşünce ve fikirler setini göstermektedir. Analiz, kapitalizmi anlama veya düşünme yolu ve yöntemi iken amaç hayal ve arzu edilen bir alternatiftir. Strateji mevcut gerçeklik ile amaç arasında bir yere varmak için gereken yöntemi planlama yoludur. Bir strateji geliştirmek için hem bir gerçeklik analizine hem de bir amaca sahip olmak gerekmektedir. Stratejiyi uygulamak için de yöntemlere ihtiyaç vardır.



Şekil 6.2. Kapitalizme karşı strateji.

Üstteki şekil, şiddetsizlik ile alternatif bir sisteme dönüşmekte olan kapitalizmi anlatmaktadır. Alttaki şekil ise dönüşümü, düşünceyi ifade etmektedir.

Kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmek için bu sürecin bütün bileşenlerinin şiddetsizlik çerçevesi ile uyumlu olması anlamlı olacaktır. Kapitalizm analizi bir şiddetsizlik perspektifinden geliştirilen bir analiz olmalıdır. Bu konu üçüncü bölümde ele alınmıştı. Amaç –kapitalizme karşı bir alternatif geliştirmek- şiddet içermeyen bir alternatif olmalıdır. Bazı ihtimal ve seçenekler beşinci bölümde tartışılmıştı. Son olarak da şüphesiz, yöntemler de şiddet içermemelidir. Bunlara da ikinci bölümde değinilmiştir.

Şekil 6.2 statik bir resim göstermektedir, ancak gerçekte bütün bileşenler değişime tabidir. Yeni bilgiler ve perspektifler ışığında analiz de değişebilir. Ayrıca analiz bir dereceye kadar amaca da bağlıdır; amaç şiddet içermeyen bir alternatif olduğu için analiz de şiddet içermeyen bir bakış açısından yapılmalıdır. Benzer şekilde amaçlar da kısmen analize bağlıdır. Neyin işe yaradığını ve neyin yanlış gittiğini gözlemleyerek amaçlar yeniden ele alınabilir veya tümünden reddedilebilir.

En önemlisi de analiz ve amaçlar değiştiği ve daha çok kişi sürece dahil olduğu ve katkıda bulunduğu sürece stratejinin sürekli yeniden gözden geçirilmesi ve revize edilmesidir.

Bir strateji, bir yöntemler toplamından çok daha fazla bir şeydir. Strateji; amaç odaklı aktiviteler, bir dereceye kadar birbirlerine bağlı kampanyalar ve vizyonları da kapsar. Bu

bağlamda verilebilecek birkaç örnek şöyledir: Üçüncü Dünya Ağı (The Third World Network), Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'na (The Multilateral Agreement on Investment) karşı kampanya ve fakir insanları sömürmek yerine onları destekleme vizyonu.

Stratejiler nasıl değerlendirilir? Bir yöntem, kapitalizme alternatif olabilecek şiddet içermeyen alternatifleri değerlendirmede kullanılan prensipleri kullanmak ve bu ilkeleri burada stratejiye uygulamak olabilir. Aşağıda, stratejiye uyarlanmış şekliyle bir önceki bölümde ele alınan prensipler yer almaktadır. Bu prensipler stratejinin hem formülasyon hem de uygulama özelliklerine yani düşünme ile yapma özelliklerine uygulanabilir.

Birinci prensip; strateji için temel rekabet yerine işbirliği olmalıdır.

İkinci prensip;;en fazla ihtiyacı olanlar, stratejide önceliğe sahip olmalıdır.

Üçüncü prensip; strateji geliştirme ve stratejiyi kullanmada isteyen herkese tatmin edici bir rol imkanı sağlanmalıdır.

Dördüncü prensip;strateji otoriteler ve uzmanların yerine halkın kendisi tarafından tasarlanmalı ve yürütülmelidir.

Beşinci prensip; strateji şiddetsizlik üzerine inşa edilmelidir.

Beşinci prensip uygulanması en kolay olanıdır. Strateji tamamen şiddet içermeyen yöntemler üzerine inşa edildiği için strateji en azından fiziksel şiddetin olmaması şeklindeki dar anlamı ile pasiflik ve şiddetsizliğe dayanmaktadır. Diğer prensipler daha geniş anlamda şiddetsizlik ve şiddetsizliğin diğer boyutlarını gündeme getirmektedir.

Dördüncü prensip oldukça önemlidir. Sürece dahil olanların tam katılımı ile uyumlu olmayacağı için bir alternatif gündeme getirme planının formüle edilmesi ihtimali olmayacaktır. Gerçek strateji katılımcılar tarafından şekillendirilmelidir. Bu nedenle de aynen bu kitapta olduğu gibi bir bireyin herhangi bir şekilde stratejiyi tartışması çok geniş bir süreç en fazla küçük bir katkı olabilir.

Hatta çok detaylı ve bilinir bir plan saldırıya açıktır; çünkü plan rahatça gözlenen ve hedef haline gelebilecek olan bir şeydir. Kapitalizmi çok daha fazla tehdit eden şey, her biri inanç ve davranışın değişmesine katkıda bulunan alternatif uygulamalardır. Yine de her şeyi olurlarına bırakmak ve koordinesiz hareket etmek akıllıca bir yöntem değildir. Eylemlerin verimli olabilmesi için stratejik düşünmek şarttır. Amaç stratejinin demokratikleştirilmesi olmalıdır. Her tür birey ve grup; vizyonlar, yöntemler ve izlenecek yollar hakkında düşünmeli ve tartışmalıdır ki “büyük resim” sadece birkaç üst düzey teorisyene ve anahtar konumundaki aktiviste bırakılmasın.

Üçüncü prensip –strateji geliştirme ve kullanmada tatmin edici roller sağlama- dördüncü prensibin bir uzantısı şeklinde yorumlanabilir. Strateji demokratikleşmekle kalmıyor herkese tatmin edici bir katılım imkanı sağlanmış da oluyor aynı zamanda. Bunun anlamı şudur: Prestijli roller ve görevler yalnızca az sayıdaki entelektüel elitler, tecrübeli aktivistler veya öncü örgütleyicilerin tekeline bırakılmamalıdır. Diğer taraftan şiddet içermeyen engelleme, yabancılar ile diyaloga girme, toplantı organize etme, medya bildirimleri hazırlama ve kapitalizmi analiz etme gibi yetenek ve tecrübenin toplumsal değişimin her evresi için hayati öneme sahip

olduğunu da kabul etmek gerekir. Üçüncü prensibi uygulayabilmek için ilgilenen kişilerin düşünmeye ve bir şeyler yapmaya dahil edilmesini ve daha sonra da bu kişilerin kendi yetenek ve tecrübelerini geliştirmelerini sağlayacak ama aynı zamanda herkesin her şeyi eşit derecede iyi yapabileceği gibi bir yanılsamaya düşmelerini engelleyecek bir sürece ihtiyaç vardır.

İkinci prensip en fazla ihtiyaç içinde olanlara odaklanmak gerektiğini hatırlatan önemli bir araç niteliğindedir. Bir elitin yerine başka bir eliti getiren ama “halk” adına yapılmış çok sayıda devrim örnekleri vardır.

Son olarak, birinci prensip, stratejinin işbirliği ile geliştirilmesi ve uygulanması gerektiğini ifade eder. Bu yeterince açıkmiş gibi görünebilir; ancak gerçekte toplumsal hareketler ve aksiyon grupları kendi aralarında tanınmak, öncelik elde etmek gibi bazı sebepler ile her türlü yarışa girebilmektedirler. En uzun süreli tartışma ve çatışmalardan birisi sınıf mücadelesinin diğer bütün mücadelelere göre önceliğe sahip olması gerektiğini düşünenler ile sınıf mücadelesinin çok sayıdaki diğer mücadeleler içinde sadece bir mücadele olduğunu düşünenler arasında geçmektedir. Kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir stratejinin gerçekten de işbirliğine dayalı olup olamayacağı bir tarafa bu çok önemli bir amaçtır. Ancak bu, şiddet kullanmamak gibi diğer prensiplere göre ikincil öneme sahiptir.

Kapitalizmin daha iyi bir toplumsal sisteme dönüşmesi ya da böyle bir sistem ile yer değiştirmesi onlarca hatta yüzlerce yıl alabilir. Küçük devrimci bir mücadelenin uzun süreli bir değişimi de beraberinde getireceğini düşünmek çok tehlikeli ve büyük bir hata olacaktır. Uzun vadeli değişime katkıda bulunurken kısa vadeli iyileştirmeler getiren stratejiler üzerinde durmak bundan çok daha iyidir. Eğer işler beklendiğinden daha hızlı gelişirse ne ala. Fakat kapitalizmin bütün çabalara karşın çok daha güçlü ve süreklilik kazanır bir hale gelmesi ihtimali de oldukça yüksektir. Böyle bir durumda bile bir strateji uygulanabilir olabilmelidir.

Kampanyalarda Yapılacaklar Listesi

Söz konusu bu beş prensip oldukça geneldir. Dahası, bu prensipler kapitalizmin şiddet içermeyen alternatiflerini değerlendirmek üzere tasarlanmışlardır; bu nedenle de stratejiyi değerlendirmek için ideal olmayabilirler. Aktivistler gün be gün kampanyalarda görev alırlar. Pratik nedenlerden ötürü kampanyaların değerlendirilmesi için genel bir liste yararlı olabilir. Aşağıda bu bağlamda değerlendirilebilecek muhtemel bir liste yer almaktadır.

Kapitalizme karşı yürütülecek şiddet içermeyen kampanyalar için kontrol listesi

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

* kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,

* kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya

* kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

2. Kampanya katılımcı mı?

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu?

4. Kampanya bozulma veya kapitalizme benzeşmeye karşı dirençli mi?

İlk nokta, üçüncü bölümdeki bir şiddetsizlik perspektifinden yapılan kapitalizm analizinden çıkmaktadır. Hatırlanacağı gibi üçüncü bölümde kapitalizmin yerleşmesini ve kökleşmesini sağlayan üç önemli unsurdan söz edilmişti. Nihai çözüm olarak şiddete dayanma, kapitalizmi destekleyici inanç sistemlerinden faydalanma ve alternatifleri yok etme veya kapitalizm için

ehil hale getirme. Etkili bir şiddetsizlik kampanyasının bu üç hayati alandan en azından birisini hedeflemesi beklenebilir.

Katılımcı olmayan herhangi bir yaklaşımın şiddetsizlik anlayışına aykırı olacağı dikkate alındığında kampanyanın katılımcı olup olmadığını belirlemeye çalışan ikinci nokta şiddetsizlik prensibinin bir ürünü olarak görülebilir.

Yöntemler ile amaçların uyumluluğu hakkındaki üçüncü nokta da şiddetsizlik prensibinin bir özelliği şeklinde yorumlanabilir; şöyle ki hem yöntemler hem de amaçlar şiddet içermemektedir. Üçüncü nokta ayrıca amaçların ve yöntemlerin bir parçası olan katılıma da uygundur.

Dördüncü nokta kapitalizm analizinden, özellikle de geleneksel anti-kapitalist stratejilerin başarısızlıklarından doğmaktadır. Artık günümüz dünyasında Leninist stratejiler büyük ölçüde güvenilirliklerini ve inanırlılıklarını yitirmişlerdir. Reformu veya tedrici dönüşümü mevcut sistem yolu ile gerçekleştirmeyi hedefleyen baskın stratejiler ise bozulmaya ve kapitalizme uyum sağlamaya uygundur. Öyle ki bu stratejiler bizzat sistem tarafından ele geçirilmiş, kapitalizmin yapısında değişme imkanı kalmamıştır. Dolayısıyla bir kampanyanın bozulmaya karşı direnç göstermesine özel bir önem atfetmek akıllıca olacaktır.

Başkaları kontrol listesinde dile getirilen noktaları revize etmek veya listeye başka noktalar da eklemek isteyebilir. Sadece belli bir ülkeye, soruna veya eylem grubuna özel bazı noktalar olabilir; ancak önemli olan böyle bir listenin nasıl kullanılabileceğini göstermektir.

Burada kontrol listelerinin ve prensipler dizilerinin sadece verimliliği artırmak için kullanılan araçlar olduğunu hatırlamak gerekir. Bunlara katı reçeteler veya tartışmayı sona erdirecek araçlar muamelesi yapılmamalıdır. Tam tersine bunlar, tartışmayı teşvik etmek için kullanılmalıdır. Eğer onlar iyi bir seçimse fark yaratabilecek bir şeylerin tartışılmasını sağlayacaklardır.

Takip eden bölümlerde farklı türdeki kampanya ve yöntemler analiz edilmektedir. Yedinci bölüm, daha iyi ücret ve çalışma koşulları için düzenlenen kampanyalar, çalışanların kontrolü ve düdükleme eylemlerine odaklanarak çalışanların mücadelesine bakmaktadır. Sekizinci bölüm, genelde şiddet ile şiddetsizlik arasındaki sınırdaki olduğu kabul edilen bir mücadele yöntemi olan sabotajı incelemektedir. Dokuzuncu bölümde özellikle böcek kimyasalları, nükleer güç sorunları ve yerel kalkınma karşıtı kampanyalar olmak üzere çevre sorunları ile ilgili hareketlere ve kampanyalara yer verilmektedir. Onuncu bölüm toplumsal savunmayı, yani askeri savunmaya alternatif olarak saldırıya karşı şiddet içermeyen toplum direnişini incelemektedir. Her ne kadar toplumsal savunmanın normalde ekonomik sonuçları olmadığı düşünülse de kapitalizmi destekleyen şiddet sistemine meydan okuduğu için konu ile yakından ilgilidir. On birinci bölüm küresel ticareti ilgilendiren, özellikle de Çok Taraflı Yatırım Anlaşması ve genetiği değiştirilmiş organizmalar ile ilgili örnekleri kapsamaktadır. Son olarak da on ikinci bölüm üç ekonomik alternatifi –toplumsal değişim şemaları, yerel para sistemleri ve gönüllü basitlik- strateji şeklinde değerlendirerek incelemektedir. Her durumda kampanyaların, şiddetsizliği kullanarak kapitalizme meydan okuma potansiyellerini tartışmak için kontrol listesi kullanılmaktadır.

Yedinci bölüm ile on ikinci bölümler arasında incelenen kampanyalar kapitalizme meydan okuyan pasif bir direniş için oldukça önemli ipuçları sağlamaktadır; ancak hiç şüphe yok ki bunlara ilave edilebilecek başka örnekler de vardır. Bunların arasında bazı feminist ve ırkçılık

karşıtı kampanyaları, bina işgallerini¹¹³ ve bir şiddetsizlik aracı olarak medya kullanımını¹¹⁴ saymak mümkündür.

Kampanyaları değerlendirebilmek için hangi bilgiler gereklidir? Hem kampanyanın kendisi hem de tarih, tezler ve sonuçlar ile ilgili tam bir bilgiye sahip olmanın çok işe yarayacağı açıktır. Ancak böylesine kapsamlı bir anlama çerçevesi talep etmek sadece birkaç uzmanın ve tecrübeli aktivistin değerlendirme yapabileceği anlamına gelir. Aslında kontrol listesindeki sorular böylesine kapsamlı bir anlama çerçevesinin gerekli olmadığını göstermektedir. Çoğunlukla cevaplar sorun ve yöntemlerin genel özellikleri ile ilgili sahip olunan yüzeysel bir bilgi ile verilebilmektedir.

Soruları cevaplamak için neyin yardımcı olacağını görmek için kontrol listesindeki sorulara bakalım.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Bu soruyu cevaplandırmak için, üçüncü bölümde anlatıldığı şekilde kapitalizmin nasıl şiddet ile sürdürüldüğünü, insanların kapitalizmi kabul veya red etmelerinde neyin etkili olduğunu ve kapitalizme alternatif olacak şiddet içermeyen bir yaklaşımın nasıl olacağını genel hatları ile anlamak şarttır.

2. Kampanya katılımcı mı?

Bu soru son derece açıktır: Hangi türden kaç kişi veya kişiler sürece dahildir ve bunların süreçteki rolleri nelerdir?

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu?

Bu araçlar-sonuçlar sorusudur. Genelde amaçlar ile yöntemler farklı oldukları için bu soru yanıltıcı olabilmektedir. Bazı durumlarda soruyu cevaplamak oldukça kolaydır: eğer amaç katılım ise yöntemler de katılımcı olmak zorundadır. Ancak amaçların ve yöntemlerin sayısı birden fazla ise cevaplar genelde daha karmaşıktır. Takip eden bölümlerdeki örnekler bu sorunun değerlendirme yapmak için nasıl kullanılacağını göstermektedirler.

4. Kampanya bozulma veya kapitalizme benzeşmeye karşı dirençli mi?

Bu sorunun cevaplandırılması bazı durumlarda zor olabilmektedir; zira kapitalizme benzeşme çok farklı yollar ile olabilmektedir. Öyle ki bazı durumlarda belli bir kampanyanın bakış açısından kapitalizme benzeşme bir başarı olarak bile görülebilir. Nihai amacın kapitalizmi dönüştürmek veya bir başka sistem ile değiştirmek olduğu unutulmamalıdır. Eğer kampanya bu hedefe ulaşma yolunda önemli bir katkı sağlamaya devam etmiyorsa benzeşme ve bozulma

¹¹³ Anders Corr, *No Trespassing! Squatting, Rent Strikes, and Land Struggles Worldwide* (Cambridge, MA: South End Press, 1999).

¹¹⁴ Kalle Lasn, *Culture Jam: The Uncooling of America(TM)* (New York: Eagle Brook, 1999) ve *Adbusters* dergisi.

ihtimali söz konusu olabilmektedir. Takip eden bölümlerde örnekler bu sorunun nasıl cevaplandırılabilirliğini göstermektedir.

Yedinci bölüm ile on ikinci bölüm arasında yaptığım şey; kendi tecrübe, analiz ve çalışmalarına dayanarak genel değerlendirmeler sunmaktır. Bu değerlendirmeler kesinlikle tanımlayıcı, nihai ve değişmez değildir. Bunlar daha çok kontrol listesini kullanarak süreci tanımlama ve aydınlatma amacını taşımaktadır.

Takip eden bölümlerde değerlendirmeler ile ilgili çok hayati önemde bir nitelik vardır. Bunların amacı kapitalizmi dönüştürmek, kapitalizme meydan okumak ve kapitalizmin yerine yeni bir sistem ikame etmektir. Herhangi bir kampanya, kapitalizme zarar vermiyorsa bile çok kıymetli olabilir. Bu nedenle de bu değerlendirme süreci kapitalizm karşıtlığı gibi çok spesifik bir amaç taşımaktadır; ki amacın bu olduğu zaman zaman vurgulanacaktır.

7. İşçilerin Mücadelesi

Sanayi devrimi birçok işçi için çok önemli zorluklara neden oldu; birçok işçi sanayi devriminden sonra uzun çalışma saatleri, zor ve güvenli olmayan koşullar altında çalışma, düşük ücret ve iş yerinde acımasız muamele gibi güçlükler ile karşılaştı. Bütün bunları aslında sömürü sözcüğü ile açıklamak mümkündür. Dünyanın birçok yerinde böylesi bir sömürü hala devam etmektedir. Bu ağır şartlar, durumu değiştirme amacı taşıyan ortak bir kimliğin oluşmasında etkili oldu.

Bu ortak kimlik ve amaç, örgütlü işçi sınıfının yükselişinin de temeli olmuştur. Bu çerçevedeki kazanımların çoğuna aydın işveren ve hükümetlerin desteği ile birlikte şiddetsizliğin gücü sayesinde ulaşıldı. İşçilerin şiddetsiz eylemler arasında farklı türlerdeki grevler, belli türdeki işleri yasaklamak, iş yeri işgalleri ve toplantılar, yürüyüşler ve açlık grevleri gibi iş yeri ile daha az ilgili diğer eylemleri saymak mümkündür.¹¹⁵ İşçilerin şiddet kullanması işçilerin eylemlerinde çok küçük bir rol oynamıştır ancak işverenlerin şiddet kullanmasına sıklıkla rastlanmıştır.

Buradaki amaç, çalışanların mücadelesinin kapitalizmi alt etme potansiyelini değerlendirmek ve hesaplamaktır. Bir greve başladığımızı varsayın. Bir grev kapitalizmi alt etmeye yarar mı? Bu oldukça zor bir sorudur; çünkü bu grevin neyi hedeflediğine veya başka bir deyişle daha geniş resmin neresine oturduğuna bağlıdır. Bu da bir şiddetsizlik türü ile başlamanın çok daha faydalı olmadığı anlamına gelmektedir. Bir çalışanlar kampanyasının neyi amaçladığına bakmak çok daha yararlıdır.

Ücretler ve Koşullar

Tanıdık bir kampanya ile başlayalım: Daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yürütülen kampanya. Daha iyi çalışma koşulları arasında daha iyi aydınlatma, güvenli makinelerin temin edilmesi, temiz tuvaletler, çalışma saatlerinde daha fazla esneklik, işveren tarafından sağlanan çocuk bakım hizmetleri ve benzerlerini saymak mümkündür. Sorun şu ki, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yapılan kampanyaların kapitalizmin dönüşmesine katkısı ne olacaktır? Kontrol listesi bu noktada iyi bir başlangıç olabilir.

¹¹⁵ Şiddetsizlik hakkında çalışanlar tarafından yapılmış tanımlayıcı bir çalışma yoktur. Şiddetsizlik (ikinci bölüme bakınız), işçilerin kontrolü (aşağıya bakınız) ve emek hareketleri tarihi ile ilgili literatürde çokça çalışma vardır. Örneğin bakınız: Root & Branch (der.), *Root & Branch: The Rise of the Workers' Movements* (Greenwich, CT: Fawcett, 1975).

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Başlangıç olarak, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yapılan kampanya kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor mu? Kapitalistler özel mülkiyeti korumak için devlet gücünü kullanabilirler. Böyle bir kampanya buna karşı dayanabilir mi? Hemen hemen bütün durumlarda cevap hayırdır.

Bir sonraki soru: Daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yapılan kampanya kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor mu? Bu daha zor bir sorudur; zira kapitalizmin meşruiyeti sabit bir varlık değildir; tam tersine kişiden kişiye, konudan konuya değişir. Bir kaç örnek bu çerçevede işe yarayabilir. Oldukça düşük ücretli ve korkunç denecek kadar kötü çalışma koşulları olan sömürücü bir endüstri düşünün. Eğer endüstrinin uygulamaları genelde biliniyorsa genel anlamda kapitalizmin olumsuz taraflarının görülmesine yardımcı olabilir. Ücretleri artırmak ve çalışma şartlarını iyileştirmek için yapılacak bir kampanya söz konusu endüstrinin uygulamalarını halka ifşa etmekle bu sürece katkıda bulunabilir. Öte yandan eğer kampanya, daha yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşullarının elde edilmesini sağlarsa bu durumda bir sistem olarak kapitalizm o kadar da kötü gözükmebilecektir. Bu da meşruiyetin genel bir özelliğine işaret etmektedir; kapitalizmden kaynaklanan problemler kısa bir süre içinde adil bir şekilde çözümlenebiliyorsa bu aslında kapitalizmin meşruiyetini artıracaktır. İronik bir şekilde bu şu anlama gelecektir; kısa bir süre içinde başarıya ulaşan çalışanların kampanyaları sistem meşruiyetinde bir artışa neden olabilir. Buna karşılık başarısızlığa uğramış kampanyalar veya hakkında hiç kampanya yapılamayan problemler sistem meşruiyetini azaltabilir.

Biraz farklı bir örneği ele alırsak, dünyanın en ciddi endüstriyel kazası 1984'te Hindistan'ın Bhopal kentinde gerçekleşmişti. Bu kazada bir ilaç fabrikasından çıkan zehirli kimyasallar binlerce kişinin ölümüne ve yüzbinlerce kişinin de yaralanmasına yol açtı.¹¹⁶ Bu kapitalizm açısından çok kötü bir imaj olabilirdi; ancak bu durum, kazanın olduğu Union Carbide firmasının zararları karşılamak için hemen harekete geçmesi ile bir parça da olsa düzelebilirdi. Ancak Union Carbide tam tersi bir yol izledi ve sorumluluğu azaltmak için her türlü önlemi aldı. Bunun anlamı şudur: Bhopal kapitalizmin imajı için "yürüyen bir acı"dır.

Farklı türde bir kampanyayı ele alalım; bazı, gelirleri oldukça iyi olan ayrıcalıklı çalışanların – örneğin doktorlar ve avukatlar- kendi gelirlerini daha da artırmak için eylem yapıyor olsunlar. Böyle bir eylem kapitalizmin meşruiyetine hiçbir zarar vermeyeceği gibi aslında kapitalizmin imajını daha da güçlendirecektir; çünkü kampanyadan önceki "normal" ücretlerin piyasanın adil bir şekilde işleme sonucunda oluştuğu düşünülecektir.

¹¹⁶ T. R. Chouhan ve diğerleri, *Bhopal: The Inside Story. Carbide Workers Speak out on the World's Worst Industrial Tragedy* (Goa, India: The Other India Press; New York: Apex Press, 1994); Sanjoy Hazarika, *Bhopal: The Lessons of a Tragedy* (New Delhi: Penguin, 1987); Paul Shrivastava, *Bhopal: Anatomy of a Crisis* (London: Paul Chapman, 1992, ikinci baskı).

Dolayısıyla bir kampanyanın, kapitalizmin meşruiyetine zarar vermesi veya onun imajını güçlendirmesi adillik ile ilgili algılamalara ve kampanyanın nasıl yürütüldüğüne bağlıdır. Bu durum, kapitalizmin işleyişinin insanların belli ücretleri ve çalışma koşullarını adil olarak görüp görmedikleri üzerinde büyük bir etkisinin olması gerçeği ile daha da karmaşık hale gelmektedir.

Genel olarak daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için kampanyalar düzenlemek, özel mülkiyet, patron-çalışan ilişkileri ve piyasa gibi kapitalizmin temellerine ve meşruiyetine meydan okuyacak yeterlikte değildir. Elbette ki yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları önemlidir ancak bunlar kapitalizme karşı değil kapitalizm içinde gerçekleşir.

Son olarak da daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için düzenlenen kampanyalar kapitalizme alternatif olabilecek şiddet içermeyen bir yaklaşımın ortaya çıkmasına yardımcı olabilir mi? Bazı özel durumlar hariç, cevap hayırdır. Dolayısıyla da kontrol listesinin birinci maddesi için şu sonuca varmak mümkündür; daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için düzenlenen kampanyalar nadiren sözü geçen seçenekleri sağlamaktadır.

2. Kampanya katılımcı mı?

Bu soruya verilecek cevap kampanyanın kendisine bağlıdır. Bir grevin veya benzeri bir eylemin başarılı ve etkili olabilmesi için bu eyleme mümkün olan en fazla sayıda çalışanın katılması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda da hayati pozisyonlarda bulunan az sayıdaki çalışanın da eylem yapması ile bir kampanya verimli ve etkili olabilmektedir. Dolayısıyla bazı durumlarda çalışanların bir eylemi çok düşük bir katılımı ile bile çok önemli hedeflere kısa bir süre içerisinde ulaşabilir.

Katılımın bir başka yönü de planlama ve karar verme ile ilgilidir. Kampanya birkaç sendika patronu tarafından hazırlanıp sendika üyelerine mi duyurulmaktadır, yoksa planlama toplantıları bütün üyelere açık olarak ve iş gücünün bütün sektörlerinden üyeleri dahil etmek için her türlü gayret sarf edilerek mi gerçekleştirilmektedir?

Bazı sendikalar mücadele ettikleri şirket yöneticilerinden daha otokratik ve daha çürümüş olabilmektedir. Bu tür durumlarda arkasında sendikaların olduğu kampanyalar çok nadir durumlar dışında tam katılımı gerçekleştirmez.

Katılımın bir diğer yönü de, çalışanların yanı sıra müşterilerin, başka yerdeki işçilerin, diğer örgütlerin ve genel anlamda halkın katılımının kampanyada sağlanıp sağlanmadığıdır. Eğer öğretmenler daha yüksek ücret talebi ile greve giderlerse böyle bir kampanyanın kendisi öğretmenler dışında başka bir grubun katılımını sağlayamayacaktır. Ancak şayet kampanya yürüyüşler, öğrencilerin, velilerin, idari kadronun ve muhtemel öğretmenlerin de dahil olduğu oturma eylemleri içeriyorsa bu durumda katılım düzeyi çok daha fazla olacaktır.

Çalışanların mücadelesinde sıklıkla gözden kaçırılan bir grup vardır: İşsizler. Daha yüksek ücret talebi ile düzenlenen kampanyalar iş kayıpları gibi hoş gitmeyecek sonuçlar doğurabilir. Sendikalar genelde sadece kendi üyelerinin çıkarları peşinde koşarken diğer grupların çıkarlarını görmezden gelmeyi tercih ederler.

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu?

Burada cevap “çok sık değil”dir. Ücretleri artırmak için düzenlenen bir kampanya yüksek ücretleri bir metot olarak kullanma potansiyeline nadiren sahiptir. Tam tersine; greve gitmek, özellikle de uzunca bir süre için greve gitmek ücretleri düşürür.

Çalışma koşullarını iyileştirmek için birkaç ihtimal vardır. Molalar ile istekler, iş esnasında bir sivil itaatsizlik formu şeklinde mola yaparak dile getirilebilir. Güvenlik önlemleri ile ilgili talepler; işçilerin kendi ekipmanlarını getirmeleri, kendi eğitimlerini organize etmeleri ve arzu edilen prosedürleri takip etmek için iş esnasında mola almaları ile gerçekleştirilebilir. Haksız işten çıkarmalara karşı koruma sağlama çerçevesinde prosedürlerin geliştirilmesi yönündeki bir baskı ve zorlama işten çıkarma için gerekli delilleri değerlendirecek bir “işçi mahkemesi” kurularak desteklenebilir. Ancak bu tarz inisiyatifler bir istisnadır. Daha iyi çalışma koşulları için düzenlenen kampanyaların çoğu, yöneticiler ile pazarlık etme veya grevler gibi hedef ile arasında çok az ortak nokta olan yöntemlere dayanmaktadır.

4. Kampanya, bozulma veya kapitalizme benzemeye karşı dirençli mi?

Daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yapılan bir kampanya kapitalizme benzemeye dirençli olmaktan çok uzaktadır. Hatta böyle bir kampanyanın kapitalizme benzeme *girişimi* olarak görülmesi ve öyle yorumlanması bile mümkündür. Hepsinin ötesinde böyle bir kampanya, işçilerin bizzat kendilerinin şirkete sahip olmaları ve onu yönetmeleri için yapıyor değildir. Ücretlerdeki artışlar veya çalışma koşullarındaki iyileşmeler kapitalist çerçeve içindeki değişimlerdir.

Özet olarak; daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için düzenlenen kampanyaların, kapitalizmi şiddet içermeyen bir alternatife dönüştürmek için etkili araçlar olma ihtimali oldukça düşüktür. Zira bu kampanyalar kapitalizmin temellerini hedef almamaktadır ve kapitalizme benzemeye açık bir davet niteliğindedir. Bununla birlikte bu kampanyaların dünyanın birçok yerindeki fakir ve sömürülmekte olan işçiler için hayati önemde olduğunu da belirtmek gerekir.

Elbette ki yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için yapılan kampanyalar, kapitalizmi dönüştürmeyi amaçlayan daha geniş mücadelelerin parçası olabilirler. Ancak bu kampanyaların böyle bir mücadelede asıl unsurlar olması ihtimali çok düşüktür.

Bu kampanyalarla ilgili bu çok genel analiz, potansiyel avantajları olan iki alana işaret etmektedir. Birincisi, katılım hem çalışanlar hem de diğerleri için mümkün olduğunca genişletilebilir ve bu katılım planlama ve karar vermeyi de içerebilir. Bu, herhangi bir durumda geniş tabanlı bir işçi hareketi için güzel bir örnek sunabilir. İkincisi, bazı durumlarda daha iyi koşullar için yapılan kampanyalar, araçlar içinde amaçları da içerebilir.

İşler

Kapitalist bir ekonomide işçilerin çoğu için bir işe sahip olmak, fakirlikten kurtulmak ve bazen de sadece yaşamak için şarttır. Ancak tabii ki bu evrensel bir doğru değildir. Bazı işler için ödenen miktarlar öylesine düşüktür ki bu işlerde çalışanlar fakirlik içinde yaşamaya devam ederler. Öte yandan bazı ülkelerde işsizlik ücreti bile onurlu bir hayat sürmek için son derece yeterli olabilmektedir. Son olarak tabii ki sermaye sahipleri daha fazla para kazanmak için her zaman işlere ihtiyaç duymazlar. Buna rağmen birçok insan için bir iş sahibi olmak hala gelir elde etmek için hayati önemdedir. Üstelik bir iş sahibi olmak çoğu kere kişinin kendine saygısı ve güveni için genelde büyük bir önem taşımaktadır.

Bireylerin kendileri iş aradığı gibi sendikalar da kendi üyeleri için iş ararlar. Hükümetler için iş alanları yaratmak temel bir amaç olarak görülmektedir. Bu düzeylerin herhangi birinde şiddetsizlik mücadelesi mümkündür; ancak şiddetsizlik buralarda çoğunlukla sendikaların

grevleri, oturma eylemleri, yürüyüşleri ve benzeri eylemler ile yürütülmektedir. İş için düzenlenen kampanyalar önceliğe sahiptir; ancak söz konusu kampanyalar kapitalizme meydan okuyabilir mi?

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Bu soruya verilecek cevap her zaman için “hayır”dır. İş sahibi olmak veya iş alanları yaratmak kapitalizmin şiddet içeren temellerine herhangi bir zarar vermekten oldukça uzaktır.

117

İş için kampanya düzenlemek kapitalizmin meşruiyetine küçük bir tehdit olabilir; zira iş tahsisi ve iş vasıtası ile elde edilen gelir, kapitalizmin normal işleyiş şeklidir. Eğer ekonomik çöküntü dönemlerinde olduğu gibi kitlesel ölçekte işsizlik yaşıyorsa kapitalizmin meşruiyetine yönelik tehdit ihtimali ortaya çıkabilmektedir. İş sayısını artırmak için yapılan bir kampanya iş sisteminin kendisini sorguluyor değildir. Tam tersine onu teyit etmektedir. Son olarak da iş sistemi içinde inşa edildikleri için iş amacı ile düzenlenen kampanyalar nadiren kapitalizme bir alternatif üretebilmektedir.

İş ile çalışmayı birbirinden ayırmak önemlidir. Bir iş, bir kişinin emek gücünü, ödeme karşılığında bir işverene vermeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla iş bir piyasanın, yani iş piyasasının bir parçasıdır.

Çalışma ise üretici emektir. Çalışmanın çoğu ödeme olmaksızın gerçekleştirilir. Kendi ihtiyacını karşılayacak kadar yapılan çiftçilik ve anne-baba olmanın gerektirdiği şeyleri yapmayı bu kapsamda ele almak mümkündür. Bir kişinin kendi ihtiyacı için yiyecek üretmesi ve kendi çocuklarına bakması gibi durumlarda bir işveren yoktur. Para karşılığında çocukların bakımını üstlenen bir kişi de çalışıyor demektir; ancak bu durumda bir işten bahsetmek çok daha uygun ve mantıklıdır.

Aynı zamanda hiç çalışma içermeyen veya çok az bir çalışmayı gerektiren işlerin de var olması mümkündür. Yüksek ücretli ofis işlerindeki birçok kişi çok az üretici çalışma yapmaktadır. Şirket yönetim kurullarının çoğu üyesi, birkaç toplantıya katılmak karşılığında yüksek ücretler almaktadır. Dolayısıyla, özet olarak, iş olmadan çalışmak mümkün olduğu gibi çalışma olmadan da iş sahibi olmak mümkündür.

Şiddete dayanmayan ekonomik bir sistemde insanların temel ihtiyaçları karşılanacaktır; ayrıca isteyen herkese tatmin edici bir çalışma olanağı da sağlanacaktır. İş sistemi ise bu hedeflere ulaşmak için iyi bir yol ve yöntem değildir.

İşte bu nedenle iş için yapılan kampanyalar kapitalizme bir meydan okuma değildir. Tam tersine, tatmin edici çalışma ve en fazla ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını karşılama için yapılacak kampanyalar kapitalizm için çok daha büyük tehdit ve meydan okumadır.

¹¹⁷ Çok nadir bazı örnekler vermek mümkündür; örneğin orduya alternatif şiddet içermeyen stratejiler geliştirme işleri.

2. Kampanya katılımcı mı?

İş kampanyaları çoğu zaman katılımcı olabilmektedir; ancak bu tür kampanyalara katılım genelde sadece iş sahibi olanlara ve onların ailelerine açıktır. Önemli düzeyde işsizliğin varlığı, işçilerin, var olan işler için kendi aralarında mücadele ettikleri anlamına gelmektedir. Ekonominin belli bir sektöründeki işleri korumak için düzenlenecek bir kampanya, başka sektörlerdeki iş sahiplerinin veya iş arayanların dikkatini ya da desteğini çekmeyebilir. Gerçi sendika organları istihdam konusunda genel bir kamuoyu oluşturmada rol oynayabilirler. Bazı durumlarda da iş ile ilgili konularda genel bir eylem ve ilgi söz konusu olabilmektedir.

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu?

Amaç daha fazla iştir. İşverenlerin işçilerin işlerine son vermek veya bütün işyerini kapatmak için gayret göstermelerine rağmen işçilerin işyerlerinde kendi işlerini yapmaya devam etmeleri şeklinde tanımlanabilecek çalışma eylemleri bu amaca oldukça uygundur. Ancak toplantılar, grevler gibi daha sık kullanılan bazı metotlar daha fazla iş amacı ile doğrudan ilgili değildirler.

4. Kampanya bozulma veya kapitalizme benzeşmeye karşı dirençli mi?

İş için düzenlenen kampanyanın kendisi kapitalist sisteme benzeme unsurları taşımaktadır. Özet olarak, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için düzenlenen kampanyalar gibi iş için düzenlenen kampanyalar da kapitalizmi şiddet içermeyen bir alternatifte dönüştürmede etkili araçlar değildirler; zira bu kampanyalar kapitalizmin temellerini hedef almamaktadır. Bunlar daha çok kapitalizme benzeşme örnekleridir. Çünkü özünde bu kampanyalarda hedeflenen kapitalizmin işleyişini biraz daha adil bir şekle büründürmektir. Kapitalizm korunmakta fakat insanların bazı ihtiyaçlarına kısmen adapte edilmektedir. Her ne kadar kapitalizmin temellerini hedef almıyorlarsa da iş için düzenlenen kampanyalar belli bir standardın üstünde yaşamın sürdürülmesi için zorunludur.

Şimdi de çalışanların mücadelelerindeki diğer bazı hedefleri düşünün. Önemli bir amaç, yasal olarak örgütlenmek, özellikle de sendikalar oluşturmaktır. Kontrol listesinin üzerinden gidersek cevapların aşağı yukarı aynı olduğu görülecektir. Burada da kampanya kapitalizmin meşruiyetine veya şiddet içeren unsurlarına bir tehdit sunmamaktadır. Dahası şiddet içermeyen bir alternatif de yaratmamaktadır. Başarılı olabilmek için katılımın yüksek olması genelde gereklidir; ancak katılım ancak bir sendikaya sahip olmak için oy vermek ile sınırlıdır. Kapitalizme benzeşme riski oldukça yüksektir; çünkü çalışanların örgütlenmelerinin yasal olarak tanınması ile sendika yetkililerinin çalışan radikalizmini önlemek için harekete geçmeleri ihtimali oldukça yüksektir. Bu yetkililer, çalışanlar oyunu kurallarına göre oynadıklarında, yani çalışanların örgütlenmesini düzenleyen bütün yasa ve düzenlemelere itaat ettiklerinde kendi güç ve yetkilerinin daha fazla olacağına farkındadırlar.

Cevabının farklı olabileceği bir soru vardır: Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu? Bu durumda amaç resmi bir çalışan örgütlenmesidir. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu bir “gölge” veya paralel bir örgüt, yani yasal bir örgütün işleyeceği şekilde işleyen bir örgüt kurmaktır. Böyle bir yöntem genelde oldukça olumlu sonuçlar doğurabilmektedir; zira böyle bir yaklaşım katılımcılara bir örgütü işletme konusunda ideal bir eğitim imkanı vermektedir.

İşçilerin Kontrolü

Daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları, daha fazla iş veya örgütlenme hakkı için düzenlenen kampanyaların tam tersi bir örneği, yani çalışanların kontrolünü ele alalım. Çalışanların kontrolünü amaçlayan kampanyayı şu şekilde tanımlamak mümkündür: Çalışanların, kimin neyi yapacağı, kimin ne kadar ücret alacağı ve neyin üretileceği da dahil olmak üzere bir şirket veya fabrikanın bütün her şeyini kolektif olarak ve demokratik yollarla kontrol ettiği bir alternatifte ulaşmak için yapılan kampanya. Çalışanların kontrolü ele alması ile mülkiyet sahipleri ve yöneticiler resimden çıkarılmakta veya gerçek işleyişte ilgisiz hale getirilmektedir. Bu nedendir ki buna çalışanların kendi kendilerini yönetmesi de denilmektedir.¹¹⁸

Çalışanların kontrolünü amaçlayan bir kampanyanın yürütülmesi için çok farklı yol ve yöntemler vardır. Örneğin böylesi bir kampanya, çalışanların kontrolü sistemini daha verimli bir üretim metodu olarak göstererek hükümete lobi yapma şeklinde yürütülebilir. Çalışanların kontrolü sistemi bazı durumlarda bizzat işletme sahiplerinin kontrolü çalışanlara devretmesi ile de gerçekleşebilir. İngiltere’de Scott Bader Şirketi’nde yaşanan tam olarak budur. Çalışanlar bir araya gelerek başarısız bir şirketi satın aldıklarında da çalışanların kontrolü sistemi oluşturulabilir. Son olarak da çalışanlar doğrudan kontrolü ele geçirerek de bu sistemi yerleştirebilirler.

Burada odak noktası, doğrudan çalışan eyleminin çalışanların kontrolü sisteminin yerleştirilmesinin ardındaki temel itici güç olduğu senaryolardır. Çok az hükümet bunu desteklemiş ve çok az sayıdaki özel mülkiyet sahibi kendi rollerinden vazgeçmiştir. Ayrıca gerçekleşen istisnalar da genelde devrimci ayaklanmalar sırasında gözlenmiştir. Rusya Devrimi sırasında çalışanların fabrikaları ele geçirerek onları “Sovyetler”e dönüştürmeleri bunun en bilinen örneğidir. Bu girişim mevcut rejimi yıkmaya yardım ettiği için Bolşevikler de buna destek vermişlerdir. Ancak ilginç olan, parti, iktidarı ele geçirip yerini sağlamlaştırdığında bürokratik kontrolü tesis etmesine rağmen Bolşeviklerin bu desteklerini sürdürmüş olmalarıdır.¹¹⁹

Şimdi sıra kontrol listesine geldi.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Şurası açıktır ki çalışanların kontrolü kapitalizmin şiddet içermeyen alternatiflerinden birisidir. Bununla birlikte kendi kendini yöneten tek bir işletme bir alternatif oluşturmaz. Ancak bir

¹¹⁸ Gerry Hunnius, G. David Garson ve John Case (der.), *Workers' Control: A Reader on Labor and Social Change* (New York: Vintage, 1973); Paul Mattick, *Anti-Bolshevik Communism* (London: Merlin, 1978); Ernie Roberts, *Workers' Control* (London: Allen & Unwin, 1973); Jaroslav Vanek (der.), *Self-Management: Economic Liberation of Man* (Harmondsworth: Penguin, 1975); H. B. Wilson, *Democracy and the Work Place* (Montreal: Black Rose Books, 1974).

¹¹⁹ Oscar Anweiler, *The Soviets: The Russian Workers, Peasants, and Soldiers Councils, 1905-1921* (New York: Pantheon, 1974). Çalışanların kontrolü ve devrimci eylemin başarılı bir analizi için bakınız, Carl Boggs, "Marxism, prefigurative communism, and the problem of workers' control," *Radical America*, Cilt 11, Sayı 6 -- Cilt 12, Sayı 1, Kasım 1977 -- Şubat 1978, ss. 99-122.

model olarak çalışanların kontrolü oldukça kapsamlı bir alternatif örneği olarak çalışanların kontrolü dikkate alınması gereken bir yaklaşım örneği sunmaktadır.

Eğer çalışanlar, işletmeyi kendi kendilerine işleterek bir şeyler başarabilirlerse bu kapitalizmin meşruiyetine zarar verecektir. Standart ideoloji şudur: Örgütsel hiyerarşi verimliliğin sağlanması için şarttır. Katılımcı prensiplere dayalı işleyen bir iş yeri bu ideolojinin önemli bir alternatifi olacaktır.¹²⁰ Zaten bu nedenden ötürü çalışanların kontrolü yaklaşımına karşı hükümetlerin tutumu genelde saldırganlık şeklinde belirmiştir.

Eğer çalışanların kontrolü işçilerin bir iş yerini satın almaları ile ya da işletme sahiplerinin kendi rızaları ile işletmeyi devretmeleri ile gerçekleşirse mülkiyet haklarını koruyan devlet gücünün ve iktidarının kullanımına karşı bir meydan okuma olmayacaktır. Ancak eğer çalışanların kontrolü, örneğin bir devrimde olduğu gibi yasal şartlar sağlanmadan bir işletmenin ele geçirilmesi ile sağlanıyorsa bu durumda böyle bir ele geçirme işlemi kapitalizmin şiddet içeren unsurlarına karşı bir karşı çıkış olmaktadır. Özet olarak, çalışanların kontrolü birinci noktayı fazlası ile sağlamaktadır.

2. Kampanya katılımcı mı?

Eğer çalışanların kontrolü, çalışanların kendi inisiyatifleri sonucunda sağlanırsa bu durumda sürecin katılımcı olması kendiliğinden gelecektir. Diğer taraftan eğer çalışanların kontrolü hükümet tarafından empoze edilirse veya mülkiyet sahiplerinin “ hediyesi” olarak sağlanırsa katılım çok daha düşük olabilir. Hatta böyle bir durumda çalışanlara bunun iyi bir şey olduğunu kanıtlamak için ciddi bir gayret göstermek gerekebilir. Daha geniş bir topluluğun, yani çalışanlar dışındakilerin, katılımı çalışanların kontrolü yaklaşımında doğrudan ilgilendirmeyebilir. Eğer çalışanlar kendi işlerini nasıl yapacaklarına karar verirlerse bu diğerlerini o kadar etkilemeyecektir. Ancak, eğer çalışanlar hangi ürünleri üreteceklerine kendileri karar verirlerse ne olacak? Bu diğerlerini tabii ki etkileyecektir ve de tam katılımlı bir kampanya bu tür bir karar verme sürecinde topluluğun diğer üyelerini de kapsayacaktır.

İşçilerin kampanyalarından en ünlüsü 1970’li yıllarda bir İngiliz firması olan Lucas Aerospace’te gerçekleştirildi. İşten çıkarma ihtimaline karşılık veren The Lucas Aerospace Shop Stewards' Komitesi adlı bir inisiyatif, nitelikli iş gücünü kullanarak alternatif ürünler üretilmesi seçeneklerini araştırmak ve bu çerçevede önerilerde bulunmak üzere harekete geçti. Ray araçları ve böbrek diyaliz makineleri gibi teklif edilen alternatifler arasında ayrıca diğer seçenekler kadar karlı olmasa da toplumsal faydası yüksek bazı ürünler de yer almaktaydı.¹²¹ Lucas çalışanlarının inisiyatifi yönetim tarafından defalarca engellenmeye çalışılsa da bütün dünyada birçok kişi için ilham kaynağı oldu. Bu girişim, eğer neyin üretileceğine dair bir söz hakkı verilirse çalışanların geleneksel yönetim mantığı perspektifinden çok toplumsal ihtiyaçları göz önüne alacaklarını göstermiştir.

¹²⁰ Seymour Melman, *Decision-Making and Productivity* (Oxford: Basil Blackwell, 1958). Melan’ın çalışması, çalışanların karar vermedeki rollerini genişletmekle üretimin de artırılabilirliğini gösteren çok sayıda çalışmadan bir tanesidir.

¹²¹ Hilary Wainwright ve Dave Elliott, *The Lucas Plan: A New Trade Unionism in the Making?* (London: Allison and Busby, 1982).

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mu?

Bu yaklaşımda araçlar ile amaçlar arasındaki uyum çalışanlar, kontrolü, çalışanların kontrolünü sağlamak için bir yöntem olarak kullandıklarında en yüksek düzeyine ulaşmaktadır. Ancak bu uyum, yöntem olarak hükümetler nezdinde lobcilik benimsendiğinde en aza inmektedir.

4. Kampanya bozulma veya kapitalizme benzeşmeye karşı dirençli mi?

Çalışanların kontrolü yaklaşımı öyle radikal bir görüntü sergilemektedir ki bunun kapitalizme benzeşme potansiyeli taşımadığı düşünülebilir. Ancak gerçek hiç de öyle değildir. Çalışanlara katılım ve kendi işleri ile ilgili kontrol olanağı sağlayan çok sayıda örnek olmuşsa da bunların hiçbirinde çalışanların tam kontrolü sağlanamamıştır.

Seçeneklerden bir tanesi, üst düzey yöneticiler ve mülkiyet sahipleri ile birlikte yönetim kurulunda çalışanların temsilcilerinin de yer almasını sağlamaktır. Bu, temsili yönetim modeline uygun bir “endüstriyel demokrasi”dir.¹²² Bu yaklaşımda geleneksel yönetim yapısı, yani yönetim kurulu, üst düzey yöneticileri ve belli bir hiyerarşisi olan yönetim modeli korunmuş olmaktadır. Yönetim kurulunda bulunan çalışanların temsilcilerinin sayısı genelde azdır; ancak daha da önemlisi bu temsilciler bile genelde kendilerini sisteme adapte etmektedirler. Tabii ki bu temsilciler yönetim kurulunda çalışanların lehine önemli kararların alınmasına yardımcı olabilirler; ancak aynı zamanda yönetim ile çalışanlar arasındaki ilişkilerde yumuşamayı temin ederek kapitalist bir unsur olan şirket yönetiminin işlerini de kolaylaştırabilirler.

Farklı düzeylerde çalışanların temsil edilmelerine olanak tanıyan komitelerin oluşturulması ile de daha düşük düzeylerde endüstriyel demokrasinin uygulanması mümkündür. Yine bu da birtakım faydalı amaçlara hizmet etse de aynı zamanda hiyerarşik yapıya daha fazla meşruiyet kazandırabilir; zira görünüşte çalışanların kararlarda bir katkısı var imiş gibi gözükse de aslında çalışanlar olan biteni kontrol etmekten oldukça uzakta kalmaktadırlar.

Hiyerarşik yapıda aşağıya doğru gidildiğinde, kendi işlerini nasıl yapacaklarına dair kararların çoğunu kendileri veren çalışanların oluşturduğu yarı-otonom çalışma gruplarının varlığına rastlamak mümkündür. Patronların kendilerine çok katı ve dar bir görev çerçevesi vermediği bu çalışan grupları, kimin neyi yapacağı ve hangi yöntemleri kullanacağı da dahil olmak üzere daha genel bir çalışma hedefine nasıl ulaşılacağına karar verirler. Genel çalışma amacı ve hedefi, işletmenin daha üst seviyelerinde belirlendiği için bu gruplar tam bir otonomiye sahip değildirler.

Bu düzeyde işçilerin sahip olduğu daha geniş bir otonomi genelde işi veya çalışmayı daha canlı yapmakta ve daha fazla yeteneğin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Yanı sıra, bu durum ayrıca işçiler arasındaki etkileşim ile de daha yüksek çalışma tatmini doğurmaktadır. Sonuç olarak da verimlilik genellikle daha yüksek olmaktadır. Ancak bazı yönetsel roller ortadan kalkacağı için de patronlar bu konuda daha az heveskar olacaktır.

Birçok işçinin bakış açısına göre yarı-otonom iş grupları büyük bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Ancak bu gruplarda işçi kontrolü eksiktir. İşçiler tarafından yürütülen bir kampanya süreci ile

¹²² Paul Blumberg, *Industrial Democracy: The Sociology of Participation* (London: Constable, 1968); Martin Carnoy and Derek Shearer, *Economic Democracy: The Challenge of the 1980s* (White Plains, NY: M. E. Sharpe, 1980).

ortaya çıkarlarsa bu gruplar kapitalizme ciddi bir meydan okuma teşkil edebilirler. Ancak bunların aynı zamanda yutulma ihtimali de söz konusudur.

Geçtiğimiz yıllarda gelişmiş ülkelerde yönetim grupları düz hiyerarşinin, kendi kendini yöneten ekiplerin, açık örgütlerin ve geleneksel otoriter yönetim uygulamalarından uzaklaşmış başta kulağa oldukça hoş gelen bir dizi gelişmeyi övmüşlerdir.¹²³ Çalışanlara daha fazla güç vermenin faydaları ile ilgili bu mesajları birkaç açıdan yorumlamak mümkündür. Bir açıdan bunun oldukça güzel bir retorik olduğu söylenebilse de gerçeğin çalışma yerlerinde nadiren değiştiği gözlenmiştir.¹²⁴ Bir başka yorum ise bu yöndeki değişikliklerin, esneklik ve maliyet düşürmenin şirketlerin hayatta kalması için gerekli hale geldiği bir dünyada anlamlı olabileceği yönündedir. Üçüncü bir yorum ise işçilere daha fazla özgürlük verme hamlelerinin, ciddi iş kayıpları, kariyer değişiklikleri ve küreselleşmenin neden olduğu genel yıkımlar dikkate alındığında daha derin sorunlara neden olacağını ileri sürmektedir. Bütün bu düz hiyerarşi ve kendi kendini yönetme görüş ve konuşmaları için tavsiye edilen değişiklikler kapitalizmin ana niteliklerine meydan okumada son derece yetersiz kalmaktadır.

Özetle işçilerin kontrolü ele almaları ile ilgili kampanyalar, özellikle de temel yöntem, işçilerin daha fazla kontrol elde etmeleri yönünde olursa kapitalizme karşı bir meydan okumaya dönüşebilir. Potansiyel olarak çalışanların kontrolü ele geçirmeleri kapitalizme tam ölçekli bir alternatif olabilir. Bununla ilgili başarılı örnekler de esasen kapitalizmin meşruiyetine yönelik güçlü bir alternatifin varlığına işaret etmektedir. İşçi kontrolünü hedef alan bir kampanya, özellikle de amaçların araçlara dahil edildiği hallerde doğrudan kontrol hedeflenmiş ise yüksek katılımlı da olabilmektedir. Ancak hareketin yutulması ve etkisinin azaltılması ciddi bir risktir. Örneğin; işçilerin kontrol ettiği bir iş yerine daha az kontrol ama daha çok para teklifi verilmesi ihtimali o kadar yüksek değildir. Bunun yerine yönetim kurullarında işçi temsilcilerini yer alması ve yarı-otonom işçi grupları gibi sınırlı katılım ve otonominin farklı şekilleri daha radikal seçeneklerin ortaya çıkmasına hizmet edebilecektir.

Öte yandan sınırlı düzeyde işçi katılım ve otonomisi çalışma hayatına çok büyük katkı yapabilir. Bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Sadece çalışanların kontrolü yönündeki kampanyaların kapitalizme meydan okuma potansiyeli dikkate alınmalıdır.

Daha derin bir konu ise iş yerinde kolektif kontrol olduğu dikkate alındığında çoğu işçinin çalışmak istememe ihtimalidir. 1930'lu yıllardaki Fransız Halk Cephesi ve İspanya Devrimi örnekleri reformist ve devrimci durumlarda çalışanların direneceğini söylemektedir.¹²⁵ Dolayısıyla çalışanların kontrolü stratejisi yaratıcı düşünce ve belki de yeniden formülasyon gerektirmektedir.

Yeşil Yasaklar

1970'lerin başlarında Avustralya'nın New South Wales eyaletinde inşaat işçileri yeni bir işçi eylem türünün öncülüğünü yaptılar. İşçileri temsil eden militan karakterli sendikanın ismi NSW

¹²³ Örneğin bakınız, Donald Ralph Kingdon, *Matrix Organization: Managing Information Technologies* (Londra: Tavistock, 1973); Charles C. Manz ve Henry P. Sims, Jr., *Business Without Bosses: How Self-Managing Teams are Building High-Performing Companies* (New York: Wiley, 1993).

¹²⁴ Yönetim danışmanlığında değişen retorik için bakınız, Robert Jackall, *Moral Mazes: The World of Corporate Managers* (New York: Oxford University Press, 1988), ss. 137-144.

¹²⁵ Michael Seidman, *Workers Against Work: Labor in Paris and Barcelona during the Popular Fronts* (Berkeley: University of California Press, 1991). Daha kısa bir inceleme için bakınız, Michael Seidman, "Towards a history of workers' resistance to work: Paris and Barcelona during the French Popular Front and the Spanish Revolution, 1936-38," *Journal of Contemporary History*, Cilt 23, No. 2, Nisan 1988, ss. 191-220.

İnşaat İşçileri Federasyonu'ydü (BLF). Sydney'de Kelly's Bush denilen bir yerde yaşayanlar sendika temsilcilerine yaklaşarak bölgede bir park alanında öngörülen bir inşaat ile ilgili tereddüt ve endişelerini ilettiler. Sendika temsilcileri ise üyelerine, Kelly's Bush bölgesindeki herhangi bir inşaat çalışması için yasak getirilmesini önerdi. Bu öneri sendika üyeleri tarafından kabul gördü ve onaylandı. Çok geçmeden bütün Sydney sendikaları bölgede çalışmayı yasakladı. İşte sonradan “yeşil yasak” diye isimlendirilen ilk girişim böyle başladı. Bu girişim, çevresel amaçları desteklemek amaçlı endüstriyel bir eyleme işaret etmektedir.¹²⁶

İşverenler yasağın kalkması için çaba göstermiş olsa da o dönemde BLF ve sendika hareketi oldukça güçlüydü. Ciddi bir inşaat furyasında işçilere yönelik ihtiyaç da had safhadaydı. Sendika üyesi olmayan işçi çalıştıran bir müteahhit, sendikaların mevcut inşaatlarda çalışmayı reddetmesi ile ciddi bir tepkiyle karşılaşabilirdi. Ayrıca medya yoluyla yaratıcı taktiklerin yayılması sayesinde de yeşil yasaklar halk arasında da dikkat çekmiş ve kabul görmüştü. Kelly's Bush yasağını daha sonra çok sayıda benzeri girişim takip etti. Bazılarında kitlesel bazı projelere yönelik yasaklar da vardı. Birçok durumda temel motivasyon çevre ya da doğal mirası korumaktı. Detaylar ve koşullar değişkenlik göstermişse de bunlarda bazı temel özellikler kendini göstermiştir:

- Halka açık bir toplantıda dile getirilen onay da dahil olmak üzere etkilenen alandaki yasak için son derece güçlü bir destek ortaya çıkmıştır. Yasaklar ile ilgili duyarlılık sadece sendika ile sınırlı kalmamıştır.
- Sendika üyeleri yasak ile ilgili bir teklifi dikkate almıştır. Yasaklar sendika yetkililerinin kendi inisiyatifi ile başlamamıştır.
- Yasaklarla ilgili teklifler her olay için ayrı ayrı dikkate alınmış ve değerlendirilmiştir.

Birkaç yıl süren yasak eylemlerinden sonra hükümet ve işverenler ile birlikte hareket eden ulusal BLF üst yönetimi NSW, BLF yönetimini devirdi. Ancak o zamana kadar yeşil yasaklar ile ortaya konulan örnek ülkede başka yerlerde de taklit edilmiş ve bütün dünyada ilham kaynağı olmuştur. İnşaat ile ilgili sendika yasakları bugüne kadar uygulanmaya devam etmiştir.

Avustralya'da yeşil yasakların ortaya çıkışını sağlayan bazı özel durumlar söz konusudur. Her şeyden önce ülkede uzunca bir zamandır işçilerin dar çıkarlarının çok ötesine giden militan bir sendika geleneği bulunmaktaydı. 1970'lerin başlarında çevresel bilinç yükselmiş ve bazı sendikalar da çevre konularında lider konumundaydı. (Daha sonra işverenler işçiler ile çevreciler arasındaki ihtilaf yaratmış ve onları kullanmıştır). Sonuç olarak da orta sınıf çevrecilerinin sendikalara yaklaşması için daha önemli ve büyük motivasyonları söz konusu olmuştur.¹²⁷

Yeşil yasaklar nedeniyle yavaşlayan veya tamamen duran projeler ise hükümet ve iş dünyası aktörlerine aitti. Her halükarda hükümet inşaat taraftarı bir tutum sergilemiştir. Her örnekte, bir tarafta hükümet ve şirketler, diğer tarafta ise ilgili bölgede yaşayanlar ile işçiler arasında bir mücadele ortaya çıkmış ve sürmüştür.

Şimdi de anti-kapitalist kampanya kontrol listesine göre yeşil yasakları değerlendirelim:

¹²⁶ Jack Munday, *Green Bans and Beyond* (Sydney: Angus and Robertson, 1981).

¹²⁷ Richard J. Roddewig, *Green Bans: The Birth of Australian Environmental Politics* (Montclair, NJ: Allanheld, Osmun, 1978).

1. Kampanya;

- *kapitalizmin şiddet içeren desteklerini,
- *kapitalizmin meşruiyetini ortadan kaldırmaya ya da
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif yaratmaya yarar mı?

Çevresel ve diğer piyasa-dışı değerlerin önemini vurguladığı ve karlılık temelinde alınan kararlardan çok, bu değerlerin dikkate alınmasını istediği için yeşil yasaklar kapitalizmin meşruiyetinin sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca karar alma sürecine işçileri ve sakinleri dahil eden yeşil yasaklar, mülk sahipleri ile yöneticilerin dilediklerini yapabilme haklarına sahip oldukları şeklindeki varsayımın geçerliliğini ortadan kaldırmaktadır.

Yeşil yasaklar, katılımcı karar verme başta olmak üzere kapitalizme alternatif olabilecek şiddet içermeyen bazı unsurlar ihtiva etmektedir. Ancak bu genelde inşaat tekliflerini engelleme amacı taşımaktadır. Şehir planlamasını gerçekte dikkate almak çok fazla kapsam dahilinde değildir. Yasaklar, mülkiyeti destekleme amaçlı örgütlü şiddet üzerindeki devlet kontrolüne meydan okumamaktadır. Birinci soru ile ilişkili olarak yeşil yasakların en önemli değeri kapitalizmin meşruiyetini çürütmesidir.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Yeşil yasaklar, toplum tarafında vatandaş katılımı, sendika tarafında ise işçi katılımını içermektedir. Toplum grupları ve sendikalara bağlı olarak katılımın gerçek düzeyi önemli ölçüde değişebilmektedir. Ancak yeşil yasakların uzun dönem başarısı, sakinler ile işçilerin belirgin derecede yüksek desteğine bağlıdır. Eğer yasaklar uygun olmayan bir şekilde yürütülürse işçilerin memnuniyetsiz olması ve sonucunda da sakinlerin desteklerini çekmesi mümkündür.

3. Kampanya amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

İnşaat ile ilgili karar vermede yeşil yasaklar amacı yöntemlere entegre hale getirmektedir. Öte yandan amaç çevre koruması olduğunda yöntem, ilgili çevre alanları ile yapıcı bir çalışmadan ziyade inşaat yasağı şeklinde kendini göstermektedir.

4. Kampanya yozlaşma veya benzeşmeye karşı dirençli midir?

Asimilasyon ve yozlaşma, inşaat sürecinin toplum danışma tarafında büyük bir risk teşkil etmektedir. Bu süreçte katılıma benzer bir dizi prosedür yer almaktadır; anketler, kamuoyu yoklamaları, yerel yönetimlerin düzenlediği toplantılar, planlama sergileri, başvuru çağrıları, çevresel etki değerlendirmeleri. Planlama ile ilgili toplum katılımı yöntemlerinin büyük bir kısmı düşük seviyeli olup gerçek vatandaş gücünü yansıtmaktan ziyade manipülasyon veya danışmaya daha yakındır.¹²⁸ Şayet yerel topluluk üyeleri birtakım resmi prosedürler çerçevesinde kararları etkileyebileceklerini düşünürlerse bu durumda işçilerle işbirliği ve temas kurmaları ihtimali önemli ölçüde zayıflayacaktır. Çalışan tarafında ise yeşil yasakların asimile olma riski daha düşüktür. İşverenler, hangi işin yapılacağı özellikle de mavi yakalı işçilere söz verme konusunda son derece dirençli bir tutum göstermektedirler.

¹²⁸ Sherry R. Arnstein, "A ladder of citizen participation," *AIP Journal*, Temmuz 1969, ss. 216-224.

Özetle yeşil yasakların kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir stratejinin parçası olarak büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle de bu strateji, ilgili yerleşim yerinin sakinleri ile işçileri, kapitalizmin otomatik olarak herkesin faydasına işlediği varsayımını boşa çıkaracak şekilde bir araya getirdiği için önemlidir.

Kamu Muhbirleri (Whistleblowers)

Kamu muhbiri, kamu çıkarı için konuşan ve bilgi veren kimseye denilmektedir.¹²⁹ Klasik bir kamu ihbarcısı, yanlış bir uygulama veya bir tehlikeyi halka açıklayan, bunu üstlerine, düzenleyici kurumlara, politikacılara ve medyaya bildiren bir çalışandır. En meşhur kamu ihbarcılarında bir tanesi, ABD Savunma Bakanlığı çalışanı A. Ernest Fitzgerald'dır. Fitzgerald, ordu için üretim yapan şirketlere fahiş ücretler ödeyen Amerikan hükümetinin yolsuzluklarını ifşa etmiştir.¹³⁰ Polis kurumlarındaki yolsuzlukları bildiren polis kamu ihbarcılarının yanı sıra, belli başlı tıbbi ilaçların tehlikelerini ifşa eden ilaç şirketleri kamu ihbarcıları, sigara içmenin zararlarını bilen şirket yöneticileri ile ilgili belge sızdıran sigara şirketlerinin kamu ihbarcıları, rahiplerin cinsel istismar vakalarını ifşa eden kilise kamu ihbarcıları ve hayatın her alanında benzer yanlışlıkları ihbar eden kamu ihbarcıları bulunmaktadır.

Kamu ihbarcıları genellikle ifşa edilen bilgi ve usulsüzlükler nedeniyle tehdit hisseden patronların ağır saldırısı ile karşı karşıya gelmektedirler. Kamu ihbarcıları ayrıca tehditler, tacizler, iftiralar, psikiyatrik mercilere yönlendirilme ve işten çıkarılma riskleri ile karşı karşıya gelebilirler. Bu gibi saldırıların bir sonucu olarak kamu ihbarcılarının kariyeri önemli ölçüde yara almakta veya fiziksel ve duygusal sağlıkları ciddi anlamda zarar görebilmektedir. Çoğu kamu ihbarcısı esasen belirgin derecede verimsizdir.¹³¹ İhbarcının ihbar ettiği problem değişmezken kamu ihbarcıları meşhur “elçiyi vurun” sendromu olarak göreceğimiz bir biçimde ciddi saldırılara maruz kalmaktadır. Kamu ihbarcıları sıklıkla mahkeme, yolsuzlukla mücadele kurumları, yasama organları gibi seçeneklere başvurarak bu saldırılara karşı çare bulmak istemişlerse de nadiren başarıya ulaşmışlardır.

Bu sonuç, bir örgütün üst düzeydekilerin alt düzeydekiler üzerinde kontrol tesis ettiği bir güç sistemi olarak düşünülmesi ile anlaşılabilir.¹³² Kamu ihbarcısı, örneğin yüksek mertebedeki birisinin faili olduğu veya izin verdiği bir yolsuzluğu ifşa ederek hiyerarşiye meydan okuyan bir kişidir. Kamu ihbarcısını desteklemek, esasen standart bir güç sistemine yönelik meydan okumayı desteklemek anlamı taşımaktadır. Probleme odaklanmak yerine ise sistemin normal işleyişini tehdit eden bir oyunbozan olarak kamu ihbarcısı hedefe oturtulmaktadır.

Kamu ihbarcıları, genelde medya yoluyla çok sayıda kişiye mesajlarını ulaştırarak halka açık bir tutum sergilediklerinde daha etkili olurlar. Şayet toplumsal eylem grupları ile etkileşim

¹²⁹ David W. Ewing, *Freedom Inside the Organization: Bringing Civil Liberties to the Workplace* (New York: Dutton, 1977); Myron Peretz Glazer ve Penina Migdal Glazer, *The Whistleblowers: Exposing Corruption in Government and Industry* (New York: Basic Books, 1989); Alan F. Westin, Henry I. Kurtz ve Albert Robbins (eds), *Whistle Blowing! Loyalty and Dissent in the Corporation* (New York: McGraw-Hill, 1981).

¹³⁰ A. Ernest Fitzgerald, *The Pentagonists: An Insider's View of Waste, Mismanagement, and Fraud in Defense Spending* (Boston: Houghton Mifflin, 1989).

¹³¹ C. Fred Alford, *Whistleblowers: Broken Lives and Organizational Power* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001); Brian Martin, *The Whistleblower's Handbook: How to Be an Effective Resister* (Charlbury, UK: Jon Carpenter, 1999).

¹³² Deena Weinstein, *Bureaucratic Opposition: Challenging Abuses at the Workplace* (New York: Pergamon, 1979).

kurabilirlerse etkinlik potansiyeli daha yüksek olmaktadır; kamu ihbarcılarının içeriden elde ettikleri bilgi onların güvenilirliklerini artırmakta buna karşılık eylem grupları da çalışanlara yönlenebilecek misillemeler açısından daha güvenli olabilmektedir. Örneğin; 1976 yılında üç nükleer mühendisi nükleer gücün tehlikeleri konusunda çıkış yapmış ve bu çıkışlarıyla da nükleer karşıtı kampanyaya önemli bir ivme kazandırmışlardı.¹³³ O döneme kadar sektörde çalışan çoğu uzman ya nükleer enerjiyi desteklemiş ya da bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Böyle bir çıkış yapmakla bu üç mühendis nükleer enerjiye yönelik açık uzman desteği tekelerini yıkmış oldular. Söz konusu çıkışları ile birlikte, çalışan olarak görevlerini sürdürmelerinin imkansız olduğunu fark ettikleri için General Electric'teki işlerinden istifa ettiler. Mühendislerin etkisi son derece büyük oldu zira nükleer karşıtı hareket son derece geniş tabanlı ve güçlüydü.

Kurumlarındaki usulsüzlük veya yolsuzluğu ifşa eden ihbarcılar örgütsel hiyerarşiye meydan okumaktadırlar. Birçok durumda ihbarcılar ya şirket çalışanları olarak ya da A. Ernest Fitzgerald örneğinde olduğu gibi hükümetin şirketlerle suç ortaklığını ifşa ederek şirket gücüne karşı koyarlar. Kontrol listesini kullanarak bu meydan okumayı değerlendirirken toplumsal hareketler ile ittifak halinde ortaya çıkan kamu ihbarı türü dikkate alınacaktır.

1. Kampanya

- *kapitalizmin şiddet içeren desteklerini,
- *kapitalizmin meşruiyetini ortadan kaldırmaya ya da
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif yaratmaya yarar mı?

Çoğu kamu ihbarı örneğinde örgüt, politika veya bireylerle ilgili kusur ve eksiklikler ifşa edilmektedir. Bu tür ihbarlar nadiren örgüt veya politikaların amacını tartışmaya açmaktadır. Bu tür eylemlerin genelde amacı işlerin yolsuzluk veya haksızlık olmadan doğru bir şekilde yapılmasını temin etmektir. Yine de kamu ihbarcılığı kamunun kurumlara olan güvenini zedeleyebilmektedir. Hükümetlerin de desteklediği ve suç ortaklığı yaptığı zengin girişimciler ile ilgili sürekli haberlerin yapılması kapitalizmin faydasına yönelik genel inancı azaltıcı bir etkiye sahip olacaktır.

Bazı durumlarda kamu ihbarcılığı şirketlerin başka sektörlerle doğru yayılmasını engelleyebilir. Örneğin hastane şirketlerinin büyük ölçekli yolsuzluklarının ifşa edilmesi—bazı hastane şirketleri, yolsuzluk nedeniyle yüzlerce milyon dolarlık cezalara maruz kalmıştır—şirketleştirilmiş tıbbi sistemlerin yayılmasının durdurulmasında bir faktör olabilmektedir.

Kamu ihbarcılığı nadiren şiddet sistemlerine karşı bir alternatif inşa etmektedir. Fitzgerald'ın Pentagon'un israflarını ifşa etmesi, ordunun dağıtılmasını değil, daha etkin ve verimli hale getirilmesi amacını taşımaktaydı.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Kamu ihbarcılığı daha çok bireysel bir aktivite ise de gruplar halinde yerine getirildiğinde çok daha fazla etkili olma potansiyeli taşımaktadır. Kamu muhbirleri toplumsal eylem grupları ile irtibatlı hareket ettiklerinde aktivistlik bağlamında katılım olabilmektedir. Ancak kamu ihbarcılığının kendisi nadiren katılımcıdır.

¹³³ Leslie J. Freeman, *Nuclear Witnesses: Insiders Speak Out* (New York: Norton, 1981).

3. Kampanya amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

Tipik olarak resmi kanallar yoluyla bir şeyi ifşa etme şeklinde icra edilen kamu muhbirliği yöntemi, yolsuzluk gibi bir problem ile mücadele etmek formunda dile getirilen amaçtan oldukça farklıdır. Kamu ihbarlığı, dolaylı bir eylem olup bir problem ile ilgili bir şeyin yapılmasını temin etmek üzere genelde önemli bir pozisyonda olan başka birilerinin harekete geçmesine yönelik bir girişimdir.

Öte yandan kamu ihbarcılığını, insanların bir misilleme korkusu olmadan konuşabildiği bir toplum yaratma girişimi olarak da görmek mümkündür. Bu durumda kamu ihbarcılığı amaç ve sonuçları bir araya getirmektedir.

4. Kampanya benzeşme ya da yozlaşmaya karşı dirençli midir?

Kamu muhbirleri asimile olmaktan ziyade saldırılara daha açıktırlar. Saldırıları hem muhbirin güvenilmez olduğunu göstermek hem de diğer potansiyel muhbirleri yolsuzluk veya usulsüzlüğü ifşa etmekten alıkoymak amacına yöneliktir. Ancak asimile insanları muhbir olmaktan caydırma rolü oynayabilmektedir. Yasama kurumları, mahkemeler, hükümet kurumları gibi resmi kanallardan müteşekkil sistemin tamamı, bir durumdan şikayetçi olan insanları bu kanalları kullanma konusunda cesaretlendirmeye matuftur. Bu ise neredeyse hiç sonuç vermeden hem enerji hem de zaman kaybını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kurumların içinde problemlerin farkında olanlarla irtibat kurarak, durumdan istifade edebilecek bir toplumsal hareketin perspektifinden bakıldığında resmi kanalların varlığı çalışanların direncini kırma yolu olma işlevi üstlenmektedir. Hatta denilebilir ki resmi kanallar yoluyla yapılacak muhbirliğin bizatihi kendisi asimile olmanın ve yozlaşmanın açık bir şekilde kendini göstermesidir.

Özetle, kamu muhbirliği bir sistem olarak kapitalizme bir tehdit olamaz. Ancak yine de bireysel kapitalistleri tehdit etme potansiyeli taşımaktadır. Kamu muhbirleri için kapitalizme meydan okumanın en iyi yolu ise toplumsal eylem grupları ile ortak ekipler oluşturmak ve onlarla birlikte çalışmaktır.

8. Sabotaj

Bir çelik fabrikasında kazan operatörü bilerek küçük bir hata yapar ve kazanın soğumasına neden olur. Eski bir çalışan, yarım milyon insana hizmet veren telefon kablolarını keser. Bir tesisatçı yeni bir binanın borularına küçük çiviler koyar. Bir bilgisayar programcısı bilgisayar sistemindeki verilerin bütün kopyalarını siler. Sigara karşıtı bir aktivist, sigara reklamının yapıldığı bir bilborduyu yaratıcı bir şekilde bozar ve içeriği yeniden yazar. Bir Ploughshares üyesi bir nükleer füzenin burnunda delik açmak için çelik kullanır.¹³⁴ Bir çevre aktivisti bir buldozerin yakıt tankına kum boşaltır. Bir hayvan hakları savunucusu hayvan deneylerinin yapıldığı bir laboratuvarı ateşe verir.

Bütün bunlar, toplumsal bir amaç için fiziksel nesnelere zarar vermek, onlara zarar vermek veya onların yerlerini değiştirmek için bilerek yapılmış bir eylem olan sabotaj örnekleridir.¹³⁵

¹³⁴ “Ploughshares” terimi, askeri sistemin unsurlarını ve bileşenlerini ortadan kaldırmak için doğrudan eylem yaptıktan sonra kendilerini polise teslim eden barış aktivistlerine işaret etmektedir. Örneğin bakınız, Liane Ellison Norman, *Hammer of Justice: Molly Rush and the Plowshares Eight* (Pittsburgh: PPI Books, 1989).

¹³⁵ Pierre Dubois, *Sabotage in Industry* (Harmondsworth: Penguin, 1979). Örnekler için bakınız, Martin Sprouse with Lydia Ely (der.), *Sabotage in the American Workplace: Anecdotes of Dissatisfaction, Mischief and*

İşçilerin sabotajının oldukça uzun bir geçmişi bulunmaktadır. İşçilerin sabotaj örneklerinin en önemlilerinden bir tanesi, aralıksız montaj hattında üretimi durdurarak ara verme hakkını elde etme girişimidir. İşçi olmayanlar da fiziksel nesnelere karşı bir dizi eylemle daha geniş anlamda üretimi engelleyebilir ve her zamanki haliyle yürüyen işlere müdahale edebilirler.

İş yerinde bir strateji olarak sabotaj, genelde ilerlemeye direnç olarak gösterilmektedir. 1700'lü yılların sonları ile 1800'lü yılların başlarında İngiltere'de Sanayi Devrimi henüz kendini yeni yeni gösterirken el tezgahı kullanan işçilerin geçimleri, fabrikalarda mekanik tezgahlar tarafından tehdit edilir hale gelmiştir. El tezgahı kullanan işçilerden bazıları fabrika makinelerini kırarak karşılık vermiştir. Liderleri Ned Ludd'dan ilham işçiler, liderlerine atfen Luddistler (Luddites) olarak isimlendirilmişlerdir. O tarihlerden itibaren Ludist kelimesi, ilerlemeye muhalefet ile ilişkilendirilen bir kavrama dönüşmüştür.

Ancak tarih, galipler tarafından yeniden yazılmıştır: Kapitalistler. Luddistler sadece makine kırmak ve bozmakla kalmamışlar ayrıca yeterli iş ve gelir sağlayan ve çalışanların aşırı sömürülmesi sayesinde ilk dönemlerinde yüksek karlılık gösteren kapitalist fabrika sisteminin saldırdığı bir sistem kurmaya çalışmışlardır.

Sabotaj sadece belli zaman ve dönemlerde örgütlü bir işçi stratejisi olmuştur. Başta David F. Noble (*Progress Without People: In Defense of Luddism* başlıklı kitabında) ile sadece birkaç kişi bu yaklaşımı ele almıştır. Noble kitabında kapitalizmi, kapitalin her türlü silaha sahip olduğu buna karşılık işçilerin savaşın içinde bile olmadığı sermaye ile işçiler arasında bir mücadele olarak görmektedir. Kitabında Noble şu ifadeleri kullanmaktadır: "Ortada bir savaş var; ama sadece bir taraf silahlıdır: İşte bu, günümüzün teknoloji sorununun esasını teşkil etmektedir. Bir tarafta, bilimi ve desteği yanına almış, son derece mobil ve küresel, şimdi de askeri yönetim, kontrol ve iletişim ile ağır bir şekilde silahlanmış sermaye yer almaktadır.¹³⁶ Diğer tarafta ise başıbozuk ve düzensiz işçiler. Noble'a göre iş yeri teknolojilerinin inşa edilme biçimi kapitalist güç sistemini yansıtmaktadır. Bir kere inşa edildiklerinde de bu teknolojiler kapitalizmin sürmesine yardımcı olmaktadır.¹³⁷

Örneğin; montaj hattı, işçileri hıza ve hattın belirlediği görevlere bağımlı kılmakta ve dolayısıyla bağımsız karar verme ve üretim sürecini tasarlama ve yürütme imkanlarını azaltmaktadır. Bu da Gandhi'nin mekanize tekstil üretimi ile ilgili analizini desteklemektedir. Gandhi'nin analizine göre mekanize tekstil üretimi, elle çalışan elbise tezgahları ile karşılaştırıldığında işçileri bağımlı hale getirmektedir.

Kısaca denilebilir ki belli başlı bazı teknolojiler kapitalist toplumsal ilişkiler içermektedir. Kapitalistler kendi amaçlarını gerçekleştirmek için makineyi tercih eder ve tasarlarlar. Pratikte de makineleşme, sahiplerine ve yöneticilere, işçiler üzerinde güç ve iktidar sağlar. Teknolojinin kapitalizmdeki rolünü incelemek bir konu, ona nasıl meydan okunacağı ise başka bir konudur.

Revenge (San Francisco: Pressure Drop Press, 1992). Ayrıca bakınız, *The Black Cat Sabotage Handbook* (Eugene, OR: Graybill, tarihsiz) ve *Processed World* dergisi.

¹³⁶ David F. Noble, *Progress Without People: In Defense of Luddism* (Chicago: Charles H. Kerr, 1993), s. 1

¹³⁷ David F. Noble, *America by Design: Science, Technology and the Rise of Corporate Capitalism* (New York: Alfred A. Knopf, 1977). Ayrıca bakınız, David Dickson, *Alternative Technology and the Politics of Technical Change* (London: Fontana, 1974).

Noble, işçilerin makineleri parçalamasının bir yöntem ve karşılık olduğunu gözlemlemektedir.¹³⁸ Ama bu yöntem verimli midir?

Şiddetsizlik penceresinden bakıldığında sabotaj tam sınırdaki bir kategoriye tekabül etmektedir. Şiddetsizlik hareketi hiçbir zaman insanlara karşı fiziksel bir şiddetin kullanılmayacağı anlamına gelmektedir. Sabotaj fiziksel nesnelere karşı fiziksel şiddet olarak yorumlanabilir. Konumuz açısından sabotajın türü insanlara doğrudan bir zarar içermemektedir.¹³⁹

Şiddetsiz eylemin herhangi bir türünde dolaylı zarar mümkün olduğu için sadece doğrudan zararlarla ilgilenebiliriz. Boykot bir işletmenin iflasına yol açabilir ki bu birkaç kırık pencereden çok daha ciddi bir zarar anlamına gelmektedir.

Şiddetsizlik stratejisi izleyen aktivistler arasında sabotaja yönelik tutumlar birbirinden farklıdır. Fiziksel şiddetin herhangi bir türüne karşı güçlü bir muhalefet gösteren kimi aktivistler sabotajı bir bütün olarak stratejilerinde göz ardı etmektedirler. Ancak kimine göre ise sabotaj tamamen meşrudur. Bununla birlikte konuyla ilgili ılımlı ve ortalama duruş, sabotajın benimsenip benimsenmemesinin koşullara bağlı olduğudur.

Belirtmek gerekir ki “şiddet” denildiğinde insanlar her zaman aynı şeyi kast etmemektedir. 1970’li yılların başlarında 1.000 Amerikan erkeğin katılımıyla anket gerçekleştiren bir grup araştırmacı şiddete yönelik tutumları incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre ankete katılan erkeklerin yarısından fazlası askerlik celp kağıtlarını yakmayı şiddet olarak değerlendirirken yağmacılara ateş eden polislerin bu eyleminin şiddet *olmadığını* ifade etmiştir. Buna göre araştırmacılar, Amerikan erkeklerinin muhalif eylemlerini, muhaliflerin istenmeyen kişiler olarak algılandığı durumlarda şiddet olarak tanımlama eğiliminde olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁴⁰ Diğer bir deyişle, bir şeyin kötü olduğunu düşündüklerinde Amerikan erkeklerinin çoğu o şeyi “şiddet” olarak görmektedir. Buna karşılık bir şeyi iyi olarak gördüklerinde ise onun şiddet içermediğini varsayılmaktadır. Tersine, şiddetsiz eylem penceresinden bakıldığında ise askerlik celp kağıtlarını yakmak fiziksel nesnelere zarar vermemeyi içerdiği için bir sabotaj biçimiyken birisini silahla vurmaya hiç şüphesiz bir şiddet biçimidir.

Sabotajı tanımlamanın bir başka yolu ise mülke yönelik şiddet olarak tanımlamaktır. Bu tanım kapitalizmde mülkiyet haklarına işaret etmektedir zira birey olsun, şirket olsun veya hükümet olsun, neredeyse her fiziksel nesne birisi veya bir şeyin mülkiyetindedir. Birçok insan mülkiyete yönelik şiddeti insanlara yönelik şiddetten çok daha aşağılık görmektedir.

İnsanların sabotaja ve hatta grev ve bilinçli açlık eylemleri gibi şiddetsiz eylemlere nasıl karşılık verdikleri ile ilgili bireysel ve kültürel bir çeşitlilik söz konusudur. Sabotajın neyi içerdiğine bağlı olarak da sabotaja verilecek karşılık önemli ölçüde değişecektir. Bir dağıtım terminalini tamamen ortadan kaldıran büyük bir patlama, sınırlı etkisi olan bir bilgisayar dosyasını silmekten oldukça farklıdır. Yine de tutuklanacak işçi aktivistlerini içeren bir listeyi içeren bir

¹³⁸ Noble, işçi hareketi için bir eylem programı vermenin küstahça olduğunu düşünmektedir. Bunun yerine entelektüel çalışma tavsiye etmektedir: “Özünde şayet işçiler tahakkümün fiziksel mekaniğini parçalamaya başlamışlarsa, sorumlu entelektüeller de bilinçli bir şekilde tahakkümün zihni mekaniğini parçalamaya başlamak zorundadırlar (*Progress Without People*, s. 51).

¹³⁹ İnsanlara zarar vermektan kaçınmak çevresel sabotajcılarının el kitaplarında vurgulanmaktadır: Dave Foreman and Bill Haywood (der.), *Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching* (Tucson, AZ: Ned Ludd Books, 1988, ikinci baskı); *Earth First! Direct Action Manual* (Eugene, OR: DAM Collective, 1997).

¹⁴⁰ Monica D. Blumenthal, Robert L. Kahn, Frank M. Andrews ve Kendra B. Head, *Justifying Violence: Attitudes of American Men* (Ann Arbor: University of Michigan, 1972), s. 86.

belge gibi önemli bir bilgisayar dosyasından söz ediyorsak bu durumda bu belgenin yok edilmesi terminalin yok edilmesinden daha büyük bir etkiye sahip olabilir.

Sabotaj bir metod olup eylem ve kampanya amacından bağımsız olarak değerlendirilemez. Şayet amaç kapitalizme neredeyse hiç meydan okumadan ücretlerin ve koşulların iyileştirilmesi ise bu durumda sabotajın kullanılması meydan okumayı çok daha ciddi hale getirmeyecektir. Bununla birlikte mümkün olan şey ise şiddetsizlik kampanyasının sabotajın kullanılması ile nasıl değişeceğine bakmaktır.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

İlkesel olarak bakıldığında sabotaj bunlardan herhangi birisine katkıda bulunabilir. Sabotajın kampanyaya katkı yapması ya da zarar vermesi yapılan eyleme yönelik kültürel tutumlar da dahil olmak üzere önemli ölçüde şartlara bağlıdır. Bazı ülkelerde mülkiyet öylesine kutsal görülmektedir ki buna yönelik herhangi bir zarar veya engelleme şiddetli bir şekilde kınanmaktadır. Bir alışveriş merkezinin sahipleri, alışveriş merkezinde broşür dağıtan protestoculardan olduğu kadar dükkan camlarındaki protesto yazılarından da sinirlenebilirler. Burada anahtar bir konu üçüncü tarafların tutumudur; doğrudan ya da haberlerden eylemi gözlemleyenler. Mülkiyete yönelik zarar inanılmaz derecede düşmanca tutumları da beraberinde getirebilir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki bu, örneğin kapitalizmin meşruiyetini azaltma gibi kampanyanın daha az etkili olduğu anlamına gelir mi? Bu soruya verilecek cevap değişiklik arz eder. Bu noktada kolay ve hızlı sonuçlar çıkarmak mümkün değildir.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Tehlikeli oldukları ve muhaliflerin önceden bilmeleri halinde engelleneceği için sabotaj türlerinin çoğunun gizlice planlanması gerekmektedir. Şayet çevreciler yakıt tanklarına kum koyacaklarını ilan etseler amaçlarına ulaşmadan çok yüksek ihtimalle engellenecekler ve hatta tutuklanacaklardır. Sabotaj türlerinin birçoğu baştan sona gizli tutulmakta ve hatta eylem yapıldıktan sonra sabotaj itiraf bile edilmemektedir. Bu tür eylemlere katılım son derece sınırlı olup tipik olarak ancak birkaç kişi sürece dahil olmaktadır.

Ploughshares eylemi, prensipte sembolik protesto şeklinde olsa da bazen finansal ve lojistik maliyeti yükseltecek şekilde silah sistemlerine zarar verme gibi doğrudan silahsızlanmayı hedeflemektedir. Bu eylemlerde planlama gizlidir. Ancak harekete geçildiğinde aktivistler sorumluluklarını kabul etmekte ve polise teslim olmaktadırlar. Bu durumlarda detaylı planlama sürecine katılım sınırlı olsa da eylemlere destekte, özellikle de mahkeme sürecinde daha geniş bir katılım ihtimali de bulunmaktadır.

Şiddet içermeyen eylemlerin herhangi bir şekli için geniş katılım neredeyse mümkün değildir. Baskıcı rejimlerde birkaç muhalifin bile bir araya gelmesi yasa dışı sayılmakta, gözetim ve tutuklanma sebebi olarak görülmektedir. Ancak kapitalizm karşıtı mücadelelerde bu seviyede baskı genelde sıradışı olup bu da yüksek düzeyli katılımı mümkün hale getirebilmektedir. Sabotaj kullanımı, katılımı belirgin bir düşüşe neden oluyorsa bu kesinlikle olumsuz bir sonuç anlamına gelmektedir.

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mudur?

Sabotajın rutin hale geldiği bir şiddetsiz toplum düşünmek oldukça zordur. Şayet işçiler üretim sürecini kontrol ederlerse bu durumda ekipmana zarar vermek için bir neden olmayacaktır. Bu da bir yöntem olarak sabotajın kampanyanın amaçlarını göstermesi ihtimalinin son derece düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bunu ifade etmenin bir başka yolu, sabotajın “yaşayan alternatif”in nadiren bir parçası olduğunu söylemektir.

4. Kampanya kapitalizm ile benzeşmeye veya bozulmaya karşı dirençli mi?

Ticari düzeyde sabotajın benzeştiğini ya da bozulduğunu düşünmek güçtür. Radikal çevreci bir grup olan Earth First, üyelerini işe almak isteyen ve “Size Uygun Sabotaj Hizmetleri” gibi bir ilan veren firmalar olabilir mi? Bu anlamda bir kampanyada sabotajın kullanımı benzeşme ve bozulmaya karşı dirençlidir. Ancak özellikle devletin örgütlü şiddeti yoluyla benzeşmeye götüren başka yollar bulunmaktadır.

Sabotaj standart bir askeri yöntemdir. Köprüler havaya uçurulmakta ve hatlar sıkılaştırılmaktadır. Günümüz bilgi çağında ise ordular, örneğin düşmanların askeri bilgi sistemlerine bilgisayar virüsleri yayarak “bilgi savaşı” başlatmaktadır. Fikirler dünyasında dezenformasyon ise uzunca bir süredir standart bir taktik olarak kullanılmaktadır. Buna propagandanın yanı sıra göründükleri gibi olmayan yasa dışı radyo istasyonları kurmak ve işletmek gibi teknikler de dahildir. Bütün bu teknikler yoğun gözetime tabi tutulması muhtemel aktivistlere karşı kullanılmaktadır.¹⁴¹

Benzeşme veya bozulma, aktivistler, amacın rakibe zarar vermek haline geldiği bir tür rekabete girerek aldatma, dezenformasyon ve kirli oyunlar gibi yollara başvurmaya başladıklarında meydana gelebilmektedir. Bu oyundaki amaçlardan birisi rakibin güvenilirliğini zedelemektir. Bunu yapmanın yollarından birisi ise rakibin yanlış bir eylem içinde olduğunu göstermektir. Kamuoyunun gözünde örgütleyicilerin güvenilirliğini zedelemek adına protesto sırasında şiddetin ortaya çıkmasını sağlamak için ajan kullandığında polis tam olarak bunu yapmaktadır. Sabotajın risklerinden bir tanesi, şiddete karşı aktivistlerin hileli taktikleri kullanmaya başlaması ihtimalidir.

Daha ciddi bir düzeyde sabotaj, insanlara karşı şiddete giden bir atlama taşı olabilmektedir. Şayet içinde insan olmayan bir tekneyi batırmak kabul edilebilir ise *muhtemelen* boş bir binayı yıkmak için ne diyeceğiz? Şiddet ile şiddetsizlik arasındaki çizgi kolay bir şekilde bulanık hale gelebilmektedir.

Sabotajın risklerini ölçme ve değerlendirme yollarından bir tanesi de karşı tarafın aynı teknikleri kullanmasının kabul edilebilir olup olmadığı sorusunu sormaktır. Şiddetsizliğin en büyük avantajlarından bir tanesi, “yanlış kişiler”e karşı kullanılması halinde sonucun şiddetteki kadar korkunç olmamasıdır; bir binayı işgal etmenin vereceği zarar, onu havaya uçurmak ve içindekileri öldürmekten kaynaklanan zarara göre çok daha az olacaktır.

Silahlara zarar verme taktiğini ele alalım. Çoğu barış aktivisti, başka birisinin silahlara zarar vermesinden son derece mutlu olacaktır. Dolayısıyla silahları ortadan kaldırmak, diğer tarafın

¹⁴¹ Aktivistlerin gözetim ve tacize nasıl karşılık verebilecekleri ile ilgili mükemmel bir tavsiye için bakınız: Brian Glick, *War at Home: Covert Action Against U.S. Activists and What We Can Do About It* (Boston: South End Press, 1989).

kullanması halinde zararlı olmayan bir tekniktir. Ancak bir bilgisayar virüsünü yaymak ise başka bir hikayedir. Bilgisayar dosyalarını bir virüs ile ortadan kaldırmak hiçbir zaman hoş karşılanmayacağı gibi şiddetsizlik yanlısı aktivistler, polis ve şirketler için de felakete neden olabilir. Bu nedenle de bu tür bir sabotaj bir şiddetsiz eylem olarak çok da uygun değildir.

Prensipte sabotajı bir başka şiddetsiz eylem yöntemi olarak görmek mümkündür. Ancak pratikte bu yöntemin çok fazla dezavantajı bulunmaktadır. Yöntem katılımcı olmaktan uzak olup amaçları yöntemlerde içermemektedir. Aldatma ve zarar verme oyunlarına dahil olma gibi nedenlerle de bozulma ve benzeşmeye açıktır. Son olarak sabotajın şiddetsizlik ile muğlak bir ilişkisi bulunmaktadır.

Ancak sabotaj problemlerine kafayı takma riski söz konusudur zira sabotaj, mülke karşı şiddet iddiasında olduğu gibi bir şiddet biçimi olarak algılanmaktadır. Tek başına bu kriter sabotajı reddetmek için yeterli olmamalıdır. Şiddetsiz eyleminin her yöntemi; katılıma açıklık, amaç-sonuç uyumu, benzeşme ve bozulmaya karşı duyarlılık açısından değerlendirilmelidir. Koşulların, yöntemlerin bu kriterlere nasıl uygun hale geldikleri üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Burada anahtar konu, baştan direkt kabul veya ret olmaksızın bütün metotların değerlendirmesinin yapılmasıdır. Son olarak şiddetsizlik ilkeleri ile uyumlu olabilmesi için bu değerlendirmenin de katılımcı olması gerekmektedir.

9. Çevre Kampanyaları

Kapitalizm nedeniyle çevreye verilen zararlar iyi bilinmektedir. Bu zararlar arasında hava ve su kirliliği, madenciliğin mahvettiği topraklar, ormanların tarım arazilerine açılması, ticari sömürü veya habitatlarının yıkılması nedeniyle türlerin yok olması, tehlikeli kimyasalların ve radyoaktif malzemelerin kullanılması, ozon tabakasının incelmeye başlaması ve delinmesi ile fosil yakıtlar nedeniyle iklimin değişmesi gibi sorunlar yer almaktadır.

Çevresel etkilerin maliyetinin, üretim maliyetine nadiren dahil edilmesi nedeniyle piyasa sistemi çevre problemlerini çözme konusunda iyi işlememektedir.¹⁴² Örneğin araç emisyonları, trafik kazaları, karanın yollar için kullanılması, sera gazı ısınması ya da ucuz petrol için yapılan savaşlardan kaynaklanan sağlık problemleri için otomobil üreticilerinin tazminat ödemesini mümkün kılacak hiçbir basit piyasa mekanizması bulunmamaktadır. Bu maliyetler halk ve çevre tarafından üstlenilmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki mülk sahipleri ve kullanıcılar kar elde ederken çevre ve sağlık problemleri ise bir bütün olarak toplumun üstüne yığılmaktadır. Ekonomi jargonunda çevresel maliyetler “dışsallık” olarak isimlendirilmekte olup normal piyasa süreçlerinin dışında kalan şeyleri ifade etmektedir.

Çevresel problemlerin nedeni hakkında oldukça geniş tartışmalar yaşanmıştır. Paul Ehrlich’in de içinde yer aldığı bir düşünce ekolü, aşırı nüfusun bu problemlerin temel nedeni olduğunu iddia etmektedir.¹⁴³ Barry Commoner’in önderliğini yaptığı bir başka yaklaşım ise kapitalist bir çerçeve içinde seçilmiş ve tanımlanmış yeni teknolojilerin kullanımının çevresel yıkımın arkasındaki itici güç olduğunu söylemektedir. Nüfus aynı kalsa bile örneğin yeni kimyasallar

¹⁴² K. William Kapp, *The Social Costs of Private Enterprise* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1950).

¹⁴³ Paul R. Ehrlich, *The Population Bomb* (Londra: Pan, 1971).

çok daha büyük etkilere sahip olmaktadır.¹⁴⁴ Çoğu teknolojik gelişmenin ana motivasyonu kar olduğu için bu perspektif çevresel bozulmanın önemli bir bölümünü kapitalizme atfetmektedir.

Başka bir tartışma ise kapitalizm ve sanayileşmenin görece rolleri ile ilgilidir. Sovyetler Birliği gibi devlet sosyalist ekonomileri çevreyi çok fazla kirleten arabalar, masraflı sanayi süreçleri ve Baykal Gölü gibi habitatların mahvedilmesi de dahil çok büyük çevresel sorunlara neden olmuştur.¹⁴⁵ Açıkça ki devlet sosyalizmi en azından kapitalizm kadar çevreye zarar vermektedir. Dolayısıyla ana problemin, modern sanayinin içinde büyüdüğü ekonomik sistemden ziyade bizzat modern sanayi olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Güçlü çevresel uygulamaların kapitalizm ile uyumlu olup olmadığı ile ilgili de bir tartışma yaşanmaktadır. Diğer bir deyişle, kapitalist sistem içinde çevresel sürdürülebilirlik mümkün müdür?

Bu tartışmalar büyüleyici olsa da kapitalizme karşı şiddetsizlik stratejisini tartışma bağlamında bunları çözmek gerekli değildir. Çevresel amaç ve kampanyaların sıklıkla kapitalist gelişmeyi sınırladığını belirtmek yeterlidir. Hatta geçtiğimiz yıllarda çevrecilik kapitalist öncelik ve ayrıcalıklara yönelik meydan okumanın en önemli kaynaklarından biri olmuştur:

- Muhafifler üretimi birkaç Concorde ile sınırlayarak geniş bir süpersonik uçak filosunun kurulmasını önlemişlerdir.
- Dünyanın balina endüstrisinin büyük bir kısmı kampanyalar sonucu yok edilmiştir.
- Ormanlara yönelik zararlara dikkat çeken aktivistler dünya çapında sürdürülebilir olmayan ve zararlı ormancılık faaliyetlerine karşı çıkmışlardır.
- Otoban karşıtı protestocular yol sistemlerinin genişlemesine meydan okumuşlardır.
- Nükleer güç karşıtları dünya çapında nükleer sanayiye durdurmuşlardır.
- Küresel ısınmayı önlemek için aktivistler karbondioksit emisyonları üzerinde kontrol tesis edilmesi için çaba göstermişlerdir.
- Yerel halk, sayısız ticari inşaat faaliyetini durdurmuştur.

“Çevre hareketi” diye isimlendirilen toplumsal hareket; aktivistlerin, sempatizanların, kampanya ve fikirlerin oluşturduğu karmaşık ve çeşitlilik arz eden bir girişimdir. Esasen “çevre hareketleri” etiketi bu girişim için daha uygun olacaktır. Greenpeace gibi son derece güçlü uluslararası gruplar, çok sayıda ulusal çevreci örgütler ve bir dizi yerel gruplar çevre hareketlerinin bilinen aktörleridir. Bu hareketin içinde tam zamanlı aktivistler, ara sıra eylem ve protestolara katılanlar, finansal destekçiler ve pasif sempatizanlar yer almaktadır. Çevreci aktivistler ve gruplar arasında birbirinden çok farklı bakış açıları söz konusudur.

Şiddetsizlik stratejisi çevreciler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bu strateji çerçevesinde çevrecilerin kullandığı taktikler arasında gösteriler; sokak tiyatroları; üreticinin kapısına geri dönüşümü mümkün olmayan konteynırlar bırakmak gibi sembolik eylemler; yağmur ormanları kerestelerinin taşınmasını engelleme; buldozerlerin önüne oturma ve inşaat alanlarını işgal etme yer almaktadır. Mektup yazma, konuşma yapma, öğretici materyal hazırlama, lobicilik, reklam, yasama metni hazırlama, başvurular yapma ve mahkemelerde kirleticilere karşı hukuki süreç başlatma gibi daha geleneksel teknikler de çevreciler tarafından kullanılmaktadır. Az sayıda çevreci ise kesilme takvimine alınmış ağaçlara diken koymak gibi sabotaj yöntemlerine

¹⁴⁴ Barry Commoner, *The Closing Circle: Nature, Man, and Technology* (New York: Alfred A. Knopf, 1971).

¹⁴⁵ Boris Komarov, *The Destruction of Nature in the Soviet Union* (Londra: Pluto, 1981).

başvurmaktadır. Ancak bu sabotaj yöntemlerine başvurulduğunda bile çevreciler insanlara zarar vermekten özenle kaçınmaktadırlar.

Çevre hareketinin müthiş çeşitliliği içinde birtakım kapitalizm karşıtı unsurlara rastlanmaktadır. Bunlardan çok azı kapitalizme herhangi bir tehdit içermezken bazıları da esasen kapitalizmi desteklemektedir. Modern hareketin ilk dönemlerinde çevre ile ilgili kaygılar genellikle, örneğin; şehir banliyölerinde yaşayan zenginlerin hayat tarzını etkileyen fabrika veya yolların yapımının durdurulması gibi orta sınıf kaygısı olarak resmedilmiştir. Başlangıçta solcu analist ve partiler ise çevreciliği çalışan sınıfın çıkarlarına aykırı bir girişim olarak görmüşlerdir: Sanayi ve istihdam endüstriyel kalkınmanın yan etkilerinden daha önemli görülmüştür.¹⁴⁶ Tüten bacalar ilerlemenin işareti olarak görülmüştür. Ancak yıllar geçtikçe solcu gruplar da kapitalizme meydan okuma olarak gördükleri çevreciliğe katılmışlardır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere sosyalist sanayileşme çevresel anlamda daha iyi bir seçenek değildir. Geleneksel sol yaklaşımın aksine şiddetsizlik stratejisi kapitalizme meydan okumak için devlet gücüne ve iktidarına güvenemez. Aynı şekilde, çevresel problemleri çözmek için de iktidara güvenemez. Çevre kampanyalarını şiddetsizlik perspektifinden değerlendirebilmek için belli çevresel sorunlara odaklanmak gerekir. Burada üç örnek ele alınmıştır: Böcek kimyasalları, nükleer güç ve yerel inşaat karşıtı kampanyalar.

Böcek Kimyasalları

Rachel Carson'un 1962 yılında basılan meşhur kitabı, *Silent Spring*, dünyayı böcek kimyasallarının tehlikelerine karşı uyarılmış ve bu uyarı da çevre hareketinin ana çıkış noktası olmuştur.¹⁴⁷ Böcek kimyasalları, özellikle tarım ve kamu sağlığı gibi insani amaçlar açısından sevimsiz görülen böcekler, bitkiler, mantarlar ve diğer hayat türlerini öldürmek üzere geliştirilmiştir. Bu kimyasalların kullanımını destekleyenlere gelen eleştiriler ise böcek kimyasallarının çoğunun çevre ve insan sağlığı açısından gereksiz ve zararlı olduğunu ifade etmektedir. Burada tartışma sağlık riskleri, maliyetler ve alternatifler üzerinde yürütülmektedir.

Böcek kimyasallarının üretim ve satışı son derece büyük bir endüstridir. Monsanto gibi çok sayıda dev çokuluslu kimya şirketleri dünya çapında kullanılan böcek kimyasallarının önemli bir kısmını üretmektedir. Böcek kimyasallarının kullanımını belirgin derecede düşürmek aynı zamanda karları düşürmek anlamına gelecektir. Dolayısıyla böcek kimyasallarına karşı yürütülen kampanyalar kesin olarak sermayenin önemli bir kısmına yönelik bir meydan okuma niteliği taşımaktadır.

Böcek kimyasallarını ya da onların aşırı ve uygunsuz kullanımını eleştirenler; araştırma, eğitim, lobicilik, hukuki davalar, toplantılar ve alternatiflerin tanıtılması gibi çok sayıda yöntemle başvurmuştur. Her ne kadar grev ve işgaller diğer bazı çevresel sorunlarda olduğu kadar önemli bir yer tutmamışsa da çok sayıda şiddetsiz eylem böcek kimyasallarına muhalefet etmek ve alternatiflerini tanıtmak için rahatlıkla kullanılması mümkündür.¹⁴⁸ Kontrol listesini kullanarak böcek kimyasallarına karşı şiddetsizlik kampanyasını değerlendirelim.

¹⁴⁶ Örneğin bakınız, Hans Magnus Enzensberger, "A critique of political ecology," *New Left Review*, No. 84, Mart-Nisan 1974, ss. 3-31; James Ridgeway, *The Politics of Ecology* (New York: E. P. Dutton, 1970).

¹⁴⁷ Rachel Carson, *Silent Spring* (Boston: Houghton Mifflin, 1962).

¹⁴⁸ Carol Van Strum, *A Bitter Fog: Herbicides and Human Rights* (San Francisco, CA: Sierra Club Books, 1983).

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Bu soruya verilecek cevap böcek kimyasalları karşıtı kampanyalarına uygulandığında muhtemelen hayır olacaktır. Böylesi bir kampanya böcek kimyasalları üreticilerinin meşruiyetine elbette meydan okuyabilir. Ancak bir bütün olarak bu kampanya kapitalizmin meşruiyetini ortadan kaldırmaz.

Tabii ki böcek kimyasallarına yönelik meydan okumalar köklü bir şekilde kapitalist sisteme meydan okumasa da son derece değerli olabilmektedir.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Bu tamamen kampanyanın kendisine bağlıdır. Böcek kimyasalları karşıtı kampanyaları katılımcı olabilmektedir. Örneğin; böcek kimyasallarından etkilenen yerel topluluk üyelerinin büyük bir kısmı böyle bir kampanyaya katılım gösterebilir. Ancak bazı lobcilik çabalarında son derece düşük bir katılım temin edilmektedir.

3. Kampanyanın amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mudur?

Böcek kimyasalları karşıtı kampanyalarının tipik amaçları böcek kimyasalları kullanımını çok daha düşük seviyelere çekmek ve alternatifleri tanıtmaktır. Böcek kimyasallarına karşı yürütülen kampanyalar kolayca amaçları yöntemlere uygun hale getiremez. Bir açıdan, kimyasal düzeyini düşürmeye yönelik organik tarım uygulamaları, daha yüksek rekolte kaybının göze alınması ve biyolojik kontrol yöntemlerinin kullanılması gibi alternatiflere dikkate çekilmesi sonuçları amaçlarla uyumlu hale getirme potansiyeli taşımaktadır.

4. Kampanya kapitalizme benzeşmeye ya da bozulmaya dirençli midir?

Böcek kimyasalları alanında en etkili benzeşme şekli devlet düzenlemesidir. Böcek kimyasalları toksikliği, kullanımı veya dağıtımı ile ilgili düzenlemeler konuya dair sorunlara değinmekle birlikte bu düzenlemeler, gevşek sınırlar, zayıf uygulama ve ihlal halinde verilen ihmal edilebilir cezalar nedeniyle kolayca başarısızlığa uğramaktadır. Dahası, düzenlemeler alternatifler için nadiren cesaret verici olmaktadır. Dolayısıyla düzenleme, geliştirmeye odaklı kampanya ve çok da iyi işlemeyen resmi bir sistem ile iç içedir.

Doğrudan alternatiflerin teşvik edilmesi bozulmaya uğrasa da sonuçlar çok daha faydalı olmaktadır. Organik çiftçilik uygulaması sentetik böcek kimyasallarının yok edilmesini içermektedir. Organik çiftçilik kolektif bir biçimde yerine getirilebilir. Burada kendi kendine yetme, paylaşma ve toplum dayanışması anahtar kavram ve unsurlar olup bu süreçte kontrol çiftçilerin elindedir. Ancak ticari kaygılar da sürece hakim olabilir. Bu durumda organik üretim para kazanmanın bir başka yolu haline gelebilir. Doğal olarak meydana gelen böcek ilaçları üretirek şirketler de sürece dahil olabilir. Dolayısıyla organik çiftçilik kapitalist tarıma karşı önemli bir meydan okuma potansiyeli taşısa da kapitalist piyasaya benzeşme riski de içermektedir. Böcek kimyasalları ile ilgili kampanyalar her iki yöne gidebilme potansiyeli taşımaktadır.

Özetle, böcek kimyasallarının aşırı kullanımına karşı yürütülecek kampanyaların kapitalizme meydan okuma anlamında büyük bir potansiyeli bulunmamaktadır. Yine de bu kampanyaların kendi içlerinde çok değerli olduklarını söylemek mümkündür. Böcek kimyasalları karşıtı kampanyalar için en kapitalizm karşıtı yönelim ise, özellikle de organik çiftçilik hareketinin ticari olmayan tarafında alternatifleri teşvik etmede kendini göstermektedir.

Nükleer Güç

Nükleer güç, yakıt olarak uranyum kullanılarak nükleer füzyon süreci ile elektrik üretilmesidir. Nükleer gücü savunanlar, bunun temiz ve ucuz bir güç üretim yöntemi olduğunu iddia etmektedirler. Buna karşılık nükleer güç karşıtları ise uzun süre yok olmayan radyoaktif atıkların zararları, nükleer reaktör kaza riski, daha fazla devletin nükleer silah geliştirmesi (nükleer güç teknoloji ve uzmanlığı nükleer silah üretme kapasitesi ile bağlantılıdır), yüksek maliyetler, yerel halkın topraklarında uranyum madenciliğinin yapılması ve nükleer malzemenin suç ve terör amaçlı kullanımına karşı geliştirilen yasal mekanizmaların bireysel özgürlüklerde getirdiği kısıtlamalar gibi çok sayıda dezavantajı dile getirmektedirler.

İlk nükleer güç santralleri 1950'li yıllarda inşa edilmiştir. 1960 ve 1970'li yıllarda ise nükleer güç temel bir güç kaynağı haline gelmeye başlamış, özellikle ABD ve SSCB'de yüzlerce büyük nükleer santral yapılmıştır.

Şirketlerin ürettiği böcek kimyasallarının aksine nükleer güç devletler tarafından üretilmektedir.¹⁴⁹ İngiltere ve Sovyetler Birliği'nde inşa edilen ilk santrallerin bazıları nükleer silahlar için plütonyum üretmek ve bu arada yan ürün olarak da elektrik ihtiyacının bir kısmını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Askeri araştırma ve kalkınma ve de devlet desteği nükleer seçeneğin devamında hayati öneme sahip unsurlar olmuştur. Çoğu ülkede nükleer güç tamamen devletin mülkiyetinde ve kontrolünde kalmış, şirketler ise ancak minimal düzeyde sürece katılmıştır. Kısmen bu durum nükleer malzemelerin gerçek ve potansiyel anlamda askeri amaçlarla kullanılması ilgilidir. Aynı zamanda birçok ülkede elektrik sektörü de devletin yönetimindedir. Son olarak da yüksek maliyetler ve ciddi kaza risklerinden dolayı da özel sektör bu alana yatırım yapmaktan kaçınmıştır.

Sadece ABD'de nükleer santrallerin inşa edildiği ilk dönemlerde şirketler sürece dahil olmuştur. Orada bile devlet araştırma ve geliştirme, teşvik (örneğin, hükümet destekli uranyum zenginleştirme tesislerinin yapılması) ve nükleer kaza durumunda sigorta ödemesinde yasal sınırlar gibi seçeneklerle şirketlerin işini kolaylaştırmıştır.

Ancak nükleer gücün de, riskli ve pahalı deneme dönemlerinde ilk olarak devletler tarafından geliştirilen ancak ticari sürdürülebilirlikleri onaylandıktan sonra şirketlerin de el attığı telekomünikasyon gibi diğer teknolojilerin yolunu izlemiş olması da mümkündür. Bu nedenle de İngiliz nükleer endüstrisinin büyük bir kısmı 1990'lı yıllarda özelleştirilmiş ve sadece karlılığı konusunda büyük şüphelerin bulunduğu kısım devlet mülkiyetinde bırakılmıştır.

Nükleer karşıtı hareket ilk olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış, 1970'li yıllarda ise ciddi boyutlara ve etkinliğe ulaşmıştır. Nükleer karşıtı hareket bir toplumsal hareket olarak toplumun farklı kesimlerinden destek görmüştür. Örneğin Japonya'da çiftçiler, ABD'de banliyölerde

¹⁴⁹ Joseph A. Camilleri, *The State and Nuclear Power: Conflict and Control in the Western World* (Melbourne: Penguin, 1984); André Gorz, *Ecology as Politics* (Boston: South End Press, 1980); Robert Jungk, *The New Tyranny: How Nuclear Power Enslaves Us* (New York: Grosset & Dunlap, 1979).

yaşayanlar, Avustralya'da ise sendikacılar harekete katılmışlardır.¹⁵⁰ Nükleer karşıtı harekette genelde odak, henüz inşa edilmemiş santrallere yönelik olup sıklıkla yerel halkın desteğini elde etmeyi amaçlamaktadır. Herhangi bir acil risk ile karşı karşıya kalmayanların bile muhalefetinin harekette belirgin olduğu da gözlenmiştir. Avustralya'da nükleer karşıtı hareketin temel amacı, nüfusun önemli bir kısmından uzak uranyum madenciliğini durdurmak olmuştur. Burada bile hareket son derece güçlü ve başarılı olduğunu göstermiştir.

Nükleer güç karşıtı hareket; toplantılar, gösteriler, ablukalar, grevler ve oturma eylemleri gibi bir dizi şiddetsizlik stratejisini ve yöntemini kullanmıştır. Şiddetsizlik teorisi ve eğitimi hareketin içinde önemli bir rol oynamıştır. Buna karşılık da hareketin kendisi şiddetsizlik felsefesinin yayılması, gelişimi ve anlaşılması konusunda katkıda bulunmuştur. Buna özellikle ABD ve Batı Avrupa'da rastlanmıştır. Bu bölgelerde şiddetsizlik, temel kampanyaların temelini ve ilkesel zeminini oluşturmuştur.¹⁵¹

Nükleer karşıtı hareket şiddetsizlik yöntemlerini kullanmışsa da hangi ölçüde kapitalizm karşıtı sayılabilir? Bu noktada kontrol listesine göre bir değerlendirme yapalım.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Nükleer güç büyük ölçüde devlet girişimi olduğu için nükleer karşıtı kampanyalar, kapitalizmin meşruiyetini azaltmak konusunda pek de işe yarar değildirlere. Ancak yine de ortada devlet şiddeti ile bir bağlantı söz konusudur. Plütonyum ekonomisi de denilen nükleer gücün aşırı kullanımına dayanan bir toplumda, nükleer malzemenin terör ve suç amacı ile kullanımına karşı üst düzeyde bir gözetim ve polis gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Birçok nükleer güç programına çetrefilli bir mevzuat, özel polis gücü ve şiddet içermeyen nükleer muhaliflerini gözetim sistemi eşlik etmektedir. Nükleer bir devlette herhangi bir muhalefet biçimi suç kategorisine konulmaktadır.

Dolayısıyla nükleer gücün yaygın bir şekilde kullanıma açılması kapitalizme hizmet edecek şekilde artan bir devlet gücünü de beraberinde getirebilmektedir. Nükleer karşıtı kampanya böylesi bir gelişmeyi önlemeye yardımcı olup muhtemel bir nükleer kapitalizmin şiddet içeren desteklerinin etkisini azaltabilir. Nükleer güç örneği kapitalizmin daha kötüye gitmesini engellemenin değerine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Bu nedenle, her ne kadar nükleer karşıtı kampanya devlet gücüne karşı ise de aynı zamanda daha tehlikeli bir kapitalizmi engelleme boyutu nedeniyle kapitalizm karşıtı bir inisiyatif olma özelliği taşımaktadır.

Nükleer güç karşıtı harekete; enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynakları (güneş ve rüzgar enerjisi gibi) ve enerji gereksinimlerini düşürecek hayat tarzı değişikliklerine dayalı bir enerji

¹⁵⁰ Jim Falk, *Global Fission: The Battle over Nuclear Power* (Melbourne: Oxford University Press, 1982); Wolfgang Rüdig, *Anti-Nuclear Movements: A Worldwide Survey of Opposition to Nuclear Energy* (Harlow, Essex: Longman, 1990).

¹⁵¹ Amerikan tecrübesi için bakınız: Barbara Epstein, *Political Protest and Cultural Revolution: Nonviolent Direct Action in the 1970s and 1980s* (Berkeley: University of California Press, 1991).

geleceği hayaline odaklanan yapıcı bir program eşlik etmektedir.¹⁵² Bu programın bazı unsurları, aşağıda tanımlandığı şekliyle kapitalist yaklaşımlara bir alternatif sunmaktadır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Çoğu nükleer karşıtı kampanya, katılım imkanlarının genişliği ve fazlalığı nedeniyle katılımcıdır. Şiddetsizlik ilkelerine dayalı kampanyalar bilinçli katılımı öncelik haline getirmiştir. Öte yandan sorgularda bilirkişi şahitliği ve Greenpeace tarafından gerçekleştirilen doğrudan eylemler gibi durumlarda bazı faaliyetlere katılım sınırlı düzeyde kalmıştır.

3. Kampanya amaçları kendi yöntemleri ile uyumlu mudur?

Her ne kadar bazı katılımcıların daha güvenli nükleer santral inşa etmek gibi reform amaçlarından söz etmek mümkün ise de çoğu, nükleer gücün kullanılmasına tamamen karşıdır. Birçok aktivistin ardından koştuğu diğer bir amaç da çevresel açıdan dengeli, kendine yeten ve merkezileşmemiş bir enerji sisteminin inşa edilmesidir.

Nükleer gücün olmadığı bir dünya yaratabilmek için, kullanılan yöntemler nükleer güce dayalı olmama amacı ile uyumlu olmuştur. Ancak nükleer güce karşı yürütülen kampanyaların büyük bir kısmı, yöntemlerde olumlu bir alternatif yaratma konusunda yeterince ileri gidememiştir.

“Yumuşak bir enerji yolu” kampanyalarının bazıları amaç ve araçları birleştirme konusunda örnek olmuştur; güneş sistemi ısıtıcıları ve biyogaz pişiricilerinin kurulması, inşaatta güneş enerjisinin teşvik edilmesi, atık içeren paketlemenin ortadan kaldırılması, bisiklet kullanımı ve çok sayıda başka benzer girişim. Bu tür kampanyalar nükleer güce olduğu kadar kömür, petrol ve doğal gaz gibi yenilenemeyen ve merkezileşmiş enerji kaynaklarına muhalefet ile ilişkilendirilmektedir.

4. Kampanya benzeşme ve yozlaşmaya dirençli midir?

Eğer nükleer karşıtı aktivistler daha iyi güvenlik denetimleri, yer altı nükleer santrallerinin inşa edilmesi veya radyoaktif atığın daha derinlere gömülmesi ile yetinmiş olsalardı nükleer karşıtı kampanyalar uzun süre önce yozlaşabilirdi. Büyük güç santralleri şeklinde geldiği ve uranyum madenciliği, zenginleştirme ve atık imhası dahil olmak üzere nükleer yakıt döngüsünde her zaman başka unsurlar getirdiği için nükleer güç ya hep ya hiç önermesi şeklinde kendini göstermektedir. Çoğu kampanya aktivisti “hiç” seçeneğini seçtiği için hareket çoğunlukla yozlaşma ve benzeşmeye son derece dirençli hale gelmektedir.

Yumuşak enerji geleceği için yürütülecek kampanya benzeşme ve yozlaşmaya çok daha fazla açıktır. Otomobil üreticileri yakıt tasarrufu sağlayan arabalar üretebilirler. Küçük şirketler sıcak su ısıtıcılarını devreye sokabilirler. Elektrik firmaları yenilenebilir enerjiyi teşvik etmek için özel “yeşil enerji” şemaları önerebilirler. Üreticiler enerji tasarrufu yapan mutfak gereçleri üretebilirler. Kısacası enerji verimliliğine dayalı bir gelecek, en karlı seçenek olmasa da kapitalizm ile uyumludur. Birçok kişi böylesi bir enerji verimliliğine odaklı kapitalizmi büyük bir ilerleme olarak görebilir. Bu durumda yozlaşma veya benzeşmenin yüksek bir ihtimal olduğu söylenebilir.

¹⁵² Bu yaklaşımın teknik yönü için bakınız: Amory B. Lovins, *Soft Energy Paths: Toward a Durable Peace*(New York: Ballinger, 1977).

Nükleer karşıtı hareket güçlü bir endüstriyel akımı durdurma konusunda gözle görülür bir başarı göstermiştir. Ancak bunun bir kapitalizm karşıtı hareket olarak görülüp görülmeyeceği ise şüphelidir zira nükleer güç büyük ölçüde bir devlet inisiyatifidir. Nükleer sanayinin “plütonyum ekonomisi”nin tam olarak hakim kılınması ile birlikte özelleştirilmesi ölçüsünde nükleer karşıtı hareket kapitalizm karşıtı bir kimliğe bürünebilir. Hareket son derece katılımcı olup şiddetsiz eylemin bilinçli kullanımının artırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Teknolojinin bir formuna karşı hareket olarak nükleer karşıtı hareketin amaçlarını yöntemlerine uygun hale getirme konusunda zorlukları söz konusudur. Ancak kendi kendine yeten bir enerji geleceği için yürütülen paralel bir hareket amaç-sonuç uygunluğu açısından teşvik edilebilir. Yine de düşük enerji merkezli bir gelecek için alınacak yol da benzeşme ve yozlaşmaya karşı son derece duyarlıdır. Dolayısıyla nükleer karşıtı hareket nükleer kapitalizmi durdurmuş olsa da alternatifi olan nükleer-siz kapitalizm şiddetsiz bir ekonomik sistemin oldukça uzağındadır.

Nükleer karşıtı kampanyalarda şiddetsiz eylemin önemli bir rol oynamasının bir sebebinin, nükleer seçeneği teşvik etmede devletin rolü olduğu konusunda spekülasyon yapmak ilgi çekici olabilir. Bu sektöre devlet, ölçek büyüklüğü, yüksek maliyetler ve nükleer gelişmelerin neden olabileceği yüksek potansiyel risk gibi nedenlerle dahil olmaktadır. Nükleer teknoloji, küçük bir marketten satın alabileceğiniz kullanıcı dostu basit bir teknoloji değildir. İkinci Bölümde de belirtildiği gibi şiddetsizlik teorisi, açık bir şekilde tanımlanmış “yöneticiler” tarafından gerçekleştirilen baskı durumlarında daha çok geçerlidir. Nükleer enerji, birçok başka teknolojiye göre bu modele daha fazla uygunluk göstermektedir.

Şayet nükleer teknoloji, plütonyum ile çalışan saatler ve araçlar gibi tüketicinin kullanabileceği ebatlarda ürünler ile kendini göstermiş olsaydı, sonuç olarak milyonlarca insanın ölümüne neden olsa bile daha kolay kabul görebilirdi. Bu noktada iyi bir benzetme sigara tüketimidir. Ancak büyük ölçekli, konsantre, günlük hayattan uzak, büyük firma ve örgütlerin sorumluluğunda olan ve devlet iktidarı ile de desteklenen nükleer enerji şiddetsiz eylemin ideal bir hedefi haline gelmiştir.

Bu da bir kez daha, kapitalizm ile mücadele etmede asıl sorunun kapitalizmin esasen bir dağınık ve bölünmüş iktidar sistemi olması ile alakalı olduğunu göstermektedir. Sisteme yapılacak açık bir saldırı problemin köklerine inmeyeceği için dikkatli bir analizin yapılması son derece önemlidir.

Yerel İnşaat Proje Karşıtı Kampanyaları

Bir yerel topluluğun üyeleri, fabrika, apartman, site, stadyum, otoban, havaalanı gibi yeni bir inşaat projesine karşı örgütlendiklerinde topluluğun motivasyonu genelde mülk değerlerini korumak, gürültüyü ve hava kirliliğini önlemek, güzel manzaraları muhafaza etmek, trafik sıkışıklığını azaltmak ve kendilerince istemedikleri kimselerin mahalleye taşınmasını engellemek gibi örnekler de dahil olmak üzere kendi çıkarını korumaktır. Yerel inşaat karşıtı kampanyalar sıklıkla NIMBY (not in my back yard—benim arka bahçemde değil) kısaltması ile anılmaktadır. Bu da esasen NIMBY aktivistlerinin, projenin başka yerde yürütülmesi ile ilgilenmediklerine ve sadece projeyi kendilerine yakın bir yerde istemediklerine işaret etmektedir.

Ancak NIMBY kısaltmasının zihinlerde yarattığı olumsuz çağrışıma rağmen aslında çoğu mahalli aktivist başkalarının dertleri ile de ilgilenmektedir. Mahalli kampanyalar, özellikle yerel etkiler veya ırk ayrımı ile ilgili endişeler ile nükleer atık veya yüksek sıcaklıklı fırınlar

gibi belli başlı zararlı projelere karşı ilkeli muhalefet ile birleştirildiğinde verimli ve etkili olabilmektedir. Her halükarda mahalli kampanyalar kapitalist girişimlere karşı etkili bir direniş biçimi olabilir. Bu nedenle de bu kampanya türü dikkate alınmaya değerdir.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Çoğu NIMBY kampanya için konuşacak olursak bu soruların cevabı hayırdır. Her ne kadar itiraz edilen inşaat projesini teşvik edenler gibi kapitalist bireylerin meşruiyetine yönelik bir etki yaratsa da bu kampanyalar bir bütün olarak sisteme herhangi bir zarar vermekten uzaktır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Katılım kampanyanın kendisine bağlıdır. Kampanyanın başarısı için yüksek katılım önemlidir.

3. Kampanyanın amaçları kampanya yöntemleri ile uyumlu mudur?

Amaç inşaat projesini durdurmak olduğunda ve bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan yöntemler arasında toplantılar, mektuplar, lobicilik ve gösteriler olduğunda amaç ve yöntemler arasında son derece zayıf bir bağ oluşmaktadır. Genelde ortada ilaveten daha genel bir amaç bulunmaktadır: Mahalli inşaatlar için yerli halkın kararları vermesi. Bu genel amacı yöntemlere dahil etmenin bir yolu, mahalli topluluk üyelerinin kendi katılımcı planlama süreçlerini geliştirmeleri ve arzulanan planlar üzerinde mutabakat sağlamak üzere bu süreçleri kullanmaktır. İstenmeyen bir gelişmeye meydan okumanın iyi bir yolu alternatif bir plan geliştirmektir.

4. Kampanya benzeşme veya yozlaşmaya dirençli midir?

Benzeşme ve yozlaşma mahalli inşaat karşıtı kampanyalar için her zaman ciddi bir risktir. Bazen bu risk uzlaşmalar ile kendini göstermektedir: Bir binanın önerilen yüksekliği düşürülebilir ya da bir fabrikada daha iyi emisyon kontrolleri sağlanabilir. Bir başka yöntem ise muhalefeti satın almaktır. Örneğin; inşaat projesi sahipleri, kendi projelerine gerekli yeri açmak için bölgedeki evlerin sahiplerine yüksek bir fiyat ödeyebilirler. Aynı şekilde proje sahibi ya da hükümet ortakları ve müttefikleri park gibi tesisler inşa ederek, yüksek vergi ödeyerek ya da okullara bağışlar yaparak bir bütün olarak topluluğu da satın alabilir.

Daha geniş anlamda benzeşme ya da yozlaşma, proje sahipleri başka yere gittiklerinde meydana gelir: bu durumda inşaat durdurulmaz, bunun yerine, topluluğun kolayca direniş gösteremeyeceği başka bir yere götürülür. Sonuç ise istenmeyen projelerin genelde en fakir ve en ezilmiş toplulukların yaşadıkları bölgelerde uygulanmasıdır (yine de bazı fakir topluluklarda etkili bir direnişin olabileceğini de unutmamak gerekir).

Bu kriterler çerçevesinde bakıldığında mahalli inşaat karşıtı kampanyalarının kapitalizme meydan okuma konusunda zayıf araçlar oldukları söylenebilir zira bu kampanyalar hem zayıf bir etki potansiyelleri bulunmakta, hem de kolayca yoz olabilmektedir. Ancak her ne kadar bu yargı çoğu mahalli kampanya için geçerli olsa da kolektif bir olgu olarak bu yöntem ve taktiğin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bazı hallerde NIMBY kampanyalarının bir kombinasyonu

belli bir proje tipine karşı güçlü bir meydan okuma haline gelebilmektedir. Bu noktada verilebilecek iyi bir örnek, yüksek düzeyli radyoaktif atığın imhası edilmesidir. Hiçbir topluluk böylesi bir projeyi kabul etmek istemediği için yozlaştırma stratejilerinin çoğu bu örnekte işe yaramamıştır. Bu durumda mahalli muhalefet ve direniş, nükleer karşıtı hareketin inşa ettiği nükleer karşıtı bilince önemli bir destek sağlamaktadır. Bireysel NIMBY kampanyalarının bazı sınırlama ve engelleri, daha geniş bir mücadelenin parçası haline geldiklerinde ortadan kalkabilir.

10. Toplumsal Müdafaa

Üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi kapitalizmin temelinde askeri iktidar ve polis gücü yer almaktadır. Özel girişim sistemini korumak, işçi ve toplulukların meydan okumalarına karşılık vermek üzere var edilen örgütlü şiddet olmadan kapitalizm yaşayamaz. Bu nedenle de kapitalizme yönelik şiddetsiz meydan okumaları incelerken polis ve asker iktidar veya gücüne yönelik şiddetsiz meydan okumaları değerlendirmek gerekir.

Askeri savunmaya alternatif olarak örgütlü şiddetsiz eylemi kullanılabilir. Savunma amacıyla silah ve askerlerin kullanılması yerine bir topluluk kendisini işbirliğinden kaçınarak, gösteriler düzenleyerek, grev, boykot, işgal ve diğer şiddetsizlik yöntemlerine başvurarak koruyabilir.¹⁵³ Belirtmek gerekir ki bu ucuz ve kolay bir seçenek değildir; askeri güç ölçeğine benzer bir ölçekte kaynak ve eğitimin bu sürece dahil edilmesi gerekebilir. Hazırlıklar içinde saldırıya karşı kararlı ve güçlü olabilmek için enerji, ulaşım, tarım, iletişim ve diğer teknolojik sistemlerin tasarlanması, yabancı dile eğitim, topluluk dayanışması, başka ülkelerde yandaş gruplarla ilişki kurmak (özellikle de potansiyel saldırgan ülkelerde), şiddetsizlik ile ilgili kapsamlı eğitim sağlama, askeri eğitim ve tatbikatlara benzer simülasyonlar yapma ve potansiyel tehditleri değerlendirmek için karar verme sistemleri ve haber alma servisleri kurmak gibi son derece detaylı ve zorlu süreçler yer almaktadır.

Şiddetsizlik stratejisi kullanan böyle bir savunma sistemine şiddetsizlik savunması, toplumsal savunma, sivil tabanlı savunma ve sivil direniş savunması gibi farklı isimler verilmiştir.

Hiçbir toplum kendini sistematik olarak toplumsal savunmaya hazırlamamıştır. Bu anlamda, ordu ve örgütlü silah üretiminin önünde şiddete eşdeğer olarak şiddetsizlik, gelişmenin ilk adımıdır. Dolayısıyla orduya tam ölçekli bir şiddetsizlik alternatifi hala tam olarak denenmemiş bir seçenektir.

Saldırganlara karşı şiddetsiz eylemi kullanma kapasitesini artırmanın ana sonuçlarından bir tanesi de, daha fazla mahalli hedefe karşı kullanabilecekleri yetenek ve fikirleri topluluklara sunuyor oluşudur. Bir toplumsal savunma sisteminde ekipmanlara zarar vermeden, işçilerin üretimi çabucak ve tamamen durdurmasını biliyor olmaları arzu edilir. Bilgisayar çipi gibi çıkarıldığında üretimin hızlıca başlamasının imkansız olduğu hayati bir ekipman parçası

¹⁵³ Anders Boserup ve Andrew Mack, *War Without Weapons: Non-violence in National Defence* (London: Frances Pinter, 1974); Robert J. Burrowes, *The Strategy of Nonviolent Defense: A Gandhian Approach* (Albany: State University of New York Press, 1996); Gustaaf Geeraerts (der.), *Possibilities of Civilian Defence in Western Europe* (Amsterdam: Swets and Zeitlinger, 1977); Stephen King-Hall, *Defence in the Nuclear Age* (London: Victor Gollancz, 1958); Brian Martin, *Social Defence, Social Change* (London: Freedom Press, 1993); Michael Randle, *Civil Resistance* (London: Fontana, 1994); Adam Roberts (der.), *The Strategy of Civilian Defence: Non-violent Resistance to Aggression* (London: Faber and Faber, 1967); Gene Sharp ve Bruce Jenkins, *Civilian-Based Defense: A Post-Military Weapons System* (Princeton: Princeton University Press, 1990).

tasarlanabilir. Bu çipin bir yedeği başka bir ülkede güvenli bir yerde muhafaza edilebilir. Böyle bir hazırlıkla üretimi yeniden başlatmak için işkence bile işe yaramaz bir seçenek haline gelir.

Şayet işçilerin üretimi durdurmak gibi bir kapasiteleri olsaydı bu güç ve kapasite işverenlere karşı kullanılabilirdi. İşçilerin kontrolü ellerinde tutmaları esasen baskıya karşı en iyi savunmadır zira kolektif bir şekilde idare edilen işyeri, saldırganları desteklemek üzere üst düzey yöneticilerin değiştirilebileceği idari bir kumanda zinciri olmadan, bir saldırgan için kontrol edilmesi çok daha zordur.

Telefon, faks, e-mail de dahil olmak üzere iletişim sistemleri saldırıya karşı şiddetsiz direniş için tasarlanmıştır zira geleneksel olarak askeri darbelerde birkaç ana televizyon ve radyo istasyonlarının kapatılmasında olduğu gibi saldırganlar sadece birkaç anahtar konumundaki noktayı kontrol ederek iletişimi kapatamaz.

Eğer topluluklar enerji ve gıda konusunda kendi kendilerine yeter durumda ve karşılıklı yardımcı olabilecek derecede yetenekli iseler şirketler dünyasının hakim olduğu tüketim kültürüne çekilmeye direnme konusunda daha güçlü bir durumda olacaklardır. Dolayısıyla bir topluluğun şiddetsiz savunma kapasitesini inşa etmeye yönelik bütün önlemler, kapitalist toplumsal ilişkilere direnme ve devletin kapitalizmi desteklemesine meydan okuma kapasitesi inşa edilmesi kadar değerlidir.¹⁵⁴

Toplumsal savunma fikri oldukça yenidir. Gandhi toplumsal değişim için şiddetsizliğin kullanımını başlatmış ancak şiddetsizliğe dayalı kapsamlı bir savunma sistemi formüle etmemiştir. Ancak 1950’li yılların sonlarında bazı yazar ve araştırmacılar toplumsal savunmayı kapsamlı bir alternatif olarak önermeye başlamışlardır.

Bireysel kampanyalar dışında Hollanda, İtalya, Almanya, Fransa, ABD ve Avustralya gibi birçok ülkede bazı örgütler de toplumsal savunmayı ajandalarına dahil etmiştir. Örneğin Almanya’da Yeşiller Partisi sosyal savunmayı platformunun bir parçası haline getirmiştir. Bu olguyu savunanların çabaları sayesinde—Gene Sharp bu konuda son derece etkilidir—her ne kadar sonunda askeri sistemler kabul görmüş ise de bağımsızlığını yakın zamanda kazanmış Slovenya ve Letonya gibi bazı devletler toplumsal savunmayı ciddi bir seçenek olarak dikkate almışlardır. Ancak bu girişimler takdire şayan iseler de belirtmek gerekir ki toplumsal savunmanın gerçekçi bir siyasi seçenek olması konusunda çok az bir ilerleme kaydedilmiştir. Askeri bürokrasi, diktatörlük, kapitalizm ve sosyalizm de dahil olmak üzere hükümlerlik sistemlerinin devrilmesine karşı nihai savunma seçeneği olduğu için güçlü bir ilgi görmüştür.

Her ne kadar bir siyasi seçenek olarak toplumsal savunmanın düşük bir profili var ise de şiddetsizlik aktivistlerinin ortaya koyduğu bazı temellerden söz etmek de mümkündür. Dilekçelerden paralel hükümete kadar şiddetsizlik yöntemleri aynı zamanda toplumsal savunma sistemi yöntemleridir. Dolayısıyla işçiler her greve gittiklerinde, tüketiciler her boykot yaptıklarında ya da çevreciler çevreyi kirleten bir fabrikayı her ablukaya aldıklarında esasen toplumsal savunmanın temeli olan yöntemlere içkin özelliklere başvurumaktadırlar. Şiddetsizlik stratejisinde kişisel tecrübesi olan kimseler toplumsal savunma düşüncesini en kolay algılayan kimselerdir. Bu kimseler, toplumsal savunmanın neyi içerdiğini ve nasıl işleyebileceğini kolaylıkla kavrayabilmektedirler.

¹⁵⁴ Martin, *Social Defence, Social Change*, bölüm 14.

Toplumsal savunma, şiddetsiz yöntem ve eylemleri kullanmaktan daha fazlasıdır. Bu olgu; planlama, hazırlık, eğitim, altyapı ve kapsamlı bir ilişkiler ağı inşa etmeyi gerektirmektedir. Hiç kimse, planı olmayan, eğitim programı ihdas etmeyen, iletişim sistemi tesis etmeyen ve ancak anın gerektirdiği durumlarda seçilmiş silahlara dayalı bir ordunun fazla şansı olacağını beklemeyecektir. Aynı şekilde şiddetsizlik yöntemine ve eylemine spontan ve plansız bir şekilde dayanan bir toplumsal savunma sisteminin de fazla bir şansının olmayacağını söylemek mümkündür. Bir toplumsal savunma sistemi inşa etmek, şiddetsiz eyleme aşına ve bu konuda tecrübeli insanlardan daha fazlasını gerektirmektedir. Böylesi bir sistem için kültürler-arası yeteneklerde acil tatbikatlara kadar toplumun her şeye hazırlanmasını zaruri kılmaktadır.

Toplumsal savunmayı teşvik etmek zordur çünkü fikrin kendisi savunma ile ilgili yerleşik varsayımlarla ve şiddete şiddetle karşılık verme gereği ile klişe düşünceler ile çatışmaktadır. Birçok kişi için “savunma” askeri savunma anlamına gelmektedir.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Askeri savunmaya alternatif olarak toplumsal savunma kapitalizmin şiddet içeren temelinde doğrudan yöneltilmiş bir meydan okumadır. Enerji ve gıdada, suda, sağlıkta, barınmada ve ulaşımda kendine yeterlilik gibi bir dizi toplumsal savunmayı güçlendirecek önlem kapitalizmin şiddetsiz alternatifleri ile yüksek düzeyde uyumludur. Öte yandan toplumsal savunma kapitalizmin meşruiyetine yönelik son derece zayıf bir doğrudan etkiye sahiptir.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Toplumsal savunma ancak yüksek düzeyde katılım olduğunda başarılı olabilmektedir. Bu durum askeri seçenekte daha farklıdır zira ordu mensubu az sayıda asker, nüfusun daha geniş kesimini savunabilir veya kontrol edebilir.

Toplumsal savunma hükümetlere bir tehdit olduğu için ancak katılımcı bir kampanya bu seçeneğin dikkate alınmasını mümkün kılabilir. Fakat bu noktada olumlu bir sonuç elde etmek adına toplumsal savunma kampanyası için yeterli bir tecrübe bulunmamaktadır.

3. Kampanyanın amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

Toplumsal savunma kampanyası için iki yol bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, siyasi ve askeri liderleri, toplumsal savunmanın bir ülkeyi savunmak için mantıklı ve geçerli bir seçenek olduğuna dair ikna etmeye çalışmaktır. Bu yaklaşım, elitleri iknaya yönelik rasyonel bir argümana dayanan bir yöntem kullanmaktadır. Bu yöntem, savunma biçimi olarak şiddetsizliğin eylem olduğu amaçtan farklıdır.

Toplumsal savunma kampanyasının ikinci yolu ise toplumu örgütlemek ve şiddetsizliğin eylem ve stratejisine dayanmaktır. Buna toplumsal savunma simülasyonları yapmak, abluka veya saldırılardan korunmak için merkezi olmayan enerji sistemleri inşa etmek ve saldırıya karşı

direnci koordine etmek için iletişimi teşvik etmek dahil olmaktadır. Özünde bu yaklaşım, amaç olarak toplumsal savunmayı tesis etmek için toplumsal savunma yöntemlerini kullanmaktadır.

4. Kampanya benzeşme veya yozlaşmaya dirençli midir?

Toplumsal savunma devlet iktidarına yönelik ciddi ve temel bir meydan okuma olduğu için benzeşme veya yozlaşmaya karşı oldukça dirençlidir. Birkaç hükümet toplumsal savunma ile ilgili araştırma yapmış ve bir seçenek olarak dikkate almıştır. Ancak bunlardan hiçbiri bu konuda önemli sayılabilecek adımlar atmamıştır.

Ancak toplumsal savunma kampanyaları çok daha güçlü olursa bu durumda benzeşme veya yozlaşma ihtimali artmaktadır. Benzeşme yollarından bir tanesi hükümetlerin, askeri savunmaya ek veya onu tamamlayıcı olarak toplumsal savunmanın küçük bir bölümünü hayata geçirmeleridir. Bunun bir örneğine İsveç'te rastlanmaktadır. İsveç'te "toplum savunma" şeması çerçevesinde askeri savunmaya destek amacıyla ekonomik savunma, sivil savunma, psikolojik savunma ve toplumsal savunma unsurları kullanılmaktadır.

Toplumsal savunmanın radikal sonucu, hükümet elitleri tarafından idare edilen ya da şirketlerin uhdesine devredilen hiyerarşik olarak yapılandırılmış şiddetsiz savunma sistemi olabilir.

Peki kapitalizmin yozlaşmaya neden olması hakkında ne söylenebilir? Yerel topluluklara "toplumsal savunma hizmetleri" satışı yapan firmalardan söz edebilir miyiz? Bunu düşünmek zor.

Toplumsal savunmanın tam ölçekli kapitalist benzeşme veya yozlaşması, ancak insanlar onu savunmak için şiddetsiz eylemi üstlenmeye razı olacak kadar kapitalizm halk meşruiyeti kazandığında mümkün olabilir.

Dışarıdan bakıldığında toplumsal savunma kapitalizme bir meydan okuma olarak görülmeyebilir. İkinci Bölümde belirtildiği gibi az sayıda şiddetsizlik teorisyeni kapitalizmden söz etmiştir. Bu teorisyenlerin ana odak noktası diktatörlük gibi açık baskı sistemleri olmuştur. Ancak yine de kapitalizm temelde şiddete dayandığı için toplumsal savunma son derece etkili bir meydan okumadır: Toplumsal savunma insanlara her türden adaletsiz toplumsal sistemlere karşı durmaları ve onları değiştirmeleri için gerekli araçları vermektedir. Tabandan gelen toplumsal savunma kampanyaları en büyük meydan okumayı sağlamaktadır zira bu türden kampanyalar katılımı maksimize etmekte, sonuçları araçlara entegre etmekte ve benzeşme ve yozlaşmaya karşı etkili bir şekilde direnmektedir.

11. Küresel Sorunlar

Çok uluslu şirketlerin artan gücü ve dünya çapında kapitalist sistemin giderek yaygınlaşması küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Esasen bu sürece kapitalist küreselleşme denilmelidir. Zira bilimin ve şiddetsizliğin küreselleşmesi gibi başka küreselleşme türlerinden de söz etmek mümkündür.

Kapitalist küreselleşmeye artan ticaret, yatırım sermayesinin hızlı yayılması ve dolaşımı, serbest bir şekilde belirlenen döviz kurları, üretimin dünyanın düşük ücretli bölgelerine doğru kayması, gümrük tarifeleri ve diğer ticaret konuları ile ilgili anlaşmalar, küresel iletişim sistemleri, çok uluslu şirketlerin büyüklüğünün artması ve piyasalarda homojenleşme dahil olmaktadır. Küreselleşme, bir açıdan bakıldığında güç ve iktidarın mahalli topluluk ve küçük

devlet hükümetlerinden çok uluslu şirketlere ve ekonomisi güçlü devletlerin hükümetlerine geçmesidir.

Küresel pazarlama ise Coca-Cola, Hollywood filmleri, sentetik böcek ilaçları, Toyota araçları ve profesyonel golf gibi çok uluslu şirket ürün ve hizmetlerinin mahalli ürün ve hizmetlerine meydan okumasıdır. Ürünler ile birlikte bir tüketici hayat tarzının çekiciliği meydana gelmektedir.

Küreselleşme karşıtları, bu sürecin zenginlere fayda sağladığını, buna karşılık gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki fakirleri daha da fakirleştirdiğini, mahalli gelenekleri yok ettiğini, kültürel çeşitliliği azalttığını, tatmin edilemeyecek istekleri yücelttiğini, çevre üzerinde sürdürülemez yükler yarattığını ve hesap verebilirliği azalttığını iddia etmişlerdir. Kısacası, küreselleşme, kapitalizmin aşırılıklarını törpüleyecek toplumsal altyapı ve alışkanlıkları güçlendirme adına fazla bir şey yapmadan kapitalizmin en kötü yönlerinden bazılarını yaymaktadır. Ticari ve şirket iktidarının küreselleşmesi oldukça bariz ve güçlü iken hayırseverliğin, sivil özgürlüklerin, sağlık ve güvenliğin küreselleşmesine nadiren rastlıyoruz.

Dolayısıyla kapitalizme karşı çıkmak kapitalist küreselleşmeye karşı çıkmayı da gerektirmektedir. Ancak küreselleşmeyi durdurmak, yavaşlatmak ya da dönüştürmek mücadelenin ancak küçük bir parçasıdır. Şayet alternatif sömürücü mahalli şirketler ya da baskıcı bir hükümeti desteklemek olacaksa çok uluslu şirketlere karşı çıkmanın pek de bir faydası ve anlamı olmayacaktır.

Küreselleşme özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki fakir insanlar için zararlıdır.¹⁵⁵ Hatta küreselleşme emperyalizm ve sömürgecilik ile başlayan ve yüzyıllarca devam eden sömürünün son tezahürüdür. Sömürgecilik döneminde siyasi hükümlerle ekonomik sömürünün temeli bu süreç, sömürge devletlerin bağımsızlıklarını kazanması ile neo-kolonyalizm şeklinde devam etmiştir. Bu yeni süreçte ise ekonomik sömürü yatırım, krediler, ticaret ve yozlaşma ve yolsuzluk ile devam etmiştir. Borçlu ülkelere Dünya Bankası tarafından dikte edilen meşhur “yapısal reform programları,” bu ülkeleri neoliberal bir ekonomik modele bağımlı hale getirmeye zorlamış, bu da sonuç olarak yerel ekonomilerin zengin ülkelerin piyasalarına boyun eğmelerini beraberinde getirmiştir. Krediler, verimsiz kalkınma projeleri, yoğun üst düzey yolsuzluk ve yozlaşma ekonomik tahakkümün sürmesine katkıda bulunmuştur. Küreselleşme bu sömürü şablonunun devamı ve daha etkili bir formudur. Bu problemler gayet net ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır.¹⁵⁶ Sorun, bu problemler ile ilgili nelerin yapılabileceğidir.

Her ne kadar rasyonel bir süreç olarak sunuluyor olsa da küreselleşmenin birçok çelişkisi vardır. Örneğin; piyasa ideolojisi, üretim sürecine dahil olan bütün faktörlerin serbest dolaşımını öngörmektedir. Ancak sermayenin aksine işgücünün ülkeden ülkeye dolaşımına izin verilmemektedir. Piyasa ekonomisinin bir başka miti de ekonomik başarısızlığın iflas ile cezalandırıldığı iddiasıdır. Halbuki birçok durumda zengin ülkelerdeki büyük şirketlerin iflasına izin verilmemekte ve bu şirketler hükümetler tarafından kollanarak yaşatılmaktadır.

¹⁵⁵ John Madeley, *Big Business, Poor Peoples: The Impact of Transnational Corporations on the World's Poor*(London: Zed Books, 1999).

¹⁵⁶ Richard J. Barnet and John Cavanagh, *Global Dreams: Imperial Corporations and the New World Order*(New York: Simon and Schuster, 1994); William Greider, *One World, Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism* (New York: Simon and Schuster, 1997); David C. Korten, *When Corporations Rule the World* (London: Earthscan, 1995); Jerry Mander ve Edward Goldsmith (der.), *The Case Against the Global Economy and for a Turn toward the Local* (San Francisco: Sierra Club Books, 1996).

Küçük devletlerin hükümetleri borçlarını ödeyemediklerinde onların iflasına izin verilmemektedir çünkü bu durumda yabancı banka ve hükümetler para kaybetmektedirler. Bunun yerine yapısal reform programları empoze edilerek bu ülkelerin halklarının borcu ödemeleri temin edilmektedir.

Küreselleşmeye karşı şiddetsiz eylemi, Hindistan'da McDonalds'a karşı protestolardan tutun da yerel para sistemleri oluşturmaya kadar çok farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Küresel-yerel kampanyaların potansiyelini göstermek için burada üç konu ele alınmıştır: Çok taraflı yatırım anlaşmaları, genetiği değiştirilmiş organizmalar ve ücretsiz yazılım.

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (The Multilateral Agreement on Investment-MAI)¹⁵⁷

MAI, şirketler için bir dizi yatırım "hakları" tanımlamayı amaçlamaktadır. Burada ana fikir, yabancı bir ülkede yasal düzenlemelerin piyasada rekabet etme "özgürlüklerine" müdahale ettiği sonucuna vardıklarında çok uluslu şirketlerin MAI kullanarak bunlara karşı gelebilmesi ve bu düzenlemeleri aşabilmesidir.

Çevre, istihdam, tüketici ve diğer konular ile ilgili devletin ve hükümetin yetki ve otoritesi kısıtlanacaktır. Sermayenin serbest dolaşımının önündeki bütün engelleri kaldırmak adına söz konusu anlaşma, taraf devletleri, yabancı yatırımcı ve şirketleri kendi ulusal şirket ve yatırımcıları ile aynı ve eşit şekilde görmeye zorlamaktadır. Böylesi bir yaklaşımın ise sosyal refah, sanat, araştırma, kar amacı gütmeyen örgütler ve çok daha fazlası için önemli sonuçları olacaktır.

Küresel düzeyde çok uluslu şirketlerin karşı karşıya kaldıkları yatırım koşullarını eşitlemeye yönelik bir eğilim ve girişim olarak MAI büyük ihtimalle çevre, tüketici ve iş kanunları ile ilgili alanlarda "en düşük ortak payda"yı ortaya çıkaracak ve bu şekilde de daha çok korumacı mevzuatı ortadan kaldıracaktır. Her ne kadar MAI ile ilgili öneriler daha çok yatırımcılar için kesin ifadeler içeriyor ise de birçok ülkede devlet yardımlarına muhtaç fakirler ve marjinalleşmiş işçiler için bu durum bir tehdidin varlığına ve büyük bir belirsizliğe işaret etmektedir.

1995 yılında, en zengin 29 ülkeyi temsil eden Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (The Organisation for Economic Cooperation and Development-OECD) bir taslak MAI metni hazırlamıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir kısmı gizlilik içinde yürütülmüştür.

Birbirinden farklı gruplar çok farklı nedenlerle MAI girişimine muhalefet etmiştir.¹⁵⁸ Söz konusu muhalif harekete sendikalar, çevreci gruplar ve yeşiller, bazı diğer küçük siyasi partiler, kilise grupları, tüketici ve yardım örgütleri katılmışlardır. Avustralya'da Bir Millet (One Nation) siyasi partisi ve Hollanda'da ırkçı gruplar örneklerinde olduğu gibi bazı sağcı gruplar da muhalefete katılmış ise de muhalif aktivizmin önemli bir kısmı MAI girişimini insan hakları ve devlet egemenliğine yönelik bir saldırı olarak gören solcu ve ilerici gruplar tarafından

¹⁵⁷ Bu tartışmanın bazı kısımları şu makaleden uyarlanmıştır: Wendy Varney ve Brian Martin, "[Net resistance, net benefits: opposing MAI](#)," *Social Alternatives*, Cilt 19, No. 1, Ocak 2000, ss. 47-52.

¹⁵⁸ David Wood, "The international campaign against the Multilateral Agreement on Investment: a test case for the future of globalization?," *Ethics, Place and Environment*, Cilt 3, No. 1, 2000, ss. 25-45.

oluşturmuştur. Muhafif gruplara göre MAI girişimi çevre ve işçiler ile ilgili koruma çerçevelerini ortadan kaldıracak ve yerli halkın haklarını kısıtlayacaktır.

Şirket hükümlerine karşı devlet egemenliğini savunmanın kendine özgü bir zaafı bulunmaktadır: Nihayetinde hükümetler özellikle mahalli kapitalist çıkarları desteklediklerinde çevrenin ve vatandaşların çıkarlarına aykırı hareket etmektedirler. MAI karşıtı kampanyaya dahil olan çoğu sosyal adalet aktivistleri hem ulusal, hem de küresel baskıya karşı çıkmışlardır. Ancak bu aktivistler MAI girişimini hedeflerken kendilerini son derece haklı görmüşlerdir çünkü söz konusu girişim, devlet baskısını hiç azaltmadan toplumsal anlamda faydalı ulusal mevzuatın getirilerini büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır.

1997 yılında MAI taslağının bir kopyası, ABD merkezli bir sivil toplum örgütü olan Global Tradewatch'a sızdırılmıştır. Email ve internet yoluyla Global Tradewatch bu taslağı çok sayıda başka örgüte de göndermiş ve dünya çapında 600'den fazla grubun dahil olduğu bir zincirleme reaksiyon başlatmıştır.

MAI karşıtı kampanya çerçevesinde toplantılar düzenlenmiş, radyo istasyonları aranmış, gazetelere makale ve haberler yazılmış, para toplanmış, gazete reklam ilanları verilmiş ve gösteriler düzenlenmiştir. Dolayısıyla küresel düzeyde internet üzerinden örgütlenen gruplar yerel gruplar ile sinerji içinde çalışmışlardır. Sonuçta da sergilenen muhalefet ana akım medyada ilgi ve dikkat çekmiş ve kamuoyunun bu konulara eğilmesine katkıda bulunmuştur. Bu kampanya ve eylemlerin sonucu olarak MAI durdurulmuşsa da farklı versiyonları halen şirketlerin gündeminde yer almaktadır.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- *kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- *kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- *kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

MAI, ihlallere karşı ticaret ve diğer yaptırımlar da dahil olmak üzere güçlü uluslararası bir destek ve uygulama ile korunacak şekilde tasarlanmıştır. Başta ABD olmak üzere en zengin devletlerin bu mekanizmaya desteği MAI'nin uygulanma ihtimalini artıracak en önemli etkenidir. Dolayısıyla esasen MAI, küresel kapitalizmi kökleştirmek için asker ve polis gücü ile desteklenmiş zorlayıcı güç kullanımını uluslararası hale getirme potansiyeline sahiptir. Yani MAI karşıtı kampanya da kapitalizmin şiddet içeren dayanaklarının yayılmasına karşı çıkmaya yardımcı olmuştur.

MAI, küresel sermayenin iktidarı daha güçlü bir şekilde kullanmasına büyük bir meşruiyet kazandırmış olacaktır. MAI karşıtı kampanyanın başarısı bunu engellemiş, bunun yanı sıra kampanyanın kendisi küreselleşmenin meşruiyetine meydan okumuştur. Öte yandan kampanya ulusal sermayeyi ciddi bir şekilde sorgulamamıştır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Merkezi bir idari mekanizma olmadan yüzlerce örgütü içeren küresel ve yerel örgütlenmeye dayanan kampanya oldukça katılımcıdır. Hemen hemen ilgi duyan herkes kampanyaya katılabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında MAI karşıtı kampanya ile oldukça gizli ve merkezi bir şekilde yürütülen MAI'nın teşvik edilmesi süreci arasında belirgin bir tezat söz konusudur.

3. Kampanyanın amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

Muhalifler arasında tek belirgin ortak amacın MAI'yı engellemek olduğu görülmektedir. Muhalifler yatırım anlaşmalarını bir teknik olarak kullanmadıkları için bu önemsiz düzeyde amaçlar yöntemler ile uyumlu olmuştur. Diğer amaçlara gelince, muhalifler arasında belirgin farklılıklar söz konusudur; bazıları ulusal kültürel endüstrileri korumak istemişler, bazıları ise kapitalizme alternatif inşa etmeyi denemişlerdir. Bir kısmı ise belli ülkelerden göç ve yatırımı engellemeyi amaç olarak belirlemiştir. MAI karşıtı koalisyon içinde yer alan farklı gruplar için yöntem ve amaçların ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

4. Kampanya yozlaşma ya da benzeşmeye dirençli mi?

Bu, cevaplanması kolay bir soru değildir. MAI, muhalefet edilmesi gerektiği düşünülen bir küreselleşme sembolü haline gelmiştir. Dolayısıyla aynı başlık ve adla yeniden canlandırılması ihtimali oldukça düşüktür zira böyle bir şeyin olması halinde küresel bir kampanyanın hedefi haline gelecektir. MAI gizli bir teklif olduğu için muhalefet adına ideal bir hedef haline gelmiştir. Bu anlamda kampanya yozlaşmaya karşı dirençli olmuştur.

Ancak ulus-ötesi şirket birleşmeleri, küresel pazarlama stratejileri ve daha ucuz işgücünün olduğu bölgelere üretimin taşınması gibi bazı örneklerde görüleceği üzere küreselleşmenin daha tedrici süreçleri MAI'dekine benzer bir sonuç verebilir. Bu örnekler ile ilgili yapılacak kampanyalar yozlaşmaya daha açık olsa da burada asıl problem yozlaşma değil, bu süreçlerin daha düşük bir profile sahip olmaları, tedrici olarak işlemeleri ve açık bir şekilde kabul edilir oldukları görüntüsü veriyor olmalarıdır. MAI gibi tanımlanabilir girişimlere göre baskın şirket hakimiyetine karşı çıkmak çok daha zordur. "Küreselleşme" başlığının artan küresel ticari hakimiyetini vurgular şekilde varlığı küreselleşme karşıtlığını harekete geçirmeye yardımcı unsurlardan birisidir.

MAI karşıtı kampanya iki tür küreselleşmeye muhalefet etmiştir: Gizlilik esasına göre hareket eden büyük hiyerarşik örgütlere dayanan ve kamusal eğitim ve halk eylemini teşvik eden farklı toplum gruplarına dayanan küreselleşme. Kampanyanın en büyük gücü, katılımcı bir süreçle uluslararası sermayeye desteğin giderek büyümesini tahmin ederek bunu önlemiş olmasıdır. Ancak küreselleşmenin daha tedrici süreçlerini durdurarak bu başarıyı tekrarlamak çok daha zordur. MAI ile hedeflenen sonuçların birçoğu daha tedrici bir şekilde Dünya Ticaret Örgütü'nün önüne getirilen bireysel davalar yoluyla elde edilmiştir. Bu ise aktivist müdahalesine çok da açık olmayan bir süreçtir.

Canlılar Üzerinde Kurumsal Mülkiyet

Günümüzde bilim insanları bitki ve hayvanların genetik yapısının unsurlarını yenisiyle değiştirebilmekte ve bu şekilde de geleneksel şekillerde üretilemeyecek olan yeni organizmalar yaratmaktadır. Örneğin; bir balığın geni bir ineğin genetik sırasına yerleştirilebilir ya da bakteri genleri mısıra konulabilir. Dikkatli bir seçim ve deneylerle istenilen özelliklerde yeni organizma türleri yaratılabilmektedir. Örneğin; artık yağ oranı daha düşük süt veren inek ya da asidik toprakta yetişebilen mısır üretmek mümkündür. Bu yeni organizmalar genetiği

değiştirilmiş olarak tanımlanmakta ve bütün bu iş kolu da genetik mühendisliği ya da biyoteknoloji olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁹

Biyoteknolojinin, hayat kurtaran ilaçların ucuza üretilmesi ve daha besleyici besinlerin yaratılması gibi insanlık açısından son derece büyük bir fayda potansiyeli bulunmaktadır. Ancak biyoteknolojinin kullanımının büyük bir kısmı kazanılmış çıkar ve hakların korunmasına yöneliktir. Bu çerçevede üç faktörün altını çizmek gerekmektedir.

Birincisi, her ne kadar başlangıçta devletler tarafından finanse edilmiş ise de biyoteknoloji şu anda büyük ölçüde ticari bir girişim haline gelmiş olup şirketlerin öncelik ve çıkarlarını korumaya yöneliktir. Daha besleyici ya da fakir çiftçiler tarafından üretilebilecek ürün üretmeye odaklanmak yerine Monstanto gibi şirketler böcek ilaçlarına dayanlı ürünler tasarlamışlardır. Bir başka yenilik ise tohumları verimli olmayan ürünlerdir. Bu ise çiftçilerin bu mevsim ürettikleri ürünün tohumlarını bir sonraki mevsim ürünleri için kullanamayacakları, bunun yerine şirketten yeni tohum satın almaları gerektiği anlamına gelmektedir. İkincisi, biyoteknoloji büyük ölçüde uzman ve sofistike teknolojiye bağımlıdır. Burada sıradan çiftçi veya toplum gruplarının kullanabileceği bir “halk teknolojisi”nden söz etmiyoruz. Biyoteknolojinin uzmanlığa bağımlı olması onu kolayca şirket ve hükümet gündemi haline getirmektedir.

Üçüncüsü, biyoteknolojide ciddi potansiyel riskler söz konusudur. Doğal olarak meydana gelen Bt böcek kimyasalı üreten bitkiler üretilmiştir. Ancak bu, sonuç olarak Bt kullanımına ihtiyaç duyan organik tarımı mahvedecek Bt-dirençli böceklerin gelişimini hızlandırabilecektir. Daha da önemlisi, yeni bir genetiği değiştirilmiş organizma son derece ölümcül bir hastalık haline gelebilir. Risk küçük olsa da sonuçlar son derece ağır olabilir. Bu da en azından mevcut haliyle biyoteknolojinin halk teknolojisi etiketi taşımaya uygun olmadığını göstermektedir.

Biyoteknoloji ile ilgili başlangıçtan itibaren birtakım kaygılar söz konusudur. İlk dönemlerde bazı bilim insanlarının dile getirdiği ciddi çekinceler birtakım sıkı kontrollerin alınmasını beraberinde getirmiştir. Ancak 1970 ve 1980’li yıllarda devlet düzenlemeleri daha gevşek bir hal almaya başlamıştır. 1990’lı yıllarda ise birçok ülkede biyoteknolojiye karşı halk muhalefeti baş göstermiştir. Hindistan gibi ülkelerde çiftçi örgütleri ortak kaynakların genetik olarak kullanılmasına karşı çıkmışlardır. İlaç firmaları geliştirmekte olan ülkelerde doğal genetik kaynakları araştırmışlardır. Ticari değeri olan bir şey bulduklarında ise bununla ilgili patent alma yoluna gitmişlerdir. Şirketler, bazen oldukça minimal bir dönüşümle ilgili organizmayı kaynak ülkeye satar hale gelmişlerdir. Bu şekilde, belli bir türü seçerek geliştirme üzerine dayalı yüzyılların toplum geleneği, “biyo-korsanlık” olarak adlandırılan bir süreç ile şirketler tarafından sahiplenmiştir.¹⁶⁰

Gelişmiş ülkelerde ise genetiği değiştirilmiş organizmalara karşı ciddi eleştiriler dile getirilmiş, bunlar da tüketiciler arasında önemli kaygılara neden olmuştur. Ticaret ve iş dünyası ise tüketicilerin bu tür gıdaları daha kolay reddetmesi ihtimali nedeniyle gıda ürünlerinin genetiği değiştirilmiş etiketi ile anılmasına karşı çıkmışlardır. Aktivist ve tüketiciler ise genetiği

¹⁵⁹ Eleştirel görüşler için örneğin bakınız, Kristin Dawkins, *Gene Wars: The Politics of Biotechnology* (New York: Seven Stories, 1997); Michael W. Fox, *Beyond Evolution: The Genetically Altered Future of Plants, Animals, the Earth -- and Humans* (New York: Lyons Press, 1999); Brewster Kneen, *Farmageddon: Food and the Culture of Biotechnology* (Gabriola Island, BC: New Society Publishers, 1999); Vandana Shiva, *Stolen Harvest: The Hijacking of the Global Food Supply* (Cambridge, MA: South End Press, 2000); Martin Teitel and Kimberley A. Wilson, *Changing the Nature of Nature: Genetically Engineered Food* (Londra: Vision, 2000).

¹⁶⁰ Vandana Shiva, *Biopiracy: The Plunder of Nature and Knowledge* (Totnes, Devon: Green Books, 1998).

değiştirilmiş gıdaların boykot edilmesini sağlayan bu tür bir isimlendirmeyi tercih etmiştir. Bazı aktivist grupları ise deneysel tarla ve alanlar da dahil olmak üzere genetiği değiştirilmiş ürünleri imha etme gibi örneklerde görüldüğü üzere sabotaj türü eylemlere başvurmuşlardır.

Bu kampanyalar birbiri ile ilgili iki alanda kaygıları birleştirmektedir. Birincisi, potansiyel riskleri ve ticari ajandası ile genetik mühendisliği ile ilgilidir. Diğeri ise patent yoluyla genetik kaynakların şirketler tarafından ele geçirilmesine işaret etmektedir. Patentler belli bir süre için piyasaya yenilik ile ilgili münhasır bir hak sağlamakta ve bir yönüyle fikri mülkiyet statüsü elde etmektedir. Ticari bir girişim olarak biyoteknoloji patentlemeye bağımlıdır.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Canlı formlarının patentlenmesi ve şirketler tarafından kontrol altında tutulan yeni hayat formlarının geliştirilmesi, kapitalist sistemin yeni bir safhaya geçişi olarak değerlendirilebilir zira burada mülkiyet sistemi genetiği içerecek şekilde genişletilmektedir. Eğer bu yerleşik hale gelirse, şirket mülkiyetini korumada esas olan kapitalizmin şiddet içeren desteklerinin kapsamı genişleyecek ve genetik değişikliğin uygun bir çerçevesi olarak kapitalizme daha geniş bir meşruiyet kazandıracaktır. Dolayısıyla canlı formlarının ticarileştirilmelerine karşı yürütülen kampanyalar kapitalizmin şiddet içeren temeline ve meşruiyetine karşı bir meydan okuma olarak gösterilebilir. Zira bu kampanyalar kapitalizmin destek ve meşruiyetinin daha kapsamlı ve geniş hale gelmesini önlemeye çalışmaktadır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Hükümetlerin lobiciliği ve uluslararası kurum ve profesyonel birlikler ile çalışma örneklerinde olduğu gibi bazı muhalefet türlerinde katılım düşüktür. Çiftçi protestolarında (Hindistan'da tarımda çok uluslu şirketlerin hakimiyetine karşı yapılan gösterilere yarım milyon kişi katılmıştı) ve tüketici boykotlarında ise katılım potansiyeli yüksektir.

3. Kampanyanın amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

Genetiği değiştirilmiş organizma karşıtları, kampanyalarında genellikle bu tür organizmaları kullanmamaktadırlar. Dolayısıyla yöntem ve amaçların pek de uyumlu oldukları söylenemez. Öte yandan yerli toplulukların ürünlerine şirketlerin el koymasına karşı çıkanların bir kısmı yerli kültürlerin kolektif fikri mülkiyet hakları için mücadele etmişlerdir.¹⁶¹ Böylesi bir yaklaşım yerli kültürleri koruma amacını taşısada genel olarak fikri mülkiyet düşüncesine meşruiyet kazandırma ihtimalini de barındırmaktadır.

4. Kampanya yozlaşma ve benzeşmeye dirençli midir?

Bütün genetiği değiştirilmiş gıdalara karşı bir yürütülen bir kampanyanın yozlaşma ihtimali düşüktür. Ancak bu tür gıdaları isimlendirmeye yönelik bir kampanya, isimle mutabık olan şirketlerce düşük fiyat, reklam, özel indirimler veya çekici teşviklerle tüketicileri kazanarak

¹⁶¹ Tom Greaves (ed.), *Intellectual Property Rights for Indigenous Peoples: A Sourcebook* (Oklahoma City: Society for Applied Anthropology, 1994).

rahatlıkla yozlaştırılabilir. Sigara şirketleri sigara paketleri üzerinde sağlık uyarılarına karşı çıkmış, ancak bu uyarılar kanun gereği zorunlu hale getirildikten sonra bile satışlarını artırmayı başarmışlardır. Aynı şekilde biyoteknoloji şirketleri de tüketici direncini aşabilirler. Yine de bunu oturup beklemek gerekir.

Yozlaşma ayrıca genetiği değiştirilmiş ürünlerin değerlendirildiği sistemlere katılım yoluyla da meydana gelebilir. Örneğin; çiftçi temsilcileri hükümetlerin tarım politikası komitelerine atanabilmektedir. Ancak bu türden bir yozlaşmanın halihazırda meydana gelmesi ve derinleşmesi ihtimali oldukça düşüktür.

Özetle yaşam formlarının ticarileştirilmesine karşı yürütülen muhalefet, kapitalist sistemin yeni bir alana doğru genişlemesine bir meydan okumadır. Bilgi yayma, lobicilik, gösteriler örgütlenme ve genetiği değiştirilmiş ürünleri imha etme gibi yöntemler de dahil bu genişlemeye karşı çıkmanın birçok yolu bulunmaktadır. Kullanılan yöntemlere ve kampanyaları yürütme biçimlerine bağlı olarak az veya yüksek düzeyde katılım, amaç-sonuç uyumluluğu ve yozlaşma riskinden söz etmek mümkündür.

Yaşam formlarının ticarileştirilmesi, kapitalizmin bilgi kullanımı üzerinde monopoli tesis ederek genişlediği alanlardan sadece bir tanesidir: Monopoli ayrıcalığı olarak da isimlendirilebilecek meşhur fikri mülkiyet. Buna bağımlı ana endüstriler arasında ilaçlar, sinema filmleri, yazılım ve yayıncılık yer almaktadır. Fikri mülkiyet kapsamında yer alan ürünlerin kullanımındaki mülkiyet haklarını makul ve meşru ilan etmek oldukça zordur çünkü üretildikten sonra bu ürünlerin kopyasını yapmak ve bu ürünleri çoğaltmak kolaydır. Bu da esasen normalde bu ürünleri kamu malları haline getirmek için meşrulaştırıcı bir nedendir. Bir şiirden fayda elde etmek için sahiplik ve mülkiyet gerekli değildir. Milyonlarca insanda bunun bir kopyası olsa bile orijinal versiyon herhangi bir eksikliğe maruz kalmamaktadır. Bu da ürünleri çoğaltmak için belli bir kaynak ve işçilik kullanımı gerektiren mesela ayakkabı ya da ev gibi ürünlerden farklı bir duruma işaret etmektedir.

Kaynakların ortaklaşa kullanımına dayalı bir ekonomide fikri mülkiyet kapsamındaki ürünler ücretsiz bir şekilde kullanıma sunulacaktır. Bu, yapay kıtlık yaratan ve hem kullanımı hem de yeniliği kısıtlayan kapitalist sistemin fikri mülkiyet yönteminden çok daha etkili ve verimlidir. Günlük dil ve bilimsel bilgi ile ilgili kamusal sistemler son derece iyi bir şekilde işlemektedir. Formül ve kelimeler üzerinde özel mülkiyet ve sahiplik onların değer, dinamizm ve esnekliğini düşürmektedir.

Ancak bu tür ürünleri üretenlerin, yarattıkları eser üzerinden belli menfaatler elde etmeleri gerektiği inancı özellikle aydınlar arasında yaygın bir kabule kavuşmuş durumdadır. Bunun sonucu olarak ise fikri mülkiyete tabi eserler üzerinde ticari sömürü ve tekel imkanı ortaya çıkmakta, bu türden bir tekel de ciddi bir örgütlü muhalefet ile karşılaşmamaktadır. Bir dizi fikri mülkiyet türlerine karşı yürütülen kampanyaların gelişimi kapitalizm karşıtı mücadelede önemli bir köşe taşıdır.¹⁶²

¹⁶² Fikri mülkiyete karşı yürütülen kampanyalar hakkında bazı düşünceler için bakınız: Brian Martin, "Against intellectual property," içinde [Information Liberation](#) (London: Freedom Press, 1998), ss. 29-56.

Ücretsiz Yazılım

Kapitalist fikri mülkiyet sistemine yönelik en gelişmiş ve önemli meydan okumalardan bir tanesi ücretsiz yazılım hareketidir.¹⁶³ Şirketler satmak üzere yazılım geliştirirler. Bunu yaparken de gizlilik içinde ve rekabet hissiyle hareket etmekte ve bu maliyeti tüketicilere yansıtmaktadırlar. Ücretsiz yazılım hareketi üyeleri ise bedava dağıtılmak üzere yazılım geliştirmektedirler. Hareketin üyeleri yazılımların kodunu halka açık hale getirmekte, böylelikle de herkesin yazılıma katkı yapmasına olanak sağlamaktadırlar. Şirketlerin söz konusu ücretsiz yazılım üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmeleri veya kontrol sağlamalarının önüne geçmek için de bu ürünler “copyleft” denilen bir yöntemle korunmaktadırlar. Bu yöntem ise diğerlerine bu ürünü serbestçe ve ücretsizce kullanma imkanı vermekte, ancak onun üzerinde herhangi bir hak iddia edememelerini de sağlamaktadır.

Ücretsiz yazılım hareketi inanılmaz derecede etkili olmuştur. Dünyanın dört bir yanından programcıların yaptığı gönüllü katılımlar ile son derece geniş bir ücretsiz yazılım külliyatı ortaya çıkmıştır. Bu külliyat içinde en bilineni ise ticari mukabillerine göre çok daha güvenilir olduğu için ticari yazılımlara ciddi bir rakip haline gelen Linux işletim sistemidir. Ancak Linux dışında da çok sayıda etkili ve geniş kullanıma sahip ücretsiz yazılım bulunmaktadır.

Çarpıcı başarıları dikkate alındığında ücretsiz yazılım hareketinin görünürlüğünün son derece düşük olduğu söylenebilir. Reklamların bilgisayar firmalarından geldiği gazete ve internet sitelerini okuyan bir kişi ücretsiz yazılımın varlığından pek de haberdar değildir.

Katılımcılarının çok büyük bir kısmı programlama ile ilgili zorluk ve meşguliyetlerden keyif aldıkları için sürece katılıyor olsalar da ücretsiz yazılım bir kampanya olarak değerlendirilebilir.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Ücretsiz yazılım hareketi kapitalizmin meşruiyetine yönelik potansiyeli olan bir meydan okumadır zira bu hareket, topluca yapılan ve gönüllülük esasına dayanan bir çalışmanın dünyadaki en zengin şirketlerin ürünlerinden daha iyi ürünler ortaya koyabileceğini göstermektedir. Ücretsiz yazılım ayrıca kapitalizme yönelik şiddetsiz bir alternatiftir çünkü yazılımı kapsayacak şekilde fikri mülkiyetin kapsamının genişlemesine meydan okumaktadır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Ücretsiz yazılımın geliştirilmesine katılım yetkin katkılarla sağlanmaktadır. Programcılar sürece ancak kullanışlı bir katkı yapacak durumda olduklarında katılmaktadırlar. Diğerleri ise ücretsiz yazılımı kullanarak ve kullanılmasını teşvik ederek sürece dahil olabilmektedirler.

¹⁶³ Free Software Foundation, 59 Temple Place, Suite 330, Boston MA 02111-1307, USA; gnu@gnu.org; <http://www.gnu.org/>.

3. Kampanya amaçları kampanya yöntemleri ile uyumlu mudur?

Yöntemler amaçlar ile büyük ölçüde aynıdır; ücretsiz yazılım geliştirme ve kullanma. Temel çelişki ise ücretsiz yazılımı ticari fırsatçılara karşı korumak adına telif yasalarını kullanarak “copyleft”i yaratmış olmasıdır.

4. Kampanya yozlaşmaya dirençli midir?

Ücretsiz yazılım kavramı sıklıkla, her ne kadar ortak bir ürünlük izlenimi veriyor olsa da esasen deneme süresinde ücretsiz olan ancak yine de ticari bir yazılım olan “shareware” ile karıştırılmaktadır. Bilgisayarlar genellikle “ücretsiz” yazılımlarla birlikte satılır. Ancak bu yazılımlar genelde ticari amaçlı üretilmişlerdir. Bu şekilde ücretsiz yazılım kavramı ticari yazılım seçenekleri ile karıştırılmaktadır.

Bilgisayar şirketleri kendi yazılım paketlerinin bir parçası olarak ücretsiz yazılımları benimseyerek ticari bir ortamda “ücretsiz” unsurları kullanabilir ve dolayısıyla daha komple bir ücretsiz yazılım paketi ihtimalinin önüne geçebilirler.

Çoğu ücretsiz yazılım, çok daha yabancı bir ortamda normal işlerinde ticari yazılım geliştiren programcılar tarafından yazılmaktadır. Şayet bilgisayar firmaları programlamayı daha katılımcı ve çekici yapabilmış olsalardı programcılar büyük bir ihtimalle ücretsiz yazılım yazmaya o kadar da ilgi göstermeyebilirlerdi. Ancak dünya çapında ücretsiz yazılım yazan binlerce programcı olduğu için ücretsiz yazılım hareketini yavaşlatmada etkili olabilmesi için bu türden yozlaşmanın son derece geniş çaplı olması gerekmektedir.

Özetle, ücretsiz yazılım hareketi, özellikle de mülkiyet sisteminin yazılımı da kapsayacak şekilde genişlemesini engelleme anlamında kapitalizme önemli bir darbe vurmaktadır. Pratik bir alternatif olarak ise hareket programcılar ve yazılım kullanıcıları için katılımcı iken yüksek ürün kalitesini de temin etmektedir.

Küresel-Yerel Kampanya

Uzunca bir süre kapitalizm ulusal düzeyde işlemiş ve bu düzeyde rakip hükümetler ulusal sermayenin çıkarlarını savunmuştur. Serbest ticaretin gelişmesi ve yayılması gibi uluslararasılaşma örnekleri ise genelde sadece en güçlü kapitalist devletlerin çıkarına olmuştur. Bugün durum hala aşağı yukarı bu minvalde olup ticari küreselleşme en çok ABD ve diğer zengin devletler tarafından şiddetli bir şekilde desteklenmekte ve teşvik edilmektedir.

Buna karşılık sosyalist hareket 1800’lü yıllarda başladığında uluslararası bir nitelik arz etmekteydi. Burada ana düşünce, işçilerin ortak çıkarları olduğu ve bu nedenle de ortak düşmanları olan kapitalistlere karşı birleşmeleri idi. Pratikte, özellikle de savaş durumunda milliyetçilik sıklıkla daha güçlü bir faktör olmuştur. Birinci Dünya Savaşından önce işçi sınıfı örgütleri devletler arası savaşa karşı çıkmışlardır. Ancak savaş başladıktan sonra ise uluslararası idealler unutulmuş ve işçiler, düşman ülkelerdeki muadillerine karşı savaşmak üzere gönüllü olmuşlardır.

Ticari küreselleşme ilerleme kaydettikçe de muhalefetin küreselleşmesi ihtiyacı artmıştır. Ancak bu türden bir muhalefet kaçınılmaz olarak yerel durumlarda eylemi de içermektedir. MAI karşıtı ve hayat formları üzerinde şirket kontrolü karşıtı kampanyalar hem küresel hem de yerel olarak görülebilecek kampanya örnekleridir. Ticaret anlaşmaları ve hayat formları

üzerinde elde edilmiş patentlerin küresel birtakım sonuçları bulunmaktadır. Bu girişimlerin taraftarları küresel ölçekte planlama yapmaktadırlar. Bu nedenle de muhaliflerin de küresel düzeyde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede küresel düzeyde yürütülecek bir kampanya uluslararası forumları hedef almayı, dünyanın farklı bölgelerinde eylem koordine etmeyi ve bir dizi ülkede farklı gruplardan katılımcıyı bir araya getirmeyi içermektedir. Bunu başarmak için ise yerel boyut hayati öneme sahiptir. Ticari küreselleşmenin etkileri daha net ve keskin bir şekilde yerel topluluklarda hissedilmektedir. Bu nedenle de küresel kampanyalar bu tür topluluklarda inşa edilmelidir. Yerel katılım ve girişim olmaksızın uluslararası medya ve toplantılar düzeyinde hareket eden kampanya üyeleri taban kaygıları ile kolayca bağlarını koparabilir ve yozlaşmaya açık hale gelebilirler.

Esasen küresel-yerel kampanya için tamamen yeni bir durumdan bahsedilemez. Sömürgecilik bir uluslararası sömürü süreciydi ve bağımsızlık hareketleri genelde sömürgeci devlet içinde farklı gruplar tarafından da desteklenmiştir. Çoğu işçi mücadelesinin uluslararası boyutu olmuştur. Nükleer güç karşıtı mücadele de uluslararası bağlantıları olan ulusal hareketleri de içinde barındırmıştır. Ancak ticari küreselleşmede küresel etkiler birçok alanda çok daha önemli hale gelmektedir.

Küresel ile yerel arasında ise ulusal, bölgesel ve her tür seviyede ağların olduğu bir dizi ara ölçekler bulunmaktadır. Bu da kampanyada artan derecede örgütsel karmaşa anlamına gelmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı kültürlerden gruplar dahil olduğunda ise kampanyaları katılımcı yapmak ilave bir zorluk ve güçlük yaratmaktadır.

12. Strateji Olarak Ekonomik Alternatifler

Strateji geliştirmenin etkili yollarından biri, amacın bileşen ve unsurları üzerinde çalışmak sonra da bunları yöntemlere dönüştürmektir. Bu yaklaşımın en büyük avantajı, amacın yöntem ile uyumlu hale gelmesi ile böylesi bir durumda strateji yanlış sonuçlara hizmet etmez.

Şiddetsizliğin kendisi amacı strateji olarak kullanma yaklaşımının bir örneğini ortaya koymaktadır. Burada amaç, örgütlü şiddet olmayan bir toplum olup bu toplumda çatışmalara şiddetsizlik yöntemleri ile müdahale edilmektedir. Bu amaca ulaşmada ana yöntem şiddetsiz eylemdir. Bu ise şiddetsiz eylemini kullanmada tecrübe sağlama, amaç olarak şiddetsizliği anlamayı mümkün kılmak ve şiddet yöntemlerinden vazgeçmeye yardımcı olmaktadır.

Kapitalizm karşıtı bir şiddetsizlik stratejisi için amaçları yöntemlere dönüştürmek, kapitalizme alternatif şiddetsiz bir ekonomik seçenek üzerinde çalışmak ve bu alternatifi ya da bunun bir parçasını değişim için yönetime dönüştürmek anlamına gelmektedir. Bu son derece etkili bir yaklaşım olabilir.

Ekonomik alternatiflerden biri; tarım, üretim, perakende, hizmetler ve başka benzeri alanlarda kolektif girişimler olan kooperatiflerin teşvik edilmesidir. Kooperatiflerde ortada patron olmaksızın işçiler ve kullanıcılar süreci kontrol etmektedirler. Kararlar, ya konsensus ya da oylama ile katılımcı bir şekilde alınmaktadır. Kooperatifler işçi kontrolü ile yürütülen girişimler olup bu konu 7. Bölümde ele alınmıştır. Strateji olarak kooperatifler, kendilerini ortak, kendi kendini yöneten bir yaklaşıma adanmış bir grup kişi tarafından sıfırdan kurulmaktadır. Buna karşılık işçi kontrolü daha çok mevcut bir girişimde çalışanların kontrolü alması ile meydana gelebilmektedir.

Burada üç başka ekonomik alternatif ele alınmaktadır:¹⁶⁴ Topluluk değişim programları, yerel para sistemleri ve gönüllü basitlik.

Topluluk Değişim Programları

İyi bilinen topluluk değişim programlarından bir tanesi Mahalli İstihdam ve Ticaret Sistemi'dir (Local Employment and Trading System-LETS). Bu sistem kar amacı gütmeyen, yerelde mal ve hizmetlerin değişimini koordine etmek için kurulan bir kooperatif bilgi hizmetidir.¹⁶⁵ Hizmet veya mal üreten kimselere, girişime katılanların hizmet ve ürünlerinin alımında kullanılabilir kredi verilmektedir. İsimli piyasasının aksine LETS gibi formel değişim sistemleri insanlar arasında doğrudan bağlantıyı ve etkileşimi teşvik etmekte ve daha fazla işbirliğine dayalı bir yaklaşımı özendirilmektedir. LETS para ekonomisini tamamlamakla birlikte bu sisteme esasen meydan okumaktadır, zira devlet sisteme vergilendirme yoluyla müdahale etmekte zorluk çekmektedir.

Birçok ülkede yüzlerce toplulukta LETS girişimine rastlanmaktadır. Genelde bu programlar dar ve sınırlı olmakla birlikte bir kısmı gayet geniş ve kapsamlıdır. Bazı devletler LETS faaliyetlerine izin verirken bazıları ise bunların faaliyetlerini engellemektedir. Devlet düzenlemeleri LETS girişimlerinin genişlemesini sınırlandırırken en azından bazı insanlar için normal para ekonomisi kadar çekici ve geçerli bir niteliğe sahiptir.

LETS programlarını kurmak ve yürütmek kapitalizm karşıtı bir strateji olarak görülebilir. Kontrol listesindeki sorularda yer alan "kampanya" kelimesi "LETS programı geliştirmek" olarak yorumlanmalıdır.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Bilindik para türünden ziyade mal ve hizmet değişimine dayandığı ve büyük şirketler için içine girmeden bireyler arasında, kar amacı gütmeyen yürütüldüğü için LETS kapitalizmin meşruiyetine meydan okumaktadır. Sömürüden ziyade işbirliğine dayandığı için de LETS şiddetsiz bir alternatifin inşasına yardımcı olmaktadır. Mevcut haliyle LETS kapitalizme tam ölçekli bir alternatif olmamaktadır. Örneğin LETS katılımcıları çoğu yetenek ve çalışma araçlarını geleneksel ekonomi ile elde etmektedirler. LETS'e dayalı topluluklar nadiren bütün bir eğitim sistemi yürütmektedir. Bununla birlikte LETS daha geniş bir şiddetsiz alternatifin bir parçası olabilir.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Kesinlikle. LETS girişimine katıldıkları ölçüde aslında insanlar alternatif seçeneğe de katılmaktadırlar. Ancak LETS programlarını kurma ve yönetme alanlarında sadece birkaç kişi

¹⁶⁴ Faydalı bir analiz ve inceleme için bakınız: Gary Moffat, "Building economic alternatives," *Kick It Over*, #29, Yaz 1992, ss. 4-12.

¹⁶⁵ Richard Douthwaite, *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World*(Totnes, Devon: Green Books, 1996).

sorumluluk üstlendiği için tasarım ve işletim düzeyinde birtakım eşitsizlikler söz konusu olabilmektedir.

3. Kampanya amaçları yöntemler ile uyumlu mudur?

Evet.

4. Kampanya benzeşme veya yozlaşmaya dirençli midir?

Yozlaşma genellikle para ekonomisinin çekiciliği nedeniyle meydana gelebilmektedir. LETS ancak kısmi bir alternatif olduğu ve sistem katılımcıları aynı zamanda daha geniş ve daha fazla seçenek sunan para ekonomisine dahil ettiği için LETS sisteminin tam bir alternatif olması ihtimali düşüktür.

Yerel Para Sistemleri

Topluluk değişim programları ile ilişkili bir unsur da yerel para sistemleridir.¹⁶⁶ Hem LETS, hem de yerel para sistemleri piyasaların devletler tarafından inşa edilmelerine bir meydan okumadır.¹⁶⁷ Yerel para, merkezi bir hükümetin zorunlu kılmasından ziyade yerel düzeyde planlanmakta, hayata geçirilmekte ve kontrol edilmektedir. Yerel para doğrudan topluluk üyeleri ile bağlantılı olmakta ve özellikle de büyük bankalar başta olmak üzere ulusal hükümetlerin ve büyük şirketlerin gücünü sınırlamaktadır. Bu sistem insanlara paranın toplumsal rolünü anlamalarına yardım etmekte ve bu yönüyle de paranın nötr bir değişim aracı olduğu fikrine karşı bir argüman sunmaktadır.¹⁶⁸

Birçok örnekte yerel para sistemleri özellikle ekonomik kriz dönemlerinde yerel ekonomiyi hareketli tutma girişimi olarak yerel topluluklar tarafından gündeme getirilmiş ve işletilmiştir. Bazen ilgili mahalli kur otomatik olarak değer kaybetmiş, bu da parayı elinde tutanların parayı hızlıca harcama isteklerini artırmıştır. Yerel para, merkezi hükümetlerin kur üzerindeki tekellerine doğrudan bir meydan okuma olduğu için merkezi hükümetler mümkün olan en kısa sürede yerel para sistemlerini ortadan kaldırmaktadırlar.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Mahalli para sistemleri kapitalizmin meşruiyetine karşı meydan okumaktadır ancak burada kapitalizmin türleri arasında ayırım yapmak önemlidir. Gerçekte var olan kapitalizm, merkezi hükümetin, bankalar ve büyük şirketlerle işbirliği içinde para sistemi üzerinde kontrol tesis etmesine dayanmaktadır. Mahalli para sistemleri merkezi hükümet, bankalar ve şirketlerin

¹⁶⁶ Douthwaite, *Short Circuit*; Thomas H. Greco, Jr., *New Money for Healthy Communities* (Tucson, AZ: Thomas H. Greco, Jr., PO Box 42663, Tucson AZ 85733, USA, 1994).

¹⁶⁷ Bangladeş'te Grameen Bank örneğinde olduğu gibi fakirlere hizmet veren mikrofinans sistemleri de büyük önem taşımaktadır. Bakınız, Muhammad Yunus ve Alan Jolis, *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle against World Poverty* (New York: Public Affairs, 1999).

¹⁶⁸ Paranın tarafsızlığı ile ilgili olarak bakınız Nigel Dodd, *The Sociology of Money: Economics, Reason and Contemporary Society* (London: Polity, 1994). Paranın psikolojisi için, bakınız, Dorothy Rowe, *The Real Meaning of Money* (London: HarperCollins, 1997).

iktidarına karşı önemli bir alternatiftir. Ancak yine de mahalli para yerel sermaye ile uyumludur. Dolayısıyla yerel para sistemlerinin “tekel kapitalizmin” meşruiyetini azalttığını söylemek mümkün ise de yerel rekabetçi kapitalizmin meşruiyetini ise desteklemektedir.

Aynı şeyi kapitalizmin alternatifi olarak yerel para için de söylemek mümkündür. Yerel para yerel kapitalizm versiyonunu, mevcut ulusal ve küresel kapitalizminin yerine ikame etmektedir. Bunun kapitalizme tam anlamıyla şiddet içermeyen bir alternatif inşa edip etmeyeceğini belirlemek ise son derece zordur.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Tecrübelerle göre çok sayıda kişi yerel parayı kullanarak sisteme katılmaktadır. Yerel paranın kullanıma sokulması genelde birkaç kişinin inisiyatifi ile gerçekleşmektedir. Ancak yerel bir para biriminin kurulması ve yürürlüğe sokulmasının son derece katılımcı bir süreç olabileceğini belirtmek gerekir. Bunun bir modeli, Beşinci Bölümde ele alınan demarşıdır.

3. Kampanya amaçları yöntemler ile uyumlu mudur?

Evet.

4. Kampanya benzeşme veya yozlaşmaya dirençli midir?

Hükümetler genellikle yerel paranın tehditkar olduğunu düşündükleri için onu ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle yozlaşmadan ziyade yerel para üzerinde baskı ihtimali daha fazladır.

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, özellikle kendi çalışanları için de facto (fili) para birimi kullanan şirketlerin olduğu görülecektir. Bu para birimi şirket kredilerinde, ev, araba ve diğer benzeri hizmetlerde kullanılabilir. Tek bir büyük şirket tarafından domine edilen tipik şirket şehirlerinde, şirketin sahibi olduğu ya da sponsorlu girişimler dışında çalışanların son derece az ekonomik etkileşimi bulunmaktadır.

Bu durumda, yerel bir para sisteminin meydan okuma gücünün esasen sistemi kimin kontrol ettiği ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Eğer yerel para birkaç yerel kapitalistin girişimi ise veya onlar tarafından kontrol ediliyorsa, bu durumda kapitalizme yönelik gerçek bir meydan okumadan söz edilemez. Ancak eğer para sistemi üzerinde yerel topluluk hakimiyeti söz konusu ise bu durumda potansiyel bir meydan okumadan bahsedilebilir.

Gönüllü Basit Yaşam

Kapitalizmin ardındaki itici güçlerden bir tanesi de giderek artan tüketimdir. İnsanlar sürekli daha iyi elbise, daha geniş evler, daha lüks arabalar, daha karmaşık bilgisayar yazılımı ve bir sürü başka mal ve hizmet istemeye devam ederlerse bu arzuları karşılamak suretiyle para kazanmak için birçok fırsat olacaktır. Reklamlar insanlara bir şeylerden yoksun oldukları hissini vermekte ve bu algılanmış eksiklik ve yoksunluğu gidermek için onları bir şeyler satın almaya yönlendirmektedir. Şayet çok sayıda insan halihazırda sahip olduklarından daha fazlasını isterse harcamak üzere para kazanmak için daha fazla çalışmak zorundadırlar.

Ancak eğer insanların çoğu birkaç basit ve uzun süre dayanan eşya ve ürünler ile tatmin olursa ekonomi ciddi bir tehditle karşı karşıya kalacaktır. Gönüllü basitlik hareketi gereksiz tüketimi kesmeyi hedeflemektedir.¹⁶⁹

- Büyük ve geniş bir ev yerine daha küçüğü tercih edilir.
- Bir ailede iki veya üç araba yerine sadece bir arabanın olması hatta araba yerine bisiklet kullanılması
- Birçok yeni giysi almak yerine ikinci el olarak alınacak az sayıda giysi bulundurmak
- Çok sayıda dergi ve kitap almak yerine kütüphanelerin kullanılması

Basitlik düşüncesinde son derece geniş bir esneklik bulunmaktadır. Basit yaşam düşüncesi sadece çok az sayıda şeye sahip olma ya da gözükenden daha azı ile yetinme anlamına gelmemektedir.

Burada “gönüllü” kavramı önemlidir. Buna göre basit yaşam, başka bir seçenekleri olmadığı için insanların fakirlikten dolayı yapmak zorunda oldukları bir şey değildir. Tam tersine, basit yaşam, bilinen ve sıklıkla kullanılan hizmet ve ürünler olmaksızın basit bir hayat sürme tercihidir.

Gönüllü basit yaşam için çok farklı motivasyonlardan bahsetmek mümkündür. Üretimin çevresel etkilerinden duyulan kaygı, kaosun olmadığı bir kişisel hayatı tercih etmek, tüketmek üzere para kazanmak için çalışmanın öğütücü etkilerinden kaçma, daha azına sahip olanlar ile dayanışma ifadesi ve giderek daha da genişleyen kapitalist sisteme destek vermeme güdüsü ve isteği gibi çok sayıda faktörden söz etmek mümkündür.

Binlerce yıldır insanların bir kısmı gönüllü olarak basit bir yaşamı tercih etmişlerdir. Böylesi bir tercihin zengin toplum ve alt kültürlerde özel bir önemi bulunmaktadır zira bu hayat tarzı bir kimsenin tüketebileceği kadar harcaması ile ilgili yaygın inanca meydan okumaktadır. Gönüllü basit yaşam 1970’li yıllarda batı ülkelerinde kısmen görünürlük kazanmıştır. Basit yaşam hala bazıları için bir seçenek olarak varlığını sürdürmekte ise de ana akım bir harekete dönüşmüş değildir.

1. Kampanya aşağıdakilerin gerçekleşmesinde yardımcı oluyor mu?

- * kapitalizmin şiddet içeren unsurlarını hedef alıyor,
- * kapitalizmin meşruiyetine zarar veriyor veya
- * kapitalizme karşı şiddet içermeyen bir alternatif inşa ediyor mu?

Gönüllü basit yaşam, giderek artan üretim ve tüketim sistemi olarak kapitalizmin meşruiyetini ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla basit yaşam düşüncesi kapitalizmin geleneksel görüntüsüne bir tehdittir. Elbette kapitalizm her zaman iyi işlememektedir. Kriz dönemlerinde üretim

¹⁶⁹ The Simple Living Collective, American Friends Service Committee, San Francisco, *Taking Charge: Achieving Personal and Political Change through Simple Living* (New York: Bantam, 1977).

belirgin şekilde azaltmakta, bu ise esasen geniş ölçekte “gönüllü olmayan basit yaşam” tercihinin neden olmasıdır.

Gönüllü basit yaşam kapitalizme karşı şiddet içermeyen alternatiflerin geliştirilmesine, bu alternatifler sınırsız istekleri teşvik etmekten ziyade ihtiyaçları tatmin etmeye dayandıkları sürece, katkıda bulunmaktadır. Bu noktada özellikle Sarvodaya örneğini hatırlamak gerekir (Beşinci Bölüme bakınız). İnsanların kendi ihtiyaçları ile ilgili olarak makul ve gerçekçi oldukları bir kültür yaratmak, muhtaçlara yardım ve işbirliğine dayalı bir ekonomiye doğru atılacak önemli bir adımdır.

2. Kampanya katılımcı mıdır?

Katılımcılar, gönüllü basit yaşamı tercih edenlerdir. Bu tercihi yapanların yanında, gönüllü basit yaşamı savunmayla birlikte bu harekete tam olarak katılmayan kişiler de bulunmaktadır.

3. Kampanya amaçları yöntemleri ile uyumlu mudur?

Evet. Gönüllü basit yaşam “alternatif yaşama” ile ilgili ideal bir örnektir.

4. Kampanya benzeşme veya yozlaşmaya dirençli midir?

Gönüllü basit yaşamı bir tüketici seçeneği olarak pazarlamak mümkündür. Bu çerçevede, böyle bir eğilimi olanlar için özel ürünler tasarlanabilir. Ancak, geleneksel tüketim ile kıyaslandığında bu türden bir yozlaşma çok da önemli ve etkili değildir. Reklam, güvensizlikleri hedeflemede ve istekleri gerçekleştirme vaadi ile ürün ve mal satmada daha da karmaşık hale gelmektedir. Birçok ürün, tamir etmek yerine yenisini almanın daha da cazip olduğu bir anlayışla üretilmektedir. Dolayısıyla bozulduklarında bu tür ürünler tamir edilmemekte, bunun yerine tamire göre daha ucuz oldukları için yenisini ile ikame edilmektedirler. Fiyatlar düştükçe ve ürünlere erişim kolaylaştıkça gönüllü basit yaşam gereksiz ve manasız bir kendini mahrum etme tercihi olarak görülebilir. Buna ilave olarak, yakın çevrenin etkisi ve baskısı önemli bir etkidir. Gönüllü basit bir yaşam sürdürmek, özellikle de tüketim kültürünü sorgulamayanların arasında bunu yapmak, son derece güçtür. Bu nedenle de gönüllü basit yaşam aynı düşüncüyü paylaşanlarca oluşturulmuş topluluklar içinde hayat bulmaktadır. Böylesi topluluklarda basit yaşam prestij ve gurur vesilesi haline dahi gelebilmektedir.

Gönüllü basit yaşam, çok ciddi bir engelle karşılaşmadan hayata geçirilebilir. İnsanların tüketmesini sağlamak üzere devlet gücünün kullanılması ihtimali düşüktür. Basit yaşam, arzu edilen alternatifi, yani insanların ihtiyaçlarını karşılayan ancak onların hırslarını teşvik etmeyen bir sistemi taklit eden yapıcı bir programın parçasıdır. Gönüllü basit yaşamın en büyük zayıflığı bir strateji olarak yozlaşmaya karşı kırılabilir olmasıdır. Tüketimi teşvik edenler, tüketim toplumuna katılımlarını sağlamak için insanlara son derece karmaşık araç ve tercihler sunmaktadır. Şayet az sayıda kişi daha basit bir hayat tarzı yönünde bir karar verirse bu tüketim çılgınlığına karşı önemli bir tehdit olmayacaktır. Ancak popüler bir seçenek haline geldiğinde ve kapitalizme doğrudan meydan okuyan diğer stratejiler ile birleştirildiğinde gönüllü basit yaşam daha büyük bir tehdit haline gelecektir.

Sonuç

Ekonomik alternatifler stratejilere dönüştürmek son derece güçlü bir yaklaşımdır. En büyük engel ise bunu büyük bir ölçekte gerçekleştirmektir. Görece küçük ve dar girişimleri başlatmak kolay olsa da bunların marjinalleşmesi ya da yozlaşması ihtimali daha fazladır.

Bir kişi için gönüllü basit yaşamı benimsemek kullanışlı ve faydalı bir adımdır. Daha büyük bir zorluk ise gönüllü basit yaşamı toplumsal bir harekete dönüştürmek ve çok sayıda kişinin bu harekete katılımını sağlamaktır.

Küçük bir kooperatif şirketi kurmak çok zor olmayabilir. Ancak daha büyük zorluk, düşman bir ortamda tek başlarına hayatta kalmak için çaba göstermek yerine birbirlerini destekleyebilecek bir kooperatifler ağı kurabilmektir.

Hindistan ve Sri Lanka'da köylerde sarvodaya teşviki yapmak başka bir şey, bunu küresel bir harekete dönüştürmek başka bir şeydir.

Hükümet ve devleti içeren herhangi bir işlem ya da tercihten uzak kalarak gönüllü ekonomik değişim sistemi içinde gönüllü basit yaşam tercihi yaparak hayatta kalmak mümkündür. Ancak bu yine de oldukça zordur. Bunu birçok insan için çekici bir seçenek haline getirmek ise çok daha zordur.

Dolayısıyla hangi tür şiddetsiz alternatif öngörülürse öngörülün, en büyük zorluk, bu alternatifini yerel girişimlerin ötesinde inşa etmektir.

13. Sonuç

Kapitalizme karşı bir şiddetsizlik stratejisinin; şiddetsizliğin analizine, amaçlarına ve yöntemlerine dayalı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Kapitalizm analizinin, sistemin şiddet içeren temellerine yapılacak bir vurguyla birlikte şiddetsizlik perspektifinden yapılması elzemdir. Nihai amaç, içinde örgütlü şiddetin olmadığı şiddetsiz bir kapitalizm alternatifidir. Amaca yönelik olarak kullanılan yöntemler, şiddetsiz eylemin tanıdık teknikleridir.

Birçok cesur ve kararlı kimse kapitalizme veya kapitalizmin bazı yönlerine meydan okuma amacıyla şiddetsizlik kampanyaları geliştirmiş ve yürütmüştür. Ancak bunların çok azı kapitalizmin şiddetsiz bir şekilde dönüştürülmesi amacıyla kurgulanan bütüncül bir strateji ile bağlantılıdır. Çoğu şiddetsizlik analizi; diktatörlük, askeri saldırı ve ırk ayrımı gibi gayet açık baskı, saldırı ve yıldırma örneklerine odaklanmıştır. Ancak kapitalizmde iktidarın kullanımı çok katmanlıdır. Dolayısıyla şiddetsizlik perspektifinden bakıldığında kapitalizmin dinamiklerinin analizi bir şiddetsizlik stratejisi geliştirmek için hayati öneme sahiptir.

Bu kitapta yapılan inceleme nasıl hareket edilmesi gerektiği ile ilgili bir yol çizmektedir. Ancak başka ihtimallerden de söz etmek mümkündür. Kapitalizmin şiddetsiz bir dönüşümünü sağlamak için ilgili sürece çok fazla sayıda kişinin katılımı, bu kişilerin sistemin işleyişine hakim olması, değişimin nasıl olacağını bilmeleri ve hangi tür girişimlerin verimli olacağı konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu ise kullanışlı bir şiddetsizlik analizinin, temelleri halihazırda bilinir bir türden olması gerektiği anlamını taşımaktadır. Birkaç uzman veya guruya böylesi bir değişim için güvenmek mantıklı değildir. Her duruma göre koşullar değişiklik göstermektedir. Küresel kapitalist dinamikler değişmektedir. Şiddetsizlik aktivizmine katılanlar analiz edebilmeli, plan yapabilmeli, değerlendirme yürütebilmeli ve

yenilik ortaya koyabilmelidirler. Şiddetsiz eylemi toplumsal değişime yönelik katılımcı bir yaklaşımdır. Aynı şekilde bu eyleme eşlik edecek analizin de mümkün olduğunca katılımcı olması gerekmektedir.

Şiddetsizlik stratejisini bir araç olarak düşünmek gerekir. Bu strateji, düşünme ve planlama biçiminde olup her durumda muhakeme şarttır. Yerel durumlar nadiren analizlerde ele alınan ideal modele uygunluk gösterir. Mükemmel kampanya nadiren ihtimal dahilindedir. Uyarılma ve tavizlerin yapılması şarttır. Bu nedenlerden ötürü değişim yönünde düşünülmemiş bir formülün kullanımı potansiyel felakete gebecektir. Analiz ve planlama katılımcı, yaratıcı ve uyarlanabilir olmalıdır. Temelleri anlamak önemli olmakla birlikte “doğru” eyleme giden otomatik bir yoldan da söz edilemez.

Bu kitaptaki analiz oldukça genel niteliklidir. Genel değerlendirmelerin yanı sıra, yerel tarih, kültür, tecrübe, muhalefet, müttefikler ve duruma özgü bir dizi başka faktörün dikkate alınması ile detaylı stratejilerin geliştirilmesi hayati öneme sahiptir. Bu ise ancak yerel bilgi ve tecrübeye sahip insanlar tarafından etkili bir biçimde gerçekleştirilebilecek bir şeydir.

Neden şiddetsizlik? Kimisi için ahlaki adanmışlık, kendilerinin şiddetsizlik ilkelerine bağlılıklarının temelini teşkil etmektedir. Ancak pragmatik nedenlerden dolayı da şiddetsizliğe dayalı bir çözümü desteklemek mümkündür. Devlet gücünü ele geçirmeye dayalı kapitalizm karşıtı stratejiler istikrarlı bir şekilde başarısızlığa uğramıştır. Bu nedenle şiddetsizlik stratejisi bir şans hak etmektedir.

Kapitalizm karşıtı şiddetsizlik stratejisinin, kendi içinde tutarlı olmak gibi büyük bir avantajı bulunmaktadır. Bu stratejinin yöntemleri amaç ile uyumludur. Şayet bir kişi, önceliğin en muhtaçlara hizmet etmekte olduğu işbirliğine dayalı, eşitlikçi ve şiddetsiz bir ekonomik geleceğe inanıyorsa bu durumda şiddetsizlik stratejisi gayet uyumlu olacaktır zira bu strateji bu özellikleri kendi yöntemlerinde barındırıyor olacaktır.

Kapitalizmin dünyadaki acıların tek kaynağı olmadığını hatırlamak önemlidir. Devlet baskısı, ırkçılık gibi başka hükümler de mevcuttur. Şiddetsiz eylemi bütün bu sistemlere karşı, muhtemelen de kapitalizme karşı olduğundan daha etkili bir şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla şiddetsizlik, toplumsal değişim yönünde çok amaçlı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, belli problemleri, eski usul sosyalistler arasında yaygın bir yaklaşım olan “devrim sonrası” döneme bırakmamaktadır. Birçok aktivist için diğer problemler, kapitalizme göre daha öncelikli veya kullanışlı hedeflerdir. Şiddetsiz kapitalizm karşıtı mücadele diğer mücadelelere otomatik bir öncelik ve üstünlüğe sahip olmamalıdır. Tam tersine, bu mücadele, birçok benzeri mücadeleden biri olarak görülmelidir.

Gerçek problemlerin neler olduklarına odaklanmak da ayrıca önem taşımaktadır. Kapitalizm sömürüye, ölümlere, yabancılaşıma ve başka birçok hastalığa neden olmaktadır. İşte itiraz edilmesi gereken şey budur. Yeni sistemde benzer düzeyde zarar ve acı olamazsa kapitalizmi ortadan kaldırmak veya başka bir sistemi ona ikame etmek anlamsızdır. Burada tehlike, soyut bir varlık olarak kapitalizmin gereksiz acıya neden olan bir sistem yerine kötünün vücut bulmuş hali olarak görülmesidir.

Kapitalizm reforme edilebilir mi? Kesinlikle. Kapitalizm bazı ülkelerde diğer ülkelere göre çok daha az zarar vericidir. Amaç reform mu olmalıdır? Duruma göre değişir.

Aktivistler için en büyük zorluklardan bir tanesi, bütün eksikliklerinin farkında olarak bir toplumda yaşarken radikal bir alternatif vizyonunu canlı tutmak ve bu alternatife doğru azıcık da olsa götürebilecek muhtemel eylemler için coşku ve umudu yeşertmektir. Devrimsel dönüşümlere göre reformların başarılması daha kolay olup reformlar, değişimin muhtemel olduğu ile ilgili daha somut delil sunmaktadır.

“Kapitalizm” terimi, kapitalizmin bir evet ya da hayır önermesi olduğu izlenimini vermektedir. Kapitalizm sizde ya vardır ya yoktur. Dolayısıyla da kapitalist hegemonyanın kabul edilmesinin tek alternatifi, kapitalizmin devrim yoluyla tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Böylesi bir düşünce biçiminde reform anlamsızdır. Ancak gerçekte bütün kapitalizmler aynı derecede kötü değildir. Reformlar insanların hayatlarında bir farklılık yaratabilmektedir.

Kapitalist bir toplumda yaşadığımızı söylemekten ziyade kapitalist özellikleri olan bir toplumda yaşadığımızı söylemek daha doğru olacaktır.¹⁷⁰ Bu durumda amaç, kapitalizmin olumlu olmayan niteliklerini öne çıkarırken bu niteliklere karşı çıkmak ve onları değiştirmektir. Buradaki zorluk ise bunun sürdürülebilir bir süreç haline getirilmesidir. Bu çerçevede dile getirilen bir fikir, daha fazla değişim için temeli oluşturan reformlar anlamına gelen “reformcu olmayan reformlar”dır.¹⁷¹ Şiddetsizlik stratejileri böylesi bir yaklaşım için biçilmiş kaftandır zira bu stratejilerde amaçlar araçlar ile uyumludur. Yani reform, uzun vadeli değişim potansiyelini ortadan kaldırmayacaktır.

Kampanyalar ve Kültürel Değişim

Yedinci bölümden on ikinci bölüme kadar değişim için örgütlü çaba anlamında kampanyalar ele alınmıştır. Kampanyalar planlandığı ve kolayca gözlemlendiği için onları analiz etmek verimli ve kolaydır. Ancak küçük, yerel ve bireysel eylemlere dayalı başka bir değişim yaklaşımı da mevcuttur.¹⁷² Bu tür değişim yaklaşımının özellikleri arasında ise şunlar yer almaktadır.

- Komşunun ya da bir arkadaşın yeni aldığı elbise ya da eşyayı fark etmemek ya da onunla ilgili yorum yapmamak
- Fikri mülkiyet haklarını ihlal eder bir şekilde broşür, bülten ya da internet yoluyla bilgiyi halka açık hale getirmek
- Karı öncelikli kılmak yerine ihtiyaç sahiplerine yardım edebilmek için iş dünyası kurallarını esnetmek
- Daha fazla para kazanmak yerine arkadaşları ziyaret etmeye daha fazla zaman ayırmak;
- Özellikle sömürücü şirketlerden mal ve ürün satın almayı reddetmek;
- Ticari slogan ya da sembol taşıyan giysi giymemek;
- Sahip olduklarını paylaşma;
- Para kullanmak yerine değiş tokuş yoluyla ya da başkası için gönüllü olarak bir şeyler yapmak
- Gereksiz satın almalardan kaçınmak
- Toplum faydası için arazi, mal ya da emek bağışlamak

¹⁷⁰ J. K. Gibson-Graham, *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy* (Cambridge, MA: Blackwell, 1996).

¹⁷¹ André Gorz, *Strategy for Labor: A Radical Proposal* (Boston: Beacon Press, 1967).

¹⁷² Roland Bleiker, *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

- Kapitalist dünya görüşü ile ilgili eleştirel yorum yapmak.

Bunlar, kapitalist çerçeveye meydan okumak ya da bu çerçeveyi yumuşak bir şekilde yıkmak adına gerçekleştirilebilecek muhtemel küçük eylemlere verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Bütün bunlar bir sistem olarak kapitalizme gerçek bir tehdit olabilir mi? Bunları kampanyalar gibi kolayca analiz etmek mümkün değildir. Bu eylemlerden bazıları fark edilmesi son derece zor olabilecek türden olabilir. Ancak yine de bir araya geldiklerinde küçük eylemler önemli etkiler de doğurabilirler.

Kampanyaların avantajları açıktır: Toplumsal problemlerle doğrudan karşı karşıya gelir ve alternatif inşa ederler. Ancak kampanyalar görünür oldukları için bunlara saldırıların olması ya da bunların yozlaşması ihtimali söz konusudur. Yine kampanyalar toplu eylem içerdikleri için, statü, pozisyon ve kontrol ile ilgili olarak dahili çatışmalara konu olabilirler.

Küçük eylemlerde ise bu türden problemler yoktur. Küçük eylemler bireysel oldukları için ciddi boyutta bir karşı saldırıya maruz kalmaları ihtimali düşüktür. Herhangi bir zamanda herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilebilecek olan küçük eylemler koordinasyon ya da örgütlenme de gerektirmez. Ancak en büyük eksiklikleri genelde neredeyse hiç etkiye sahip olmamalarıdır.

Kampanyalar ve küçük bireysel eylemler birbirlerini destekler. Kampanyalar sorunları görünür hale getirerek bireysel eylemin temelini oluşturur. Küçük eylemler ise kampanyalar için destekleyici bir iklim yaratır. Kısacası, kampanyalar ve bireysel değişim birlikte el ele gider. Kampanyaları gözlemlemek ve analiz etmek kolaydır. Belki de küçük eylem türlerinin bir kısmını incelemek ve kullanmak değerli olabilir.

Hiç kimse kapitalizmin yerine daha iyi bir sistemin nasıl ikame edileceğini kesin olarak bilmemektedir. Bu çerçevede kullanılacak birçok seçeneğe bahsedilebilir. Ancak neyin işe yarayıp neyin işe yaramayacağını değerlendirmesi yeterince yapılmış değildir. Ancak kesin olan bir şey var ki o da kapitalizme ikame bir sistemin yerleşmesinin uzun bir süreç olacağıdır. Bu durumda da en iyi seçeneğin ne olduğu ile ilgili uzun uzun düşünmek mantıklı ve gereklidir. Yani böylesi bir süreç deneme, yenilik ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Yapılacak çok şey olmakla birlikte katılımcı yaklaşımlarla çok sayıda insanın sürece dahil edilmesi mümkün olacaktır.